

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**KENAR KAVRAMININ PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN ANKARA KENTİ
ÖRNEĞİNDE ARAŞTIRILMASI**

Mahshid MIKAEILI

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**ANKARA
2016**

Her hakkı saklıdır

ETİK

Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretilmesi aşamasında bilimsel etiğe uygun davrandığımı, yararlandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi beyan ederim.

01/04/2016

Mahshid MIKAEILI

ÖZET

Doktora Tezi

KENAR KAVRAMININ PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN ANKARA KENTİ ÖRNEĞİNDE ARAŞTIRILMASI

Mahshid MIKAEILI

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yalçın MEMLÜK

Günümüzde kentlerin gelişmesinin denetlenmesinde sınır kavramının yaratılması önemlidir. Kentlerimizde sınır kavramının oluşumu, tarihi kentlerin savunma amaçlı kullanılan doğal ve fiziksel yapay sınırlardan çok farklıdır. 20. y.y.'nin başlarından itibaren kentlerin çevresinde yer alan değerli kırsal ve tarımsal alanlar tüketilerek, hızlı kentsel genişleme gerçekleşmektedir. Kentlerin hızlı gelişiminde değerli kırsal alanların korunması daha önemli hale gelmektedir. Kentlerin çevresindeki tarımsal alanların bozulması, çeşitli ekolojik sorunları beraberinde getirecektir.

Bu araştırmada, Ankara kentinin, eski dönemlerden incelendiğinde, kent her zaman kırsal ve tarımsal alanlar ile kuşatılmıştır. Kentin çevresindeki kırsal ve tarımsal alanlar sınır kavramını oluşturarak, önemli bir kent ögesi sayılırlar. Bu yeşil alanlar, kentin ekolojik sınır kavramını oluştururlar. Ayrıca Ankara kentinin planlama dönemleri incelendiğinde, yeşil ve tarımsal peyzaj belirlenerek, yeşil sınır kavramının korunmakta olduğu görülebilecektir.

Bu çalışmada “Kenar kent: Yaşam yeni sınırlarda” metropoliten alanların gelişme sürecinde yeni sınır kavramının oluşumu ortaya koymaktadır. Bu kavram Ankara metropoliten alan çevresinde kırsal alanlarda oluşan yeni yerleşim bölgelerinde incelenmiştir. Kırsal ve sınır alanlarında hızlı genişlemeden ortaya çıkan sorunlar analiz ve gözetim çalışmalarıyla saptanmıştır. tanımlanmıştır. Son olarak peyzaj planlama ve tasarım yöntemi ile alanlarda koruma-kullanma dengesinin sağlanması için kullanım önerileri geliştirilmiştir.

Nisan 2016, 223 sayfa

Anahtar Kelimeler: Sınır Kavramı, Kent Kenarı, Kenar Kent, Kentsel Algı, Peyzaj Mimarlığı, Ankara

ABSTRACT

Ph.D. Thesis

A RESEARCH STUDY ON EDGE CONCEPT IN LANDSCAPE ARCHITECTURE IN ANKARA CITY

Mahshid MIKAEILI

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Yalçın MEMLÜK

Today, creation of the frontier concept is important to controlling cities development. In the new cities creation of frontier concept is very different from historical cities, that they had used natural and artificial physical boundaries for defensive purposes. From the beginning of the 20 century, as a result of rapid urban development, rural and agricultural valuable lands around the cities have been consumed. According to rapid urban development, protecting of the valuable rural areas is becoming more important. The deterioration of agricultural areas around the cities, will bring variety of ecological problems.

In this research, studying about the Ankara's position from the ancient until now, always city is surrounded by rural and agricultural areas. Rural and agricultural areas around the Ankara are known as an important elements of city by creating green frontier concept. These green spaces create the ecological frontier concep. On the other hand analyzing of the master planning stages of Ankara determine that the concept of green frontier has been protected by identifying green and agricultural landscapes.

In this research "Edge City: Life on the New Frontier" put forward a new frontier concept in the development process of metropolitan areas. This concept has been studied in rural areas of new developing zone around the Ankara metropolitan area. The problems of rapid urban development in rural frontier areas have been identified by analyzing and observation. Finally, suggestions have been improved by landscape planning and desiging method for providing balance between land protection and land exploitation.

April 2016, 223 pages

Key Words : Frontier Concept, City of Edge, Edge City, Urban Perception , Landscape Architecture, Ankara

TEŞEKKÜR

Doktora çalışmamın her aşamasını bilimsel katkıları ve desteğiyle yöneten, değerli birikimleri ile bir çok konuda ufkumu açan Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Yalçın MEMLÜK'e (Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı ABD), gerek TİK toplantılarındaki, gerekse bunlar dışındaki yorumları ve katkıları ile beni yönlendiren TİK üyeleri Sayın Prof. Dr. Halim PERÇİN'e (Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı ABD), ve Çağatay KESKİNOK (ÖDTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), çalışmam süresinde çok değerli katkılarda bulunan Sayın Prof. Dr. Sükran ŞAHİN (Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı ABD),

Her koşulda bana destek olan ve sonsuz anlayışlarına sığındığım sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Mahshid MIKAEILI
Ankara, Nisan 2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI SAYFASI	
ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
SİMGELER DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	8
2. KURAMSAL TEMELLER.....	11
2.1 Kent Kavramı.....	11
2.2 Kenar Kent Kavramı.....	13
2.2.1 ABD Kenar Kent Örnekleri.....	26
2.2.2 AB Kenar Kent Örnekleri.....	28
2.2.2.1 Massy-Saclay:Bilim ve Araştırma Kasabası.....	29
2.2.2.2 Val de Avrupa: Mickey ve Donald için bir Kent.....	31
2.2.2.3 Amsterdam Schiphol Havaalanı.....	32
2.2.3 Amerika ve Avrupa Kenar Kentlerin Farkı.....	33
2.3 Sınır Kavramı.....	37
2.3.1 İslam öncesi kent sınır kavramı.....	59
2.4 Tarihi Kentlerin Biçimlenmesi.....	64
2.4.1 Bizans Dönemi Kenti.....	64
2.4.2 Selçuklu Dönemi Kenti.....	67
2.4.3 Rönesans ve Rönesans Sonrası Kentler.....	71
2.4.4 Sanayi kent ve kapitalizmin doğuşu.....	77
2.4.4.1 Camillo Sitte ve Güzel-Kent.....	80
2.4.4.2 Ebenezer Howard ve Bahçe-Kent.....	81
2.4.4.3 Tony Garnier ve Sanayi Kent.....	85
2.4.5 Tarihi Kentlerde Sınır Kavramın Değişimi.....	87
2.4.6 Amerika Sanayi Kent.....	89
2.4.6.1 Chicago Okulu ve Amerikan öncüllüğü.....	96
2.5 20. Y.Y. Kentsel Özellikleri.....	97
2.5.1 Frank Liloyd Wright.....	99
2.5.2 Le Corbusier.....	100
2.5.3 CIAM.....	102
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	105
3.1 Materyal.....	105
3.2 Yöntem.....	106
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	110
4.1 Araştırma Alanına İlişkin Bilgiler.....	110
4.1.1 Tarihsel Gelişim.....	110
4.2 Ankara'nin Etimoloji Tarihi.....	112
4.3 Ankara Coğrafyası.....	113
4.4 Ankara Kentin Bağ Dokusu ve Yeşil Alanları.....	115
4.5 Ankara Kent Dokusu.....	117

4.5.1 İlkçağ'da Ankara.....	118
4.5.1.1 Hititler Dönemi (4000-1200 M.Ö.).....	118
4.5.1.2 Frigler Dönemi (M.Ö. 750-300).....	119
4.5.1.3 Lidyalılar Dönemi (M.Ö. 700-546).....	120
4.5.1.4 Persler Dönemi (M.Ö. 547-331).....	120
4.5.1.5 Helenistik Dönemi (M.Ö. 331-278).....	120
4.5.1.6 Galatlar Dönemi (M.Ö. 278-189).....	121
4.5.1.7 Romalılar Dönemi (25-400 M.S.).....	121
4.5.2 Ortaçağ'da Ankara.....	123
4.5.2.1 Bizans Dönemi (M.S. 395-1073).....	123
4.5.2.2 Selçuk Dönemi (1073-1304).....	124
4.5.3 Yeniçağ ve yakınçağın başlangıcında Ankara.....	125
4.5.3.1 Osmanlılar Dönemi (1254-1923).....	125
4.5.3.2 Kapitalizm Öncesi Osmanlı İmparatorluğu.....	129
4.5.4 Ankara Planlama Dönemleri.....	133
4.5.4.1 Yenikent-Ankara Şehremaneti (1924-1930).....	133
4.5.4.2 Lörcher'in Ankara Planı.....	138
4.5.4.3 Hermann Jansen Planı (1932-1957).....	147
4.5.4.4 Yücel-Uybadin Planı (1957-1970).....	156
4.5.4.5 Ankara 1990 Nazım Planı.....	163
4.5.4.6 2015 Planlama Dönemi.....	169
4.6 Ankara Makroformunu Oluşturan Doğal Ögeler.....	171
4.7 Ankara Kenar Kent Kavramı.....	173
5. TARTIŞMA ve SONUÇ.....	210
KAYNAKLAR.....	213
ÖZGEÇMİŞ.....	221

SİMGELER DİZİNİ

ha	Hektar
km	Kilometre
km ²	Kilometrekare
m	Metre
m ²	Metrekare

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliğ
ABD	Amerika Birleşik Devletler
AMANPB	Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu
AOÇ	Atatürk Orman Çiftliği
CBD	Central Business District
CIAM	Congrès International d'Architecture Moderne
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
MİA	Merkezi İş Alan
Ö.D.T.Ü.	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Y.Y.	.Yüzyıl

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 Paris, La Defense, Avrupa'nın en büyük MIA bölgesi.....	18
Şekil 2.2 Chicago'dan bir kenar kent görünümü.....	19
Şekil 2.3 Dubai'da yer alan Burj Khalifa binası ve çevresinde oluşan kenar kent otoban kavşakları.....	21
Şekil 2.4 Metropolitan alanlarında ticari/ofis binaların dağılım tipleri.....	24
Şekil 2.5 Chicago kentin harıtsı, üç kenar kent bölgesi ve ulaşım.....	27
Şekil 2.6 Paris metropolitan alanı ve iki kenar kentin ilişkileri.....	30
Şekil 2.7 Randstad metropolitan alan ve çevresi.....	32
Şekil 2.8 Antik Miletus kenti planı ve surların durumu.....	42
Şekil 2.9 Antik Priene kentin planı ve surların durumu.....	43
Şekil 2.10 Antik Atina kentin planı ve surların durumu.....	44
Şekil 2.11 Roma İmparatorluk dönemi örnek bir Kastron planı.....	45
Şekil 2.12 Sasani kentinin mekansal biçimlenmesi.....	46
Şekil 2.13 Tebriz tarihi kent minyatürü, (1537-1538) Matrakçı haritası.....	56
Şekil 2.14 Ankara tarihi kent tablosu.....	57
Şekil 2.15 Kenti oluşturan üç tür sınır çizgisi; Peyzaj sınırı, kent sınırı ve bina sınırı.....	63
Şekil 2.16 Rönesans (15-16. y.y.) ideal kent modelleri.....	74
Şekil 2.17 Palma Nova (1593) kentinin havadan görünümü.....	76
Şekil 2.18 Howard'ın önerdiği Uydu Kentler sistemi.....	82
Şekil 2.19 Howard'ın Üç Mıknatıs Şeması'nı.....	83
Şekil 2.20 Garnier'nin ütopyik Sanayi Kent panoraması.....	86
Şekil 2.21 Garnier'in Ütopyik Sany kentinde, konut alanları için tasarımları.....	87
Şekil 2.22 Indies Yasası temeline dayanan, bir İspanyon yerleşimi olan New Mexico kenti. Izgara planı, merkezi meydan ve geometri biçimde yapılan kentsel doku.....	91
Şekil 2.23 1682'da William Penn tarafından Philadelphia kenti için tasarlanan plan. 1793'de Philadelphia kentin oluşum planı.....	93
Şekil 2.24 Frederich Olmsted tarafından Chicago kenti dışında yapılan kıyı planı	95
Şekil 2.25 1898 Chicago kent merkezi.....	97
Şekil 2.26 Wright'ın önerdiği kent modeli, Brooacre City.....	99
Şekil 2.27 Le Corbusier'in İşıyan Kent için önerdiği plan.....	102
Şekil 3.1 Yöntem akış şeması.....	109

Şekil 4.1 Ankara'nın jeomorfolojik yapısı.....	114
Şekil 4.2 Ankara kenti ve içindeki iki bağ kuşağı	116
Şekil 4.3 Ankara kentinin farklı dönemlerde kent sınırları.....	122
Şekil 4.4 16. y.y.'da Ankara kentinde iç ve dış kalenin durumu	125
Şekil 4.5 Dernschwam'ın Ankara Kalesi ve Hıdırlık Tepeden yaptığı çizim.....	126
Şekil 4.6 1714'de Lucas'ın Ankara Kalesi'nden çizdiği gravür	128
Şekil 4.7 1717 yılında Tournefort'un Ankara'dan çizdiği gravür	129
Şekil 4.8 Ankara kentinin farklı tarihi dönemlerde gösterdiği alansal genişleme durumu.....	133
Şekil 4.9 1924-1925, Ankara Lörcher Planı. Harita üzerinde eski Ankara ve Kalesi,ve yeni Ankara'da yer alan yönetim kenti, Bahçe-kent ve tren istasyon	140
Şekil 4.10 Ankara kentsel alanlar ve Tiyatro Meydanı, Konut alanı, Ankara Çankaya bölgesinden (yeni kent-yönetim kenti) bir konut alanı	142
Şekil 4.11 Ankara Lörcher'in çalışmasında, konut birimlerindem görüntüler.....	142
Şekil 4.12 Ankara Jansen Planı, Plan üzerinde kentte "Bahçe Kent" kavramına uygun olan konut bölgeleri, yönetim merkezi ve tarihi kent.....	150
Şekil 4.13 Ankara'da kout alanları ve yeşil alanlar	152
Şekil 4.14 Yücel-Uybadın tarafından hazırlanan tarihli Ankara Nazım Planı.....	158
Şekil 4.15 Ankara 1990 Nazım Plan.....	164
Şekil 4.16 Ankara 2015 yapısal plan	170
Şekil 4.17 Ankara metropoliten alan planlama bölgeleri	173
Şekil 4.18 1990-2000 yılları arasında Ankara metropoliten alan kentsel genişleme haritası	178
Şekil 4.19 1990-2000 yılları arasında Ankara ve diğer metropoliten alanlarda mekansal büyüklük ve genişleme oranları	180
Şekil 4.20 1990-2000 yılları arasında Ankara ve diğer metropoliten alanlarda kentleşmiş arazi.....	181
Şekil 4.21 Örnek kentlerde 1990-2000 yıllar ortasında kentsel mekansal gelişme yoğunluğu merkezi çekirdek içinde ve dışında gösterilmektedir.....	182
Şekil 4.22 1990-2000 yılları arasında Ankara ve diğer örnek metropoliten alanlarda nüfus yoğunluğu her km ²	182
Şekil 4. 23 Ankara Söğütözü MİA bölgesinden görüntüler.....	186
Şekil 4.24 Ankara Söğütözü MİA bölge haritası.....	186
Şekil 4.25 Ankara metropoliten alanı ve çevresinde yer alan ilçeler.....	188
Şekil 4.26 Çalışma alanlarından görüntüler.....	193
Şekil 4.27 2030 Başkent Ankara Nazım İmar planlama çalışmasında kentin makroform sınırları.....	195

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1 Dünya çapında oluşan kenar kentlerin biçimsel olguları.....	22
Çizelge 2.2 ABD ve AB’de Kenar Kentlerin gösterdikleri farklı özellikler.....	36
Çizelge 2.3 İktisadî sistemine dayalı feodal toplumda sosyal sınıflaşma.....	54
Çizelge 3.1 Çalışmanın dört aşaması ve kapsamında olan alt başlıklar belirlenmiştir.....	108
Çizelge 4.1 Ankara kent nüfusu, yerleşim alanı ve plan dönemi	138
Çizelge 4.2 Ankara Üst Ölçekli Planlarına İlişkin Özet Bilgiler	168
Çizelge 4.3 Dünyanın farklı bölgelerinde yer alan 25 Metropolitan alanda landsat görüntülerini ve nüfus sayısını kullanarak 1990-2000 yılları arasında kentsel arazi genişlemesi incelenmiştir	175
Çizelge 4.4 Schneider’in yaptığı araştırmada belirlenen dört kent türü ve onların istatistik özeti.....	183
Çizelge 4.5 Schneider’in 2008 yılı çalışmada elde edilen dört kent tipin özellikleri.....	184
Çizelge 4.6 Ankara ilçelerinde kenar kent özelliğini taşıyan ilçeler.....	194
Çizelge 4.7 Peyzaj nedir?.....	200

1. GİRİŞ

Kent kavramı değişik ve dinamik bir özelliğe sahiptir. Tarihi kentler incelendiğinde bu kavram farklı anlamlar yüklendiği görünür. Kentlerin tarihi, uygarlıkların oluşumuna bağlı olarak tanımlanmaktadır. Kentler ve yerleşim alanları, sundukları özelliklerle medeniyetlerin doğuşu, gelişimi ve yayılmasının zeminini oluştururlar.

Günümüze kadar, kentler biçimsel olarak, büyük değişimler geçirmişlerdir. Bu tarihi gelişim içinde kentlere ilişkin kavramsal çerçeveler değişim göstermektedirler. Kentlerin değişim ve dönüşümü tarihi içinde kent kavramının tanımları da değişmiştir. Ancak, olmazsa olmaz iki boyuttan söz edilmektedir. Bunlar;

- 1- Belirli bir nüfus büyüklüğü,
- 2- Belirli bir sosyo-ekonomik ve kültürel birikimin varlığıdır.

Günümüzdeki küreselleşme süreci kentlerde önemli dönüşümlere yol açmışlardır. Özellikle büyük kentler, mekansal doku ve biçimlerinde çarpıcı değişim ve dönüşümler yaşamaktadır. İletişim teknolojisinde yaşanan ilerlemeler, küreselleşmeden daha fazla kentlerin ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel dönüşümüne katkıda bulunmaktadır.

Teknolojik ilerlemeler kentlerin sadece iki boyutlu fiziksel gelişmesine katkıda bulunmakta, iletişim teknolojisi kentlere üçüncü boyutu kazandırarak, kentlerin biçimsel çerçevesinin dönüştürmektedir. Dünyanın önemli kentlerinde alınan kararlar, diğer kentleri de biçimsel olarak etkilemektedir. Bu nedenle, kentler, ulus devletlerin sınırlarını aşan etkilere açık mekanlara dönüşmüşlerdir.

Geçen yüzyılda yaşanan teknolojik, demografik, siyasi ve ekonomik değişimlerin kentlerin doğal ve yapay peyzajı üzerinde, önemli etkileri olmuştur. Bunlar kentlerin, gelecekteki arazi kullanımı ve arazi örüntüsü üzerinde karmaşık süreçler olarak etkilerini devam ettireceklerdir. Bu dönüşüm sürecinde insan eliyle ortaya çıkan

değişimler; kentleşme ve nüfus artışı, peyzaj ve çevre üzerinde de hızlı bir biçimde, ve geri dönüşmez etkiler yaratacaklardır.

Günümüzde kentsel büyüme en büyük göç dalgasını yaşamaktadır; Dünya nüfusunun (7.3 milyar) yarısından fazlası, kentlerde yaşıyor. 2030 yılına kadar bu sayı 5 milyara yaklaşması beklenmektedir. Hızlı kentleşmenin, özelliklede Asya ve Afrika ülkelerinin kentsel alanlarında, büyük sosyal, ekonomik ve çevresel dönüşümleri, ortaya çıkaracağını kestirilmektedir (Anonymous 2013).

Son yıllarda Dünyanın büyük metropolitan alanlarının mekansal yapısında, “nitel değişimler” yaşanmaktadır. Şu sorunu saptayabiliriz: Bu değişimleri yaratan itici güçler nelerdir? Sorunun cevabı birçok yazar tarafından şöyle açıklanmaktadır: Ekonomik faaliyetlerin ötesinde, metropolitan alanlar tek merkezli yapıdan çok merkezli yapılara dönüşerek, kentsel dokuda mekansal yayılma/saçaklanma yaşamaktadır (Lee 2007).

Kentsel alanda ortaya çıkan yayılma/saçaklanma modern Batı toplumunun önemli yansımalarından biri olarak, “kenar kent” (edge city) kavramı karşımıza çıkmaktadır. Kentsel alanlarda kenar kentler, bölgede bir ürün olarak, kitlenin yüksek tüketimini temsil etmektedirler. Kenar kentler iş yerleri ve istihdam odaklı işlevleri ile metropolitan alanların dışında yer almaktadır. Çoğu zaman bu bölgeler birçok yönden, kentlerin yeni merkezleri olarak, yeni küresel ekonomiye hizmet etmektedirler. Dünyadaki kenar kent örneklerinin birçoğu ortak bir görüntü sergilemektedir. Kenar kentler ve kenar kentlerdeki yapıları çevrenin biçimlenmesinde, otomobil ve hızlı yollar birinci şekillendirici olarak ortaya çıkmaktadır (Lang ve Simmons 2003).

Kenar kent (edge city) kavramının oluşumunda belirleyici olan, kent kenarıdır (city edge). Kenar bir nesne, bir alan, veya bir yüzeyin dış sınır çizgi anlamına gelmektedir. (örneğin su kenarında bir söğüt ağacı). Yazında “edge” sözcüğü ile yakın ya da eş anlamlar taşıyan diğer terimler ise “border” (sınır), “boundary” (sınır), “extremity” (uç), “fringe” (saçak) terimleridir. (örneğin keskin kenarlı bir bıçak).

Oluşan yeni alanlar, kentlerin coğrafi, topografik ve iklimsel, tarih ve kültürel özellikleri ve etmenleri ile bağlantılı bir özellik göstermektedir. Ortaya çıkan bu yeni kentsel dokular artık bir uluslararası biçim olarak, dünyanın bir çok kentinde yaşanmaktadır.

Kenar kentlerde hakim olan ortak düşünce, bu alanların geleceği ile ilişkilidir. Kenar kentler, doğal ve yapay peyzaj bileşenleri ile farklı bir yerleşim oluşturmaktadır. Bir yerleşim duygusundan daha önemlisi bu alanlarda yaşayan insanlar üzerinde mekan hissini yaratılabilmesidir. Bu bağlamda kenar kentlerin oluşumunda, plancılar ile vatandaşlar, ticaret ve hükümetler arasında plan ve stratejilerin paylaşılması ve yeni vizyonların yaratılması konuları önem taşımaktadır.

Günümüzde kentsel peyzaj konusunun ilgi alanı kent merkezinden, kentin çevre ve kentin doğal sınırlarına doğru genişlemektedir. Kent çevresinde ortaya çıkan yeni bölgelerin herbiri kendine özel bir karakter göstererek benzersiz hale gelmektedirler. Her alanda ortaya çıkan bölgesel değişiklikler, özgül coğrafi özellikleri ve ekonomik işleve bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bölgelerin ortak özellikleri hızlı yollar ve arabaya bağımlılık, sosyal yaşam tarzı idealleri ve ekonomik ilerlemeler ile tanımlanmaktadır. Bu nedenle son yılların araştırmaları çağdaş kentsel peyzajda kenar kent olgusu üzerindedir.

Tarihi süreçler içinde, kentlerin oluşumunda değişmeyen kural, yeni yerleşim birimlerinin eski yerleşimlerin devamında ve çevresinde oluşmalarıdır. Yeni yerleşim bölgeleri farklı din, kültür ve düşüncelerin etkileşim ve birleşimi olarak, biçimlenmişler. Kentlere göçün ana nedeni bu yerleşimlerin oluşumunda aranmalıdır.

Oluşan yerler, ordakıları yaşayan insanlara kimlik ve özgüllük kazandırır. İnsan yaşadıkları yere benzer ve yaşadıkları yerleri kendilerine benzerleriyle birleştirirler. Kentlerin kenarında oluşan yerlerin özellikleri bir kentin bütünü oluşturur. Ama kenti simgeleyen alan, her zaman kent merkezidir. Her zaman kent-çevre ya da merkez-kenar ortasında bir çatışma vardır.

Kentlere küçük yerleşimlerden göçerek, kentin kenar bölgelerinde yerleşimler kuranlar belli bir süre sonra kentli sayılırlar. Kentin çevre ve sınırlarında oluşan bu alanlar kent kavramı içinde “kenar mahalle” olarak tanımlanırlar.

Modern kentlerin sınırlarında oluşan bu kenar mahalleler, en fazla işçi sınıfının yerleştiği tek biçimli ve düşük maliyetli sitelerdir. Kentlerin getirdiği hızlı büyümenin sorunu olarak, kentlerin kenarları planlanmamış yapılaşmaya terk edilmiş, işçi siteleri oluşmaktadır. Kentlerin kenarında kümelenen bu yerleşimler çoğu örnekte denetimsiz ve imar yasalarına aykırı, altyapı, sağlık ve peyzaj koşullarından yoksun çeperler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentin kenar mahallelerine karşı, kentlerde üst düzeyde gelir sahibi olan sınıflar da zaman içinde kentin sınırlarında yaşamayı tercih etmektedirler. Gelişmiş ülkelerde bu alanlar, çoğunlukla orta ve üst katmanlardan kişilerin yaşadığı yerlerdir. Kentler gürültü ve kirliliğinden kaçan insanların yaşadığı, büyük ve rahat bahçeli evlerden oluşan, doğa ve yeşil peyzaj ile içiçe nezih yerleşim birimleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin Ankara’da ki İncek bölgesi bu özelliğe sahip bir kenar kent olarak ele alınmaktadır.

Anadolu yerleşimlerinde, en önemli etkenlerden biri kentsel sınırların belirlenmesi, arazinin doğal biçimlenmesidir. Bu topografyada dağlar, ovalar, platolar, vadiler birbirinden ayrılmış ve farklı bölgeler ortaya çıkarmışlardır. Doğal farkların etkisi sadece yer yapısında değil, ekonomi, kültür, insanların birleşme ve etkileşimini de etkilemektedir. Topografya, doğal savunma ve kuşatma imkanlarının yanısıra, tüm yerleşim bölgeleri yapay sınırlarla, müstahkem kale, sur ve savunma duvarları arasında korunmuşlardır.

Eski dönemlerden beri, sınır kavramı, ekonomik değer taşıyan, savunma amaçlı, dini inanç ve insanların günlük ihtiyaçlarını sağlayan alanları belirlemiştir. Sınır bir çizgiden daha fazla bir alan olarak, topografya, dağ sıraları, akarsular, doğal yeşil alanlar ve tarımsal alanları da kapsayarak, oldukça geniş bir şerit biçimde yerleşim alanlarını çevrelemektedir.

İçinde yaşadığımız dönemde, ulus devletlerin sayısının artması ile, sınır kavramı daha da önem kazanmıştır. Aslında sınır bir geçiş kuşağıdır; sınır ötesinde, yerel, toplumsal ve ekonomik koşullarının etkileşiminin olduğu yerdir.

Sınır çizgisi geometrik anlamda tek boyutlu bir çizgi olarak, tanımlanamaz. Sınırlar alansal özelliğe sahip olarak, bir çizgiden daha fazla bir yer olarak algılanırlar. Dikilen ağaçlar, ormanlar ve hatta kesilen ağaçlardan ortaya çıkan geniş alanlar, tarlalar ve bunların arasında uzanan yollar da sınır çizgisi oluşturabilirler.

Harita üzerinde sınırlar genellikle kırmızı renkli bir çizgidir, ama arazide o kırmızı renkli çizgi bulunmaz. Gerçek anlamda sınır bir çizginin ötesinde yer olarak, bir bölge, sınır boyunun iki tarafını kuşatan toprakları anlatır. Geçmişin yapıları, kaleleri, geçiş kapıları ve geçitleri sınır kavramına girerler.

19. y.y. ve modern dönemin başlangıcı ile kentlerin etkin sınırları içinde, yeni ulaşım yolları araba ulaşımı ve demiryolları geliştirilmiştir. Bu sayede insanların uzak mesafelere erişebilmesi kolaylaştı. İnsanlar iş için daha uzak mesafeye ulaşmak zorunda kaldı. Erişim yollarının hızlanması ve kolaylaşmıştır. İnsanların geniş alanlarda yaşaması için daha fazla seçenek sunmuştur. Kent çevrelerinde yeni sosyal yapıların biçimlenmesi ortaya çıkmıştır.

Sanayi Devriminden sonra kentlerin hızlı büyümesi, yeni kentsel alanları surların dışına taşımıştır. Bu dönemde surlar yıkılmış, kaleler savunma işlevlerini kaybederek, kentlerin görsel ve simgesel değerlerine dönüşmüşlerdir. Demiryolu inşaatı ve istasyonlar kentlerde yönlendirici bir öge gibi tanımlanır. Demiryolu istasyonları kentin giriş noktası olarak benimsenmiş kentsel büyüme bu merkezin etrafında gelişmiştir. Kent derişik bir biçim sunarak, banliyo, ticari bölgeler ve ulaşım yollarıyla bu merkez etrafında oluşmuşlardır. Kentin topografyasına göre bazen demiryolu bir sınır kavramı gibi, bir dönem boyunca kentin bir yönde büyümesini engellemiştir (Benevolo 1995).

Kent merkezlerinde kurulan fabrikalar ve depolar zenginlerin kent merkezinden kaçınca zemin boşalmıştır. Kent merkezlerinin karakterini oluşturan öğeler yeni iş bölgeleri, ofis binaları, perakende mağazalar, ve hafif imalat yerleri olmuşlardır (Benevolo 1995).

Kent çevresindeki doğal sınırlara ve nehir kıyıların ağır sanayileri kurulmuş, bu bölgelere hammadde ve mamul ürünleri taşımak için demiryolları yapılmıştır. Demiryolları, malların kent merkezine taşınmasına izin vererek yol boyunca kümelenmiş sanayi, ticaret ve gecekondu bölgelerini oluşumuna zemin sunmuşlardır. 19. y.y.'in ikinci yarısında, perakende satış alanları, ofis blokları, üretim bölgeleri gibi özelleşmiş kentsel alanlar yerleşim alanlarının karakterini oluşturmuşlar (Morris 1994).

Zenginler bu koşullardan uzak kalmak için, kent çevresi ve sınırlarında kırsal alanların büyük arazilerinde yeni yerleşim alanları kurmuşlardır. Yeni bölgeler ister tek konutla isterse toplu konut biçimde, spekülâtörler tarafından büyük ve sanayileşmiş kentlerin sınır ve kenar bölgelerinde inşa edilmiş, kentler doğal sınırların dışına taşınmışlardır. Bu sayede kentlerde, beyaz yakalı yeni bir orta sınıf iş ve sanayi alanlarında ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerde, konutlar geniş sokaklarda ön ve arkalarında yeşil alanlar ile birlikte tasarlanmışlardır.

Orta sınıflar kentin kalabalığından ve dumanından uzaklaşınca, yoksul gruplar kırsal alanlardan kente göç ederek, kent merkezinin eski konutlarına yerleşmişlerdir. Ev sahipleri bu durumdan yararlanarak, kenti tekrar tekrar bölerek, konutlar, toplu konutlar düşük gelir gruplar için düşük kiralı konutlara dönüştürmüşlerdir. Bu durum göçmenleri, kentlerin merkezinde ya da fabrikalarla iş alanlarının çevresinde, ucuz konutun varlığı nedeniyle kentlere çekmiştir. Bu durumda, zenginler kentin sınır bölgesinde, ve düşük gelirliler banliyö ve kent merkezine yakın bölgelerde yerleşmişlerdir. 20. y.y.'da kentler nüfus büyüklüğüne ve alansal gelişmeye bağlı olarak kentin sınırlarında ki kırsal alanları yenmeye başlamışlardır (Benevolo 1995).

Bu dönemde, sanayi sentlerinin sorunlarına çözüm bulmak ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla yeni kentsel tasarım düşünceleri ortaya çıkmıştır. Bazıları dönem modası olarak, hayata geçirilmese de bazı düşünceler günümüze kadar değerini korumuşlar.

Sınırlar; bir yandan araç gibi bir bütünün oluşumunun tanımlanması ve algılanabilmesinde önemli bir etmen olarak tanımlanır. Öte yandan o bütünün parçalarının bölünmesinde de etkileyici bir role sahiptirler.

Sınır kavramı, kentlerin dinamik değişimi, özellikleri ve toplumun kuramsal temellerine bağlı olan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı uygarlıklarda ortaya çıkan kentlerin biçimlenmesi bu tezi açıklamaktadır. Dinamik niteliklerin temeli coğrafi, ekonomi ve tarihsel-kültürel perspektife dayanır.

İnsan kendi çevresindeki her şeyi algılar, ve algı gücü ile gördüğü her şeyi bir birim haline getirir, farklılaştırır, ayırır ya da bütünleştirmek ister. Her nesne veya birim, kendi çevresinden ayrıldığı andan itibaren, kendi çevresinde sınırlar oluşturmaya başlar. Her nesnenin etrafında oluşan sınırlar, iki boyutlu bir olgu gibi algılandığında, zaman içinde farklı boyutlardan da etkilenmektedir. Bu kapsamda nesnenin sınırlarının belirlenmesinde zaman boyutu üçüncü boyut olarak, tanımlanmaktadır.

Bu bakış açılığı ile nesne ve birimin sınırları tekil bir çizgiden oluşmamaktadır. Tüm sınırlar siyasi, coğrafi, doğal vb. gibi sınırlar harıtarlar üzerinde tekil bir çizgi olarak belirlenirler. Ama gerçek sınırlar, kendi bünyelerinde zamana bağlı olarak ve çok sayıda bileşeni kapsayarak, geçiş bölgelerine dönüşmektedir. Dolayısıyla da her sınır, bir tekil çizgi yerine, gerçek alandan oluşarak, kendine özgü ölçeğe bağlanmaktadır. Peyzajın sınırlar da değişik ölçekler göstermektedir. Peyzaj sınırları iki ölçekte (makro ve mikro) anlaşılmalıdır. Fiziksel ve kentsel anlam dışında, kentlerin çevresinde yer alan peyzaj sınırları ekolojik anlamdada bir geçiş ve sınır özelliği göstermektedirler.

Sınır ve geçiş bölgelerinde “ekoton” etkisi de yaşanmaktadır. Ekoton iki veya daha fazla topluluk arasındaki kesişme ve geçiş bölgesidir; bu bölgelerde tür çeşitliliği daha fazladır. İster insan isterse diğer canlılar için geçerlidir. Belirli nüfusa ait yaşama alanlarının sınır şeritine verilen isimdir. Belirlenen bölgelerde sınır etkisi sınır bölgelerde yaşayan tüm canlıların öğrenilmiş farklı özellikleri taşımalarıdır (Kark vd. 2006).

1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın odak noktası, “kenar kent” kavramı ve bu alanların kentsel alanlar üzerinde yaratıkları etkilerdir. Bu bölgeler metropolitan alanlarında sağladıkları ekonomik katkılarından dolayı, kentlerde yeni bir mekan oluşumunda önemli ve çok güçlü bir role sahiptirler.

“Kenar kent” ve “kent kenarı” büyük kentlerin sınır ve doğal peyzaj çevrelerinde oluşmalarına rağmen, terim olarak çok farklı anlamlar taşımaktadırlar. İki bölgenin oluşum nedenleri, taşıdıkları işlev, yer verdikleri insanlar ve görüntü itibarıyla farklılardır. “Kent Kenarı” bir varoluşu, bir kenar mahalle olarak, kentlere göç yapanlardan oluşarak özel kimlik sunmaktadır. Kenar kentler kentlerin hızlı gelişimine bağlı olarak, yollar üzerinde ve ekonomik nedenlerden ortaya çıkmaktadır.

Kenar kent hızlı büyüme gösteren kentlerde, ekonomik düzeyleri iyi olan ve kentsel alanlara bağlanan ilçelerde gelişmektedir. Burada bir yapılı çevre ister konut, alışveriş merkezi isterse iş alanları olsun tarımsal faaliyetleri de içeren bu ilçeler peyzaj ve ekolojik açıdan sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Ayrıca, bu alanların kentsel ortamda işlevleri, bir kanal gibi, küresel insan, ürün ve fikir akışını sağlamaktadır. Bu alanlar, yer aldıkları bölgelerde merkezi bir rol üstlenmektedirler. Bir yandan metropoliten alanlara zenginlik sağlamakta, diğer yandan metropoliten alanlarda bölgesel yatırıma oluşturur. Bu alanlar, özellikle de kurumlar ve işletmeler için olanaklar ve imkanlar sağlayarak, yüksek bir ekonomik potansiyel oluştururlar.

Bu alanlar, metropoliten kentinin kentsel doku ve bölgesel bağımlılık bir takım sorunlar oluşturmaktadır. Kentlerin çevresinde yer alan sınırsal peyzaj ve yeşil alanlar zaman içinde bozularak, kent ekolojisi üzerinde kalıcı etkiler yaratmaktadır.

Ayrıca ortaya çıkan sınırsal sorunlar kentlerin çevresinde, bu alanları kentin merkezinden ayırarak, kent kimliğinin bozulması, mekan hissini azalması, kentlerde yabancılaşma vb. gibi sorunlara yol açmaktadır (Ewing 2002).

Bu düşüncelerden yola çıkarak, Ankara metropolitan alanı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Ankara 20 y.y.'nin başlarında plan üzerinden oluşmuş bir başkenttir. Ankara'da hızlı nüfus artışı paralelinde, hızlı bir kentsel alan genişlemesi ortaya çıkmaktadır. Farklı planlama dönemlerinde hızlı kentsel alan genişlemeleri yeni yerleşim alanlarının kentin sınırları dışına taşmıştır. Son yıllarda da Ankara kentinin çevresinde kırsal ve yeşil alanlarda yeni iş, konut ve sanayi bölgeleri oluşmaktadır.

Bu çalışmada Ankara kenti ve çevresinde yer alan ilçelerinde Kenar Kent kavramının oluşumu incelenecektir. Ortaya çıkan yeni gelişmiş kentsel alanlar ya da ilçelerden hangisi kenar kent özelliği ya da potansiyeli taşıdığı saptanacaktır. Bu kavramın saptanmasında dünya kenar kent örnekleri kıyaslanacaktır.

Özellikle peyzaj planlamasında kenar kentler, kentlere bir ekolojik sınır ya da yeşil sınır kavramı oluşturarak, peyzaj planlamada ve diğer disiplinler içinde kentleşme ve betonlaşma karşısında güçlü bir role sahiptirler.

Kentlerin çevresinde yer alan ilçeler, imar planlarında gelişme bölgeleri seçilerek, zaman içinde peyzaj ve tarımsal özelliklerini kaybetmektedirler. Peyzaj ve kent planlamada hızlı gelişmeye uğrayan ilçelerin tanımlanması, toprak değerlerinin saptanması ve sonradan peyzaj değerlerinin korunması ile daha düzgün bir gelişim haritasının çıkarılması gereklidir.

Bu çalışmada Ankara metropolitan alanı örnek alan olarak seçilmiştir. Çalışmanın hipotezi ve soruları şu şekildedir ortaya konulmuştur;

1- "Kenar Kentlerin" konusu ve söylemi nasıl ortaya çıkmıştır? Bu bölgeler nasıl sosyal yaşamlarını sürdürecektir?

- 2- “Kenar Kentlerin” peyzaj planlaması açısından yeri nedir?
- 3- “Kenar kentlerin” kent ve peyzajı üzerindeki etkisi nelerdir? Oluşan sorunların giderilmesi için neler yapılabilir?
- 4- Hangi yerleşimler, ister görüntüsü ile, isterse peyzajı, coğrafi, kültürel ve siyasal algıları ile insanlar tarafından bir kenar kent kavramı olarak algılanmaktadır?
- 5- “Kenar Kent” söylemi ve bu söylemin insanlar üzerinde yarattığı algı arasındaki ilişki nedir?

2. KURAMSAL TEMELLER

2.1 Kent Kavramı

Tarihin her döneminde kent kavramı ve olgusu değişik ve dinamik bir niteliğe sahip olmuştur. Aynı zamanda, hem yazında hem de kent mevzuatı düzenlemelerinde kentle ilgili olarak, farklı ülkelerde kente değişik anlamlar yüklenmiştir. Kentlerin tarihi gelişimleri incelendiğinde, ilk dönemlerde kentin kavramsal anlamı uygarlık kavramı ile açıklanmaktadır. Kentler ve uygarlıklar, aynı anlamı taşımaktadırlar (Topal 2004).

Tarih boyunca kentler, kültür ve medeniyetlerin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olarak tanımlanmıştır. Kentlerin ortaya çıkış ve çökmesi ile birlikte medeniyetlerin de ortaya çıkışı ve çöküşü gözükmektedir. Yeryüzünde ilk medeniyet, insanoğlunun yerleşik hayata geçişi ile başlamıştır. Başlangıçta, insan yaşamı, avcılığa bağlı olarak, göçebe bir yaşamdır. Sonraki dönemlerde insanın tarımsal faaliyetlere başlaması ile, yerleşik hayat başlamıştır.

Ekonomi faaliyetler, güvenlik ve sosyal ihtiyaçlar, toplu biçimde yaşamın ortaya çıkma nedenleridir. Yerleşim hayatı ilk başta küçük birimler ve kendi içine kapanık sistemleri oluşturmuştur. Bu yerleşim birimleri zamanla büyük ve karmaşık topluluklara dönüşmüşlerdir. Kentlerin oluşabilmesi için gerekli olan karmaşık, sosyal örgütlenmeler ilk kez Mezopotamya'da M.Ö. 3500-4000 yıllarında ortaya çıkmıştır.

Kentlerin oluşumları günümüze kadar, büyük bir değişim geçirmiştir. Tarihsel gelişim içinde kentin kavramsal değişimi de devam etmiştir. Antik dönemlerden bugüne kadar, "Cite", "Polis", "Medine", "Bourg", "Ville", "City", "Urban" ve "Kent" aynı anlamları taşıyan kelimeler ile tanımlanmıştır. İlk çağlarda kurulan site devletleri (kent devletleri) demokrasinin hayata geçirildiği kurumlar olarak bugünkü demokrasinin ilham kaynağıdır. Kentlerin dönüşümü ile insanoğlunun dönüşümü içiçe geçerek, birbirlerini besleyen süreçler olmuştur. Ayrıca sosyo-ekonomik gelişmeleri yaşayan kentlerde eski kale ve surlar, kent kavramının tanımlamasında önemli öğeler olarak kullanılmıştır.

Sanayi Devrimi ile birlikte kentsel mekanların biçim ve işlevleri de büyük değişimlere uğramış, sosyoloji, tarih, coğrafya ve ekoloji gibi bir çok bilim dalı kent kavramına girmiştir. Günümüzde, kent kavramının tanımlanmasında istihdam yapısı, ekonomik faaliyetler, nüfus yoğunluğu vb. kullanılmaktadır.

Kent kavramının tanımında değişik tarifler yapılmıştır. Genel olarak bir yerleşimin kent olarak tanımlanması için en az iki boyutun olması gerekir. Bunlar idari ve demografik (belli bir sayıda nüfusa sahip olmak) boyutlarıdır. Ayrıca yerleşimin sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlara sahip olması gerekir.

Karl Marx (1996), kenti üretim araçlarının, ticaret mallarının, gereksinimlerin toplandığı, yüksek zevkleri temsil eden mekan olarak anlatır. Durkheim (1995) kenti, işbölümü ve dayanışma kavramları ile ilişkili olarak ele alır. Sorokin, kenti çeşitli grupların kümeleşmesinden meydana gelmiş bir bütün olarak mekansal alana ve yoğunluğa dayalı olarak ele alır. Bir diğer kent kuramcı Wirth'e (2002) göre; kenti, nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenlik karakterize eder. Kent, nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur (Yörükan 2006).

Günümüzde kentler önemli bir dönüşüme uğramışlardır. Küreselleşme döneminin önemli açıklayıcı etmeni kentlerdir. Özellikle de büyük kentler bu dönemde önemli değişim ve dönüşüm mekanları olmuşlardır.

Teknoloji ve iletişimde ki gelişmelerle küreselleşme ile birlikte kentlerde ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu değişim ve dönüşümler sürecinde hem "küresel köy" kavramı üzerinden hem de yerel kültürler, değerler, ve etnik kimlikler üzerinden vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla günümüzde ekonomik ve siyasal sistemi yönlendiren temel birimler kentler olmaktadır. Dünyanın önemli kentlerinde alınan kararlar, tüm dünyayı da etkilemektedir.

Günümüzde dünya ekonomisini ve siyasetini yönlendiren küreselleşme, kentlerin, anlamlarının ve işlevlerinin de dönüştürmesini gündeme getirmektedir. Kentler artık ulus devletlerin kararlarını ve sınırlarını aşan etkilere sahip mekanlara dönüşmektedir.

2.2 Kenar Kent Kavramı

Mumford The City in History kitabında (1961) modern kentlerin izinin takip edilmesinin başlangıç noktasının, kentlerin merkezlerinden başlanması gerektiğine işaret etmektedir. Mumford'e göre; her kentin oluşumunda otoriter kurallar insanları birbirlerine yakın ev kurmaya mecbur bırakmıştır, ve insanlar bu sayede birbirlerine yakın yaşamak için bir iyi sebep bulmuşlardır (Mumford 1961). Bu durum yeni yerleşimler ve kentlerin oluşumunun ana nedeni olarak tanımlanmaktadır.

Mumford bahçe kent düşüncesine rağmen, döneminde yeni metropoliten kentlerin gelişiminde çok farklı modellerin ortaya çıktığı gözleniyor. Kent merkezleri, kendi çevresine ve dışa doğru bir yayılma/saçaklanma göstererek, öncü ve çarpık kentleşmeye tanık oldular. 1990 yıllardan sonra, metropoliten kentlerin çevresinde yer alan kırsal alanlarda yeni yerleşim alanları oluşmaya başladı.

Günümüzün peyzaj planlama ve kentsel tasarımında, en fazla ilgi kentlerin çevrelerinde doğal ve kırsal alanlarda ortaya çıkan kentsel yayılma/saçaklanma üzerinde yoğunlaşmaktadır. Büyük kentlerde nüfus artışı ve yaşanan hızlı büyüme nedeniyle kent çevrelerinde yer alan kırsal alanlara doğru bir yayılma/saçaklanma yaşanmaktadır. Kentlerin çevrelerinde yeni yapılaşma bölgeleri ortaya çıkmaktadır. Kentlerin çevresinde kırsal alanlar bozularak, kır-kent ortasında ayrımlılık kaybolmaktadır. Bu durum kentlerin çevre bölgelerinde yörekent/kırkent (suburbanisation) oluşumuna yol açmaktadır.

ABD'de "enar kent" (edge city) kentlerin çevresinde oluşan yörekent/kırkentler için kullanılmıştır. Kenar kent kavramı yeni kentsel terim gibi, kentin çevresinde kırsal ve yeşil alanlarda kentsel gelişme ve yapılaşmayı anlatmaktadır.

20. y.y ikinci yarısından itibaren, dünyanın büyük kentleri, merkezsizleşmeye doğru genişleme ve yayılma/saçaklanma göstermeye başladılar. Genelde bu tür genişlemeler büyük metropolitan alanlarda yaşanmaktadır. İlk olarak, Virginia Teknik Büyükşehir Enstitüsü (Metropolitan Institute at Virginia Technic) büyük kentlerin çevresinde ortaya çıkan yayılmış/saçaklanmış bölgeler için, “büyüme ilçeler” (Growth Counties) terimini kullandı (Lang 2002).

Walker (1994) göre; kenar kent kavramı önceden bu alanları anlatmak için, kullanılan alternatif isimlerden daha iyi bir seçim sayılır. Önceden çevre kentlerini anlatmak için “ileri teknoloji sanayileşme”, “boomburbs”, “technoburbs”, “exopolis”, “technopoles” gibi terimler de kullanılmıştır.

Kenar kent kavramı ilk defa 1991 yılında, Joel Garreau, Washington Post muhabiri tarafından, “Edge City: New Frontier Life” kitabında, halkın anlayacağı bir biçimde anlatıldı. Bu bağlamda, Garreau ABD kentlerinde, bu gelişme modeline uyum sağlayan ve kenar kent teorisini destekleyen, yaklaşık 150 kenar kent örneğini de kitabında seğilemektedir (Walker1994).

Garreau (1999), Washington Post makalesinde, ABD’de metropoliten kentlerinde yaklaşık 200 kenar kenti üç gelişme aşamasından ortaya çıkan alanlar olarak açıkladı. Birinci aşamada aileler kent merkezlerinden banliyö bölgelerine taşındılar. İkinci aşamada, ABD’de 1960-1970 yıllarında ticari işletmeler, merkezi kentsel alanlardan uzaklaşarak, kentlerin çevresindeki yeşil ve kırsal alanlarında yerleşmeye başladı. Üçüncü aşamada ise, kenar kentlerin yükselişini ve bu alanların beyaz yakalı işletmelerin oluşum yerleri oldular (Garreau 1991 1999).

Garreau 2001 yılında tarafından “boomburbs” terimini bölgeleri anlatmak için kullanıldı. Yeni terim, hızlı büyüyen, geniş ve 100.000’den fazla nüfusa sahip olan banliyö kentlerini kapsamına almaktaydı (Lang ve Simmons 2003).

Bu açıklamaya göre; yeni terimin kapsamında yer alan bölgeler, metropoliten kentlerin çevresinde yer alan en büyük ilçeler olup, ilçelerin nüfus artışının son on yılda bir çift rakamlı nüfus artırıp olmaları gerekiyordu (Lang ve Simmons 2003).

Genel bir bakış ile, kenar kentler ya da kenar ilçelerin demografik ve konut yapı özellikleri banliyö yapımı eğilimindedir. Ayrıca bu bölgelerin nüfus ölçüleri de farklı ölçekte değişmektedir.

Lang'e (2002) göre, bu tür büyüme gösteren metropoliten alanlar yayılmış/saçaklanmış kentler başlığı altında yer almaktadır. Bu alanların özellikleri; düşük yoğunluk, hızlı ve sıçramalı (leap-frog development) biçimde genişleme gösteren, parlak camlı, küp biçimde ofis binalar, perakende satış yerleri ve sonu gelmeyen bir biçimde alışveriş şeritlerinden oluşmaktadır (Lang 2002).

Kenar kentler, yeni kentsel dokular olarak, "çoklu kent çekirdek" kavramına yaklaşarak, saçaklanmış biçimde metropoliten alanlarının çevresinde yer almaktadırlar. Garreau'nin iddiasına göre bu alanlar uygarlığın yeni odaklar (new hearths of our civilization) olarak tanımlanır (Garreau 1991).

Kenar kent bölgeleri, kent dışında yer alan peyzaj ve kırsal alanlarda oluşarak, insanların erişilebilirliğini kırsal alanların tenhaliğine kolaylaştırmıştır. Bu sayede kent dışı pazarlar ve sınır bölgeleri, ticari fırsatların oluşum noktasına dönüşürler. Bu alanların bölgesel özellikler ve yetenekleri, kent merkezinden uzak mesafelerde büyük ofis binaların oluşumuna yol açmıştır. Büyük kentlerde hızlı kentleşme, kentsel yoğunluk ve erişim yollarının gelişmemesi yüksek katlı ofis alanlarının ortaya çıkmasına da katkıda bulunmuşlardır. Garreau'nun tarif ettiği gibi, kenar kentlerin oluşumu, kentsel alanlarda yeni bir sınır kavramının oluşumuna da yol açmıştır.

Kenar kentler, kent çevresinde ve ekonomik gelişimine bağlı olan bölgelerde ortaya çıkmaktadır. Bu durumun karşısında olarak bazı kenar kentler, bölgesel planlama stratejilerin sonucu olarak, oluşurlar. Bu durumda kent dışında uygun fiyatlara sahip

olan arazi, otopark sorunu olmayan yerler avantaj sayılarak, şirketler tarafından alınıp ve kenar kentlerin oluşumuna yardım ederler. Gelişmeleri olgunlaşan kenar kentlerde, binalar ortasında yer alan boşluklar otopark işlevine uygun biçimde kullanılarak, kent merkezleri tersine, kullanılmamaktadır (Garreau 1991).

Kenar kentlerin en yaygın türü hızlı yollar üzerinde oluşmaktadır. Kenar kentlerin oluşum yerleri önceden planlanmış alanlar olmadığı için, bu alanlar uygun bir altyapıya sahip değildir. Kentlere bağımlılık gereği bu alanlara erişebilirliğin daha da kolaylaştırılması gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Kenar kentlerin ortak özelliği; kısa bir zaman süreci içinde var oluşlarıdır. Çoğu kent planıcısına göre; kenar kentlerin oluşum nedenleri; kentlerin kalkınma aşamasında kent çevresinde doğal peyzajda oluşmaları, kentlerin plansız büyümesi ya da zayıf bir imar plana sahip olmalarına bağlıdır.

Kenar kentler, çok sayıda değişim, dönüşüm ve gelişimlere sebep olmalarına rağmen, yine de düzensiz biçimde oldukları bilinmektedir. Bu bölgeler, geleneksel kent merkezi (ABD: “downtown”, “city center”) ya da tanımlanmış olan Merkezi İş Alanları (MİA) dışında oluşan, yoğunlaşmış iş alanları, alışveriş ve eğlence alanları olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgelerde yapılaşmadan önce, doğal peyzaj yeşil alanlar ve kırsal alanlardan oluşmaktadır.

MİA bölgeler (Merkezi İş Alanlar), (Central Business District/CBD), büyük kentlerde oluşmaktadır. Bu bölgeler, ticaret ve hizmet sunan işlevlerin en yoğun olduğu kent bölgeleridir. Yeni bir kent terimi olarak, kent planlama, coğrafya vb. disiplinlerde karşımıza çıkmaktadır. MİA bölgelerin, yüksek yapılar, ofis binaları ve yoğun yapılaşmış bölgeler özdeşleşmektedir (Limehouse ve McCormick 2011).

Kentsel doku içinde, MİA bölgelerini belirleyen özellikler; kartpostal görüntülü ve belirgin olmayan bir kentsel sınırdır. Bu özelliklere rağmen, bu bölgeler halk tarafından kentsel doku olarak algılanmaktadır.

Bu bölgelerin kentsel doku gibi algılanma nedeni Lynch (1973) aşağıdaki terimler ile açıklanmaktadır. Lynch'e göre, kenti belirgin ve okunabilir yapan öğeler; 1-kentin yolları, 2-kenarlar ya da sınırlar, 3- bölgeler, 4- düğüm ve odak noktalar, 5- işaretlerdir (Lynch 1973). MÍA bölgelerini bir kentsel doku yapan beş etmen belirlenmektedir. Dolayısıyla MÍA bölgeleri kentin ögelerini gösterirler.

MÍA bölgelerinin sınırları, çeşitli biçimde, işaretler, sınırsal yollar ve kentin diğer belirleyici ögeleriyle belirlenmektedir. Bu sınırlar görsel ya da işlevsel olarak merkezi çekirdeğin bitiş noktasından başlayan yüksek binalar, yüksek yoğunluk, ulaşım düğümleri, yaya için gündüz aktiviteleri sunan bölgeler olarak tanımlanırlar. Metropolitan alanlarda, MÍA bölgelerinin gösterdikleri özellikler şu şekilde sıralanabilir (Limehouse ve McCormick 2011):

- Bu alanlar konumsal olarak kent merkezinde yer alırlar.
- İdari yapıların birbirine yakın işlevler bir arada yer almaktadır.
- Kentlerde ulaşımın merkezi noktası olarak, yaya ve araç trafiğinin en yoğun olduğu bölgelerdir.
- Hizmet sektörünün en yoğun olduğu bölgelerdir.
- Bu arazi değerlerinin kent içinde en yüksek olduğu, en yoğun yapılaşmanın yaşadığı bölgelerdir.
- Çalışma ve alışveriş için cazib merkezler olarak tanımlanırlar.
- Bu alanların içinde yeni alanlar oluşabilir, ya da zaman içinde eski ticari işlevlerini kaybedebilirler (Fauria 2008).

1900'lü yılların başında, Avrupa ve Amerika kentlerinde, MÍA bölgeleri perakende ticaretin yoğunlaştığı merkezler biçiminde oluşmuştur. 20. y.y.'lın ortalarından, bu bölgelerde gökdelenlerin sayısı artmış, daha yoğun ofis alanlar ortaya çıkmış ve ticari işlevler güçlenmiştir.

La Jolla Enstitüsü'nün yaptığı bir "online" denemede kenar kent kavramı için "post-historic" terimi de kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle, tarihin çok katmanlı kentlerin

aksine, kenar kentler kırsal alanlarda planlanmaksızın, sahte mimarı ile hızlı biçimde ortaya çıkmaktadırlar.

Son yıllarda, metropoliten alanlarda kı kenar kent bölgeleri, bir yörekent/kırkent olarak, MİA bölgelerin çevresinde oluşup geliştiler. Bazı kenar kent bölgeleri özellikle de büyük kentlerde, orijinal MİA bölgelerinden daha güçlü kentsel işlevleri sunmaktadırlar.

Şekil 2.1’de Paris’te La Defense bölgesi Avrupa’nın en büyük MİA bölgesi olarak, bir kartpostal görüntüsü sergilemektedir. Buna benzer görüntüler dünyanın bir çok metropoliten alanlarında da gözlenmektedir.

Şekil 2.1 Paris, La Defense, Avrupa’nın en büyük MİA bölgesi (Anonymous 2013a)

Metropoliten alanlarda kenar kent bölgeleri, MİA bölgelerinin çevresinde oluşmaktadır. Bu bölgelerin önemli özelliği, geçmişe sahip birer yerleşim ve yaşam merkezleri olmamalarıdır. Çoğu kenar kent, metropoliten alanlarda mevcut ya da yapılmakta olan otoyol kavşaklarının kenarında, üzerinde ya da büyük havaalanlarının yakınında oluşmaktadır. Çok nadir olarak, bu bölgelerde ağır sanayi alanları da bulunmaktadır. Genel olarak, bu bölgeler çevredeki ilçelerin bir parçası olarak yönetilmektedirler.

Kentlerin çevresinde oluşan kenar kentlerin sayısı dünya örneklerinde farklıdır. Bu sayı metropolitenin büyüklüğü ve ekonomik koşullarına bağlıdır. Metropoliten çevresinde bir, kaç ve hatta çok sayıda kenar kent bölgesi oluşabilir. Bu bölgelerin daha

genişlemesinde etkili olan önemli etmenlerden biri, kentlerin hızlı ulaşım yollarının üzerinde yer almalarıdır (Garreau 1991).

Metropolitan alanlarda, kenar kent bölgelerini birbirinden ayırt etmek için, çeşitli ölçütler belirlenmektedir. Bu bölgelerde; toplam ofis alanlarının yüz ölçümü, genel kent planı, bölgenin oluşum zamanı ve ulaşım seçenekleri gibi özelliklere bağlıdır (Garreau 1991).

İster istemez, günümüzün kentsel gelişim sürecinde kenar kentlerin oluşumu kaçınılmaz olduğunu kabul ederek, peyzaj ve kent plancıları tarafından bu bölgelerin önceden saptanmasının önemine işaret etmek gereği vardır. Şekil 2.2’de Chicago kentinden bir kenar kent bölgesini göstermektedir.

Şekil 2.2 Chicago’dan bir kenar kent görünümü (Anonymous 2013a)

Mekansal olarak, kenar kent bölgeleri, çok katlı ofis binalarından ve gökdelenlerden oluşmaktadır. Yüksek katlı ofis binaları, büyük ölçekli otoparklar ve tasarlanmış çim alanlar ile çevrelidiler. Bu bölgeler geleneksel ızgara planlı ulaşım ağlarının yerine, hiyerarşik yol ağlarından oluşmaktadır. Çoğu zaman bu ulaşım ağları yaya kullanımı için uygun değildir. Bu bölgeler aktarmalı olarak, ana yol ve otoban yollarına bağlanırlar. Bazen kenar kentlerin görüntüsü, bir ikinci kent merkezi MİA bölgesi gibi de algılanabilir (Garreau 1991). Nerdeyse bu alanlar görüntü itibarı ile, Le Corbusier’in tasarladığı İşınsal Kent özelliklerini anımsatmaktadır

Garreau'ye (1991) göre, ABD'de metropoliten üzerinde yaptığı araştırmalarından hareketle, bir bölgenin kenar kent olarak, kabul edilmesi için beş özelliğin olması gerekmektedir:

- 1- Yaklaşık 465.000 m² ofis alanına sahip olan merkezler.
- 2- 56.000 m² perakende iş alanına sahip olan merkezler.
- 3- İş alanı sayısı, yerleşim alanından fazla olduğu için, nüfus sayısı sabahları artmakta ve öğleden sonra düşmektedir.
- 4- İnsanlar tarafından bir bölge olarak algılanmamaktadır.
- 5- Son 30 yıl öncesine kadar bu bölgelerde, kentsel nitelikte bir yerleşim alanı mevcut değildir (Garreau 1991).

Ayrıca Garreau'nun (1991) açıkladığı gibi bir metropoliten alanda, kenar kentin oluşum ve gelişimi için beş önemli etmenin olması gerekir. Bunlar;

- 1- Fiziksel ve sosyal etmenlerin yarattığı çekim gücü olarak yenilmezlik (insurmountability).
- 2- Kent kenarlarının konut ve yerleşim amaçlı kullanılabilirliğinin imkanlarının göstergesi olarak malı yetebilirlik (affordability).
- 3- Kent kenarlarında kentsel gelişmeyi özendiren otomobilleşmenin yarattığı hareketlilik (mobility).
- 4- Hareketlilik etmenine bağlı olarak, yalnızca fiziksel anlamda değil, aynı zamanda elektronik ortamda da kentsel olanaklara yakınlık anlamına gelen erişebilirlik (accessibility).
- 5- Yaşam kalitesinin düzeyini ifade eden güzellik ya da hoşluk (nice) (Garreau 1991).

ABD metropoliten alanları ile beraber Avrupa'nın büyük kentlerinde de kenar kentler oluşmaktadır. Ayrıca, ABD ve AB tecrübesinin yanında, kenar kentler, küçük ölçeklerde olsa bile, hızlı nüfus artışı ve ekonomik gelişimden kaynaklanarak, tüm gelişmekte olan ülkelerde de kenar kentler ortaya çıkmaktadır. Özellikle de Çin, Hindistan ve Birleşik Arap Emirlikler'inde kenar kentler yeni gelişme biçimi olarak, hızlı ekonomik gelişmenin sorunu olarak ortaya çıkmaktadır (Bontje ve Burdack 2005).

Neticede kent kendi çevresine ve sınırsal olan araziye doğru gelişerek, kırsal alanlara doğru yapılaşp ve işgal edilmektedir. Şekil 2.3’de Dubai’de kent merkezinde yer alan Burj Khalifa dünyanın en yüksek binasıdır (829.8 m).

Şekil 2.3 Dubai’de yer alan Burj Khalifa binası ve çevresinde oluşan kenar kent otoban kavşakları (Anonymous 2013c)

Şekil 2.3’de genel görüntü ile kenar kent kavramı sunulmaktadır. Yerden yükselen çeşitli parlak gökdelenler, otuyollar ve ulaşım yolların bağlantısını sağlayan yol ağları ve kavşaklar, yaya erişimi için uygun olmayan yolları göstermektedir. Bu görüntü, dünyanın bir çok büyük ve hızlı gelişmeye uğrayan kentlerinde değişik ölçeklerde ortaya çıkmaktadır.

Kenar kent anlayışı dünya çapında yeni bir kentsel gelişme biçimini oluşturmaktadır. Bu anlayış 19. y.y.’ın merkezi kent anlayışından çok farklı olarak, 20. y.y.’ın kentsel biçimlenmesini temsil etmektedir.

Kenar kentleri anlatmak için farklı terimler kullanılmaktadır; yörekent/kırkent (suburban) aktivite merkezleri, megamerkezler ve iş merkezli ilçeler vb.

Dünya çapında oluşan kenar kentler üç farklı biçimsel olgu göstermektedir. Bu olguların sınıflandırılması çizelge 2.1’de sunulmaktadır. Bu çizelgeye göre, bu alanların biçimsel olguları şu şekilde özetlenmektedir:

1- Hızlı gelişme gösteren bölgeler (Boomer): En yaygın tür olarak, aşamalı gelişme gösteren, bir alışveriş merkezi ya da otoban kavşağı etrafında işlev değiştiren bir bölgedir.

2- Gelişmemiş bölgeler (Greenfields): Genel olarak, yörekent/kırkent bölgelerde yer alarak, imar plana sahip olan yeni kentlerdir.

3- Kent dışı (Uptowns): Eski kent merkezinin dışında, bir kasaba, bazen uydu kent ya da tarihi faaliyet merkezleri olarak da tanımlanırlar (Garreau 1991).

Günümüzün kentlerinde, yayılmış/saçaklanmış kentsel alanların oluşumu, insanlar üzerinde değişik etkiler yaratmaktadır. Bu bölgelerde algılanan olumsuzluklar; mekan hissini kaybi, kentsel bağın ve sosyal birlik kimliğinin algılanmaması ya da azalması, açık alan kaybı, araba sayısının ve araba bağımlılığının artması sayılmaktadır.

Çizelge 2.1 Dünya çapında oluşan kenar kentlerin biçimsel olguları

Hızlı gelişme gösteren bölgeler (Boomer)	•En yaygın tür / kent dışı / hızlı gelişme gösteren bölgeler / otoban kavşağı / havaalanları civarı / alışveriş merkezleri civarının değiştirilen ve geliştirilmiş alanlar olarak belirlenirler.
Gelişmemiş bölgeler (Green-Field)	•Yeşil alanlarda (genel olarak kentin dışında saçaklanmış banliyö bölgelerde), planlanmamış olan yeni yapılmış bölgelerde oluşurlar.
Kent dışı bölgeler (Uptown)	•Kent dışı / önceden bir kasaba / uydu kent olarak eski kent merkezin dışında oluşurlar.

Genel olarak bu bölgelerin ortasında ulaşımın sayısı, kent içi ve banliyö bölgelerden daha fazladır. Soja'ya göre, (1993) “Çağdaş dönem, kentin içini dışına çevirdi” (The contemporary city has turned inside out), (Soja 1993).

Büyük metropoliten alanlarda kentsel bölgelerin gelişmesi artık tek kutuplu gelişme sisteme dayalı değildir. Kent merkezlerinin gelişiminde bir yandan merkezci gelişime,

öte yandan merkezkaç güçler ile kent dışına saçaklanarak, geleneksel kent merkezi üzerinde değişik etkileri yaratmaktadır.

Kenar kentlerin oluşumun nedeni; ilk başta kent çevresinde ki banliyöleşmedir. İkinci aşamada ise, bu bölgelerde hizmet ve eğlence odaklı bölgelerin oluşumu, kentsel niteliğin azalması (de-urbanisation) sıralanabilir. Ayrıca bu bölgeler, geleneksel kent merkezinden uzak bir mesafede oluşarak, istihdam, iş imkanları ve yeni konut alanlarını da kendi içinde barındırırlar (Lang 2003).

Genellikle ABD’de ki metropoliten alanlar da kenar kentler, alışveriş merkezleri, ofis binaları ve büyük parkların etrafında gelişmişlerdir. Diğer arazi kullanımları da, planlanmamış bir biçimde bu merkezi projenin etrafında kümelenerek oluşturmaktadır.

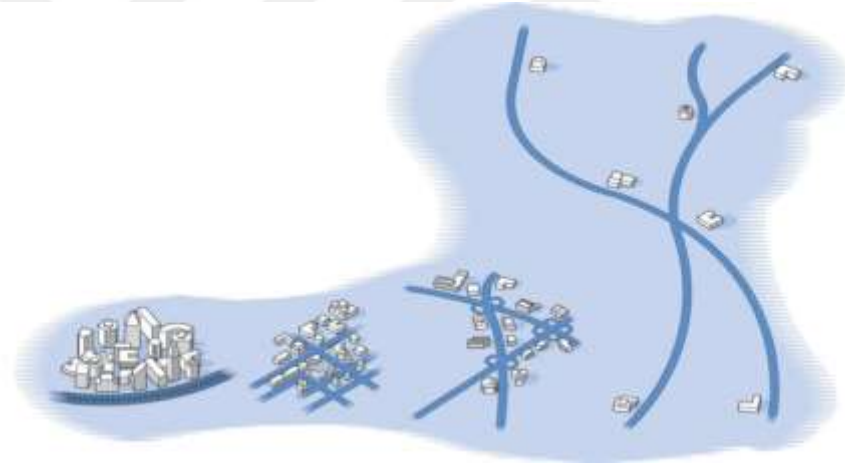
Bazı metropoliten alanlar da kenarsız kentler (Edgeless City) gelişmiş bölgeler kenar kentlerin bir biçimi olarak ortaya çıkmaktadır; yoğunluk ya da türdeşlik göstermeyen, yayılmış/saçaklanmış biçimde yapılaşmış alanlardan oluşmaktadır. Alansal büyüklük açısından, kenarsız kentler, kenar kentlerin iki katıdır. Lang’e göre, dünyanın tüm metropoliten alanlarında bu bölgeler gözükmemektedir (Lang 2003).

Bu bölgeler metropoliten alanlara, saçaklanmış ve saptanması zor olan bölgeler olarak tanımlanırlar. Kenarsız kentlerin belirleyici özellikleri; karma arazi kullanımının varlığına karşın, yaya erişimi için uygun olmayışları ve rahat erişim sistemi ya da toplu taşıma sistemine sahip olmamalarıdır. Metropoliten alanlarda bu bölgeler, merkezi kenti bir halka gibi çevrelemektedirler (Lang 2002).

Kentsel yayılım/saçaklanmayı besleyen önemli neden, kentin çevresinde yer alan kırsal alanlarda yeni iş alanların oluşumudur. Böylece, bölgelere günlük ulaşım için, kent içi ve dışı yolcunun sayısı artmaktadır. Toplu taşıma sistemleri bu bölgelere ulaşmamış olduğu için, özel araba bağımlılığı günlük yolcu sayısının artması ile, giderek artmaktadır.

Kenarsız kentler; fiziki bir sınıra sahip olmayan yerleşim alanlarıdır. Kenarsız kentler için, belirsiz, sınırsız ve sonsuz, keşfedilmemiş, sezilmez ve anlaşılmaz gibi ifadeler de kullanılmaktadır (Lang 2003).

Metropolitan alanlarda kenar kentler, işlevsel bölgeler olarak, çok sayıda ofis binalarına sahip olan, büyük ölçüler gösteren, biçimsiz ve dağınık bir doku özelliğini göstermektedirler. Çoğu Kenarsız kentler, metropoliten alanların çevresinde geniş şeritler olarak, yalıtılmış ofis binalarından ya da değişik yoğunlukta olan binalardan oluşarak, küçük kümeler özelliğini gösterirler. Şekil 2.4'de Lang'e (2003) göre, metropoliten alanlarında ticari/ofis alanların yoğunluğu ve dağılımı kent dokusunda dört farklı bölgeyi oluşturmaktadır; bunlar birincisi kent merkezi, ikincisi ise kent merkezi (MIA), kenar kent ve kenarsız kent (Lang 2003).

Şekil 2.4 Metropolitan alanlarında ticari/ofis binalarının dağılım tipleri (Lang 2003)

a. ilk kent merkezi, b. ikinci kent merkezi (MIA), c. kenar kent, d. kenarsız kent

Büyük kentlerin değişiminde, ofis ve iş yerlerinin sayıları ve gelişme oranı önemli bir göstergedir. Devlet binaları, ticari merkezler, toptan satış yerleri, hastaneler, iş yerleri ve küçük üretim alanları ve üniversiteler kenarsız kent kavramının kapsamındadır.

Bölgelerin oluşumunun en önemli etmeni, kentsel yayılıma/saçaklanmadır. Bunun yanı sıra, bu bölgelerde, iş ya da yerleşim alanlarının dağılımı, bölge ile bir uyumsuzluğu sergilemektedir (Lang 2003).

Kavramsal yazında, yeni metropoliten alanların biçimlenmesi iki yöndedir. Birinci sistemde, metropoliten çevresinde oluşan kenar bölgeler, merkezi bölgelerin etkisi altında, merkezietci (centrists) oluşunlar, ikinci grup ise, merkezietci olmayan (decentrists) gelişmeler olarak tanımlanırlar.

Leinberger (2001) göre, kenar kentler hakkında kentköy/yörekent (urban village) terimini kullanmıştır. Görüşüne göre; bu bölgeler yörekent/banliyö bölgelerinde ticari işlevler artmaktadır. Düşünsel olarak, kentköy/yörekent kavramı, Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent'den (Garden City) alınmaktadır. Bu düşüncenin çekiciliğinin, fiziki çevrenin gelişimi ile beraber hizmet, ulaşım ve fırsatların da geliştirmektedir (Leinberger 2001).

Leinberger'e (2007).göre, metropoliten alanlarda fiziksel gelişimde ortaya çıkması kaçınılmaz olan konu, alansal olarak merkezsizleşmedir (decetralized). Merkezisizleşme sürecinde, kentlerde yeni-merkezler (recentered) oluşmaktadır. Kentin dokusu ne kadar genişlese de, kentsel ögeler tüm kenti birbirine bağlamaktadır. Bu bölgelerde ortaya çıkan manzara, alışveriş merkezleri ve ofis binalarını birbirine bağlayan yeşil alanlar ve otoparklardır. Genel olarak bu kentköy/yörekentler düşük yoğunluk göstererek, yeni bir kentsel doku oluşturmaktadır. Günümüzde uydu kentler gelişme göstererek, kentköy/yörekente ya da kenar kentlere dönmektedirler (Leinberger 2007).

Kentköy/yörekentlerin oluşum nedenleri; ekonomik değişimi, taşımacılığın değişimi (demiryolundan kamyon taşımacılığına), ve iletişim teknolojisinin gelişimidir. Genel olarak, taşımacılıkta, kentin kenar bölgeleri, merkezi bölgelere göre daha tercih edilmektedir.

Kentin kenar bölgeleri daha düşük fiyatlara sahip olarak, kentsel gelişmeye yardım etmektedir. İletişim teknolojiye bağlı olarak, iş yerlerin fiziki konumun önemi düşmektedir. Kısacası kentlerin yayılma/saçaklanmasında en önemli nedenler ekonomik ve teknolojideki ilerlemelerdir.

Genel bir bakışta büyük kentlerde yaşayanlar, yoğun kentleşmenin getirdiği tıkanık ve güvensiz ortamları tercih etmemektedirler. Bu nedenle, kentin kenar bölgelerinin ekonomik gelişim, özel araba sayısı, yeni iletişim teknolojisi ve rantın düşük olduğu bölgeler olarak, düşük yoğunluk göstererek, cazibesi artmaktadır.

Garreau'nun (1991) açıklamasına göre, Avrupa'da kentlerinde kenar kentler oluşmamaktadır. Avrupa'da kenar kentlerin var olup olmadığı hakkında araştırmacılar tarafından tartışmalar olmuştur (Bontje ve Burdack 2005).

Bu konunun açıklanması için, ABD ve AB kenar kent örnekleri incelenerek, ortak özellikler ve farklılıkları da saptanacaktır.

2.2.1 ABD kenar kent örnekleri

ABD örneğinde Chicago kenti, modern mimarlığın başlangıç döneminin odak noktası olarak vurgulanmaktadır. Kentin hızlı gelişmesinden dolayı ilk kenar kent kavramı bu kent içinde ortaya çıkmaktadır.

Chicago ABD'de nüfus açısından New York ve Los Angeles'ten sonra üçüncü sırada 2.7 milyon nüfusu ile yer alarak en kalabalık kent sayılmaktadır. Kentin çevresinde yer alan sakinleri ile "Chicago land" ya da "Chicago metropolitan area" denilen metropolitan 9.9 milyon nüfusa sahiptir.

Chicago metropoliten alanı (Chicago metropolitan area) denilen alan Chicago, Illinois ve çevrelerini birbirine bağlayan bölgedir. Bu bölge aralarında kı coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler aracılığıyla ana kente bağlanmaktadır.

Chicago kenti düz bir arazi ile çevrilidir. 1960'lardan bu yana muazzam bir hız ile, kendi çevresine doğru genişleme göstermektedir. Hızlı gelişimden dolayı kentin çevresinde kenar kentler (Edge City) oluşmaktadır. Bu bölgeleri tanımlandırmak için bazen “Boomburb” terimi de kullanılmaktadır. Bu bölgeler, büyük ölçekli alanlar olarak, banliyö özelliklerini koruyan, hızlı büyüyen kentlerdir. Bbanliyö özelliklerine rağmen, bölgenin nüfusu, kentin merkezinden daha fazladır (Anonymous 2013b).

Chicago Kenti çevresinde üç kenar kent bölgesi belirlenmektedir. Bu bölgeler üç önemli kent koridoru üzerinde yer almaktadırlar. Her koridor bir grup kenar kentden oluşmaktadır. Bu koridorlar; 1- Araştırma Koridoru (Illinois Technology and Research Corridor), 2- Lake Shore Koridoru (Lake Shore Corridor), 3- Altın Koridor/ Kuzeybatı Koridoru (Golden Corridor/Northwest Corridor) (Anonymous 2013b). Şekil 2.5’de Chicago metropolitan alanında yer alan bu üç Kenar kent bölgesi gösterilmektedir.

Şekil 2.5 Chicago kentin harıtsı, üç kenar kent bölgesi ve ulaşım koridorlar (Anonymous 2013d)

1- Illinois Teknoloji ve Araştırma Koridoru: Bu bölge, Chicago metropolitan alanda önemli otobanın ortasında yer alan bir ticaret ve sanayi bölgesidir. Bu koridor Chicago'nun ana ekonomik merkezi olarak, kolej ve üniversiteleri, araştırma ve bilimsel kurumlarını, tıp merkezleri, çeşitli ofis ve sanayi parkların, alışveriş, yemek, konaklama, eğlence vb. aktivitelere yönelik tesisleri kapsamaktadır. Bölgede ayrıca Aurora (ilçe, 199.963 nüfus), Lisle (köy, 22.687 nüfus), Naperville (ilçe, 144.864 nüfus), Oak Brook (Köy, 7.883 nüfus), Oakbrook Terrace (ilçe, 2.155 nüfus), Lombard (köy, 43.395 nüfus) gibi küçük kent ve köyler yer almaktadır.

2- Lake Shore Koridoru: Illinois eyaletinin, eyaletler arası bağlantısını sağlayan önemli bir karayoludur. Bu karayol etrafında yer alan bazı ilçe ve köyler kenar kent özelliği göstermektedir. Skokie (köy 64.784 nüfus), Northbrook (köy, 33,170 nüfus), Deerfield (ilçe, 18.225 nüfus), Buffalo Grove (köy,41.496 nüfus), Lincolnshire (köy, 7,275 nüfus), Vernon Hills (ilçe, 25.113 nüfus), Lake Forest (ilçe, 19.375 nüfus) bu bölgede yer almaktadır.

3- Altın Koridoru (Golden Corridor): Bu koridor ekonomik gelir açısından altın değerine sahiptir. Bu koridor boyunca ofis binaları, sanayi parkları, sergi ve eğlence merkezleri, sağlık tesisleri, oteller, alışveriş merkezleri ve restoranlar yer almaktadır. Chicago metropoliten alanı dışında bulunan işlevlerin tümü “Kuzeybatı Banliyö” olarak bilinmektedir. O'Hare (ilçe, 12.576 nüfus), Rosemont (köy, 4.202 nüfus), Arlington Heights (köy, 75.101nüfus), Rolling Meadows (ilçe, 24.099 nüfus), Schaumburg (ilçe, 74.227 nüfus), Hoffman Estates (ilçe, 51.895 nüfus), Elgin (ilçe, 110.145 nüfus), Itasca (ilçe, 8.649 nüfus) yer almaktadır (Anonymous 2013b).

2.2.2 AB kenar kent örnekleri

AB kenar kent örnekleri içinden Paris ve Amsterdam örnekleri incelenecektir. Seçilen iki çalışma, Avrupa metropoliten çevreleri ile ilgili bir araştırma projesinin parçasıdır. Araştırma Avrupa’da metropoliten (Berlin, Budapeşte, Madrid, Moskova, Paris ve Randstad) alanların gelişmeleri üzerinde yapılan bir analizden alınmıştır. Avrupa örneklerinde kenar kentler yeni ekonomik kutuplar olarak, metropoliten alanların çevresinde oluşmaktadır (Bontje ve Burdack 2005).

İncelenen örnekler; Paris ve Amsterdam AB örnekleri içinde, en gelişmiş, çok merkezli ve ekonomik yapılaraya sahip olan alanlar olarak saptanmıştır. Bu bölgeler, metropoliten alanların çevresinde banliyöleşme sürecinde tesadüf eseri olarak oluşmamışlardır. Mehlbye (2000) göre, Avrupa’nın mekansal gelişmesinde “küresel bütünleşme bölgeleri” olarak kabul edilmektedir (Bontje ve Burdack 2005). Bu bölgelerde, küresel ekonomi ile bütünleşme düzeyinde bağlantı kurulmaktadır. Bu bölgelerde merkezi

alanlar ve metropolitan alan çevresindeki işlevsel farklılıklar önemlerini korumaktadır (Bontje ve Burdack 2005).

Genel bir bakışla, metropolitan alanlar çevresinde ortaya çıkan bu bölgeler ABD örneklerinden çok farklı bir gelişme göstermektedirler. Örnek olarak bu iki bölge, Los Angeles çevresindeki kenar kent bölgelerinden biçimsel ve işlevsel farkları göstermektedirler. ABD örnekleri gibi bu bölgelerde kent dışına kayması söz konusu değildir.

Günümüzde metropoliten alanlarda yeni ekonomik kutuplar, kentin kenar bölgelerinde, demir ve karayollarının kavşağında oluşmaktadır. Dolayısıyla bu bölgelerin kent merkezi ile bağlantıları çok güçlü olduğu için, kenar kentler ABD örneklerinden çok farklı özellikler göstermektedirler.

Paris örneğinde, iki bölge kenar kent kavramı içinde değerlendirilmelidir: Massy-Saclay merkezi bir bilim ve araştırma kasabası olarak, ve Val de Avrupa ya da Disney Merkezi bir eğlence merkezi olarak ortaya çıkmaktadır.

Amsterdam'da Randstad ve Schiphol Havaalanı bölgesi kenar kent özellikleri göstermektedir. Randstad, Hollanda'da çok merkezli bir karmaşık bölge olarak, dört büyük kentin bulunduğu alanda yer almaktadır. Randstad karayolu-demiryolu kavşağı üzerinde yer alarak, yeni bir ekonomik kutup olarak, büyük ölçekli ofis binalarından oluşmaktadır. İkinci bölge ise, Schiphol Havaalanı'dır. Bu bölge, finans, bilişim, nakliye ve lojistik faaliyetlerin bir arada kümelenmesi ile ortaya çıkmaktadır.

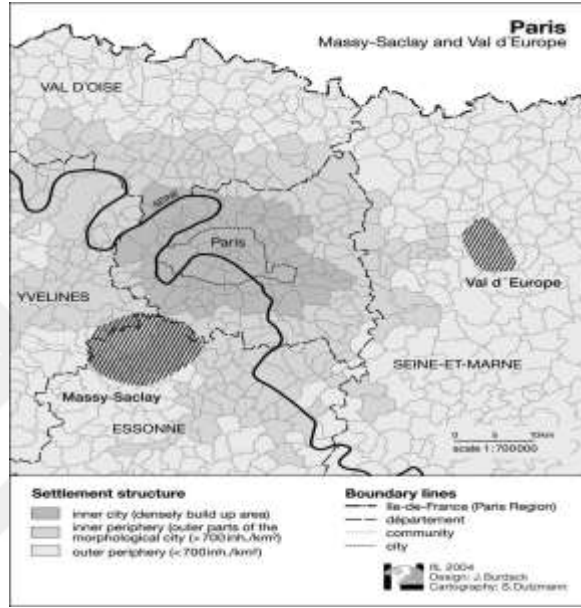
2.2.2.1 Massy-Saclay: Bilim ve araştırma kasabası

Massy-Saclay bölgesi bilim ve araştırma için bir yörekent olarak, Paris'in güneybatısında ve merkezden 20 km uzaklıkta yer almaktadır. Bu araştırma ve geliştirme merkezi Fransa'nın en önemli yığılma merkezlerinden biridir. 2014 yılında

Fransa'nın bilimsel araştırmalarının %14 bu merkezde gerçekleştirilmiştir (Anonymous 2014).

şekil 2.6'de Paris metropolitan çevresinde, Massy-Saclay ve Disney Merkezi'nin yer aldıkları bölge ve ilişkilerini Paris kent merkezi ile göstermektedir.

şekil 2.6 Paris metropolitan alanı ve iki kenar kentin ilişkileri (Bontje ve Burdack 2005)

Massy-Saclay çok kutuplu bir yerleşim yapısına sahip bir merkezdir. Bu yerleşim ekonomik bir kutup olarak, çevresinde belli bir sınır çizgisi olmaksızın; 140 km²'lik bir alan ve 205,000 nüfusa sahiptir. 1999 yılında, 107,000 iş imkanının bu bölge işlevsellik açısından, Paris çevresinde önemli bir istihdam merkezi olarak tanımlanmaktadır (Bontje ve Burdack 2005).

Bölgede üç farklı alan birbirinden ayırt edilebilir. Plateau de Saclay ve çevresinde kamu ve özel araştırma kurumları ve yüksek ğretim kurumları yer almaktadır. Courtaboeuf'te araştırma, geliştirme ve üretim tesisleri bulunmaktadır. Ayrıca Massy bölgesi önemli bir ulaşım noktasıdır. Farklı etmenlerin bütünleşmesi; ekonomik kutup,

araştırma ve üretim merkezi, ve banliyö bölgesine ulaşım işlevi bir teknopol odak noktası olarak algılanmaktadır (Bontje ve Burdack 2005).

2.2.2.2 Val de Avrupa: Mickey ve Donald için bir Kent

Val de Avrupa bölgesi Paris merkezinin yaklaşık 35 km doğusunda yer almaktadır. Bu alan 20 yıl önceye kadar, kırsal bir alan olarak, Brie Peynirinin üretildiği bölge tanımlanırdı. Val de Avrupa diğer örnekler ile karşılaştırdığında, özel bir konuma sahiptir. ABD kenar kent örneklerine yakın benzerlik taşımaktadır. Bu benzerlik rastlantıl olarak görülmemektedir. Walt. Disney Kurumunun bu bölgede yer alması, bu benzerliğin ana nedeni sayılmalıdır (Bontje ve Burdack 2005).

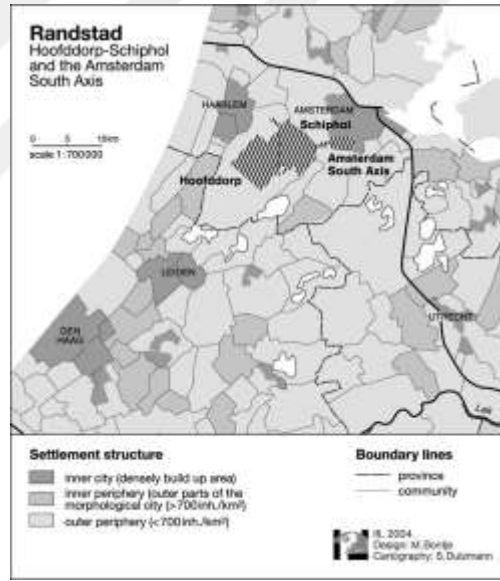
Bölgenin oluşum nedeni, Fransız hükümetinin kentsel ve ekonomik açıdan Paris kentinin doğu bölgesinin kalkınmasını bir stratejik hedef olarak Walt Disney Kurumu Avrupa’da bir tema parkı kurmayı amaçlamıştır. Sonuç olarak, Avrupa Disney Şubesi (Euro Disney), 2000 hektarlık bu arazi üzerinde park kurmaya karar vermiş ve 1992 yılında açılmıştır. Nerdeyse, toplam Val de Avrupa arazisinin yarısını kapsamaktaydı. Bu nedenle Val de Avrupa bölgesine erişimi kolaylaştırmak için, hızlı tren hattı, iki bölgesel banliyö treni, Paris kent merkezinden bölgeye bağlantıda sağladılar (Bontje ve Burdack 2005).

Ayrıca Walt Disney Kurumu, iki tema parkın yapımı ya da geliştirmesi için 18.000 otel odası, 700.000 m² ticari alan, 700.000 m² ofis alanı, 7.800 konut yapmayı kabul etti. Tema parkın yapımı 10.000 yeni iş imkanını sağladı. 1998 yılında, Val de Avrupa’da butikler ve alışveriş merkezileri açıldı. 2004’de merkezi bahçe alışveriş merkezinin güneyinde yapıldı. Bu bahçeye “neo-klasik” tarzda ve 19. y.y.’ın Paris’te Baron Haussmann’in yaptıklarının bir benzeridir (Anonymous 2014a).

2.2.2.3 Amsterdam Schiphol Havaalanı

Randstad bölgesi Hollanda'nın bileşik kent bölgesi olarak, en büyük kenti Amsterdam, Rotterdam, Lahey ve Utrecht ve çevrelerinden oluşmaktadır. 7.100.000 nüfus ve 8287 km² ile Avrupa'nın en büyük kümekent (conurbations) bölgesidir (Bontje ve Burdack 2005).

Şüphesiz Schiphol Havaalanı Randstad bölgesinde yer alarak, 1991'den itibaren Amsterdam güney bölge genişlemesinde belirleyici bir etmen olmuştur (Bontje ve Burdack 2005). Şekil 2.7'de Randstad metropoliten alanında çalışma alanlarının ilişkileri gösterilmektedir.

Şekil 2.7 Randstad metropoliten alan ve çevresi (Bontje ve Burdack 2005)

Havaalanının yerinde 1852 yılına kadar bir göl yer almıştır. Sel tehditlerinin bu bölge kurutulmasıyla, 1916 yılında burada havaalanı kuruldu. 2013 yılında, Schiphol Havaalanı, Avrupa çapında, Londra-Heathrow, Paris-Roissy-CDG ve Frankfurt havaalanlarından sonra, dördüncü sırada, ve dünya çapında 14. sırada yer almaktadır. 2001 yılından sonra, bu durumun mantıklı bir sonucu olarak, Schiphol bölgesi 54.000 iş imkanını sağlayarak, Amsterdam dışında önemli bir iş merkezine dönüşü. İş imkanlarının yanı

sıra, ulusal ve uluslararası demiryollarının ulaşım merkezi haline geldi (Bontje ve Burdack 2005).

Havaalanının çevresinde havacılıkla ilişkili yolcu konaklama, yük taşımacılık, araba kiralama gibi faaliyetlerin yanı sıra, ulusal ve uluslararası havacılık şirket binaları da yer almaktadır. Havaalanına 5 km mesafede Hoofddorp tarımsal bir köyden, 60.000 nüfusa sahip olan bir küçük kente dönüştü. Amsterdam ve havaalanı gelişme sürecinde küçük bir tarımsal köyden, Amsterdam'ın bir uydu kentine dönüştü. Amsterdam'da kı yapılaşmadan dolayı, yaşamak isteyenlere yörekent, ve diğer yandan havaalanında çalışanlara yeni yaşam bölgesi oldu (Bontje ve Burdack 2005).

Havaalanının inşası ile beraber, Amsterdam'ın güney yönü, yüksek statülü konut bölgesi, lüks ofis binaları ve iş merkezleriyle yapılaştı. Kent merkezi, geleneksel egemenliğini kaybederken, bu bölge eşmerkezli bir merkeze dönüştü (Bontje ve Burdack 2005).

2.2.3 Amerika ve Avrupa Kenar Kentlerinin Farkı

Kenar kent oluşumu açısından, “ana kentin kütlesi dışındaki ve aynı zamanda ana kentin bir parçası olan ticari ve sosyal bakımdan gelişmiş bölgeleri” olarak tanımlanır (Bontje ve Burdack 2005). Bu özellik, ABD kentlerinde ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlere bağlı olarak, ortaya çıkmaktadır.

ABD kentleri oto-merkezli ve dışa genişleme özelliğine sahiplerdir. Oysa genel bir bakışla Avrupa kentleri bir merkez etrafında oluşmaktadır. Avrupa kentleri, derişik biçim, karma arazi kullanımı ve merkezi çekirdek çevresinde kümelenmiş bir doku özelliğine sahiptir.

AB'de ortaya çıkan kenar kent örnekleri, tanım açısından ABD örneklerinden daha farklı özellikler göstermektedir. İki kıtadaki kenar kent örneklerinde ortaya çıkan önemli fark; AB'deki kenar kentleri alanlarında geleneksel kent merkezinin çevresinde

oluşmaları bulunmaktadır. ABD’de ise bu alanların merkezi iş alanı (MİA) etrafında oluşmalarıdır (Bontje ve Burdack 2005).

AB metropoliten alanlarında, tipik kentsel peyzaj unsurlarına, özel ekonomik koşullara, kültüre, sosyo-politikte, mekansal nedenlere bağlı olarak, kenar kent bölgeleri oluşmamaktadır. Bontje (2005) göre, kenar kent terimim sadece ve sadece ABD kentleri için geçerlidir.

Kabul edilmesi gereken konu, tüm büyük metropoliten alanlarda, kentsel yayılma/saçaklanma nedeniyle kutuplaşmış bölgelerin oluşumu kenar kentler kavramının oluşumuna da yol açmaktadır.

AB ve ABD’deki kenar kent örneklerinin, birçok açıdan farklı olduğunu kabul etmekteyiz. AB’de, kentsel alanların fiziksel genişlemesi II. Dünya Savaşından sonra başlamıştır. Son on yılların araştırmaları kentsel yayılma/saçaklanma üzerinde odaklanmaktadır. Kentlerin çevresinde yaşanan gelişmeler, kent yayılma/saçaklanma (dispersal) kavramı ile tanımlanmaktadır. Bu durumda daha az dikkati çeken konu, AB kentlerinin geleneksel derişik kent biçimidir.

II Dünya Savaşı’ndan sonra ABD ve AB’de büyük boyutlarda ekonomik gelişmelerin sonucu olarak, sosyal ve teknolojik gelişmeler kentsel saçaklanma beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, aynı dönemlerde ekonomik koşullar, her iki kıta da kenar kentlerin oluşumuna yardım etmiştir.

ABD ve Batı Avrupa’da sanayi toplumundan, sanayi sonrası toplumuna (post-industrial society) geçiş, yığılma sorununu kent merkezlerinden kent çevresine taşımıştır. Bu durumun doğal sonucu olarak, tek merkezli kent sistemi, kentlerin kenar bölgelerinde çok merkezli sistemin oluşumu gözlenmiştir.

Bu açıklamalar ve Garreau’nun sınıflandırılmasına dayanarak, AB kentlerinde kentsel yayılma/saçaklanma tam olarak bir kenar kent kavramını göstermemektedir.

Bu açıklamaya rağmen, AB’de yerleşim yapısında radikal değişimler, farklı kültürel değerler, kentsel planlama farklılıkları ve politika sayesinde tezatlar ortaya çıkmaktadır. Genellikle Batı Avrupa’da yüksek nüfus yoğunluğu gösteren bölgelerde ve yoğun ulaşım ağının olduğu yerlerde, kentlerin etrafında yer alan, orta ölçekli kasabalar kenar kentlerin oluşumu için, yeni odak noktalarına dönüşmüşlerdir. Bu kırsal alanlar, kentin etrafında ya da dışında oluşan işlevlerin hareket merkezi sayılırlar (Bontje ve Burdack 2005).

Örneklere göre; bu bölgelerin bir çoğu tek işleve sahip olan büyük ölçekli ekonomik kutuplar, eğlence, hizmet, perakende satış noktaları, ve üretim gibi kullanımları barındırmaktadır. Dolayısıyla, bu bölgelerde gerekli olan tesisleri ve iyi erişim yollarını da içermektedir.

ABD ve AB’de yer alan kenar kentler bir kavramın özelliklerini göstermemektedir. Daha doğrusu AB’de oluşan dış kentler aynı özellikleri taşımamaktadır. Boyutsal kıyasla Avrupa’da ortaya çıkan bu bölgeler Kenar Kent (Edge City) kavramından daha fazla Kent Kenarı (City Edge) özelliklerini göstermektedir. Avrupa’da ortaya çıkan yeni ekonomik kutuplar, kent merkezleri için bir alternatif olarak kabul edilmemektedir. Çünkü merkezler bütünleyici ve tamamlayıcı bir yapı göstermektedir (Bontje ve Burdack 2005).

Avrupa’da İncelenen kenar kent örnekleri, kırkent/yörekent bölgelerinde yeni ekonomik kutuplar olarak, ortaya çıkmaktadırlar. Nitekim bir dönem öncesine kadar bu bölgeler kırsal ve tarımsal arazi olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgelerin yapılaşması, yeşil alanların, kırsal alanların ve ekolojik değerlerinin kaybedilmesine neden olmuştur. Bu bölgelerde, karmaşık işlevler, yerel halkın yaşam bölgesi üzerinde kurulmaktadır.

Avrupa ve Amerika kenar kent örneklerinde ortaya çıkan farklılıklar, Avrupa’da tek işlev ve özel bir kutup gibi, yüksek derecede uzmanlaşmış bir bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çizelge 2.2’de ABD ve AB’de kenar kentlerin gösterdikleri farklı özellikler sunulmaktadır.

Amerika kenar kentlerinde iş sayısı, boyut ve kalkınım modelleri açısından karmaşık bir nitelik göstermektedirler. Makro perspektifte Avrupa kenar kent örneklerinde dinamik kentsel büyüme, ofis işlevleri, araştırma ve uluslararasılaşma gibi ekonomik faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 2.2 ABD ve AB’de Kenar Kentlerin gösterdikleri farklı özellikler

ABD Kenar Kentleri	AB Kenar Kentleri
- ABD kentleri otomobile bağlı /çok merkezli /kent dışı genişleyen kentler	- AB kentleri tek merkezli/kompakt kentler/merkezi çekirdek etrafında kümelenmiş kentler
- Kenar kentler MİA bölgelerinde oluşan alanlar	- Kenar kentler nüfus yoğunluğu yoğun ulaşım ağlar üzerinde orta ölçekli kasabalar
- Saçaklanmış/yayılmış kentler	- Kırsal/tarımsal alanlar olarak kentin etrafında/dışında iş merkezleri
- Eyaletler arası hızlı ulaşım ağları üzerinde	- Kırkent/yörekent
- Çok merkezli kutuplar, ofis binalar/ekonomik kurumlar/sağlık/eğitim/eğlence mekanlarından oluşan alanlar	- Tek işlev gösteren, büyük ölçekli ekonomik kutuplar
	- Kutuplandırılmış/Uzmanlaşmış

Kentlerin gelişiminde, derişik kent merkezlerinden, bazı işlevlerin kent dışına kayması vaz geçilmez bir konu olarak, çevre bölgelerde kenar kentlerin oluşumu yaşanmaktadır. Ama asıl önemli olanı, kırsal ve yeşil alanların yapılaşmadan korunmasıdır. Bu çerçevede kent gelişimi için sorulacak olan en önemli sorular;

1- Kentlerde genişlemenin sınırları nasıl yaratılabilir?

2- Uzun vadeli bir perspektifte, kentlerin gelişiminde ve kenar kentlerin oluşumunda önemli olan, ekonomik/sosyal ya da ekolojik sürdürülebilirlik nasıl korunabilir?

3- Bu bölgelerin gelişimi için bir simgesel bir biçimin olmasının gerekcesi nedir?

2.3 Sınır Kavramı

Tüm tarihi kentlerin oluşumunda değişmeyen kural, yeni yerleşim birimlerinin eski yerleşimlerin devamında ya da yakın çevresinde yer almış olmasıdır. Bu yerleşim bölgeleri içiçe olmalarına rağmen, farklı kültür ve düşüncelerden etkileşimi içinde şekillenmişlerdir.

İlk insan yerleşimleri 12000 yıl önce (Paleolitik Dönem) Anadolu'nun birçok noktasında avcılık ve toplayıcılık ile yaşamını sürdüren insan toplulukları tarafından oluşturulmuştur. Bu dönemde insanlar, doğanın değişken iklim koşullarına uyum sağlamaya çalışarak, geniş coğrafi alanlara seyrek ve dağınık bir şekilde yayılmışlardır. Yaşam mekanı olarak önce mağaraları, kaya altı sığınakları ve açık havada, dal, çalı çırpı ve hayvan postlarından yaptıkları çok ilkel barınakları kullanmışlardır. 12000-10000 yıl önce, göçebelikten yerleşik düzene doğru bir geçiş yaşanmıştır. İlk köy mimarisi tarzında barınma ve korunma için kalıcı barınaklar yapılmaya başlanmıştır (Morris 1994).

İlkçağ uygarlıklarının genel özellikleri; su kenarlarında yerleşmeleri, bölgenin iklim koşullarına ve topografya özelliklerine uyum sağlayarak, kurulmalarıdır. Bölgede tarıma dayalı üretim, site ya da kent-devlet biçiminde oluşumlar söz konusudur (Polis, Nom, Site) yönetim anlayışları tanrısaldir (tanrı-kral), önemli ticaret yolları üzerinde yer aldıkları ve doğal bir savunma sistemine sahip olmalarıdır (Morris 1994).

Bu kentlerin oluşumunda iki önemli kavram söz konusudur; birincisi idari ve demografik, diğeri ise sosyo-ekonomik ve kültürelidir. İdari ve demografik açıdan kent; belli bir nüfus büyüklüğüne ulaşan yerleşim birimidir. Ancak nüfus, bir kent kavramını açıklamak için yeterli bir ölçü sayılamaz (Weber 2012).

Weber'e (2012) göre, önemli olan siyasal ve ekonomik örgütlenme biçimidir. Bir yerleşimin kentsel topluluk niteliğini taşıması için; 1-savunma amaçlı kalesi, 2- pazarı, 3- mahkemesi ya da yasaları, 4- ekonomisi olması gerekir.

Bu toplumlar hakkında temel sorular, İlkçağ Anadolu kentlerinin ortaya çıkış nedenleri ve nasıl bir yapıya sahip olduklarıdır. İlkel insan toplulukları göçebe ve avcılık yaşam biçiminde bir devlet kuramaz. Bu toplumunun üretimi sınırlıdır. Bir devlet toplumu ortaya çıkışı için köylü bir toplulunun biçimlenmesi gerekir. Tıpkı göçebe-avcı toplulukları gibi bu yerleşik köyler de ilk önceleri devletleşme imkanına sahip değildiler. Devletleşme sürecinde toplumun iki zıt konunun genişlemesi gerekir. Bunlar toprak üzerinde çalışmak ve yeni topraklar fethetmektir. Bu durum ilk sosyal birimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Morris 1994).

Bu sosyal birimlerin oluşumu için; dış güçler ve düşmanlardan korunmak amacıyla ilk başta merkezi bir sistemin oluşumu ve sonra da ordular kurarak fetihlere başlamak gerekiyordu. Bu devletlerin fetihler için askeri faaliyetleri, buldukları bölgelerin coğrafi, iktisadi ve politik koşullarına göre kentleri biçimlendiriyordu. Bu nedenle, ilk başta bu yerleşimlerin korunması önem kazanmaktadır. Genel olarak, Batı, Orta ve Kuzey Anadolu yerleşmelerinde dik ve dağlık arazide höyük ve tepelerin üzerinde inşa edilerek, bir "sınır" yaratılmaya çalışılmış olmalarını anlamak zor değildir (Oymaell vd. 2011).

Tarih boyunca ilk yerleşmelerin kuruluşunda; doğal coğrafya, iklim, su, toprak, kaya, bitki örtüsü ve ulaşım gibi etmenlerden esas belirleyici olduğu gözlenmiştir. Coğrafya ve doğal ortam ile insanlar arasındaki etkileşimi incelerken, tarihi coğrafya, insanların yerleştikleri coğrafya ile ilişkileri ortaya çıkmaktadır (Morris 1994).

Kriesis' (1994) göre; bir kentin imgesini, kentte yaşayan insanların yaşam tarzı ve bakış açısını oluşturmaktadır. Ayrıca tarih boyunca coğrafi koşulları insanların yaşam tarzı ve bakış açılarını etkilemiştir (Moris 1994).

Farklı sosyal sınıflardan oluşan bir toplumda, toplumun yaşam kuralları ve ideolojileri, yapay çevreyi doğal çevreye egemen yapan bir ortam yaratır. Bu nedenle yerleşimlerin biçimlenmesinde önemli role sahiptirler. Yerleşimler tarihinin değişik dönemlerinde farklı sosyo-ekonomik işlevler oluşmuştur. Kent ve kentin sınır kavramı da bu işlevsel değişime uygun olarak farklı bir içeriğe sahip, dinamik bir nitelik kazanmıştır.

Kentlerde dinamik niteliklerin değişimi ve özellikle de sınır kavramı farklı uygarlıklarda toplumun kuramsal temellerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Antik dönemden günümüze kadar, farklı kentlerin biçimlenmesi bu iddiaya açıklamaktadır. Bu dinamik nitelikler üç farklı perspektifte ortaya çıkmaktadır; coğrafi, ekonomi ve tarihsel kültürel bakış açıları.

Antik dünyanın uygarlıklarından Mezopotamya, Mısır, Yunan, İran ve Roma kentlerinde sınır kavramı değişiklikler gösterse de ortak özellikleri sergilemektedir.

Mısır ve Mezopotamya'nın coğrafi açıdan birbirlerine benzerlikleri verimli nehirler ve geniş ovalara sahip olmalarıdır. Buna karşın kentsel doku ve gelişim açısından, Mısır'ın kentsel gelişimi Mezopotamya kentleri gibi değildir. En önemli belirleyici neden, uzun dönemlerde Mısır topraklarının güvenli olmasıdır. Bu büyük maliyetler gerektiren kent çevrelerine savunma amaçlı yüksek duvarlar ve surların yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır (Morris 1994).

İkinci neden ise, Mısır kültüründe ölüm sonrası hayat inancıdır. Firavunlar ölümden sonra yaşamalarını sürdürmek için kendilerine mezar yaptırılmışlardır. Yeni mezarlar eski kuşaklardan daha farklı bölgelerde yapılmıştır. Geniş ovalar bu imkanı sağlamaktaydı. Bu nedenle, yerleşimlerin yeri sürekli değiştirilirmiş. Hükümet merkezi mezar yerine en yakın olan yerlere taşınmıştır. Bu nedenle Antik Mısır kentlerinde höyük gibi tepeler bulunmamaktadır (Morris 1994).

Çin Uygarlığının önemi ve değeri sadece çok eski olduğu için değil, belki bu uygarlığın değişmemesi ve sürekliliğidir. Çin Uygarlığı sert ve esnek olmayan bir sosyal yapıya

sahiptir. En büyük, olağanüstü ve insan eliyle yapılan sur ve savunma duvarları Çin seddidir. Çin'in kuzeybatısı boyunca barbarlerin saldırısından korunmak ve savunma amaçlı yapılmıştır. Dünyanın en uzun savunma duvarıdır. Duvarın uzunluğu yıkılmış kısımlarıyla birlikte 6000 km'yi bulur. Günümüzde ayakta kalan kısım 2.500 kilometredir. Her 9 km'de bir fener kulesi bulunmaktadır. Duvarın yüksekliği 4-6 m, üst kısmın kalınlığı 6 m civarında ve taban kalınlığı 7 metredir.

Kentler genel olarak plana dayalı, kare ve dikdörtgen biçimde, ızgara planlı, caddeler birbirine paralel ve dikey olarak biçimlendirilmiştir. İnsan düzeninin egemenliği doğa üzerinde mükemmel bir biçimde ortaya çıkmaktadır. İster Antik Mısır gibi otoriter iktidar, ya da Antik Yunan gibi demokrasi ve halk yönetimine bağlı olsun Planlanmış kentlerin oluşumu siyasal iktidarın var olmasının en iyi simgesidir (Moris 1994).

Antik Yunan döneminde kentsel gelişim coğrafi ve iklim koşullarına bağlıdır. Bölge dağlık, iniş çıkışlı vadiler, ovalar ve verimli tarım alanlarından oluşmaktadır. Dağlık alanlar dışındaki bölgeler ılıman iklim özelliği göstermektedir. İklim şartları toplumun yaşam tarzını ve demokrasi gelişimini etkilemektedir. Bölünmüş engebeli coğrafya; dağ sıraları arasın sıkışmış küçük düzlükler, büyük yerleşmelerin oluşumuna ve siyasal açıdan, bu yerleşmelerin merkez ile bütünleşmesine izin vermiyordu (Moris 1994).

Yunanlıların buldukları bölgede kara ulaşımı zordu ve uzun mesafelerde ticareti destekleyen denizcilik gelişmişti. Topraklardan elde edilen ürün çeşitliliği, kendi kendine durum sağlıyordu. Ayrıca bölgenin değişik noktalarını birbirine bağımlı kılan bir işbölümü, uzmanlaşma yoktu. Dolayısıyla, Yunanlıların dünya görüşü; azla yetinmeleri (kanaatkar olmaları) yüz yüze ilişkilere önem vermeleri ve yaşam biçimleri, site (polis) olgusunu ortaya çıkarmıştı (Moris 1994).

Antik Yunan'ın hükümet yöntemi de coğrafi ve doğal özellikten etkilenecek, bağımsız ve küçük devlet-kentlere dayanmaktaydı. Her kent devleti, bir kent merkezi, çevresinde tarım alanları ve tarımsal köylerden oluşmaktaydı.

İki farklı terim kentler ve devlet için kullanılmaktadır, “kent devlet” (city state” ve “polis”. Günümüzde polis terimini anlatan bir terim bulunmamaktadır. Bu nedenle “polis” terimini ifade etmek için, en yakın terim devlet-kent kavramıdır. “Polis” bir kentten çok bir devleti anlamaktadır. Polisler bazen ortak düşman (İran) karşısında ittifak yapıp, bazen de birbirleri ile savaşıyorlardı (Moris 1994).

Kitto’ya (1951) göre kentler yer aldıkları bölgelerde, çevrelerinde tarımsal alanlar ve köyler ile sıkı bir ilişki içinde olmuşlardır. Antik Yunan’da kentlerin ortaya çıktığı yerlerde, köy-tarımsal alan ve köy-deniz ilişkisi yaşanmaktaydı. Bu sistemin ortaya çıkışı kent ve köy yerleşimleri arasında bir denge yaratı. Geri kalmış köy toplumu ve dogmatik kent toplumu mesafesi azaltmaktaydı (Moris 1994).

Yunanlılar yıl içinde ve belli bir zamanlarda tören yapmak için açık havada toplanırlardı. Sonraları açık ve hafif eğimli alanlarda tiyatro ve auditoriumlar yaptılar. Bu mimari öğeler devlet-kentlerin zamanla vaz geçilmez bir kentsel öğesi haline dönüştü. Devlet-kentler tarım ekonomisine bağlı olarak kölelerin iş gücünü kullanmışlardır.

Kentsel tasarımın özelliklerini yaratan daha önemli bir etmen, mermer taşta kolay erişimdir. Kentsel öğelerin oluşumunda en fazla dikkat toplumun sosyal değerlerine olmasına rağmen, yaşam birimleri ve mahalleler ya doğal biçimde (organik) ya da esnek olmayan ızgara biçimde oluşmuştur.

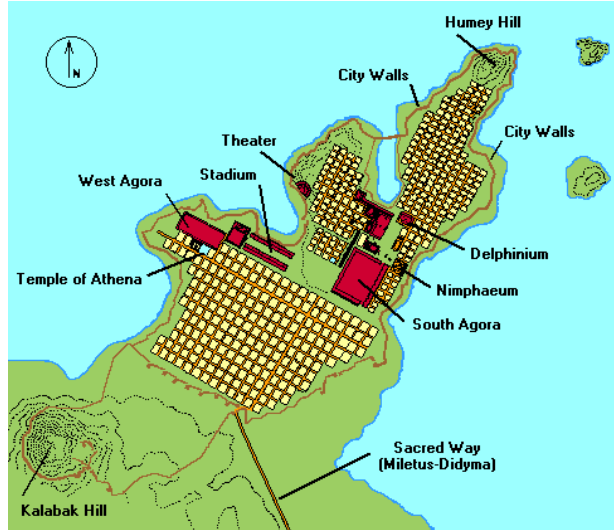
Atina kenti bugüne kadar dünyada ortaya çıkan en medeni kent olarak tanımlanmaktadır. Antik Yunan döneminin kültürel zenginliği Akdeniz bölgesinde ticareti genişleterek sömürgecilik yoluyla yaşama imkanı buldu (Moris 1994).

Antik Yunan kentlerinin öğeleri; akropolis, kent surları, agora, mahalleler, kültürel ve eğlence mekanlarıdır. Akropolis (yüksek şehir) kentin dini merkezi, agora ise kentin çeşitli faaliyetlerinin yer aldığı mekanlardır. Akropolis genel bir isim olarak, kentin ilk savunma tepesidir. İlk başlarda kentsel alanın tümünü kapsarken, tarihsel gelişme

içinde Akropolis yalnızca kentin kutsal ve dini mekanlardan oluşmaya başladı. Küçük kentlerde, kentsel alan Akropolis civarında yayılırdı. Savaş ve saldırılarda, kentte yaşayanlar, Akropolisin içine alınırdılar. Aristo kent surları hakkında şöyle söyler; “Akropolis yüksek bir tepe üzerinde ve kentin diğer bölgelerine göre yüksekte yer alır. Despot hükümetlerin özelliğidir, halbuki aynı seviyede olmak demokrat hükümetlere uygundur” (Moris 1994).

Antik Yunan’ın tüm kentleri savunma surları ile çevirmemiştir. Atina, Miletus ve Priene kentlerinde, kent surları sadece planlanmamış bölgeleri çevrelemektedir. Diğer bölgelerde doğal topografik koşullardan savunma amacıyla doğal sur olarak yararlanılmışlardır.

Şekil 2.8’e göre, Miletus kenti kayalık bir yarım adada yer almaktadır. Kentin akropolisi kuzeyde kayalar üzerindedir. İlk başta kent surları tepeyi çevrelemiştir. Sonraları yeni sur yapılıncı tepe surların dışında kalmıştır. Agora kentin merkezinde yer almaktadır. Kentin diğer bölümleri ızgara plan özelliği göstermektedir (Anonymous 2014b).

Şekil 2.8 Antik Miletus kenti planı ve surların durumu (Anonymous 2014b)

Şekil 2.9 Antik Priene kentin planı ve surların durumu (Anonymous 2014c)

Şekil 2.9’de Priene kentinde Akropolis kentin kuzeyinde uçurum üzerinde yapılmıştır. Kuzeyden güneye doğru yüksek azalmaktadır. Kentin dokusu ve mahalleler, doğu-batı yönünde ve yerin eğimi ile uyum sağlayarak yedi caddeden oluşmaktadır. Agora kent merkezinde yer almaktadır (Anonymous 2014c).

Atina kentinin Akropolis bölümü eski dünyanın en iyi doğal kale özelliğine sahiptir (Şekil 2.10). Akropolis kuzeydoğuda yer almaktadır. Burası kentin en yüksek noktasıdır. Kentin mahalleleri Akropolis çevresinde hafif eğimli ovalarda, doğal bir gelişim oluşmuşlardır (Anonymous 2014d).

Roma İmparatorluğun mimarlığı ve kentsel tasarımı Antik Yunan döneminin mimarisinden etkilenmiştir. Yunan mimarisi ve şehirciliği kusursuz olarak tanımlanmaktadır Yunan kentleri düzenli görüntülerine rağmen, kentlerin gelişimi akademik şehircilik kurallarına bağlı değildir (Moris 1994).

Yunan kentlerinde, kentsel gelişim pratik ve doğal hareketlere bağlıdır. Yunanlılar kentsel tasarımı, tam bir işlevsel sanat olarak kabul etmişlerdir. Aristo, estetik konusunda yaptığı tartışmalarda kentsel tasarımı estetik açıdan ele almamıştır. Ancak

kentsel tasarım, binalar ve mekanların oluşumu estetik açıdan tartışılabilir (Anonymous 2014d).

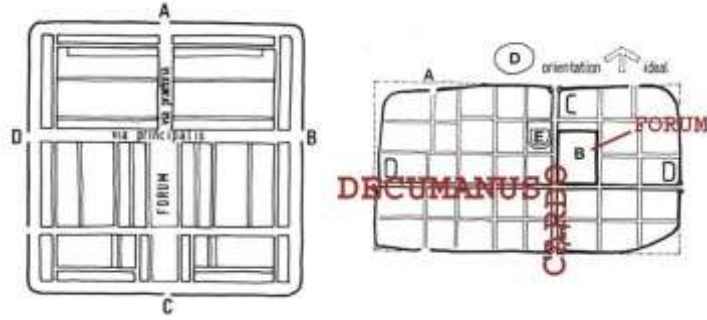

Şekil 2.10 Antik Atina kentin planı ve surların durumu (Anonymous 2014d)

Romalılar çok iyi mühendis olarak kabul edilmektedir. Roma İmparatorluğunun geniş topraklarını kontrol etmek için en önemli faktör ticaretin gelişmesidir. Ticaretin gelişmesinde ulaşım ağlarının gelişimi daha da önem kazanmıştır. Romalılar işgal ettikleri yerlerde, önce bir Kastrum (Castrum) ya da askeri ordugah ve kale yaparlardı. Bu askeri kampların yapımında, önemli olan yalnızca o an için korunmak ya da savunmak değildir. Kastroları gelecekte ortaya çıkabilecek savaşlar için yapıldı. Dolayısıyla, konumları ve ilişkileri ticari yollar ile daha da önem kazanmıştır. Bu yerleşimler, ticari yollar ve nehirlerin kesişim nokta ve kavşaklarında konumlanmışlardır. Zamanla gelişerek bir kent durumuna gelirlerdi. Bu nedenle de Ortaçağın fırtınalı döneminlerinde de yaşam şansını bulmuşlardır.

Kastrum'lar kare biçimde, savunma duvarlı ve ızgara plan biçiminde yapıldı (Şekil 2.11). Kastrolar birbirine dikey yapılan iki yoldan oluşmaktadır. İki yolun kesişim noktasında, Yunan döneminin Agora işlevini üstlenen Forum ile kent meydanı ve etrafında kamusal binalar yer alırdı. Insula ya da kent parselleri de bu iki yolun çevresinde yer almaktaydılar. Genel olarak, amfiteyatrolar kent dışında ve doğal eğime sahip olan yerlerde yapıldı. Bu sistem Roma döneminin en yaygın kent modeli olarak

tanımlanmaktadır. Bu sistemin, düzenlenmesi ve yönetimi kolaydır; iklimsel açıdan doğal havalandırma ve esintiler sağlamakta ve kent duvarına sahip olması nedeniyle, savunma kolaylıkları sağlanmaktadır (Moris 1994).

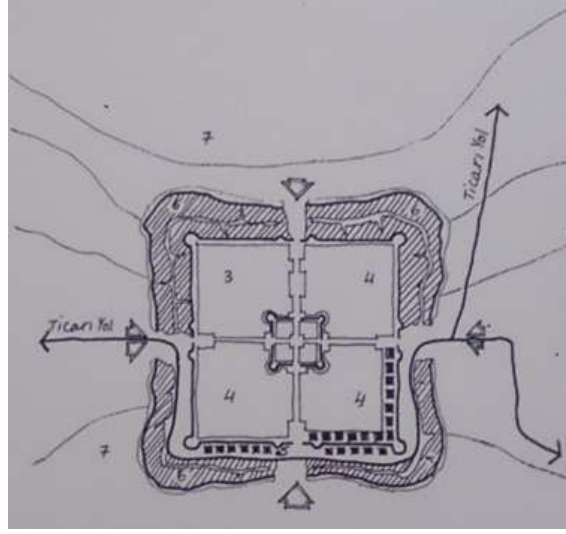
Şekil 2.11 Roma İmparatorluk dönemi örnek bir Kastrum planı (Moris 1994)

Dünyanın birçok eski kent örnekleri gibi, İran'da Pers İmparatorluğu kentlerinde de, ilk oluşum merkezleri kale içindedir. Genel anlamda, tipoloji açısından koruma amaçlı bu kaleler üç tipte yapılmışlardır;

- 1- Yüksek bir tepe üzerinde çevresi savunma duvarları ve surları ile kuşatılır.
- 2- Düz alanlarda yapılan kaleler. Bu gruptaki kalelerde, surlar dışında, gerekli olduğunda hendekler de yapılırdı.
- 3- İççe yapılan kaleler (Habibi 2003).

İran Mimarisinin İslam öncesi en mükemmel dönemi Sasani Dönemidir. Sasani Dönemi birçok yönüyle, Pers Medeniyetinin en önemli başarılarına tanıklık etmiştir. Sasani toplumu ve medeniyeti o dönemin en gelişmişlerinden biri olarak bölgede sadece Bizans Medeniyetiyle rekabet içindeydi. Araplar kurdukları yeni İslami Devletler ile, İran fethini bir Pers Rönesansına dönüştürdüler. Daha sonra İslami olarak adlandırılan İran kültürünün, mimarisi, yazını ve diğer becerileri Sasani İranlıları Müslüman dünyasına aktarılmıştır. Habibi'ye (2003) göre, İran eski kentlerinin biçimlenmesini şu şekilde açıklanmaktadır (Şekil 2.12).

Şekil 2.12 Sasani kentinin mekansal biçimlenmesi (Habibi 2003)

1- Kral sarayı ve hazineler (Kohan Dej), 2- Ateş tapınağı, 3- Kışla, 4- Orta kent ve yönetim yakınlarının yaşam alanları, 5- Kapalı çarşı, 6- Kent, 7- Dış Kent/Rabat tarımsal arazi ve meyve bahçeleri

Habibi'nın çizdiği şekil 2.12'ye göre, İran Sasani Dönemin kentinin mekansal biçimlenmesi şu şekilde açıklanmaktadır;

- Hükümet Kalesi (Kohan Dej): Kentin en yüksek ve stratejik açıdan en önemli noktasında yer alarak, kalın savunma duvarları ile çevrenirdi. Saraylar, ana tapınak, divanlar, askeri tesisler, hazineler ve tahıl depoları kale içindedir.
- Orta Kent (Şaristan): Kent'de üst tabakanın yaşam bölgesidir. Çok kalın ve müstahkem surlarla çevrenirdi. Surlara dört kapı yapılarak, dünyanın dört yönüne işaret edilirdi. Pazar (kapalı çarşı) genişleyerek, tüm kente yayılırdı. İslam döneminde bu bölge "Şaristan" ya da "Şehristan" olarak adlandırıldı.
- Dış Kent (Rabat): Dış kent, mahallelerden, pazar, meyve bahçeleri ve tarımsal araziden oluşmaktadır. Tapınaklar ve ana pazar bu bölgede yer alırdı. Devlette rolleri olmayan sosyal gruplar dış kentte yaşardı. Bu sınıf, Sasani Devletinin yıkılmasında ana rolü oynamıştır. İslami dönemde bu bölge "Rabazz" olarak adlandırılmıştır.
- Kapalıçarşı (Bazar): Pazar kentin merkezi olarak, kentin omurgasını oluşturmaktadır. Alan olarak, orta kentten başlayarak, kentte kadar devam ederek, yol üzerinde mahalleleri oluşmaktadır.

- Meydan: Meydanın anlamı Yunanistan Agorası ya da Roma'nın Forumundan farklıdır. Meydan orta ve dış kentlerin kapılarının önünde açık alan olarak Pazarla birlikte çalışır. Hükümet emirleri meydanda ilan edilirdi. Morfolojik olarak özel bir biçime sahip değildiler. Zaman içinde ve ihtiyaca göre ve doğal olarak gelişme gösterdiler (Habibi 2003).

Anadolu'da, ortaya çıkan yerleşimler ve ilişkilerini destekleyen coğrafi şartları ile binlerce harabe, höyük, kale, düz ve yamaç bulunmaktadır. Anadolu, kıtalar arasında yer alan, kilit nokta özelliğini gösteren, jeopolitik ve sosyo-ekonomik bir önem taşımaktadır. Bu nedenle doğudan ve batıdan gelen çeşitli kavimlerin istilasına uğramıştır. Bu bölge birçok kavim, din ve kültüre ev sahipliği yaparak, çok devletin kuruluşu ve yıkılışına şahitlik yapmıştır. Ancak Anadolu yaşadığı bu süreçlerde herhangi bir toplum yada devletin adıyla tanımlanmamıştır.

Anadolu, insanlık tarihi boyunca sürekli yaşanan bir toprak olması nedeniyle her yerinde pek çok kent ve yerleşim yerine sahip olmuştur. Türkler Anadolu'ya göç edince, yeni kentler kurmak yerine, eski yerleşimleri fethederek yerleşmişlerdir. Ele geçirdikleri kentleri talan ve tahrip etmek yerine, önce mevcut yapıları kullanıp, daha sonra kendi geleneklerine göre binalar yaparak, bölgedeki yerli halkla anlaşarak onlarla birlikte yaşamayı seçmişlerdir. Böylece Anadolu kesintisiz bir medeniyet ülkesi olarak anılmaktadır. Ankara İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan, ilk çağlardan günümüze kadar kesintisiz yaşayan tarihi bir kent olarak dünya başkentleri arasında yer almaktadır.

Anadolu Türklerin yerleşmesinden önce Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar, Yunanlılar ve Romalılar gibi bölgesel hakimiyetlerin yaşam mekanı olmuştu. Doğudan Asur, Med ve Pers imparatorlukları, batıdan Büyük İskender, Roma ve devamında, Bizans gibi büyük imparatorluklar bu topraklarda hüküm sürmüşlerdir. Kuşkusuz ki, bu değişik toplumlar ve devletlerin Anadolu'nun siyasi, kültürel ve dini düşüncelerine çeşitli etkileri de olmuştur (Çevik vd. 2011).

Bugünkü Anadolu'da var olan tüm büyük kentler en az üç bin yıllık sürekli bir kentsel geçmişe sahip yerleşmelerdir. Kuşkusuz bu kentler mekansal nitelikleri Osmanlı Dönemi ve İslam kentlerinin özelliklerini de taşımaktadır. Bir kentin mekansal

yapısının özelliklerini, kentsel mekana bağılı olan eylemler ve bu eylemlerin arasındaki ilişkiler belirlemektedir.

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçü sürecinde (11. y.y.'dan başlayan uzun süreçtir) Türkler tarihi geçmişi olan kentlerde yerleşmişlerdir. Bu süreçte İran-İslam, Yunan-Roma ve Bizans kent kültüründen etkilenmiş, yeni kentler kurmak yerine, mevcut kentlere yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Bu dönemde farklı kültür ve inançlardan etkilenerek yer aldıkları mekanların sosyo-ekonomik yaşamlarında önemli değişikliklere de yol açmışlardır. Sosyo-ekonomik değişimlerle Anadolu kentlerinde belirgin değişimlerin yaşanmıştır. Bu değişimlerin yaratılmasında hüküm süren devletlerin yönetim düşünce ve politikaları yeni yerleşimlerin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Anadolu'da kent sistemi, yerleşme eğilimleri ve savunma amaçlı kale yapımı ile merkez-çarşı gelişimi kentleşme politikalarının belirgin özelliği olmuştur (Kejanlı 2010).

Sonuçta Anadolu'da etnik, dini, sosyal-kültürel yapılar, askeri-siyasal koşullar ve yönetsel örgütlenmelerde değişim/dönüşüm süreci de başlamıştır. Bu değişim/dönüşüm sürecinde Anadolu kentlerinin mekansal kuruluşu ya da örgütlenmeleri yeniden biçimlenmiştir (Özcan 2006).

Anadolu'da coğrafi koşulları, sınırların belirlenmesinde en önemli etken olarak ortaya çıkar. Anadolu topografyasında kütleli dağlar, ovalar, platolar, vadiler birbirinden ayrılmış ve farklı bölgeler yaratmışlardır. Bu farklar sadece yer yapısında değil, ekonomi, kültür vb. gibi konularda da insanların birleşme ve etkileşimini de etkilemiştir. Ayrıca doğal savunma ve kuşatma sisteminin yanı sıra yerleşim bölgeleri müstahkem kale, sur ve savunma duvarları ortasında yer alarak korunmaktadır (Özcan 2006a).

Yazında üç farklı "sınır" kavram kullanılmaktadır: "Border", "Boundary" ve "Frontier". "Border" bir siyasi birimin egemenlik (ulus-devlet) alanının kesin bir biçimde sınırlayan çizgiyi anlatır; Bu kavram modern dönemin bir kavramıdır. "Boundary" ise siyasi birimin otorite ve etkinlik alanının en son ulaştığı nokta olarak anlatılır ve

modern dönem öncesine, imparatorluklara ait bir kavram olarak tanımlanır. “Frontier” ise siyasi birimin kendi sınırları dışında yöneldiği ve etkinlik kurmaya çalıştığı alanı tanımlamak için kullanılır. “Frontier” hem egemen ulus-devletler hem de imparatorluklar dünyasında geçerli olan bir kavramdır (Aslan 2009). Ancak, Türkçede bu üç kavramın karşılığı “sınır” sözcüğü kullanılmaktadır.

İngilizce’de “edge” kavramı eşik, köşe, uç ya da kenar nokta anlamındadır. Başka bir ifadeyle de bir cismin ince tarafı, ya da bir çizgi olarak bir alanın bitişini ve diğerinin başlangıcı anlamına gelmektedir.

Geniş anlamda “sınır”, mülkiyet ile ilişkili olarak, ister bireyler isterse devletler açısından sahip oldukları toprağın ölçümü ile ilgilidir. Tarih boyunca kurulan ilk devletler, sahip oldukları toprak ve halkı, sınırlar yaratarak diğer devletlerden ayırmaya ve onları korumaya çalışmışlardır. Dolayısıyla, “sınır” toprakların korunması açısından çok önemli bir kavram haline dönüşmüştür. Geçmişten günümüze kadar sınırlar değişik ölçülere göre tanımlanmıştır. En sağlıklı ve uzun süreli olan “sınır” kavramları dağlar, akarsular, göller gibi doğal öğeleri kapsamaktadır.

Ayrıca siyasi coğrafya açısından “sınır” kelimesinin ilk anlamı devlet sınırlarıdır. Özellikle modern dünyada yeni devletlerin oluşumu, yaşanan çatışmalar ve savaşlar sürekli gündemde olan konular sayılırlar (Gümüştü 2010).

“Sınır kelimesinin anlamı kıyı, hudut, serhat yerine kullanılır bir tabirdir. Lehçe-i Osmani’ye göre Arapca hudut demek olan “sugur” dan bozmadır” (Pakalın 1993). İki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, hudut, komşu il, ilçe, köy veya kişilerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgi, uç gibi ifadelerle tanımlanmıştır (Gümüştü 2010).

Fakat günümüzdeki sınır kavramı, ilk dönemlerde kullanılan kapsamından çok farklı bir anlam taşımaktadır. Çünkü, dünyadaki sınır kavramı günümüzdeki anlamı ile son

200 yıl içinde ortaya çıkmaktadır. İlkçağlarda kurulan devletlerin egemenlik sınırları çok geniş olarak bir çizgiden ziyade bir şerit halinde belirlenmektedir.

Siyasi sınırlar kent-devletler döneminde bugünkü kadar önemli sayılmazdı. Romalılar kurdukları yeni bir kent ya da kolonilerin sınırlarını genel olarak saban sürerek tespit etmişlerdir. Site kent döneminde geniş toprakların var olduğu koşullardan sınır çizgileri daha da önem kazanmıştır. Roma kanunlarında da sınır önemli bir konu olmuştur (Günel 2002).

Sınır kavramı İlkçağlarda insanın ilk olarak bir toplum biçiminde yaşamaya başladığı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Sınır kavramı, eski dönemlerde ekonomik değer taşıyan, savunma amaçlı, dini ve inanç alanlarını ve insanların günlük ihtiyaçlarını sağlayan alanları çevreliyordu. İlk önceleri topografik özellikler, dağ sıraları ve akarsular, sonra da doğal yeşil alanlar ve tarımsal alanlar yerleşimlerin çevresinde geniş şeritler yaratılmıştır (Özcan 2006a).

Klasik Yunan ve Roma dönemlerinde yerleşmeler, doğal olarak kolay savunulabilir ve saldırılara karşı korunma sağlayacak konumlarda kurulmuşlardır. Kent-devletlerin merkezlerinde, savaş zamanlarında sığınılan ve bu nedenle genellikle yüksekte kurulan savunmaya uygun akropolisler yapılırdı. Siyasi sınırları belirleme isteği ve buna bağlı olarak sınır çizimi, kent-devletler açısından önemli sayılmazdı. Bunun nedenleri; yüzölçümlerinin geniş olmaması, yer biçimlenmesinin doğallığı, kent-devletlerin birbirine yakın olması ve surlar ile çevrili olan bir yapay sınır olmasıdır. Ortaçağ döneminde kent-devletler yerini, daha geniş alanlara sahip olan imparatorluklara bırakmıştır. Böylece devletler ve imparatorluklar arasında sınır belirleme kavramı ortaya çıkmış sınırların çizimi ve bu sınırların korunması önem kazanmaya başlamıştır (Deniz 2013).

Siyasi açıdan, yaşadığımız yeni dönemde, nüfusu ve ulus devletlerin sayısının hızla artması ile sınırların belirlenmesi ve korunması daha da önem kazanmıştır. Aslında sınır bir geçiş kuşağı sayılmaktadır. Sınır kavramı, toplumların bir araya geldiği, kaynaştığı, gezginlerin ve malların birinden diğerine geçebildiği bir bölgedir. Gerçek

sınırı ayırt eden şey, bir bölgenin, ‘yaşamın başat olgusunun geçişkenlik olduğu’ yer olmasıdır. Yerel, toplumsal ve ekonomik koşulların, sınır ötesi etkileşimin hakimiyeti altında olduğu yerdir. Sınır tanımı büyük ölçüde coğrafi mekana uygulanabilir, ama aynı zamanda sınır kuşağında yaşayan halkın doğasını da anlatır (Stein 2007).

Örnek olarak sınır konusunda, Anadolu’nun tarihi sürecinde Kızılırmak nehrinin kıyısı, önce Hattiler sonradan Hititlerin yaşam mekanı olmuştur. Hititlerin toprak açısından genişlediği dönemlerde bu bölge çekirdek ülke olarak kabul edilmiştir. Sözü geçen bölgenin uzun bir dönem sürekli olarak yerleşim merkezi olmasının önemli nedeni Kızılırmak nehri ile bağlantılıdır. Dönemin yaşam koşullarına göre nehir doğal bir bariyer olarak kullanılmaktadır (Gümüüşü 2010).

Tarihi yazıtlara göre, İlkçağ Anadolu’da kurulmuş olan devletlerin sınırlarının ve idari birimlerinin var olduğu bilinmektedir. Bu sınırların oluşumunda doğal engeller ile uyum sağlamak en önemli özellik sayılır. Bu konuda en iyi örnek Çatalhöyük, Hattuşa ve Troya gibi tarih öncesi kentlerin oluşumunda doğal sınırların kullanımınıdır (Mikaeili 2013).

Buna benzer özellikleri Anadolu’da sonraki dönemlerde de bulmak mümkündür. Persler Döneminde, Satraplıklar (M.Ö. 340) kurularak, bölgesel ölçekte idari açıdan bir düzenleme örgütlenmiştir. Satraplık eski İran Medeniyetinde ülke topraklarının ayrıldığı idari birimlere (eyaletlere) verilen ad veya valilik atamaları olarak da adlandırabilecek bir sistemdir. Satraplıkların her birinde bir Pers garnizonu bulunurdu. Bu garnizonlar, o bölgede yer alan kavimler inançlarının, geleneklerinin ve hükümetlerinin devamına izin verirdi. Garnizonların asıl görevi, barışı korumak, emniyeti ve adaleti sağlamak, vergileri toplamak ve gerektiğinde asker, savaş için gereçler ya da erzağın sağlanmasıdır (Arkun 2012).

Roma ve Bizans döneminde benzer idari birimler devam etmiştir. Bizans devletinde “Thema Sınırlar Sistemi” yaratılmıştır. “Thema” ya da “Themata” sistemi eyaletlerde ordu birlikleri olarak her türlü sivil ve askeri yargılama yetkisine sahip olan bir idari örgütlenmedir. Bu sistem yaklaşık yedi yüz yıllık bir dönemde, Bizans

İmparatorluğu'nun yerel idari örgütlenmiş olarak işlev görmüştür. Bu sistem 7. y.y.'da Bizans topraklarının Müslüman orduları tarafından zaptedilmeye başlanması üzere kurulmuş ve daha Roma imparatorları tarafından kurulmuş olan Roma Diakos Sistemi yerine geçirilmiştir (Ostrogorsky 1995).

“Thema” sistemine göre askeri birliklerin konumlanmış oldukları yörede boş arazilerde, ya da yeni fethedilen yörelere ve arazilere yerleştirilmesi ve bu arazilerin hemen devlete sadık kişiler tarafından ele geçirilmesi Bizans İmparatorluğu'nun uzun zaman yaşamasına yardımcı olmuştur (Anonymous 2014e)

“Thema” iki işlevi üstleniyordu; birincisi askeri bölgeleri tanımlamak, ikincisi ise, sivil yöresel idari birimleri oluşturmak. Thema askerlere tarım yapmaları için verilmiş arazi parsellerinin de bir örgütlenmesidir. Teknik olarak askerler bir “strategos” (eyalet valisi) komutanlığı altında savaşmak için kurulmuş askeri birliktiler.

Anadolu'da kurulmuş olan, ilk beş “Thema” yöresel ordular için ordugah ve kışla sistemiyle idare edilmektedir. Ordu bölgelerinde kurulmuş olan temaların isimleri şunlardı;

1- Armeniakon “Theması” (merkezi Amasya), 2- Anatolikon “Theması” (merkezi Emirdağ yakınlarındaki eski Amorium kenti), 3- Opsikiu “Theması” (merkezi İznik), 4- Thrakesion “Theması” (Merkezi Efes) ve 5- Karavesiyanon “Theması” (merkezi Antalya) (Anonymous 2014e).

Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra, kentlerde sınır yaratma amacıyla aynı sistemi iç ve dış etkenlere bağlı olarak devam ettirdiler. Gerçi sınır konusu Türklerin Anadolu'da yerleşmelerinden önce de bir Türk kültürü olarak mevcuttur. Bu uygulama sistemi Selçuklular Döneminde “ikta” ve Osmanlılar döneminde “tımâr” adı ile kullanılıyordu (Gümüüşü 2010).

Farsçada tımar kelimesi, “acı, ızdırap, sadakat ve bakım” gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Selçuklu Döneminde tımar kelimesi, yönetim anlamında kullanılmıştır. İkta sisteminde, bir kişinin mülkiyetinde olmayıp, mülkiyeti devletin, kullanım hakkı ikta sahibi denilen şahıslara ait olan toprakların vergilerinin veya gelirlerinin asker veya sivil erkana hizmet ve maaşlarına karşılık verilmesi olarak tanımlanır. Bu sistem Selçuklular döneminde uygulanmıştır, ve daha sonra Osmanlı döneminde tımar sistemi olarak devam etmiştir (Anonymous 2014f).

Devletler açısından “İkta” ve “Tımar” sisteminin sağladığı faydalar şöyle sıralanabilir; Bütçeden para ayırmadan asker yetiştirilmesi, ülkedeki otoritenin güçlendirilmesi, devletin maaş yükünün azaltılması, toprak gelirleriyle memur maaşlarının karşılanması, savaş zamanı için hazır askere sahip olması, tarımsal arazilerin sürekli kullanılması, üretimin kontrol altına alınması, taşrada devlet otoritesinin sağlanması ve göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçmesini sağlamasıdır (Sjoberg 1960).

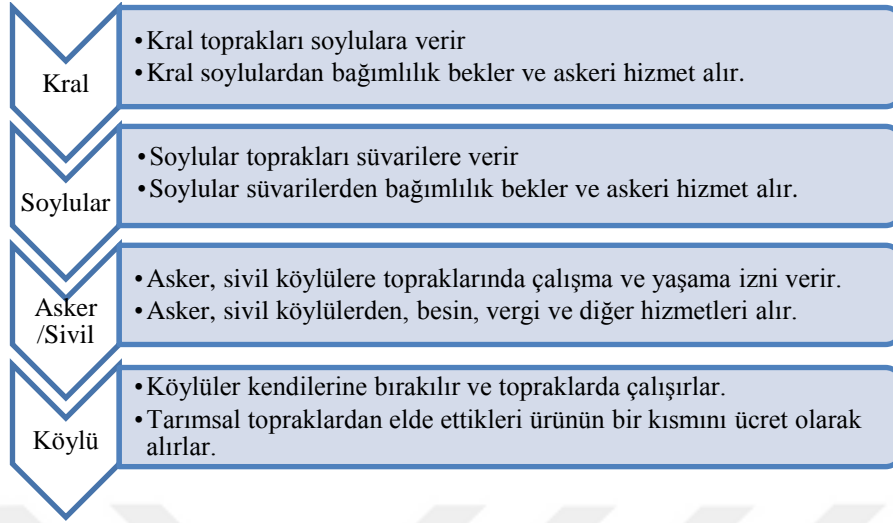
Bu dönemin kentleri, feodal nitelik taşıyan toplumsal merkezler olarak tanımlanırlar. Bu sistemde toprağını mazeretsiz olarak, 3 yıl üst üste boş bırakanların toprakları geri alınırdı. Böylelikle ikta sahipleri ve köylüler arasında bir ilişki kurularak, tarımsal arazilerin sürekli verimliliği sağlanıyordu. Bu sistem sayesinde ekonomik alanda, özellikle de tarımsal ekonomide gelişim ve verimlilik sağlanmıştır. Ayrıca kent çevresinde yer alan tüm tarımsal alanlar ve taşra bölgeleri bir fiziksel çevre sınırsal yapısı, doğal sınır oluşturuyordu (Anonymous 2014f).

Bu tür feodal toplumların tanımlanmış özelliklerinden biri sosyal tabakalaşma ve sınıfsal bölünmedir. Sanayi Dönemi öncesi kentlerde, kentin mekansal ve toplumsal yapısı ortasında, doğrudan bir ilişkinin var olduğu belirlenmektedir. Bu ilişki sayesinde bir feodal toplumun sosyal tabakalaşması varlığını sürdürmüştür (Sjoberg 1960).

Çizelge 2.3’de, feodal bir toplumun sosyal sınıflanması ve bu sınıfların birbirleri ile ilişkileri açıklanmaktadır. Çizelgede, Sjoberg’ün açıkladığı sosyal tabakalaşma ve mekansal ve toplumsal yapı üzerinde belirlenmiştir.

Çizelge 2.3 İktisadi sistemine dayalı feodal toplumda sosyal sınıflaşma

Feodal toplumların siyasi örgütlenmesi, koruyan-korunan ilişkisine dayanan hiyerarşik bir örgütlenmedir. Bu örgütlenmede merkezi otoritenin zayıf olması nedeniyle, yerellik daha da önem kazanmaktadır. Feodal ekonomi, kendi kendine yeterli kazanan bir düzen üzerine kurulur. Bu dönemlerde kentleşme büyük ölçüde aile ve akrabalık, siyasi örgütlenmeler, din ve ticari etmenlerin tarafından belirlenen bir sosyal tabakalaşma sistemine dayanır. Seçkinler ya da soyluların, işçilik gibi ekonomik faaliyetler içinde yer almaları düşünülemez. Seçkinler daha çok siyasi ve dini alanlarda egemenlik sahibi olmuşlardır. Bu düzen kentlerde, katı gelenekler olarak belirlenmiştir. Ekonomik üretime yönelmemiş bir sosyal yapıya sahiptirler. Siyasi ve dini sistemleri değişmeyen, durağan ve geleneklerin muhafazasına yönelmiş sistemlerdir. Siyasi davranış, aile ve sosyal yapı tarafından etkilenen bir hiyerarşiye bağlılık göstermektedir (Anonymous 2014f).

Feodal dönemde, yönlendirici ve güçlü bir merkezi otorite olmadığı için, kentler biçimsel olarak, organik ve doğal gelişim göstermektedirler. Çevredeki doğa ile ilişkili ve dengeli bir gelişim gösteren kentler, önceden tasarlanmış bir plana sahip değildir. Bölgesel olarak, doğal koşullar, inançlar, kültürel adetler ve istekler, yazılı olmayan kurallar, kentlerinin biçimlenmesinde önemli roller üstlenmişlerdir.

Sanayi öncesi kentleri organik ve doğal gelişim gösteren kentler olarak, kendi doğal çevresi ile denge kuran, genişleme gösteren, yapısal-işlevsel bir kentsel model oluşturmaktadır. Bu modelde kentler tarıma uygun ve elverişli olan arazilerde yer almaktadır. Diğer etmenler, toprak verimliliği, doğal savunma sistemi, elverişli ulaşım sistemi ve ticari eksnelere yakınlıktır.

Birçok kent, özellikle de tarihi kentler bugüne kadar yaşamlarını bu modele dayanarak, devam ettirmişlerdir. Geçmişin bu organik kentleri demografik açıdan büyük bir nüfus yoğunluğuna sahip değildiler. Genel olarak, kentsel nüfus ülke nüfusunun ancak %10'una olmalarıdır. Sanayi öncesi kentleri arasında nüfusu yüzbinini aşanların sayısı çok azdır (Afyoncu 1997).

Kentler yer aldıkları coğrafya ve topoğrafyaya uygun olarak biçimsel çeşitlilik gösterirler. Biçimsel olarak organik kentlerin ortak özellikleri; fiziksel alan ve nüfus açısından küçük kentlerdir (en çok 100 bin nüfus). İnsanların günlük ihtiyaçlarına yaya ölçeğinde cevap veren formlara sahiptirler. İnsan ölçekli ve yaya kentleri olarak, doğal koşullar, topografya ve iklim ile uyumlu formlar gösterirler. Organik ve doğal gelişim gösteren sokak dokusu, dar kıvrımlı yollar, gayri muntazam yapı adaları ve parsel biçimleri yaratmaktadırlar. Bu koşulların yanı sıra bir yerleşimin kent özelliğine sahip olması için başka ölçütlerin de olması da gerekir.

Weber (1921) Şehir başlıklı kitabında yazdığı gibi, bir kentin oluşumu için gereken etmenler; kentin surları ve savunma duvarları (doğal ya da yapay), pazar yerleşimi ya da kentin ekonomik kararları (üretim ve tüketim), yargı sistemi ve yasalar, vatandaşlık olgusu ve belli bir düzeyde siyasi özerkliliktir (Weber 2012).

Örnek olarak, feodal kent sistemini belirleyen özellikleri saptamak için iki tarihi kent, Tebriz, ve Ankara kentleri, eski haritalar üzerinden karşılaştırılabilir.

Şekil 2.13'de, 15. y.y.' da Tebriz kentinden resimlenen bir minyatür görülmektedir. Bu minyatür Matrakçı Nasuh tarafından 1537-1538 yıllarında Kanuni Sultan Süleyman'ın

İran seferi sırasında resimlenmiştir. Kentin yayılımı, nehir kenarındadır. Su doğal bir öge olarak, kenti iki bölgeye ayırmaktadır. Kentin çevresinde, savunma duvarları ve dört giriş kapısı yer almaktadır. Şekil 2.13'ye göre, nehrin sağ kısmında belirgin biçimde kent dokusunda yer alan çeşitli binalar, özellikle de minareli binalar (camiler), bir çizgi üzerinde ve birbirine bitişik olarak kapalıçarşı, yeşil alanlar ile içiçe olan konut alanları gösterilmiştir. İran kültüründe konut alanları, içe donuk bahçede ve yeşil alanlardan oluşan avlu sistemine dayanmaktadır (Fakhari vd. 2007)

Şekil 2.13 Tebriz tarihi kent minyatürü, (1537-1538) Matrakçı haritası (Fakhari vd. 2007)

Bu yöntem sıcak ve kuru iklim koşullarında bir mikroklima ortamı yaratmaktadır. Ayrıca eski İran'da konutlar içinde küçük ölçekte "Cennet Bahçeleri" oluşturulması kültürü vardır. Resme göre; nehrin sol kısmında, hükümet binaları, hükümet meydanı ve saray bahçeleri yer almaktadır. Köprüler kentin iki yakasında birbirine bağlamaktadır. Resim 2.13'de sunulan minyatür haritada, kentin sur ve duvarları dışındaki doğal ve tarımsal alanlar gösterilmiştir. Yönetim alanları, zengin grupların yaşam bölgeleri ve kapalıçarşı korunma ihtiyacı olarak sınır içinde yer almaktadır. Tarımsal alanların kentin surları dışında yer alıyor olması, dönemin feodal kent düzenini ve kent dokusunun yeşil alanlar ile ilişkisinin savunma ve ekonomik amaçlı olmasını açıklamaktadır (Fakhari vd. 2007).

Şekil 2.14’de Ankara’nın bilinen ilk resmi, ressamı belli olmayan bir yağlıboya eseridir. Halen Amsterdam’daki Rijks Museum’da sergilenmektedir. Ressamı bilinmeyen tablonun 1730’larda yapıldığı tahmin ediliyor. Müze kayıtlarında “Ankara Manzarası” olarak geçen ve tablonun yakın zamana kadar Halep’e ait olduğu zannediliyordu. Tablo kent hayatını anlatan bir resimdir. 17 ve 18. y.y.’larda Avrupa’da “kent hayatını” anlatan tablolar moda olmuştur. Bu tablolarda o kentteki hayat ne ise hepsi bir arada yansıtılırdı.

Şekil 2.14 Ankara tarihi kent tablosu (Anonim 2014g)

Tablonun üst tarafında; dönemin kent merkezi olan Ankara Kalesi, alt tarafında ise 18. y.y. Ankara’nın ticaret hayatının esasını oluşturan tiftik keçisi ve dokumacılığında sahneler yer almaktadır. Eyice (1972) tablonun önemini; “Ankara’nın o dönemde Halep’e benzetilecek kadar görkemli bir “Kale Kent” olduğu, kenti çevreleyen üç sur bulunduğu, anıtsal yapıların yerleri ve konumlarının bu koruma surları içinde yer aldığı şu şekilde ifade etmektedir” (Anonim 2014h).

Tablonun ön kısmında, kentin en önemli sanayi hammaddesini oluşturan “Angora Sof”, ve yerli yabancı tüccarlara satılması resimlenmiştir. Tablonun arka planında “Akköprü” den kente doğru gelen kervankı ise bu yolun önemini göstermektedir (Anonim 2014g, Anonim 2014h).

Ankara Kale'sinin dışında yeşil alanların resmedilmesi, kent ve kalenin tarımsal alanlar ile nasıl kuşatıldığını göstermektedir.

Genel olarak sanayi öncesi kentlerinde toplum yapısı kapalı ve yalıtılmış durumdadır. Kentler, merkezi bir özelliğe sahip olan ve kendi kendine yeten yapıdadırlar. Bu kentlerde sosyal tabakalaşma ile beraber en üst kademede seçkinleri olan yönetici ve tüccarlar, kentin merkezi (merkezi-yönetici) bölümünde yer almaktadırlar. Sanayi öncesi kentlerin taşıdıkları özellikler kentin değişik eylemlerine bağlı olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Sanayi öncesi feodal toplumlara kentlerin nüfusu sayısı 5.000-10.000 kişi arasında değişmektedir. Bazı toplumlarda 25.000-100.000 nüfusa rastlanabilmektedir.
- Kentlerde yaşayan gruplar arasında sosyal tabakalaşma, yönetici, tüccar, esnaf, akrabalık, din ve farklı kavimler temeline dayalı ortaya çıkmaktadır.
- Sosyal tabakalaşma kentlerin mekansal yapılarında yansımaktadır. Kentin merkezi bölgelerinde en üst tabakalar, kentin kenar ve dışarı mahallelerinde en alt gruplar yer almaktadır. Etnik tabakalaşma kentsel mekanlarda değişik mekanları yaratmıştır.
- Kentsel arazi kullanımında farklılaşmayı yaratan diğer bir etmen, ekonomik eylemdir. Ayrıca kent mekanında aynı tür eylemler bir sokak ya da bir mahalle boyutunda da olabilmektedir. Zanaatkar ve tüccarın iş yerleri ve yaşam mekanları aynı binada yer alırdı. Bu şekilde, sanayi öncesi kentlerde mekansal yapılar, sosyo-ekonomik ve etnik farklılaşmalara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Tankut 2007).

Genel bir kavram olarak, sosyal sınıflaşma, dünyanın tüm kentlerinde gözlenmektedir. Doğu ve Müslüman kentlerinde başka bir özellik İslam Kent modeli olarak da ortaya çıkmaktadır. Ortadoğu'da pekçok kent aynı zamanda İslam kenti özelliği taşımaktadır. Bu kentlerde, kentin dinsel işlevi kentin yapısal biçimlenmesini de etkilemektedir. İslam kentinde gerek kamusal yaşam, gerekse bireysel yaşam ve ilişkiler şeriat'tan etkilenmektedir. Bir İslam kentinin mekansal oluşumunda etki sahibi olan toplumsal güçler; dini kimlik, etnik gruplar, mezhep bağımlılıkları, kandaşlık ve ekonomik bağımlılık sayılabilir. Kısaca, İslam Uygarlığının var olma nedeni dini öğreti ve ibadet için kalıcı bir mekanın sağlanmasıdır (Tankut 1993).

İslam dini Arabistan'da ortaya çıkmıştır, sonra da Arab müslüman askerler tarafından fetih edilen topraklara yayılmıştır. Genel olarak İslamın ortaya çıktığı bölgenin çok gelişmiş bir kentsel doku ve kültürüne sahip olmadıkları kabul edilmektedir. Dolayısıyla Arab müslümanlar ele geçirdikleri toprakların kent ve yaşam kültürlerinden yararlanarak, dini düşüncelerini bu dokulara işlemişlerdir. Örnek olarak camileri tek bir biçimde yapmamışlar, bölgesel olarak, camilerde yerel mimarı kültürü ve yapım tarzını kullanmışlardır. İslam etkisi altında gelişen kentler için de aynı durum geçerlidir. Her ne kadar dini öğeler kentin silüetini etkilese de, bölgesel mimarı ve kentsel gelişmenin temel kavramları, o kentin tarihi geçmişine aittir. İslamiyet Dönem'inde kentlerin oluşumunda kent dokusu ya da kentsel öğelerde İslam öncesi İran kentlerinin etkisi gözlenmektedir.

2.3.1 İslam öncesi kent sınır kavramı

Müslümanlar tarafından İran'ın fethi, kent ve ideolojisini değiştirmişler. Aslında İslamın kabul edilme nedeni dış kentte yaşayanların orta kentte yaşayan sınıfa, hükümet kalesine ve hükümdarlık yöntemine isyanı ve itirazlarıdır. Bu dönemde İran'da ve Doğu Roma'da imparatorlukların temeli, kentler ağıdır. İran'da hiyerarşik ve otorite merkezli bir hükümet sistemine karşın, Roma'da vatandaşlık felsefesine bağlı bir otorite mevcuttur. İslamiyet döneminde kentlerin gelişmesi, dış kentten (Rabat) başlar. Üst düzeyde olmayan insanların yaşam bölgesi plansız ve doğal biçimde gelişmiştir. İlk başta, adalet ve eşitlik felsefesine dayalı, iç kent giderek önemini kaybeder. Kenti oluşturan yeni öğeler oluşur. Bu şekilde İslam kentinin özel ve ortak kişiliğini yaratan öğeler oluşturulur (Tankut 2007). Bu öğeler;

- Cami: Cami binaları İslamiyet Döneminin kentlerinin en belirgin öğesi olarak tanımlanmaktadır. İlk dönemlerinde fethedilen yerlere, önce cami yapıldı. Yapılan camiler kilise ve tapınakların üzerine işlev değişikliği yapılarak monte edilirdi. İran'da ilk yapılan camiler için ya ateş tapınaklarının işlevleri değiştirilmiş, ya da yıkılarak aynı yerde üzerinde yapılmıştır. Bu nedenle, eski dini mimari yöntemleri, yeni dini yapılarda da devam etmiştir. Örneğin Ayasofya bir Bizans Dönemi kilisesidir. İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonra, camiye dönüştürülmüştür.

- Kapalıçarşı (Bazar): Arapların yaşadığı topraklar üretken topraklar olmadığı için, ticari faaliyetler önem kazanmaktadır. 9-14 y.y.'da ticaret çok gelişmiş ve. Kapalıçarşı, kent meydanı ve Kapalıçarşıya uzanan yollar kentin dokusunu etkilemiştir. Kapalıçarşı kentin omurgasını oluşturarak, ana meydandan, kent surlarına kadar yayılmasını sürdürdü.

- Mahalle: İslami Mahalle kavramı insanların eşitliğine dayanır. Sasani Döneminin hiyerarşik biçimde oluşan mahalleleri, İslamiyet altındaki kentlerde de devam etmiştir. Mahallelerdeki sosyal sınıflandırma din, dil, aşiret, kabile ve ırk temeline dayanmaktaydı. Her mahallede cami, medrese, küçük bir çarşı, su depoları, hamam ve surlara yakın bölgelerde kapı bulunmaktaydı.

Tankut'un (2007) açıkladığı İslam kentinin öğelerinde, ilk başta göze çarpan, bu dönem kentlerinin makroform özelliklerini oluşturan öğelerde, İslam öncesi İran kentlerinin öğelerinin etkisi altında oluşumudur. Bu öğeler şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Kale: Kentin stratejik noktasında yer alır, saray, divanlar, askeri tesisler, tahıl depoları bu bölgede yer alarak, dayanıklı savunma duvarlarıyla çevrelenirdi.

- Orta kent (Şehristan): Zengin ve asilzade ailelerin yaşam mahalleleridir. Merkezinde kapalıçarşı kurulurdu. Bu bölge de kalın savunma duvarları ile çevrelenirdi. Bir noktada ve özellikle de önemli yolların kente giriş noktalarında kapılar yapılarak, orta kente giriş ve çıkış denetlenirdi.

- Dış kent (Rabat): Dış kentte halkın yaşadığı konutlar, mahalleler, pazar yerleri, meyve bahçeleri ve tarımsal arazi yer alırdı. Savaş ve saldırılarda halk iç kente göç ederek savunulurdu. Ayrıca tarımsal alanlar ve meyve bahçeleri bir dış savunma halkasını oluşturmaktaydı. Bu arazinin sınırlarını, su gibi doğal topografik öğeler ve arazi engelleri oluştururdu (Morris 1994, Tankut 2007) .

Kesin olarak bir şey var ki, makroform öğeleri kentin sosyal tabakalaşmasını da etkilemektedir. Kent öğeleri keskin bir çizgiler ya da sınırlarla belirlenerek sosyal sınıflaşmayı şekillendirmektedir. Her çizgi ve sınır değişiminde yaşayan gruplar ve yaşam kalitesi de değişmektedir. Tankut'a (2007) göre, bu toplumların sosyal sınıflaşması şu şekilde açıklanmaktadır;

- Gücün zirvesinde, sultan, ailesi ve ona yakın olanlar yer almaktadır.

- Devlet memurları, dini önderler, meslek temsilcileri, din hocaları ve zengin tüccarlardan oluşan soylular sınıfı,
- Bir geçim kaynağına sahip olan ve çoğunlukla tüccarlar, zanaatkarlar, küçük üreticiler ve işçilerden oluşan kentte yaşayan nüfus,
- Sosyal güvenlik sistemine bağımlı yaşayan, özel bir yeteneğe sahip olmayan işçiler.

Bu gruplar kırsal zorluklardan kaçan yoksul göçmen köylülerdir. Bu örgütlenmeler ve tabakalaşma sonucunda Türk-İslam kentinin mekansal yapısını oluşturan ana öğelerin sınıflanması şu şekilde açıklanmaktadır (Özcan 2010);

- Savunma öğeleri: Askeri-stratejik yapılar, kale, iç kale ve surlar,
- Siyasal-yönetimsel öğeler: Saray, devlethane (yönetim işlevini sürdüren binalar), en üst kademe yönetici grupları,
- Ekonomik öğeler: İmalathaneler, çarşı ve pazarlar,
- Dinsel öğeler: Ulucami ya da Cuma camileri,
- Sosyal ve kültürel hizmet öğeleri: Külliye, medrese ve darü'l şifalar,
- Kolonizasyon öğeleri: Tekke ve zaviyeler,
- Mahalleler (yoğun konut alanı),
- Dış mahallelerdir.

Dış mahalleler kentin surları dışında yer almaktadırlar. Bu bölge kentin çevresinde yer alan kırsal kesim ve tarımsal arazi ile birleşmektedir. Köylerden göç edenler, ya da kentin yakın çevresindeki köylülerden oluşmaktadır. Geçim kaynakları tarım işleri ve hayvancılığa bağlıdır. Bu bölgelerde kentin ikinci savunma kuşağını oluşturan bağ, bahçe, tarımsal ve doğal araziler bulunurdu. Bu bölgeler, kenti dışarıya bağlayan ana yollar üzerinde yer alırdı.

Toplumsal değişimler, bir toplumun bütün kesimlerinde gerçekleşen bir süreçtir. Özellikle de sanayi öncesi toplumların sanayi dönemine geçişi, uzun dönemli bir süreç olarak kabul edilmektedir. Geçiş sürecinin etkileri, çağdaş ve geleneksel toplumların yaşam tarzlarının birbiri ile karşı karşıya gelişinde ortaya çıkmaktadır. Bu süreç içinde kapalı sınırlar içinde yaşayan toplumlar, dünyaya açılarak, bazı davranışların terk edilmesini ya da yeni adetlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşlardır. Özellikle de

kentsel mekanlarda ve kent dokusunda bu çatışma daha da fazladır. Doğu kentleri kapalı sistemler içinde olduğundan, yenilenme süreci modernleşme ile başlamış, bu nedenle kentsel gelişim daha hızlı yaşanmıştır. Bunlar yaşanırken, toplumlarda yeni ilişkiler çerçevesinde uyumsuzluklar da ortaya çıkmıştır (Günel 2002).

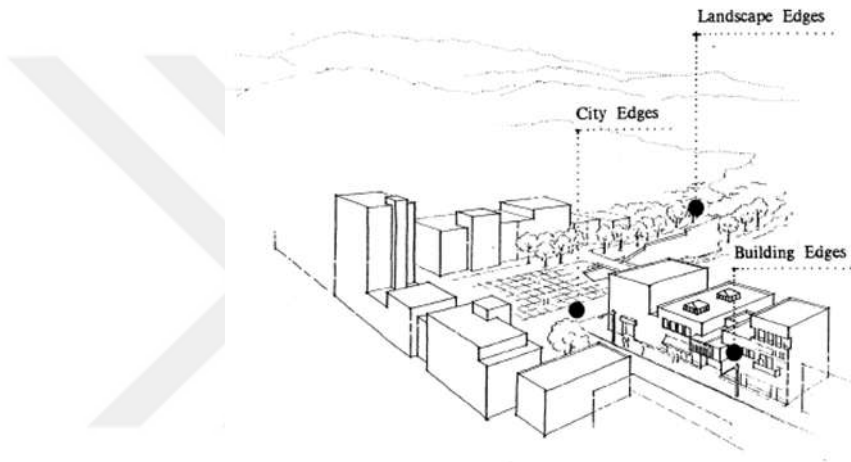
Yaklaşık 250 yıl önce başlayan ve gelişen Sanayi Devrimi, diğer sosyal yapılarda etkisini gösterdiği gibi, kentin sosyal ve mekansal yapısında da derin ve köklü değişimlere neden olmuştur. Bu dönemin önemli değişikliği, bilimsel ilerlemeler sayesinde ilk olarak yüz yıllarca kullanılan araçların yerine, makinelerin kullanılmaya başlanmış olmasıdır. Bu teknolojik ve bilimsel ilerleme, kentlerin sosyal yapıları üzerinde geniş ölçüde değişimlere de yol açmıştır.

Sanayi devrimi sonrasında, yaşanan hammadde ve pazar arayışına bağlı olarak, sömürge yarışı hızlanmıştır. Sömürgelerin paylaşımı konusunda sıkıntılar yaşanırken, sınır kavramına yönelik duyarlılık artmıştır, ancak sınır mücadeleleri yine de devam etmiştir (Günel 2002).

Toplumun düzeni, insanların kendi huzurlarını sağlamak amacıyla ailesi ve diğer fertlerle olan ilişkilerinde sorunlardan uzak durmasıyla yakından ilgilidir. Bunun için de toplumu oluşturan bütün fertlerin kişisel ve toplumsal açıdan hangi haklara sahip olduklarını bilmesi, sahip olduğu hakların ve ellerindeki mülklerin sınırsız olmadığını dikkate alarak bu doğrultuda hareket etmesi gerekir. Aksi halde, kişiler arasındaki problemlerden dolayı, kargaşa, eksik olmayacak, sorunlar sürekli büyüyerek toplumu da olumsuz yönde etkileyecektir. Bahsedilen açıdan bireylerle devletlerin durumu birbirinden pek farklı değildir.

Kent sınırlarının oluşumu açısından önemli olan konu; sınırları oluşturan parçalar ve süreçlerdir. Bu parçalar toplu bir biçimde kentin canlılığının korunmasına katkıda bulunmalarıdır.

Kent sınırlarını oluşturan parçalar üç farklı boyutta ortaya çıkmaktadır: Peyzaj sınırları, kent sınırları, ve bina sınırları. Kentlerde peyzaj sınırları kır-kent sınırları, kentin içi ve dışında yer alan ve aralıklı olan parklar ve yeşil alanlardır. Kent sınırları binalar, binalara bağlantı yollar, ve kentsel mekanlardır. Bina sınırları ise, binaların içi ve dışındaki çizgiler olarak tanımlanır; binaların ön, arka ve çatı çizgileri bir sınır olarak tanımlanır. Bu çizgi ve sınırları tanımlamak için fiziksel ve sosyal özgül özellikler dikkate alınmaktadır. Bunlar boyutlar, ölçüler, ölçek, form, malzeme, kullanım ve dönüşümdür (Şekil 2.15).

Şekil 2.15 Kenti oluşturan üç tür sınır çizgisi; Peyzaj sınırı, kent sınırı ve bina sınırı
(Frontiero 1976)

Kent sınırları iki farklı ölçekte algılanmaktadır: Makro ve mikro ölçek. Peyzaj sınırları kentin makro ölçeğini oluşturduğu için daha da önemli sayılırlar. Kentin peyzaj sınırları, kent dışında doğal alanlar olarak, yeşil şeritler gibi kentsel alanlara kadar uzanır. Kent ortamında peyzaj sınırları parklar ve yeşil alanlar olarak, kentsel ortamda dağınık adaları oluştururlar. Peyzaj sınırları doğal ve yapılı çevre arasındaki değişim ve geçişimi sağlamaktadır (Frontiero 1976).

Olumlu Dünya kentlerine baktığımızda kent çevresinde yer alan büyük ölçekteki doğal peyzajın, kent içindeki yapay peyzaj ile bağlantı kurduğu görülür. Akarsu ve bitki

koridorları, parklar, yeşil alanlar iki bölge ortasında; kent-kır bağlantısını sağlamaktadır. Kentin çevresinde yer alan parklar ve yeşil alanlar kent-kırı birbirinden ayırt edici parçalar olarak, kent içine geçiş sınırlarını oluştururlar. Kentlerin iç ve dış çevresinde yer alan parklar ve yeşil alanlar çeşitli ölçeklerde birbirleri ile bağlantı kurarak ve bütünleşerek, doğal ve peyzaj sınırlarını oluştururlar. Oluşan doğal sınır kentin karakter ve kimliğinin oluşumunda gerekli bir etmen sayılır. Genelde yeşil ve doğal alanlar, binalar ve caddeler ile sınırlanırlar. Bu alanlar kent sınırlarını görünür yaparak, kademeli biçimde kente yeşil imge kazandırırılar, yeşil sınır oluştururlar. Kentin çevre ve kenarlarında oluşan yeşil bölgeler hızlı kentsel gelişmeyi engeller ve kontrol ederler. Kent kimliğinin oluşumu açısından peyzaj ve yeşil sınırların varlığı gereklidir.

20. y.y.'in başı itibariyle kentlerin mekansal yapısında önemli dönüşümler ortaya çıktı. Kentler hızlı biçimde sanayileşerek, çarpıcı biçimde büyüdü. Kentlerin doğal ve yeşil sınırları, kentleşme ile bozulmaya başladı. Geleneksel tek merkezli kentler, kent dışına taşarak, doğal ve yeşil sınır oluştural bölge, yeni merkezleri ortaya çıktı.

Kentin sınır alanlarında oluşan yerleşimler, Kenar Kent gibi yeni bir kavramın ortaya atılmasına neden oldu. Bu alanlar kentin çevresinde yer alarak, kentsel alanları düzensiz bir biçimde çevrelidi, ve yapay bir sınır yaratı.

2.4 Tarihi Kentlerin Biçimlenmesi

2.4.1 Bizans Dönemi Kenti

Doğu Roma İmparatorluğu, ya da 16. y.y. Alman tarihçi ve hümanist Hieronymus Wolff tarafından isimlendirilen Bizans İmparatorluğu, 395'te Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları olarak iki bölgeye ayrılması ile ortaya çıktı. Başkenti Konstantinopolis (Bugünkü İstanbul) olan Doğu Roma İmparatorluğu bin yılı aşkın bir süre varlığını devam ettirdi.

Anadolu'da Roma döneminden sonra, Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğinin kurulmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. Bizans Döneminin yöneticileri kendilerini Roma İmparatorluğu'nun gerçek mirasçıları olarak tanımlatırlar. Roma İmparatorluğu'nun batı kesimi küçük devletlere ayrılarak parçalandı. Bizans İmparatorluğu bütünlüğünü koruyarak ve batıdan bağımsız olarak Doğu Akdeniz bölgesinde egemenlik kurarak, Yunan ve Roma Uygarlıklarının son merkezi olarak yaşamını devam ettirdi (Morris 1994).

Coğrafi bakımdan, Bizans önceki Antik dünya ve Doğu kültürlerinden etkilenecek geliştirdi. Bu nedenle, birbirlerinin etkileyen prototip ve gelenekler paylaşıldı. Bizans Sanatının kökeni Eski Yunan ve Roma sanatlarına dayanır. Bununla birlikte Bizans, Mısır, İran ve Suriye kültürlerinden de etkilenecek, Doğu ve Batı uygarlıklarının birleşmesi olarak da tanımlanmaktadır. Bizans'ın başkenti Konstantinopolis, Ortaçağ dünyasının en büyük kentlerinden biri olarak, gösterişli sarayları, kiliseleri, hipodromu, zafer anıtları, dikili taşlar, ve surlarıyla Bizans'ın kültür ve sanat merkezi sayılırdı. Bizans sanatının en önemli gelişmesi mimarlık alanındadır. Bizans mimarlığının en belirgin özelliklerinden biri, yapılarda dev boyutlu kubbeler kullanılmasıdır. Öte yandan, duvar resimleri, mozaik, minyatür ve fildişi üzerinde yapılan işler gibi süsleme sanatlarında da Bizans çok ileriye (Morris 1994).

Bu dönemde dinin etkin rolü nedeniyle, kentlerde manastır sistemi gelişmiştir. Bir çok Bizanslı, manastırlar için büyük para veya mülk bağışında bulunurdu. Bizanslılar için manastıra bağışta bulunmak dindarlığın göstergesidir. Bağışlar karşılığında, bağış yapan kişiler için ayinler yapılırdı. Birçok erkek manastırında el yazması eser hazırlanmasına ayrılmış yazıcı odaları vardı. Manastır kitaplıkları çoğunlukla ayin kitaplarıyla sınırlı olmakla birlikte, bazı büyük kütüphanelerde çok bunlarındışında kitaplar da bulunurdu. Manastırların bu tür hizmetleri yapabilmeleri için sağlam bir mali kaynağın olması gerekmektedir. Büyük manastırlar tarım arazilerine sahiptiler. Ekonomik kaynağa sahip olan Bizans manastırları, değişik yaşam biçimi sergilemekteydiler. Yaşam tarzları ister dağlardaki tecrit yaşamından, isterse kentsel alanlardaki toplu yapılara kadar çok çeşitli biçimlerde kendini göstermiştir (Bakır ve Ülgen 2009).

Bu nedenle Bizans ve Ortaçağ kentlerin biçimlenmesinde manastır ve manastır bahçeleri, kent ve çevresinde yer alarak, önemli kent öğeleri olarak, açık yeşil alan sistemini kentlerde oluşturdular. Bu bahçelerde büyük bir bitki çeşitliliği, sebze, tıbbi bitkiler, meyve bahçeleri, sus bitki alanların ortasında su çeşmesi simetrik bir biçimde yapılarak, cennetin bir simgesi sayılıdı. Ekonomik ve işlevsel yararı sağlamak amacıyla üzüm bağları, atların otlatma yerleri ve özel bahçeler de bulunurdu. Ayrıca, bahçelerin içi ve dışında yer alan boş alanlar, saraylar ve kaleler ile birbirlerine bağlanarak, bir koruma sistemi yaratıldırı (Bakır ve Ülgen 2009).

Bizans döneminin önemli ilgi alanları, doğayı yansıtan minyatürler ve mozaiklerdir. Konstantinopolis çevresinde, zenginler saray-bahçeler yaptırarak, Roma geleneği olan mevsimsel konut değişikliğini sürdürdüler. Diğer yandan, kent içinde, küçük ve özel bahçeler de ortaya çıktı.

Bizans kentlerinin ekonomik yapısı tarıma dayalıdır. Bizans egemenliğindeki Anadolu'da yerleşim sistemi bütünleşmemiştir. Dönemin kentleri askeri amaçlara hizmet etmişlerdir. Bu nedenle güçlü bir ticari işleve sahip değildiler. Roma döneminin aksine, yol ağı, ülkeyi birleştirememiş, ve kentler küçük, önem taşımayan ve kırsal çevrenin merkezi olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kentsel sistemin zayıf olması nedeniyle merkezi bir sistem kurulamamıştır. Ticaret sıkı denetim altına alınmıştır. Bizans'ın Doğu ile yoğun ticaret ilişkileri nedeniyle Anadolu'da önemli ticaret yolları üzerinde bulunan kentlerde farklılıklar görülmektedir. Bu kentler, 7. y.y.' dan başlayarak askeri önemlerinin yanı sıra önemli ticaret kentleri olarak öne çıkarmaktadır. Bu nedenle, Bizans kentlerinde pazar ekonomisi gelişmiş, örgütlü bir üretim yapısı ve ekonomik yaşantı ile ortaya çıkmıştır (Aktüre 1985).

Askeri karakolların koruması altında olan konutlar, kiliseler, manastırlar ve küçük dükkanlar sayesinde merkezi yönetim işlevlerine sahip bir kent yapısı ortaya çıkmaktadır (Rheidt 1996). Bizans kentleri, kurumsal ve biçimsel bakımından Hellenistik ve Roma kentlerinden oldukça farklıdır.

Osmanlılar bu toprakları fethettikten sonra, Bizans'ın askeri ve toprak düzenini, üretim ve savaş teknolojilerini benimsediler. Osmanlılar topraklara, bu topraklar üzerinde çalışan ve yaşayan köylüleri tek bir kişinin malı sayan orta çağ siyasi düzeni (feodalite) ve sipahi sistemini Bizans Devlet'inden almışlardır (Tankut 2007).

İmparatorluk kilise karşısında açıkça üstün bir konuma sahipti. Kırsal bölgelerde, Batı feodal özerkliğin tersine, merkezi yönetim egemenliği görülmektedir. İmparator, eyaletleri kendi seçtiği "imparator temsilcileri" tarafından yönetirdi. Bizans'ın yönetimi merkezi bir sistemdir, ama güç dağılımı federal bir yapıyı sergilemektedir. Bizans Devleti ülke sınırlarını Germen kabileleri ve İslam ordularının sürekli saldırılarından korumak için, sınır bölgelerinde ve kent çevrelerinde süvariler yardımı ile güçlü bir savunma sistemini kurmuşlardır (Tankut 2007).

2.4.2 Selçuklu Dönemi Kenti

Selçuklu Döneminde kentlerinin mekansal örgütlenmesi Anadolu'nun Türkleşme süreci ile eş zamanlıdır. Anadolu'nun siyasi durumu Selçuk Türkleri tarafından fethedildiği dönemde kısaca şöyle sıralanabilir; İran'da yerleşmiş olan Büyük Selçuklular, Abbasiler üzerinden siyasi baskılarını kurmuşlardır. Bu dönemlerde Bizans İmparatorluğu (330-1453) ya da eski Doğu Roma İmparatorluğu, çok gelişmiş topraklarında, gücünü kaybetme noktasına gelmiştir (Tankut 2007).

Dolayısıyla bu bölgelerde bir yandan İran'ın Sasani Döneminin kent anlayışı, öte yandan Roma İmparatorluğu ve devamında Bizans'ın kentsel mekan örgütlenmesinin etkisi altında olan bir kentsel gelişim söz konusudur.

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç hareketleri 9. y.y.'dan başlayarak, 200 yıl süren bir süreç izlenmiştir (Özcan 2006). Bu dönemde 11. y.y. başında İran'da Selçuklu Devleti parlak bir medeniyeti temsil etmektedir (Tankut 2007). Ayrıca Türkler Anadolu'ya geldiklerinde sürekli olarak Bizans İmparatorluğu ile savaş halindedirler.

Bu savaşlar sırasında, Bizanslılar formülü yüzyıllarca çok sıkı korunan Grejuva (Grek-Rum) Ateşini silah olarak, kullanmışlardır. Çünkü Doğu Romalılar bu silahın İmparatorluk halkına gönderilmiş kutsal bir hediye olduğuna inanıyorlardı. Doğu Roma tek başına bu silahın sahibi sayılırdı. Ama barutun bulunmasıyla bu silah aşamalı olarak kullanılmadı ve nihayetinde unutuldu. Grejuva ya da Rum Ateşini oluşturan malzeme neftyağı, katran, çam reçinesi, kükürt ve sönmemiş kireçten oluşan yapışkan bir sıvıdır. Bizans'lılar 400 yıl boyunca korumaya çalıştıkları bu silahı, İstanbul'un feth sırasında savunma aracı olarak kullanmışlardır.

Türk silahtan korumak için gerekli silahları bulunmadığından dolayı, kentlerin korunması daha da önem kazanmıştır. Ayrıca Selçuklular sürekli savaş halinde olduklarından yamaç ve ova üzerinde kent kurmayı tercih etmişlerdir (Tankut 2007).

Kentlerin kuşatılması nedeniyle eski koruma sistemlerinden "Kale" daha da önem kazanmıştır. Selçukluların bu düşüncesini güçlendiren etmenlerin birisi, İran Kent yapısı ve Bizans'ın Kastron'larıdır.

Anadolu'daki kent sistemi Türklerin fethinden önce, Kale-Kent modelini segilemektedir. Bu sistemde, kentin büyük bir kısmı surlar içinde yer alırdı. Yönetim ve askeri merkez iç kalede yapılırdı. Kentin genişleme alanı sınırlı olduğu için örgütlü bir ticaret alanına sahip değildiler (Kejanlı 2010).

11-13. y.y.'ları boyunca devam eden Türklerin göçü ve Anadolu'yu fetihleri nedeni ile Anadolu bütüncül bir siyasî, sosyal, etnik, dini ve kültürel değişime uğramıştır. Anadolu kentlerinde kale yapımına önem verilmeye başlanmıştır. Yerleşmelerin büyük çoğunluğu bir kalesi vardır. Anadolu'da yeni kaleler inşa edildiği gibi, stratejik ve önemli noktalarda yer alan eski kaleler de onarılmıştır. İç kaleye sahip olmayan kalelerde, iç kale yapılmış, yeni yerleşim yerlerinin yanında kaleler kurulmuştur. Bu kalelerde aileler ile beraber kalmaya başlanmış ve bu şekilde Kale-Kent sistemi tekrar yaratılmıştır. Selçuklu kentlerinin ortak yönleri, dörtgen şeklindeki küçük iç kale, kentin etrafının surlarla çevrili olmasıdır. Bazen surların etrafında hendek de yer alırdı.

Bazı kentlerde ise, iç kaleler hendekle çevrilerek korunması güçlendirilmiştir (Kejanlı 2010).

Anadolu'nun önemli kentleri askeri amaçlarla kullanılan iç kale ve kaleyi çevreleyen konut alanlarını kuşatan, kalın bir surla çevrili dış kale'den oluşan bir kent modelidir (Kejanlı 2010). Bu dönemde ticaret ağının gelişmesi ile dış kale ortadan kalkmaya başlamış ve kaleler sadece iç kaleden oluşmuştur. Surların dışında at pazarı, odun pazarı, saman pazarı gibi geniş alana ihtiyaç gösteren Pazar yerleri bulunmaktadır.

Genel olarak Selçuklu kent önceden hazırlanmış bir planı olmayan ve organik olarak büyümüş bir kentsel yerleşimlerdir. Yine de İran kültürüne dayalı olarak bu dönemin kentleri, Kale, Şehristan ve Rabat öğelerinden oluşmaktadır (Tankut 2007). Selçuklu kentinin makroformu ve kent imajini tanımlatan ve oluşturan öğelerin sınıflandırılması şöyledir; İç kale, Orta kent (Şehristan), Rabat (Dış kent)

Selçuklu Dönemi kentlerinin özelliği; Türk-Arap-İran-Bizans kültürlerinin bir sentezi olarak görülebilirler. Selçuklu toplumunun ana temeli, asimilasyon, uyum ve zaman içinde yavaş bir değişime dayanmaktadır (Tankut 2007). Türkleşme sürecinden sonra, İslam Kent tipinin üç ana ögesi olan Cami, Pazar ve Hamam, İran kent tipinin üç ana ögesi olarak İç kale, Şehristan ve Rabat ile birleşerek Anadolu kentinin belirgin özelliklerini oluşturmuştur.

Bu dönemde kentlerin ekonomik gelişmesinin temeli, ticaret yolları ve kervan yollarının gelişimi oluşturulmuştur. Bu şekilde Anadolu geniş ve örgütlü bir ticaret yol ağına sahip olarak, uluslararası ticaretin ana yolları içine girmişti. Kervan ticaretinin genişlemesine bağlı olarak önemli düğüm noktalarının yanında, güzergah üzerindeki küçük yerleşmeler de büyümüştür. Ayrıca kervansarayların çevresinde yeni merkezler ya da kasabalar da kurulmuştur (Kejanlı 2010). Anadolu'da Selçuklular Döneminde kentler arası yollar üzerinde kervansaraylar ağı oluşturulmuştur.

Bu dönemde çarşı merkezinde yer alan ve genellikle imalathane olarak kullanılan hanlar kent ekonomisi önemli bir yere sahip olmuşlar, güçlü ticaret merkezlerini oluşumunda katkılarda bulunmuşlardır. Selcuklu kentinin çekirdeğini cami, han, dükkanlar ve hamamdan oluşturmaktadır. Cuma camileri (Ulu Cami) kent merkezinde inşa edilmesi bu dönemlerde ortaya çıkmıştır. Antik kentlerde ve merkezi çekirdeğe sahip olan yerleşmelerde kent merkezinde yer alan kilise, Merkez Cami ya da Cuma Camisiyle yer değiştirmektedir.

Anadolu Selcuklu kenti rastgele ve herhangi bir şehircilik sisteminin ürünü olmayan çokgen bir biçim sergilemektedir. Buna karşın en önemli etmen kentin biçimlenmesinde, topografyaya uyum sağlamasıdır. Ayrıca Selcuklu kenti güçlü bir kent merkezi özelliğine (Bizans kenti) sahip değildir. Çoğu kentlerde kale, pazar alanı, merkez camii gibi mekanlar serpiştirilmiş bir kentin ana hatları ve fiziksel formu surlar tarafından belirlenmektedir (Tankut 2007).

Selcuklu döneminde kentler bu biçimlerde oluşmaktadırlar. Kabaca dairesel biçim (Konya), çokgen biçim (Diyarbakır), doğrusal biçim (Amasya), topoğrafik biçim (Ankara).

Bu dönemde Anadolu'da üç değişik kent tipinin oluşumundan söz edilmektedir (Özcan 2006):

1- Kapalı kent: Bu kent modelinde yerleşme alanının tümü ya da büyük bir kısmı surlarla çevrili olarak bir iç kaleye de sahiptir. Kastamonu, Antalya, Sinop, Malatya, Diyarbakır, Mardin kentleri kapalı kent tipine örnek gösterilmektedir.

2- Açık kent: Bu modelde kent dokusu surlarla çevrili değildir. Ama bu kentin bir kaleye sahip olmaması anlamında değildir. Ticaret alanları sur dışında örgütlenmiştir, Amasya ve Tokat.

3- Uç kent: Bu model ikili bir yapı göstermektedir. Bir yandan Bizans kale kenti oluşmakta, diğer yandan yeni Türk yerleşme alanı da oluşmaktadır. Ticaret merkezi surlarla çevirili alanda yer almaktadır ve sur dışında fazla bir eğilim yoktur. Bu durumun ana nedeni bölgede uluslararası kervan ticaretinin az olması ya da hiç olmaması olarak sayılabilir. Ankara, Çankırı, Kütahya ve Tunguzlu uç kentler olarak, tanımlanmaktadır.

Geniş bir çerçeve içine bu dönem kentlerinin özellikleri şöyle sıralanabilir (Tankut 2007):

- Bu dönemin kentlerinde Antik Anadolu kentinin tersine manzara çok önemli değildir. Kentin durumunu Bizans kentinin Kastronu belirlemektedir.
- Kırsal alandan kesin bir şekilde ayrılmış ve içine kapanmıştır.
- Düzgün bir kent planı göstermemektedir.
- Kent dokusunda Pazar alanı tanımlı bir durumdadır.

2.4.3 Rönesans ve Rönesans sonrası kentler

Rönesans 15-16. y.y. İtalyasında İtalyancada “Rinascita” yani “Yeniden Doğuş” olarak geçen Rönesans, Avrupa tarihinde Batı ile Klasik Çağ arasında, sanat, bilim ve felsefe bağ kurulmasını sağlayan bir dönemdir.

Ortaçağ Avrupa’da Antik Dönem kölelerinin yerini, toprağa bağlı olan köylüler almıştır. 12. y.y.’dan itibaren Klasik Yunan Dönemi biliminin, yeniden öğrenilmeye başlanması Avrupa’da Bilimsel Devrime yol açmıştır. Bilimsel Devrimin temel kaynakları, Klasik Yunan döneminde yazılan eserleridir. Bu eserlerin Müslüman ve Yahudi bilim insanları tarafından, Yunancadan, İbranice ve Arapçaya çevirilmesi, ve sonrada tekrar Hıristiyan keşişler tarafından Batı dillerine kazandırılmıştır. Böylece Avrupa, geçmişini yabancılardan yeniden öğrenmeye başlamıştır. Aynı zamanda bu hareketler Rönesans Döneminin başlangıcı olarak da sağlar. Gerek eski Yunan biliminin ilk kaynaklarından, gerekse de İslam uygarlığının en gelişmiş örneklerinden

bilginin öğrenilmeye başlanması, Avrupa'da yeni bir dönemin başlangıcının işaretidir (Başer 2011).

1500'lerde Avrupa'da 70'in üzerinde üniversite kurulmuştu ve ağırlıklı olarak ilahiyat, tıp, doğa bilimi ve hukuk eğitimi verilmekteydi. Önceleri üniversiteler kiliselerin bir parçası sayılırdı. Ama sonralar loncalar (dernekler) şeklinde bağımsız bir şekilde kurumsallaşarak, Avrupa'da Bilimsel Devrimin hazırlandığı dönüştüler. Özellikle Aristoteles öğretisi olarak üniversitelerde eleştirel bilim öğretilmeye başlanmıştır (Başer 2011).

Ortaçağ Döneminin önemli gelişmelerinden biri, büyük keşiflerdir. Amerika'nın keşfi, barut, matbaa makinesi, mekanik saat, frengi tedavisinde kullanılan guayak ilacı, damıtma ve ipekböceğidir. 14. y.y.'da başlayan ve 15. y.y.'lin sonunda Amerika'nın keşfi ile sonuçlanan bu dönem, Avrupa'nın dünyaya açılmasını ve egemenliğini sağladı. Denizciliğin gelişimini sağlayan haritacılık tekniklerinin geliştirilmesi ve gemilerde top kullanımı uzak toprakları fethini kolaylaştırdı. Bu durum kentlerde oluşan sınır kavramının değişimine de yol açtı.

Rönesans Dönemi yaratıcılığının esas yürütücü gücü tüccarlardır. Tüccar, ticaretten sağladıkları zenginliği sanat ve endüstri yeniliklerine yatırdı. Rönesans öncelikle Floransa, Venedik, İngiltere, Portekiz, Hollanda gibi büyük kent-devletlerinde doğdu. Bu dönemin üzerinde etkisi olan ve Rönesans'a yol açan düşünceler; yeryüzünün ilgi çekici ve araştırılmaya değer bir mekan olarak tanımlanması, insan gücü ve bu güc ile büyük başarılar elde edilebilmesi, insanın sürekli etkin olmasının onurlu bir konu olarak kabul edilmesi, gerçeğin güzelliğidir. Bu anlayışlara bağlı olarak da yaşadığımız dünya o kadar ilgi çekici bir yerdir ki, "başka dünyaları düşünmenin hiçbir anlamı yoktur" anlayışı hakim oldu. Böyle bir dünya bakış açısı hümanizm ve sekülerizm olarak değerlendirilebilir (Gardner 1975).

Dolayısıyla, Sanayi döneminden sonra, ortaya çıkan dönüşümlerin temeli Rönesans Döneminde başlayan değişimlerde aranmalıdır. İlk kez 14. y.y.'in başlarında Avrupa'da top kullanımı başlamış, 15. y.y.'dan sonra tophaneler inşa edilmiştir. İlk başlarda top

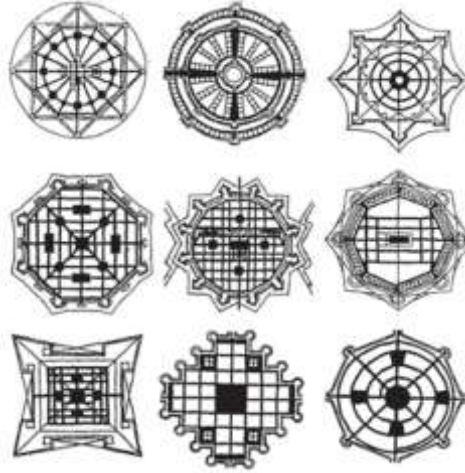
yapımında bronz tercih edilirdi. Topun gelişimi Konstantinopol kentinin 1453 yılında fethine neden oldu. Topun icadı sonrasında feodalite üzerinde çok önemli bir etki yaratmıştı (Morris 1994). Yeni teknoloji kentlerin savunma sistem ve biçimlenmesini etkiledi.

16. y.y.'da demir teknolojisinde ilerlemeler gerçekleşmişti. Dayanıklı demir üretimi ile, demirin kullanımı yaygınlaşmıştı. Feodal retim biçimi zayıflaşmaya başlamış, savaş tekniklerin gelişimi ve ticaretin gelişmesine paralel olarak kentlerin (kent-devletlerinin) oynadığı yeni roller etkili olmaya başlanmıştır.

Klasik eserlere erişim sayesinde, mimar ve sanatçılar için çok önemli bir kaynak ortaya ıktı. Romalı mimar Vitruvius'un yazdığı "Mimarlık zerine On Kitap" 15. y.y.'da en çok tartışılan kitap olmuştu. Vitruvius'a göre; ideal geometrik formlardan türetilen tapınak mimarisinin temelinde simetri ve oran vardır. İdeal oran insan vücudunun kusursuz oranlarında bulunmaktadır. Kentsel tasarımda bu yazılanların açıklaması ütopik bir kent özelliği göstermektedir .

şekil 2.16'deki örnek kent planları Vitruvius dşncesine dayanarak, çizilen örnek kent planlarının göstermektedir. Kent, dairelerden oluşmaktadır. Kent sekizgen biçimde ve savunma duvarları ile kuşatılmaktadır. Oluşan sekiz cadde, kentin ulaşımını sağlamaktadır; bu yollar dairenin merkezinden çapına uzanmakta, yolun sonunda kent kapıları yer almaktadır. Kentin merkezi meydanı, dairenin merkezindedir. Gerçi bu modele uygun olarak, Roma'lılar döneminde bir kent yapılmamışsa da bu dşnce kentin biçimlenmesi ve askeri-savuma açısından yüksek bir değer taşımaktadır (Anonymous 2014i).

Rönesansın gerçek etkisi insanı dinsel iktidarın yarattığı zihinsel kalıplardan özgürleştirmek, zgr araştırma ve eleştiriye esinlendirmek, insan dşncesinin ve yaratıcılığının taşıdığı olanaklara güveni pekiştirmek olmuştur.

Şekil 2.16 Rönesans (15-16.y.y.) ideal kent modelleri Vitruvius'un kent modelinden esinlenerek çizilmiştir (Anonymous 2014i)

1- Filarete, 2. Fra Giocondo, 3. Girolamo Maggi, 4. Giorgio Vasari, 5. Antonio Lupicini, 6. Daniele Barbaro, 7. Pietro Cattaneo, 8/9 di Giorgio Martini

Vitruvius'un planından etkilenerek bir çok ütopyik kent planı tasarlandı. Bunlar biçimsel olarak, yıldız biçimde, merkezi planlı, ışınsal ulaşım ağları ve savunma duvarlı planlara sahiptiler.

Tasarımcılar tarafından vurgulanan en önemli noktalar; ideal geometrik biçimler, simetri ve orandır. İdeal oran insan vücudunun kusursuz oranlarında bulunmaktadır. Diğer konu estetik (güzellik) kavramıdır. Alberti "güzellik" kavramını "bütün parçaların uyumu ve beraberlikleri öylesine ele alınmalıdır ki, bozmak amacı olmadıkça, ne bir şey eklenebilsin nede çıkarılabilsin, ya da değiştirilebilsin" şeklinde ifade etmiştir (Gardner 1975).

Alberti'ye göre, kentlerin muntazam, rasyonel bir plan özelliğine sahip olmaları gerekir. Kent meydanları ışınsal yollar ile kentin dairesel biçimde çevresi ile bağlantılı olmalıdır. Bina yüksekliklerinde esitlik kuralı gözetilmelidir. Kent içi yollar, düz bir hat üzerinde uzatılarak görünüm yaratmak amacı ile kentin önemli bir yapısı ile sonlanmalıdır (Gardner 1975).

Gerçekten de böyle merkezi planlı bir yapının ortasında durulduğunda her şeyin o merkeze yönelik olarak düzenlendiği, bakışı herhangi başka bir yöne çekecek hiçbir yapı ekseninin bulunmadığı hemen algılanıyordu. Aslında böyle bir merkezin özel konumu iç mekanın hangi noktasında durulursa durulsun, kolaylıkla kavranabiliyordu. Bu dönemde mimarlar tarafından bir çok teori kentsel gelişim geliştirildi, ve bir çok kentin savunma duvarları yeni sisteme dayanarak yapılmıştır.

Genel olarak, büyük toplumsal ve kültürel kargaşa yaşanan dönemler, ütopyik düşüncelerin yükselme dönemleridir. Çok şaşırtıcı bir ölçüde, bu dönem ideal toplumlar değerlerini savunulduğu ütopyik kent biçimleri geröekleştirildiği bir dönemdir.

Bu değişimlerin etkisi, kentte ve kentsel tasarımda da devam etmiştir. Kent ilk kez bir bütün olarak ele alınarak, kentsel elemanların koordinasyonu düşünülümeye başlamıştır. Mimarlar ve sanatçılar, hümanizm düşüncesine dayanarak, toplum ve insan ideallerini şekillendirmeye çalıştılar. Ortaçağ döneminin dar ve kıvrımlı sokakları yerini, perspektifi güçlendiren, simetri ve orana bağlı olan geniş, uzun ve düz ulaşım ağlarına doldurulmamış mekanlara bıraktı (Gardner 1975).

Rönesansı ideal kentlerin tasarımında bir kaç ilkeyi temel alarak, kentler ortaya çıkardı. Bunların birisi: “planlar her yerde yada hiçbir bir yerdedir ilkesi” dir (Trachtenberg ve Hyman 2002). Planlarda hiç bir coğrafi referans görünmemektedir. Planlarda kent dokusu ya da binalara yönelik her hangi bir kısıtlama yoktur. İyi kent yaratmak için, toplumsal idealler üzerinde geniş bir katkı sağlanmalıdır. Son olarak da, bir şablon yaratarak, defalarca onu kağıt ve zemin üzerinde kullandılar (Trachtenberg ve Hyman 2002).

O dönemde yıldız biçimli kentlere en iyi örnek, İtalya’da Palma Nova kentidir. Şekil 2.17 günümüze kadar yaşamını sürdüren Palma Nova kentinin havadan görünümüdür. Palma Nova kenti ütopya ideallerini takip ederek inşa edilmiştir. Kent planının temeli, Vitruvius düşüncesine bağlı olarak, yıldız biçimli bir askeri kent esaslıdır. Kentin planı, 1593 yılında Vincenzo Scamozzi tarafından yapılmıştır (Anonymous 2014g).

Şekil 2.17 Palma Nova (1593) kentinin havadan görünümü (Anonymous 2014g)

Kent askeri bir garnizon olarak, savunma amaçlı ve dönemin önemli merkezi Venedik Cumhuriyetini korumak amacıyla yapıldı. Kentin planı muntazam dokuzgendir; merkezi ise altıgen biçimdedir. Altı ışımsal ana cadde ve oniki ışımsal yan cadde kent merkezini savunma duvarlarına ve çevreye bağlamaktadır. Önemli binalar kent merkezinde yer almaktadır. Ayrıca altı adet açık mekan kentin yerleşim alanlarındadır. Çok gelişme yaşamadığı için, kent formunu günümüze kadar korumuştur (Anonymous 2014g).

Bu dönemin özellikleri; düzgün yol aksları (perspektif yaratmak), meydanlar, tüm fiziksel elemanlar ile koordineli (mimari, mekan, yer döşemeleri, heykeller vs.), düzgün ve tanımlı alanlar yaratmak ve bunları birbirleri ile bağlantılı olarak tasarlamaktır. Kentlerde ızgara sistemi ortaya çıkmıştır. Rönesans kentlerinde ilk defa, kentin iki boyutlu görüntüsü, üç boyutlu bir görüntü ile birleştirilmiştir. Geometri, matematik, sanat karışımı formalist bir yaklaşım izlenmiştir. Ancak belirtmelidir ki biçimsel bir mükemmeliyete erişilmeye çalışılırken, kentlerden yaşam kalitesi göz ardı edilmiştir. Kentteki meydanların kentin açık alanları olarak, simetrik, görkemli ve çevresindeki yapılarla bütünleşmesi sağlanamamıştır (Morris 1994).

2.4.4 Sanayi kent ve kapitalizmin doğuşu

Rönesans ile başlayan bilimsel ilerlemeler ile birlikte sanayide ortaya çıkan dönüşümler; yeni bir ekonomik ve politik yapı oluşturmuştur. Kapitalizmin büyük tarım işletmeleri sayesinde, üretimin ve verimliliği artırmasının ortaya çıkarması ile birlikte tarım sektöründe oluşan işçi fazlası kentlere göç etmeye başlamıştır.

Sanayileşen kentlerde, sanayi sektörünün işgücü talebini karşılamak için, işçiler kitle halinde kentlere göç etmişlerdir. Diğer taraftan makineleşme sayesinde, daha fazla sayıda işgücüne ihtiyaç olması, kadın ve çocukların da sanayi işçisi olmasını sağlamıştır. Kadın ve çocukların, sanayi sektöründe işe alınması, ücretlerin düşüş anlamına gelmelidir. Özellikle dokuma fabrikaları, 5 ve daha yukarı yaştaki çocukları, yığınlar halinde istihdam etmişlerdir. Çocukların işe alınma tercihi, daha düşük ücret verilebilmek içindir (Braudel 2004).

Buhar gücü sayesinde fabrikaların yaygınlaşması yanı sıra gaz lambasının bulunması çalışma saatlerin artırılmasını sağladı. Kadınlar, erkekler ve çocuklar günde ortalama 12-16 saat çalıştırılmaya başlanmış; çift vardiya uygulayan fabrikalar ortaya çıkmıştır. Benzer bir durum tarım sektöründe de yaşanmıştır. Kitlesele üretim, halkın yaşam yeri bulamayacak ölçüde fakirleşmesine neden olmuştur. Fabrikaların kenarında kurulan yeni bir konut tarzı ortaya çıkmıştır. “The Poor House” (yoksul evi) özellikle İngiltere’de kentlerin görünümünü çok değiştirmiştir (Benevolo 1995).

İşçi sayısının artması fabrika kurulan kentlerde yeni yerleşimlerin yapılması ihtiyacına neden olmuştur. Ayrıca köylerde, tarım sektöründe radikal dönüşümler, küçük çiftçilerin işlerini kaybetmesine ve sanayinin yedek işçisi haline gelmesi yol açmıştır.

Teknolojik ve ekonomik gelişmelerinin yanı sıra yapının dönüşümünü de beraberinde getiren büyük çaplı bir devrim yaşanmaktadır. Buna karşın toplumsal hizmetlerde, plansız ve denetimsiz genişleme ortaya çıkmıştır. Kentler, sanayi bölgelerinin yaygınlaştığı yerleşimlere dönüşülmüştür (Benevolo 1995).

Sanayi Devrimi öncesi, sanayi kentleri diğer kentlerden farklı olarak; daha çok nüfuslu, gelişmiş iş bölgeleri olan, kendine özgü yönetim biçimli, sürekli altyapı yatırımlarına ihtiyaç duyan sanayi, ticaret, siyaset, bilim, sanat ve kültür merkezleridir. 18. y.y.'dan önceki dönemlerde, salgın hastalıklar, savaşlar ve kıtlıkların neden olduğu ölümlerden dolayı nüfusun artışı engellenmiştir. Ürün yetersizliği, sıtma ve veba gibi salgın hastalıklar, ölümlere neden olarak çok bölgede yerleşmeyi de engelliyordu. 18. y.y. doğru kitlesel ölümler seyrekleşmeye başladı. Nüfus artışının etkisi ekonomik gelişme ve sanayileşmede, ucuz iş gücünü sağlayarak olumlu etki yaratmıştır. Sanayileşme sayesinde yeni kentlerin ortaya çıkışı ya da büyük kentlerin devasa bir büyüklüğe ulaşmaları söz konusu olmuştur. Bu dönemde Londra dünyanın en büyük sanayi kenti haline gelmiştir (Benevolo 1995).

1695'te, İngiltere ve Galler nüfusunun sadece dörtte biri kentler ya da pazar kurulan kasabalarda yaşamaktadır. Yaklaşık yarım milyon kişinin yaşadığı Londra dışında, İngiltere'de nüfusu 10.000'den fazla sadece üç kent (Norwich: 29.000, Bristol: 25.000, Birmingham: 12.000) bulunuyordu. 18. y.y. sonlarında bile nüfusun ezici çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşamaktaydı. Kentli nüfusun oranı ilk kez 1851 yılında kırsal nüfusu geride bırakmıştır. 18. Yüzyılın sonlarında en büyük Avrupa kenti, 1 milyon nüfusu ile Londra'ydı (Benevolo 1995).

Sanayi Devrimi boyunca kırsal alanlardan kentlere doğru oluşan nüfus hareketlerinin sonunda, kentsel nüfusun hızla arttığı görülmektedir. Sanayi Devriminin ilk yıllarında kentsel nüfustaki artışın ana temeli iç göç hareketleridir. Sonraki yıllarda ise, kentlere yerleşenlerin çocukları, kentte doğduğu için kentsel nüfusu daha da artırmışlardır. Savaş koşullarının ortadan kalkması ve salgın hastalıkların azalması, iyi beslenme olanaklarının yararlanılması ile birleştiğinde nüfus artışının hızlanması kaçınılmaz bir sonuçtur. Dolayısıyla sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin karşılıklı etkileşim içinde ilerlediğini söylemek gerekir

Kentsel nüfusun hızlı artışı, yeni gelişen sanayi kentlerinde birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle barınma/konut ve sağlık sorunları hızla artmıştır. Bu dönemde bir çok kent kanalizasyon ve sağlıklı içme suyu gibi sorunlarla karşılaştılar.

Sanayileşme; maliyet avantajları, yerel pazarların büyüklüğü, ulaşım olanaklarının artışı gibi birçok nedene bağlı olarak kentleşme sürecini etkilemiş ve bu süreçten beslenmiştir. Mekansal yapılanmanın üzerindeki en önemli etkileri sadece kentleşme ile sınırlı değildir. Mekansal yapının üzerinde sanayileşmenin etkisi örgütlenme ve ulaşım sistemi ile doğrudan bağlantılıdır. Sanayi Devriminin sonlarına doğru kurulmaya başlanan demiryolları ağı ve buharlı lokomotifler sayesinde bir kentten diğerine ulaşmak eskiye göre çok da daha hızlı hale gelmiştir. Benzer durum Buharlı gemilerin etkilerinde görülmektedir (Benevolo 1995).

Bu dönem ve sonrasında iş sayısının artması, ulaşım ve konut yapımında teknolojik yenilikler ile birlikte, kentlere göçte artmıştır. Etkin kent sınırları içinde, ulaşım için demiryolları ve arabalar için yeni yollar geliştirildi. İnsanlar iş için daha uzak mesafelere ulaşmak zorunda kaldılar.

Kent merkezlerinde fabrikalar kuruldu, depo alanları oluştu. Artık zenginler kent merkezinde yaşamayı tercih etmiyorlardır. Kent merkezlerin karakterini oluşturan öğeler yeni iş bölgeleri, ofis binaları, perakende mağazaları, ve hafif imalat yerleriydi.

Kent çevresindeki doğal sınırlarda ve nehir kıyılarında ağır sanayi alanları kuruldu. Bu bölgelere hammadde ve ürün taşımak için demiryolları inşa edildi. Demir yolları, malların kent merkezine taşınmasını sağlayarak, yol boyunca kümelenmiş sanayi, ticaret ve işçi konutlarının oluşumunu beraberinde getirdi. 19. y.y.'ın ikinci yarısında, perakende satış alanlar, ofis blokları, üretim bölgeleri gibi özelleşmiş kentsel alanlar yerleşim alanlarının özelliklerini oluşturdu.

Zenginler bu koşullardan uzaklaşmak için, kent çevresi ve sınırlarında kırsal alanlarda yeni yerleşim alanları yarattılar. Yeni bölgeler ister tek aile isterse toplu konut biçiminde, spekülörler tarafından büyük ve sanayileşmiş kentlerin sınır ve kenar bölgelerinde inşa edilerek, kentler doğal sınırların dışına taşındı. Bu sayede kentlerde beyaz yakalı yeni bir orta sınıf çalışan orta çıktı. Bu bölgelerde, konutlar geniş sokaklarda ön ve arkalarında geniş yeşil alanlar ile birlikte tasarlandı.

Orta sınıflar kentin kalabalık ve dumanından uzaklaşarak, yoksul gruplar kırsal alanlardan kente göç ederek, kent merkezinin eski konutlarda yerleştiler. Ev sahipleri bu durumdan yararlanarak, konutları bölerek, gelirleri düşük gruplar için düşük kirali konutlara dönüştürüldü. Göçmenleri, kentlerin merkezinde ya da fabrikalar ile iş alanların çevresinde, ucuz konut kentlere çekti. Bu durumda, zenginler kentlerin sınır bölgesinde, düşük gelir gruplar banliyö ve kent merkezine yakın bölgelerde yerleştiler. 20. y.y.'da kentler nüfus büyüklüğü ve alansal gelişme göstererek kentin sınırları ve kırsal alanlara doğru büyüdüler.

Bu dönemde, Sanayi kentlerinin sorunlarını çözmek ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla yeni kentsel tasarım düşünceleri ortaya atıldı. Bazıları dönem modası olarak, yaşanmadı. günümüze kadar değerini korudular.

2.4.4.1 Camillo Sitte ve Güzel-Kent

Camillo Sitte (1843-1903) Avusturya'lı mimar ve kent plancısıdır. Camillo Sitte'ye göre; "kent tasarımında estetik bakımdan önem verilmesi gereken konular; kentin bugünkü ihtiyaçlarına göre duyarlı bir kent estetiği yaratmak gereklidir. Kent meydanları kentin önemli bir kamu alanı olarak ortalarının boş bırakılması gerekir" (Anonymous 2014j).

Camillo Sitte'ye göre; bir meydan bir oda gibi olmalıdır, biçimli ve kapalı olması gerekir. Eski anıtsal binaların izleyiciye sunum yöntemleri, anıtsal binaların oran ve simetrisi kendi çevreleri ile ilişkileri ile, kent tasarımında hiyerarşi yaratmaya yönlendirildi. Sitte'nin korkusu, kentsel tasarımın, sanat işinden ayrılması, güzellik ile pragmatik arasında husumetin ortaya çıkmasıdır.

Bu düşünce Avrupa'nın bir çok kentinde Ankara'nın başkent olarak planlanmasındaki gibi kullanılmıştır. Ankara'nın başkent ilanından sonra, yapılan ilk planda, kentsel alanda güzel, büyük ve biçimli kamusal alanlar ve meydanların yaratılmasına önem verilmiştir.

2.4.4.2 Ebenezer Howard ve Bahçe-Kent

Lewis Mumford'a göre; "20. y.y.'in iki önemli yeniliği uçaklar ve bahçe-kent dir. Bu ikisi yeni yüzyılın öncüsü sayılarak, birisi gökyüzünü insana açmış ve diğeri ise, insanın yaşam ortamının daha iyileşmesini vaat etmiştir" (Mumford 1945).

Kentlerin gelişmeleriyle beraber, kırsal insan için daha da çekici ve cezbedici hale gelmişlerdir. Bu durumun sonucu olarak, kentler daha da büyümüş, genişlemiş, nüfusu artmış ve ortaya çıkan sorunlar artmıştır. Köylerde yaşanan maddi olanaksızlıkların ardından kentlere göç edenler, kentin içinde ve çevresinde sefalet bölgeleri oluşturmuşlardır. Bu durum kentlerin sosyal yapısı üzerinde büyük etkiler yaratmıştır.

Sanyileşme döneminde sonucu olarak, kentlerde yeni ve değişik kullanımlar ortaya çıkmış bu kullanımlar için önceden uygun arazi belirlenmemiş olduğu için, farklı kullanım alanları birbirlerine yakın bölgelerde ve kentin çevresinde kırsal alanlarda oluşmuşlardır. Bu şekilde, Sanayi Devrimi bir yandan kentlerde yaşayan toplumun yaşam koşullarını değiştirmiş, diğeryandan kent çevresinde sınırda yer alan kırsal kesimi olumlu yönde etkilemiştir.

Ebenezer Howard 1898 yılında "Garden Cities of Tomorrow" başlıklı eserini yayınladı. O dönemin kentlerinde ortaya gelen sorunları çözmek için ya da etkilerini azaltmak için bir grup önerilerde bulundu. Howard kitabında kenti arazileri toplumun mülkiyetinde olan bir yer olarak tanımlamıştır. Kentin konutları, kamu binaları yer aldığı, büyük bir merkezi alan etrafında oluşacaktır.

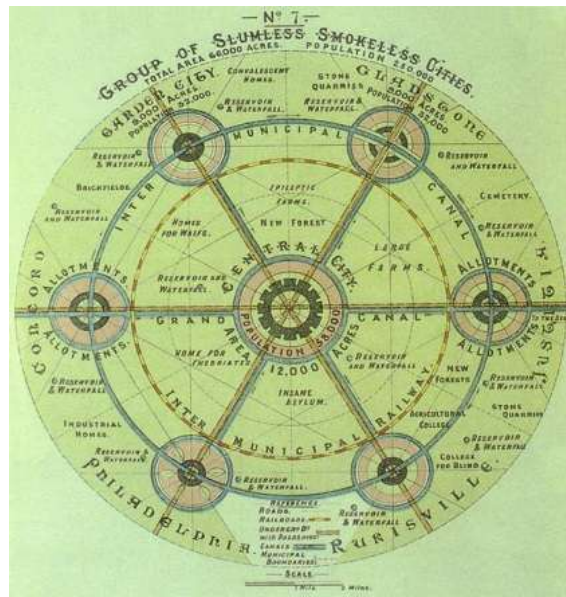
Sanayi Devriminin İngiltereden başlanması ve ülkenin kentlerinde ciddi sorunların yaşanması, Ebenezer Howard'ın Bahçe-Kent (Garden-City) kavramının nesnel tercihini açıklamaktadır.

Bahçe-Kent İngiltere'nin sağlıklı olmayan kentlerinde işçi halk için sağlıklı yaşam ortamının oluşumu amacıyla, sağlıklı iş imkanı ve sosyal yaşam olanaklarının sağlanması

önerdi. Kitabında, büyük kentlerde sanayi devriminin getirdiği nüfus artışı ve kentsel yoğunluktan uzak durmak amacıyla, kentlerin çevresinde planlanmış ve sınırlı ölçüde yeni kentlerin oluşumu ve bu alanların tarımsal arazi ile çevrelenmesi önerilmiştir. Önerilen kent, bir ütöpik kent yaratma düşüncesi ile, insanların doğa ile birlikte, uyum içinde yaşamalarını hedef almıştı (Mumford 1945).

Kentte yaşayan insanlar üzerinde toplumsallaşmaya bir düşünce yaratacaktır. Giedion'a göre; Bahçe-Kent yöntemi kentsel sorunların çözümü değildir. Çünkü bu yöntemde kentin eski merkezi çekirdeğinin düzenlenmesi için bir yöntem sunulmuyordu (Giedion 2003).

O dönemde İngiltere kentleri aşırı göç nedeni ile yoğunlaşıyor, köyler boşalıyordu. Howard'ın amacı, kırsal alanların çekiciliğinden yararlanarak, kent ve kırsal birleşmesi, doğa ile içiçe olan aktif ve canlı bir kentsel mekanların yaratılmasıydı. Howard'ın önerisi yaklaşık 30.000 nüfusa sahip olan, yeşil kuşakla çevrelenen küçük toplumların yaratılmasıdır. Bu küçük yerleşimler birbirlerinden az mesafede yer alarak (Uydu Kent), hızlı ulaşım ağları ile birbirine bağlanarak büyük bir kentsel mekanı oluşturacaklardır. Şekil 2.18'de Howard'ın önerdiği uydu kentler, ilişkileri ana kent ve birbirleri ile sergilemektedir (Howard 1966).

Şekil 2.18 Howard'ın önerdiği Uydu Kentler sistemi (Howard 1966)

Şekil 2.18'e göre, her yerleşim alanı merkezden 6 tane radyal yollar ile diğer yerleşimlerle bağlanmaktadır. Daire biçimli yerleşimlerin merkezinde, kamu binalar ve güzel tasarlanmış park ve bahçeler yer almaktadır. Bu alanlar "Crystal Palace" olarak adlandırılan parklar ile çevrilidir. Diğer halkalar ise geniş caddeler ile birbirinden ayrılan konut alanlar, sanayi bölgeleri ve en son halkada tarım alanlarıdır.

Howard'a göre, büyük kentlerde nüfusu kontrol etmek için, bu alanların kırsal alanlar ile birleştirilmesi gerekir. Kırsal alanları insanların yaşamı için daha çekici ve cazip hale getirmek için bu bölgelerde çeşitli hizmetlerin yer alması dengeli bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekir. Howard bunun daha iyi anlaşılabilmesi için, "Üç Mıknatıs Şeması'nı" çizmiştir (Şekil 2.19).

Şekil 2.19 Howard'ın Üç Mıknatıs Şeması'nı (Howard 1966)

Hazırladığı "Three Magnet Diagram" adlı şemada kent, kırsal ve kent-kırsal (Town, Country and Town-Country) bölgelerinde olan avantajlar ve dezavantajlarını açıklamıştır.

Kent bölgesinde iş fırsatları, sosyal yaşam şartları, iyi ücret ve kazanç iyi fırsatlar olarak; kentin kalabalık ve kirli olması kötü yönleri olarak tanımlandı. Kırsal kesimlerde ise doğal çevrenin güzellik ve zenginliği, temiz su ve hava, vista ve düşük

kiralar güçlü yönler olarak, bu bölgelerin monoton ve düşük iş ve kazanç imkanları zayıf şartlar sayıldı. Çözüm yolunu Howard bu iki bölgeyi birleştirerek bulmuştu.

İki bölgenin güçlü yönleri bir arada Bahçe-Kent kavramını oluşturmuştu. Kent-kırsal bölgesinde ise her iki bölgenin imkanları doğanın güzelliği, sosyal fırsat, düşük kira, yüksek ücret ve kazanç, temiz hava ve su, bahçe ve yeşillikle çevrilmiş aydın ve temiz evler, dumansız bir bölge önermişti. Howard dönemin koşullarında yaşamaya uygun olmayan işçi konutları için yeni bir düzen önermiştir. Temel amaç, sanayileşme döneminde ortaya çıkan kirli ve çirkin kentin etkisini azaltmaktır. İşçi mahallelerinde yer alan konutları yeşil alan ve bahçelerle birlikte, politik ve ekonomi yönden bağımsız bir kent oluşturma düşüncesindeydi. Bu bölgelerde yaşayanlara iş, yaşam mekanı ve sosyal imkanlar bir arada sunulmaktadır (Howard 1966).

Howard'ın Bahçe-Kent düşüncesini şu şekilde açıkladı;

- Kentsel ve kırsal alanların ortasında açık-yeşil alanların sürekliliğinin sağlanması,
- Kentlerin içinde ya da kent çevresinde yer alan uygun olan arazilerin kentlilerin ihtiyaçlarını karşılamak için tarımsal alan olarak kullanılması,
- Kentlerin çevresinde tarımsal alanlar oluşturarak, kentlere sınır oluşturarak fiziksel yayılmasının sınırlandırılmak,
- Kentsel gelişmeler kontrollü bir biçimde yapılmasıdır.

Kentin tasarımında Bahçe-Kent düşüncesine dayanarak kentin fiziksel dokusunda öne çıkan önemli özellikler şu şekilde sıralanabilir: Kent dokusunda düşük yoğunluk, yeşil alanların yerleşmesi (kamusal parklar, spor alanları ve oyun alanları), sanayi bölgelerinin kent dışında yer alanların ve yeşil kuşakla yaratılmıştır, kamusal ve kültürel yapıların tasarımı, bahçe konut ve en önemli binaların tasarımda güneş yönlendirmeye uygun tasarlanmasıdır (Ostrowski 1970).

Howard'ın düşüncesinde kenti çevreleyen kırsal alan ve sürekli bir yeşil kuşağın önemi üzerindeki vurgulamıştır. Bu düşünce kısa bir zaman sonra gelişmekte olan İngiliz

planlamasının temeli haline geldi. En etkileyici uygulama 1944’de kapsamlı Londra planı, 1946’da Yeni Kent Hareketinin gelişen durumu ve Londra hazine arazileri ötesinde yeni kasaba halkalarının yaratılmasıdır (Green Belt, yeşil kuşak çalışmaları) (Ostrowski 1970).

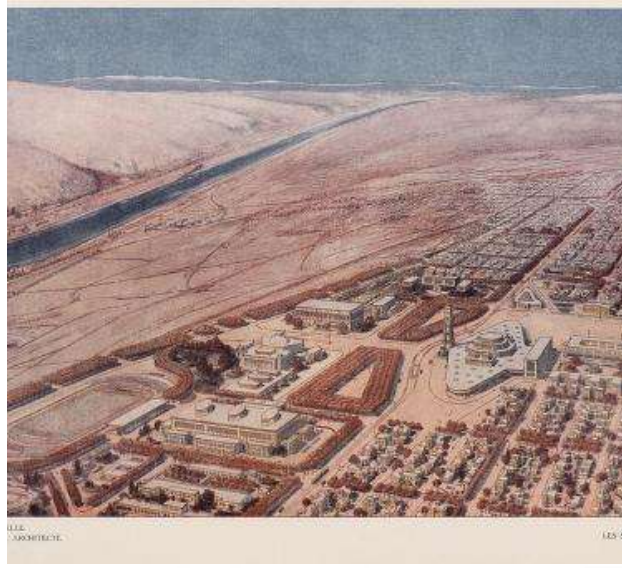
Bahçe-kent’in uygulanabilir gerçekleri, kentsel yapılaşma da uygulanabilir ve güçlü bir özelliğe sahip olarak, kır ve kent ortası geçitlere müdahale ederek, kısıtlayıcı bir gelişme yöntemi olarak, kent içi ve çevresinde boş olan alanların yeşil alan kullanımı için bir temel oluşturur. Howard’ın Bahçe Kent ideali, tüm dünyaya yayılmış, İngiltere’deki tanınmış kentlerin yanı sıra, birçok ülkenin kentleşme politikaların temelini oluşturmuştur. Anakra kentinin başkent olduktan sonra, ilk planlama döneminin planlanmasında Bahçe-Kent düşüncesinden esinlenilmiştir.

2.4.4.3 Tony Garnier ve Sanayi Kent

Tony Garnier (1869-1948) Fransız mimar ve kent plancısıdır. Garnier 20. y.y.’ın öncül mimarların biri olarak kabul edilir. Tony Garnier’in (1899-1904) tasarladığı, 1917 yılında yayınlanan “Sanayi Kenti” ideal bir kent planı olarak, 20. y.y. mimarlık ve kentsel planlama tarihinde, bir dönüm noktası olarak tanımlanır.

Tony Garnier’e göre, yeni kentlerin sorunlarını çözmek için, kentsel biçimin yeni ulaşım ağları ile uyumlu olarak tasarlanması gerekir. Tony Garnierin Sanayi Kenti özellikleri; betondan inşa edilmiş ve birbirinden ayrılmış konut ve fabrika bölgeleri, yeşil halkalar ile kuşatılmış bir ütöpik sanayi kent planıdır. Kent 35.000 nüfusu farklı işlevsel bölgelerde yerleştirerek çeşitli altyapı sistemleri ile demiryolu, kanal, yol ve havaalanı yollarıyla birbirine bağlanmalarıdır (Ostrowski 1970). Şekil 2.20’de Garnier’in çizdiği bir Ütöpik Sanayi Kentin panoramasıdır. Resime göre; kentin bir kuş bakışı açısından kentin kamu binaları, yerleşim alanları, sanayi bölgeler ve bu alanların tarımsal alanlar ve su ile çevrenmesini göstermektedir (Anonymous 2014k).

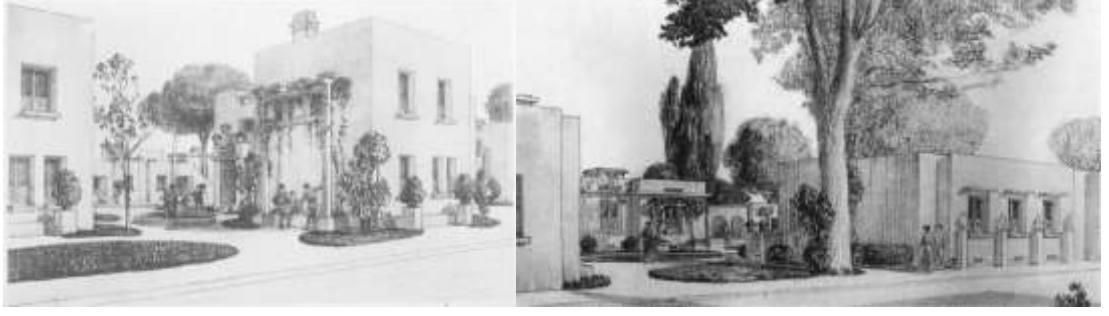

Şekil 2.20 Garnier'nin ütöpik Sanayi Kent panoraması (Garnier 1917)

Şekil 2.20'de Garnier'in çizdiği bir Ütopik Sanayi Kenti görünümüdür. Şekilde kuş bakışı açısından kentin kamu binaları, yerleşim alanları, sanayi bölgeler ve bu alanların tarımsal alanlar ve su ile çevrenmesi göstermektedir (Garnier 1917).

Garnier'in tasarladığı kente başka isim de verilmektedir: "City of Labor" ya da "Emeğin kenti" dir. Bu düşünce sanayi devriminde bir modern kent planlamasının temeli emek ve üretim fikrin olduğu düşüncesindedir. Bu nedenle Garnier tarafından tasarlanan Sanayi Kentinin, üç ana işlev bölgesi, üretim, konut ve sağlık tesisleridir (Anonymous 2014k).

Kentin ana girişinde demir yolu, farklı mahalleleri birbirine bağlayarak, kentin dışına kadar devam etmektedir. Kent arazisinin yarısı konut alanı ve yeşil alan olarak tasarlanmıştır. Araç ve yayalar için birbirinden ayrılmış yolların tasarlanması gereklidir. Yaya yolları, yeşil alanların ortasından geçerek tüm kentte yayılmıştır. Bu sistemde konut birimlerine ve binalara yeterince güneş ve temiz hava temin edilmektedir (Şekil 2.21).

Şekil 2.21 Garnier'in Ütopik Sanyı kentinde, konut alanları için tasarımları. Konut birimleri yeşil alanlar ile çevrelenmektedir.

Garnier'in düşünceleri, 1929-1933 yıllarında yapılan CIAM kongrelerinde minimum konut, binaların mantıklı yerleşimi ve işlevsel kent başlıklarda gündeme gelmiştir.

Güzel-Kent ve Bahçe-Kent kavramları gibi, Sanayi-Kent düşüncesi de Anakra'nın başkent olarak planlanmasında gözlenmektedir. Bu planda Ankara kentinde konut, fabrika ve tarımsal işlevler birbirinden farklı bölgelerde yer almaktadır.

2.4.6 Tarihi Kentlerde Sınır Kavramının Değişimi

Türk Dil Kurum'una göre kapının anlamı; "bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan, duvar ya da bölme açıklığı anlamındadır". Kapı bir mekanın bitişi ve diğer mekanın başlangıcı, yeni mekanın sınırları ve kimliğini belirleyen bir kent ögesi olarak tanımlanır. Zaman içinde kentlerde yaşanan değişimlerle beraber kent ve kapı kavramı da değişmiştir. Özellikle de bu konu sanayi dönemi sonrası kentlerde daha da belirgin bir hale gelmiştir. Bu dönemde, sanayi öncesinin fiziki ve noktasal kapıları dönüşmüş ve daha dinamik ve süreklilik gösteren bir işlev üstlenmeye başlamışlardır.

Genel özellik olarak sanayi öncesi kentleri, kısıtlı bir kent nüfusu ve ulaşım olanakları ile tamamlanan yerleşimlerdir. Bu özellik, kale ve surlara sahip olan kentlerde daha da belirgin hale gelmektedir. Kentin giriş kapıları, kentte gelen yollarının sonunda ve yolun ismini alarak yapılırdı. Kapıların işlevleri ve anlamı, erişim yollarının işlevine

bağlıdır. Genel olarak, sanayi öncesi kentler, duvarlar ve surlar içinde sıkışarak sınırlı ölçülerde ve yuvarlak/dairesel olarak biçimlenmişlerdir.

Sanayi devriminden sonra kentlerin hızlı büyümesi, kentsel alanları surların dışına taşıdı. Bu dönemde surlar yıkılmış, kaleler savunma işlevlerini kaybederek, görsel ve simgesel değerler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Demiryolları ve kentlerde istasyonların bulunduğu yerler kentler için yönlendirici öğeler olarak tanımlanır. Demiryolu istasyonları kentin giriş noktası olarak benimsendiğinden, kentsel büyüme bu merkezin etrafında gerçekleşti. Kentin topografi özelliklerine göre, bazen demiryolu bir sınır gibi bir dönem boyunca kentin büyümesini bir yönde engellemiştir.

Toplu taşıma araçların gelişmesi ile, kentlerin boyutu daha da genişlemiştir. Kentler saçaklanarak kent merkezinden uzaklaşmış ve kentin tarihsel geometrik biçimleri bozulmuştur. Genel olarak ilk başlarda kentlerin gelişme hatları, demiryolu boyunca kırsal alanlar yönünde devam etmiştir. I. Dünya Savaşından sonra motor çağının başlamasıyla kentlerde kara yollarının genişlemesi hızlanmıştır. Özellikle otomobil sanyininin (mal ve insan taşınması için) gelişiminden sonra, yol yapımı üzerine bütçe ayrılarak, yatırımlar yapılmıştır. Bu şekilde hem kent içi hem de kent dışı ulaşım yollarının genişlemesiyle kentler hızlı büyüme sürecine girdiler.

20. y.y.'da otomobil ve ona bağlı olan karayolların ve ulaşım ağları kentlerin biçimlenmesi belirlemiştir. Kentler karayolları boyunca saçaklanarak, modern kentlerde ortaya çıkan yeni işlevler (sanayi, depolama, kamu kurumları, vb.) karayol koridorları üzerinde yer almaya başladılar. Bu şekilde kentlerin girişleri, tarihi işlevlerini ve simgesel değerlerini yitirmiş ve modern toplumlarda oluşan işlevsel koridorlara dönüşmüşlerdir.

Tarih boyunca kent girişlerinin oluşumu toplumsal ve mekansal gelişmeler ile paralel olarak biçimlenmiştir. Kapılar kent yapısında önemli bir geçiş noktasını simgelemektedir. Kent kapıları, kentsel mekan kurgusu, sosyal ve ekonomik refah üzerinde kurulan önemli ulaşım noktaları sayılırlar.

Günümüzde Orta Çağ kentinin korunaklı kapılarının yerini, toplu taşıma sistemlerinin kent içi ve kent dışı terminalleri ve havaalanları almıştır. Bu nedenle özellikle metropoliten kentlerde tren istasyonları, terminaller, havalimanları kentin üzerinde ilk etkileyici etmenleri sayılırlar. Zaman içinde kentlerin gelişmesi ile sur kapıları noktasal giriş niteliğinden uzaklaştılar. Kent girişleri daha da dinamik, süreçsel ve işlevsel bir koridorlara dönüşmüşler.

Günümüzün kentlerinde, sanayi öncesi kentlerinin simgesel ve görsel değerlerine nadiren rastlanabilmektedir. Kentlerin bu durumuna bir tepki olarak, 1960 yıllarda kent kimliği ya da kent imgesi Kevin Lynch tarafından “tarihsel simgesel değerler” ve “kültür sürekliliği” gibi kavramları ortaya atıldı. Bu anlayışın önemli bir etkisi olarak, kara yolları boyunca (kent koridorları) ortaya çıkan yeni yerleşimlerin oluşu tartışmaya açıldı.

Her kent o kent de yaşayan insanlar tarafından algılanabilir somut nesnelerin etkisiyle sınırlandırılmıştır. Yine de Lynch’e göre fiziksel öğeler kent imgesini belirlemektedir. Kenti belirleyen öğeler; yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaretlerdir (Lynch 2010).

2.4.6 Amerika Sanayi Kent

Amerika 1492 yılında İspanyollar tarafından keşif edildi. Bu tarihten sonra Avrupa’nın güçlü ülkeleri yeni kıtada daha fazla toprak elde etmek ve koloniler kurmak için rekabete girdiler. ki ilk yerleşimler İspanya, Fransa ve İngiltere tarafından kuruldu (Morris 1994).

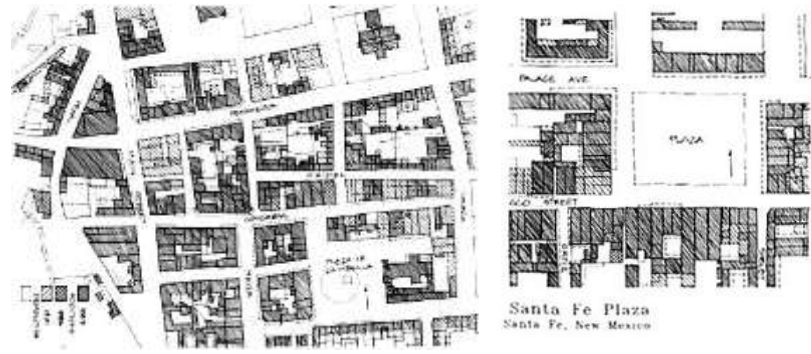
1573 yılında yerleşimlerin daha düzenli yapılması için yasalar hazırlandı. “Laws of the Indies” ismi ile tanımlanan bu yasalar, dünyada ilk kentsel tasarım yasaları olarak kabul edilmektedir. Bu yasaların getirdiği ilkeler; yerleşim bölgelerinin bataklıktan uzak ve hijen olmasıdır. Yeni yerleşimlerin düz hatlarda ve ızgara plan üzerine yapılması gerekir. Kentsel dokunun estetiğinin sağlanması için binaların cepheleri tek biçimde

yapılması gerekir. Kentler korunabilir, doğal kaynaklara yakın, tarım ve hayvancılık için uygun noktalarda yer almalıdır. Mal taşınmasını kolaylaştırmak için deniz ya da büyük nehirlerin kıyısında olması da önemlidir (Morris 1994).

Yerleşimlerin merkezi noktasındaki meydan doğrusal caddeler ile oluşmaktadır. Kilise odak noktası olarak, diğer kamu binaları ile meydanın çevresinde yer alarak bir mekansal hiyerarşi yarattı. Konut alanları ızgar plan üzerinde oluşmaktadır. Yerleşimin topografik durumundan savunma sistemi gibi yararlanarak, yeşil kemer ile kuşatıldı. Rekreasyon ve kentsel gelişimi kontrol etmek amacıyla kent çevresinde yeşil kuşak yapıldı. Bu yerleşimlerin kuruluş, oluşum ve geliştirmesi, binaların yapım tarzı, görsellik açısından bir standart biçim oluşturarak, ait oldukları İmparatorluğun otorite ve gücünün göstergesi sayılırdı (Anonymous 2015).

Bir çok yaklaşıma göre kentlerin çevresinde yeşil kuşağın oluşumu ütopyik düşünce olarak, uygulanması mümkün değildir. Avrupalılar, yeni kıtaya taşındıktan sonra, düz ve geniş topraklar da yerleşimlerini kurdular yeşil alanlarla kuşatılar. Yeşil kuşatma, sanayi dönemi öncesi ve bu dönemin getirdiği kentsel sorunlardan önce, bulunan bir çözümdü. Yeşil kuşağın oluşumu bir yandan kentsel gelişimin kontrol edilmesini, diğer yandan tarımsal arazinin korunmasını hedef alarak, kırsal ve kentsel alanların bağımliliğini da korumaktaydı.

Şekil 2.22'de; Indies Yasası, İspanyol yerleşimlerinden New Mexico kentinin haritası sunulmaktadır. Haritada merkezi meydan, doğrusal caddeler ve kentsel dokunun ızgara plan üzerinde gösterilmektedir.

Şekil 2.22 Indies Yasası temeline dayanan, bir İspanyon yerleşimi olan New Mexico kenti. İzgara planlı, merkezi meydan ve geometri biçimde yapılan kentsel doku (Anonymous 2015)

Indies Yasası İspanya İmparatorluğu'nun sahip olduğu arazi üzerinde uygulandı; 1680 yılı itibariyle yeni yerleşimlerin planlanmasında bir şablon haline dönüştürülerek, kullanıldı.

ABD kentsel gelişiminin büyük ve geniş arazide ızgara planının uygulanmıştır. Burada önemli konu, ızgara planının yarattığı ağdan, sınır kavramı gibi arsa mülkiyetlerinin belirlenmesinde yararlanmış olmasıdır. İkincisi ise oluşan ağların üzerinde yolların gelişmesidir.

1775-1783 yılları arasında, Amerika kolonileri, İngiltereden kopup bağımsızlıklarını kazanmışlardır. İngiltere, savaştan önce, kendi sanyisini güçlendirmek için koloniler kurmuştur. Bu koloniler sanayi ürünlerin satış pazarı sayılıyordu. Bu nedenle bu bölgelerde sanayi faaliyetlerinin azaltmasına çalıştılar. 1765 yılında deneyimli işçilerin göçünü ABD'ye yasakladılar (Benevolo 1981).

ABD, İngilterenin kolonisi olmasına rağmen, ABD'de Sanayi Devrimi İngiltereden sonra başladı. Bu bağımsızlığın kazanılı inşaat sektörü üzerinde önemli etkiler yarattı. Bu durum, kültürel ilişkiler bakımından ABD'ni eski dünya çıkarlarından uzak tutarak, yeni bir dünya düzenini oluşturmaya yöneltti. Yeni kıtada ortaya çıkan değişiklikler, Avrupa'nın basit bir yankısı olarak kabul edilmez. Avrupa ile ortak geleneksel öğeler,

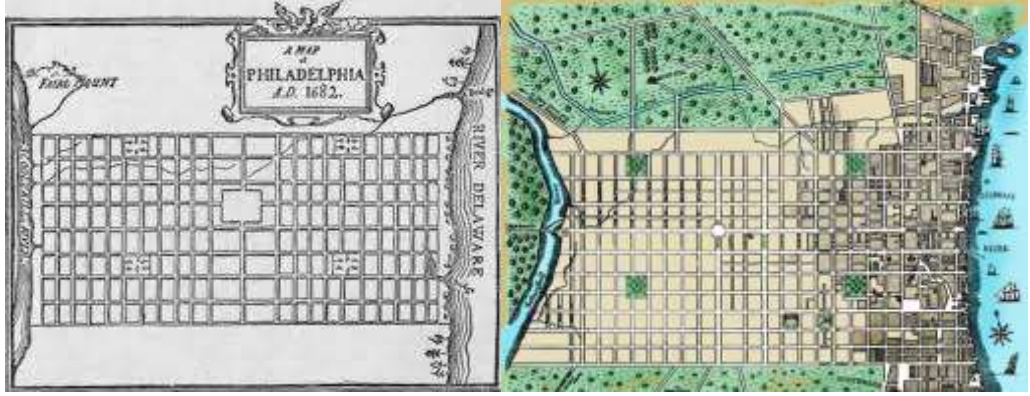
yeni çevre ve ortamın içine girerek, daha hızlı bir şekilde gelişmeye başladı (Morris 1994).

ABD temel kavramlar konusunda, kültürel öğeleri, mimarlık ve kentsel tasarım düşünce ve diğer temel konuları Avrupa'dan alarak, yeni, geniş ve tarihi izleri olmayan ortama uygun bir biçimde uyguladı. "Bu planların ilerlemiş olan biçimleri en az iki dönemde Avrupa'ya tekrar geri dönüldü; birincisi 1880-1890 yıllarında Chicago Okul'u, ve ikinci dönem ise, II. Dünya Savaşı'dan sonra camdan yapılan yüksek katlı gökdelenlerdir" (Benevolo 1981).

ABD toprak açısından geniş ve verimli arazi sahip olarak, geçmiş dönemlerden kalan tarihi bir kentsel dokuya sahip değildi. Dolayısıyla kentler daha geniş ve yayılmış biçimde ihtiyaçta göre yapılaştı. Genel olarak planlanmış kent örneklerinde, kentler rasyonel ve ızgara plan özelliklerini göstermişlerdir.

ABD kentlerinin geleneğini oluşturan öğeler; göçmenlerin anayurtlarından taşıdıkları düşünce ve görsel algılar, yeni ortamın koşullarına göre büyük değişimlere uğrayarak uygulanırdı. Yeni yerleşimler aynı temele dayanmasına rağmen, Avrupa kentlerinden daha farklı biçimlerde oluştu. En temeli fark derişik, merkezi biçimin, gelişimi organik olmayan kent dokusunun, tarihi izlerin ve tarihi binaların yokluğudur. ABD'nin yarattığı kentleşme dalgası, hızlı yapılaşma ve kentleşme, ızgara plan kentsel dokuda tekrarlar ve yeşil kuşaktır (Benevolo 1981).

ABD kentlerin biçimi, ilk koloni kentlerin kuruluşu tarzına bağlıdır. Koloni kent anlayışından kaynaklanan en iyi örneklerin birisi William Penn'in 1682 yılında Philadelphia için hazırladığı plan sayılmaktadır (Şekil 2.23), (Anonymous 2015a).

Şekil 2.23 1682'de William Penn tarafından Philadelphia kenti için tasarlanan plan. 1793'de Philadelphia kentin oluşum planı (Anonymous 2015a)

Şekil 2.23'de kentin Delaware ve Schuylkill Nehirlerin ortasında düzgün geometrik plan temelinde kurulmuş olduğu görülmektedir. Nehirlerin kıyısında bir yarımada oluşarak, mal taşınması kolaylaşmıştır. Kent verimli tarımsal arazi ile kuşatılmıştır. Kentin ızgara planı, planlanmış kent özelliğini göstermektedir. Kavramsal olarak, kentin planı modern dünyanın ilk ütopyik kent planı olarak tanımlanabilir. Bu planın özellikleri, tüm ABD kentlerinin özelliklerini temsil etmektedir (Anonymous 2015a).

Planın üç önemli ve göze çarpan özelliği şunlardır: Birincisi geniş sokaklar dikey ve yatay biçimde birbirini keserek, dikdörtgen geometride ızgara planı oluşturmaktadır. Merkezi meydan, kenti dört parçaya bölmektedir. İkincisi, toplu biçimde kırsal alanda konutların tasarımıdır. Her parça yarım dönümlük veya bir dönümden fazla olması, her ailenin kendi bahçesinden yararlanmasını yaratmaktadır. Penn'e göre, kent planlamasında temel düşünce modern kentin çevresinde bir yeşil kuşak kavramının yaratmasıdır. Üçüncüsü ise, kentin her bölümünde bir kamu parkının yer almasıdır.

Yerleşim alanlarında, yeşil kuşak yaratma düşüncesi, basit bir ütopyik kent yaratma düşüncesi olarak kabul edilmemektedir. Yeşil kuşak, ızgara plan ile beraber kentin gelişmesini kontrol ederek, bir yandan kentin sınır kavramını ve öte yandan kentin çevresinde yer alan doğal ve yeşil peyzajın korunmasını konularında gündeme gelmiştir.

Avrupa’da Rönesans ve sonrada Barok planlarında, binayı düzenleyen ölçüler kentsel organizasyonda da kullanılmaktadır. Binadan başlayan eksenler kent boyunca da devam ederdi. Bu yöntem düzgün geometrik, algı ve görsel açıdan da kent ve kenti çevreleyen surlar ile bütünleşirdi. Oysa bunlar ABD kentlerinde planlamasının ve temeli, tasarımın özellikleri değildir. Ana neden ABD kentleri çok eskiye dayanan bir tarih ve kentsel doku özelliğine sahip değillerdi (Benevolo 1981).

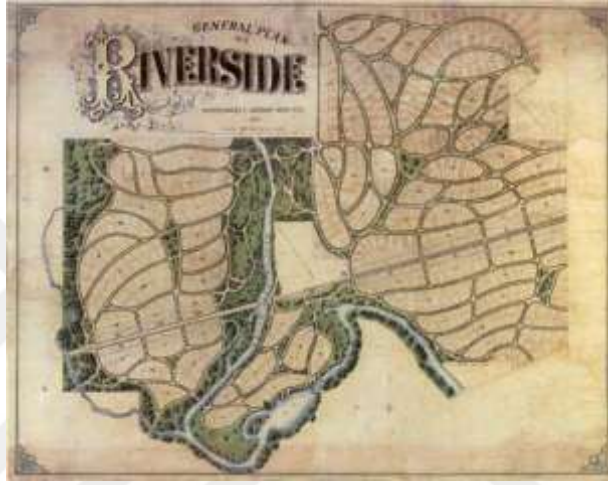
1800-1850 yılları arasında ABD kentlerinde çalışma alanı ve konut alanı belirgin bir biçimde ayrılmıştı. Ayrıca bu dönemde, orta sınıfın kent çevresinde yer alan seçkin bölgelerde yerleştikleri görülmektedir. Daha önce burjuvazinin yazlık konutlarının bulunduğu bölgelerde yatırımcılar tarafından inşa edilen konutlar orta sınıf tarafından talep görmüştür (Giedion 2003).

O dönemlerde Amerika kentleri, Avrupa’nın önemli kentleri gibi, büyük ve önemli sanayi ve fabrikalara sahip değillerdir. Sanayi alanları Avrupa kentlerinin tersine kent merkezinde yer almışlardır. Ortaya çıkan bu özellik kentlerde, o dönemden Kenar Kent kavramının oluşumunun bir temeli sayılmaktadır. Bu nedenle burjuvazinin merkezde yer alma isteği Avrupa kadar güçlü değildir. Kent dışına taşınan daha güçlü bir hareket olarak, ortaya çıkmaktadır.

ABD kentlerinde, banliyöleşmenin ana nedeni 19. y.y.’ın ikinci yarısındaki göç dalgası sonucu işçi konutlarının kentlerin merkezinde oluşmasıdır.

Bu dönemde Frederick Olmsted tarafından, kent merkezlerinde yaşanan bu olumsuzluğa karşı öneriler yapılmıştır. Kent merkezinden uzak, ve kentin banliyö ya da kenar bölgelerinde doğa ile içiçe olan yerleşimler önerilmiştir. Bu bölgelerden kent merkezine ulaşmak için, iki bölge arasında önemli eksenler ve ulaşım ağlarının tasarlanması önerilmiştir. Olmsted’e göre; orta sınıfın yaşamı için, kentin kenar bölgesinde girişimciler tarafından oluşturulan plansız gelişmeler, ekonomiyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Olmsted’in banliyö oluşum düşüncesi, orta sınıfın yaşam alanları olarak, tasarlanmış ve uygulanmıştır (Anonymous 2015b).

Olmsted kentlerin banliyö bölgelerinde iki çözüm önermiştir. Birincisi kent yaşamının sağladığı kolaylıklar ile doğa arasında güçlü bağlar kurulmasıdır. İkincisi ise tüm gelir gruplarına yönelik yapı alternatiflerinin oluşumudur. Burada önemli ve temel konu, banliyönün kent ile güçlü bağlantılara sahip olmasıdır. Olmsted'e göre banliyö ve kent bölgesinin birbirleriyle ine bağlantıları, çalışma ve hizmet alanları olarak oluşumları gerekir (Anonymous 2015b). Olmsted'in banliyö olarak planladığı Chicago Des Plaines Riverside projesinde insan ile doğa bir denge gözetmiştir (Şekil 2.24).

Şekil 2.24 Frederich Olmsted tarafından Chicago kenti dışında yapılan kıyı planı, (Anonymous 2015b)

Bu banliyö/yörekent ilk banliyö bölgesi için yapılan tasarım örneğidir. Bu bölge kentin dışında ve tren istasyonu yanında yer almaktadır. Bölgenin topografya ve doğa ile uyumunu sağlamak için yollar eğimli ve doğal biçimde tasarlanmıştır.

Bu planın özellikleri olarak; yapılar caddelerden yaklaşık 10 m. uzak olmaları, konut sahipleri kendi bahçelerine ya da caddeye bakan cephede en az 2-3 ağaç yetiştirecekleridir. Özel mülkiyetlerin etrafında duvar oluşturma imkanı sağlanmıştır. Tasarlanan parseller de tek bir tip oluşmamaktadır (parsel sahiplerinin fikirlerine önem verilmiştir). Aile ile toplum arasında bütünlüğün sağlanması için, toplam alanın yaklaşık %50'si kamusal alan olarak öngörülmüştür. Plan kentsel dokuda banliyö bölgelerinde ya da yörekent oluşumunda bir ideal ilk örnek olarak kabul edilmektedir (Anonymous 2015b).

2.4.6.1 Chicago Okulu ve Amerikan Öncüllüğü

Chicago kenti 1830'lı yıllarda bir topluluk olarak kurulmuştu. Amerikan geleneğine uygunluk sağlayarak, arazi geometrik bir biçimde, düzgün karelere bölünmüştür. Kentin büyümesi, caddelerin üzerinde yapılaşmalar ile mümkün olmuştur. 1852-3 yıllarında kente ulaşan demiryolu Chicago kentini önemli bir bağlantı merkezine dönüştürmüştür (Benevolo 1981).

Kentin tüm binaları ahşaptan yapıldığı için, 1871 yılında ağır yangında yok olmuştu. İkinci bir yangının korkusu nedeniyle, kentin yenilenmesi, düşük bir hızla başlamıştır. 1880-1890 yılları arasında yenilenme işi hızlanmış, yeni kentin yapımında, dayanıklı yeni malzemeler kullanılarak, çeşitli işyerleri, büyük mağazalar ve modern oteller yapılmıştır. Bu dönemde Chicago'da yapılan ilk çok katlı ve yüksek ofis binaları Chicago Okulu'yu (Chicago School) olarak adlandırıldı. Binaların biçimi ve taşıdıkları özellik, modern mimarlık olarak tanımlandı (Benevolo 1981). 1890'lı yıllar Chicago için olağanüstü bir dönemdir. Bu dönemde, Chicago kenti bir "Dünya Kenti" olarak tanımlanmaktadır.

Şekile 2.25'de, 1898 yılında Chicago kent planında ortaya çıkan modern kentin özellikleri açıklanmaktadır. Bu dönemde kentte, merkezi iş alanında nüfus ve trafik yoğunluğu yaşanmaktadır (Anonymous 2013b). Bu sorunları önlemek amacıyla bazı kuralların uygulanmasının yapılmasının gerekliliği ortaya konmuştur:

- Kentin kıyı bölgesinde kalitenin yükseltilmesi,
- Kentiçi karayolu sisteminin geliştirilmesi,
- Yük ve yolcu taşımacılığı için demiryollarının iyileştirilmesi,
- Yeşil alan (park) sistemi için uygun arazinin satın alınması ve kurulması,
- Düzenli bir sokak sisteminin oluşturulması,
- Kültür kurumlarının ve kent yönetiminin yer alacağı bir kent merkez ya da bir ticari merkezin (civic center) yaratılması.

Şekil 2.25 1898 Chicago kent merkezi (Ticari Merkez/The Loop),(Anonymous. 2013b)

Nerdeyse ABD'nin tüm kentlerinde ızgara planı yaygın bir kentsel biçim olarak kullanılmıştır. Genel olarak, ızgara planları sadece ulaşım amaçlıdır. Perspektif ya da kent görünümü bu planlarda göz ardı edilmiştir. Ayrıca hızlı gelişmeden kaynaklanarak, kentlerde oluşan ilk merkezi çekirdek de hızlı bir biçimde önemlerini kaybetmiştir.

2.5 20 Y.Y. Kentsel Özellikleri

20 y.y.'lin başlarından itibaren modern mimarlık dünyada yaygınlaşmaya başladı. Amerika'da ortaya çıkan Chicago Okul'unun özgün mimarı kültürü, kentsel biçimlenme üzerinde de etkilerini bıraktı. ABD, I. ve II. Dünya Savaşlarında en az zarara uğrayan ülke olarak, dünya çapında uluslararası modern mimari ve kentsel tasarım yönteminin yaygınlaşmasına zemin oluşturdu.

Uluslararası Üslup ya da Uluslararası Modernizm (International Style), modern mimari akımı olarak, 1920-1950 yıllarında Batı mimarisinde egemen bir yöntem oldu. Uluslararası Üslup'un özellikleri; tasarımda düz hatların kullanımı, düz çatılar, açık iç mekanlar, süssüz cepheler, yeni malzeme ve teknolojinin benimsenmesidir. Bu üslubun ayırt edici özellikleri; geleneksel mimari yöntemler ile bölgesel ve iklimsel özelliklerin göz ardı edilerek, tek bir biçim olarak sunuldu.

Chicago Okulu, Frank Lioyd Wright ve Prairie Okulu'yla Sanatlar ve Zanaatlar hareketi gibi, etkilere yaslanan çeşitli Avrupalı öncü sanatçılar, modern mimariye uygun gördükleri üslupları geliştirdiler. Genel hatlarıyla, görüşlerinde sosyalist, amaçlarında ütopyacı olarak tanımlanabilirler. Pek çoğu kendi ülkelerindeki Deutscher Werkbund, De Stijil, Der Ring, Bauhaus, Pürizm gibi düşünceleri temsil etmekteydiler(Giedion 2003).

Dönemin modern mimarisinin biçimsel üç temel kavramı aşağıda tanımlanmaktadır:

- Binada kütle değil, hacmin ifadesi,
- Binada kalıplaşmış simetri değil, dengenin kullanılması,
- Binadan süslemenin çıkarılması, ve yerinde işlevin yeniden kazandırılmasıdır.

Modern mimariide üç temel kavram önemini korurken, dönemin önemli mimarları tarafından üslupun açıklaması için değişik sloganlar kullanılmıştır. Süs kullanmak suçtur (ornament is a crime), malzemede dürüstlük (truth to materials), işlev biçimden önemlidir (form follows function), (Giedion 2003).

Bu düşünce kentsel tasarımı ve peyzaj tasarımı ciddi biçimde etkilemektedir. Bu doğrultuda o dönemlerde kent merkezlerinde ticari amaçla yapılan gökdelenler (skyscaper) modern mimari ve yaşam tarzının bir simgesi olarak ortaya çıktılar. Uluslararası Üslup'un özelliklerini taşıyan biçim oldular. Dönemin gökdelenlerinin kökeni, Chicago Okulu'un birinci dönemde oluşmuş olan yapılarda aranması gerekiyor.

20. y.y.'da kentlerde yaşanan bazı olumsuzlukları önlemek amacıyla, modern mimarlar tarafından ütopyik kent planlama düşünceleri de ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan düşünceler kent ve peyzajı üzerinde ciddi etkiler yarattılar. Bunlardan bazılarını; Avrupa'dan Le Corbusier, Amerika'dan Frank Lioyd Wright, CIAM kongresidir.

2.5.1 Frank Lloyd Wright

Wright'ın önerdiği kent radikal bir yaklaşım olarak, Howard'ın bahçe kent önerisine benzer şekilde merkezsizleşme ve doğal peyzaj ile birleşmek yönündedir. Bu mükemmel bir topluluk oluşturmak amacıyla tasarlanmış bir ütopyik kent planıdır. Howard'ın önerdiği kent, kent ve kırsal birleştirmesinden bahsederek, iki bölgenin sınırlarını koruyarak, iki alanı yan yana getiriyor. Howard'ın tasarladığı kent, kır ve kent, birbirlerinden ayrı olarak, aralarında peyzaj sınırları belli, direşik, simetrik, kent merkezine sahip bir bağlamda, belli bir nüfusun yerleştirilmesine dayanmaktadır.

Wright'ın önerdiği kent "Broadacre City" ütopyik bir kent olarak, kırsal alanlara erişimi kolaylaştırarak, kır ve kenti birbirine yaklaştırıyor. Wright'ın ideal toplumu, 20. y.y.'in ilk yarısında ABD'nin kentleşme sistemine karşı bir çıkıştır (Giedion 2003).

Wright'ın önerdiği ideal kentde, kentin tarihi anlamı yok olmaktadır. Çünkü tanımlı ve belirli bir kent merkezi yoktur, kırsal nerede bittiği ve nerede başladığı belli olmadığı için, kır ve kent ortasında ayırd edici bir sınır yoktur. Kentin sınır kavramı kaybedilmiştir. Bahçe kentin direşik mahallelerinin yerine kırsal alanlara yayılmış olan, yüzlerce kır-konut (Homestead) önerilmiştir (Anonymous 2015c). Şekil 2.26 Wright'ın önerdiği kent modelini göstermektedir. Geleneksel kent yerine büyük yeşil alanlar ile kuşatılmış konut alanları yer almaktadır.

Şekil 2.26 Wright'ın önerdiği kent modeli, Broadacre City (Anonymous 2015d)

Wright'in önerdiği kent Howard'in toplumsal dayanışma ve işbirliğinin karşısında, bireyselliği vurguluyordu. Wright'in kent planlama düşüncesinde demokrasiye çok önem verilmemiştir. Demokrasi ancak yurttaşların fiziksel ve ekonomik bağımsızlığı ile mümkün olacağına inanılarak, çok radikal bir merkezsizleşme planı önerilmiştir. Howard kamusal mülkiyete inanarak, herkesin ihtiyacı olduğu kadar toprağa sahip olacağından hareket etmiştir. Wright bireysel mülkiyetin taraftarıydı (bir konut/acre, 4.000 m²). Broadacre City'nin temel hedefi tek ailelik konutların oluşturulmasıdır. Çünkü hayatın merkezi tek ailelik evlerdir, hiçbir şey ev ile yarışmamalıdır. Dolayısıyla kentin kamusal alanları yok edilmiştir. Bu kent modelinde aile üretim, eğitim ve kültürün temelidir. Tek konut ve mimarisi önem kazanmaktadır. İnsanlar 19 y.y.'in ütopya kentleri gibi yarım gün çiftçi ve işçi olarak çalışırlar. İş yaşamı ve özel yaşamın arasında ayırımın kalkmasıdır (Anonymous 2015d).

Wright'in önerdiği kent modeli güç, para, nüfus, kurumların odaklandığı merkezler değildir. Bu sistem kentsel ilerlemeyi engelleyen, büyük kentlerin üretimde verimliliği ve insan değerlerini ortadan kaldıran, insanı sosyal yaşamdan yabancılaştıran bir yerleşme modelidir.

2.5.2 Le Corbusier

Le Corbusier modern mimarlığın doğal bir lideri olarak kabul edilir. 20. y.y başlarında kent sorunlarını eleştirerek, ve sorunları giderebilmek amacıyla ütopyacı bir yaklaşım ile ideal kent önerilerini geliştirmiştir. Corbusier öncü ve yenilikçi bir mimar olarak, döneminin kitlesel olarak üretilmiş ürünlerini çirkin buluyordu, geçmişin üretim biçimlerinin de yeniden canlandırılmasının zor olduğuna inanıyordu. Ona göre; kent planlaması uygulamalı bir sanattır; kent plancısı sanatçının öz niteliklerine sahip olmalıdır (Giedion 2003).

Le Corbusier geçmişin kentlerinden farklı alternatifler modern kentler için üç farklı kentsel biçim önermiştir: 1922'de "Çağdaş Kent" (Ville Contemporaine), 1930'de "İşyan Kent" (Ville Radieuse), ve 1942'de "Endüstriyel Lineer Kent" (la Cite Lineaire

Industrielle) modellerin örnek gösterileridir. Onun düşüncesinde mimarlık ve kent planlamasının sosyal değişimlere yol açacağını vurgulamıştır (Anonymous 2015e).

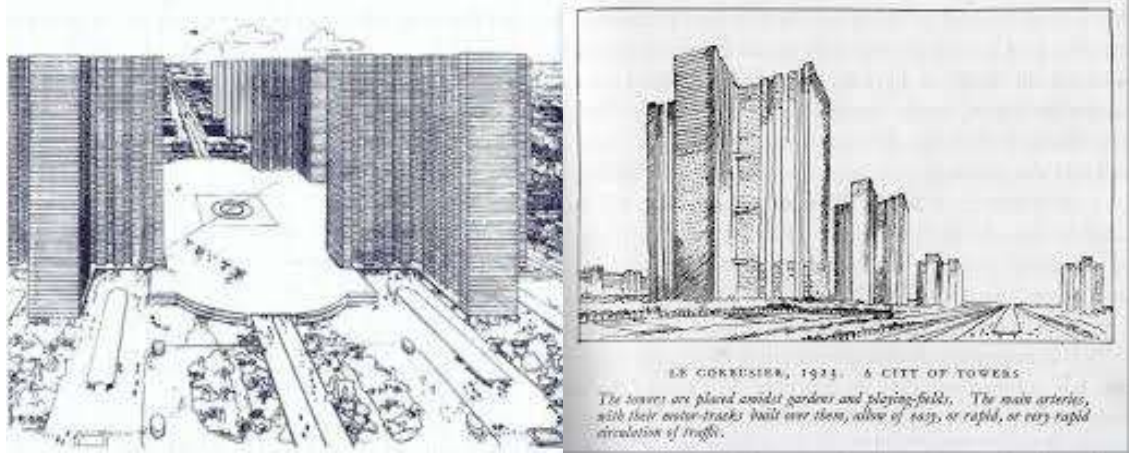
Le Corbusier ideal kentinde, üç milyon yaşayacağı nüfus için Çağdaş Kent formu, dönemin kentlerine bir alternatif olarak önerilmiştir. Eski kentlerin çürümüş durumunun fiziksel ve ruhsal hastalıklara yol açtığını ifade eden Le Corbusier, hijyen ve ruh sağlığının kentlerin yapısıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Le Corbusier modern kent planlama düşüncesiyle “...köprülerin yıkılması ve geçmişten kopulmasını” savunmuştur. Çağdaş Kent önerisi ile, eski kentlerin hijyen olmayan durumu ve bir çok hastalığa yol açılması, ortadan kaldırılacağını savunmuştur.

Le Corbusier’in yaklaşımı Howard ve Wright gibi insan ve doğanın birleştirmesine yöneliktir. Ayrıca mevcut kentlerin, çağ ve modern dönemin ruhuna göre dönüştürülmesinin gerektiğine inanmıştır. Önerilen kent, “Dikey Bahçe Kent” olarak, doğal peyzaj ve yeşil alanlara yakın, düşük yoğunluklu yaşamın avantajlarını, kentsel yaşamın yüksek yoğunluğu ile birleştirmektedir (Anonymous 2015e).

Wright gibi kentleri bir güç odağı olarak görüyordu. Wright güç odağı gördüğü kenti merkezlesztirme (desantralizasyon) yoluyla yok ederken, Le Corbusier kentlerin yeterince yoğun olmadıklarını düşünürdü, kent merkezindeki düşük yoğunluğa sahip olan alanların ekonomik olmadıklarını savunuyor. Bu nedenle kent merkezindeki çok kıymetli olan kentsel alanları akılcı ve etkin biçimde kullanılmasını öneriyor. Düşük yoğunluğa sahip olan bu alanlar kentsel bir karakter sergilemiyorlar. Bu alanları vurgulayarak, geleceğin kenti büyük ölçekte park ve yeşil alanlar içinde yer alarak, yüksek katlı cam ve çelikten oluşan yoğun bir yerleşme alanını “Dikey Bahçe Kent” öneriyor. Düşüncesinin temel hedefi insan, doğa ve teknolojinin bütünleşmesidir (Ostrowski 1970). Şekil 2.27’de Le Corbusier’in Işıyan Kent örneği için bazı eskizleri sunulmaktadır.

Şekil 2.27 Le Corbusier'in önerileri İşıldayan Kent için bazı eskisleri (Anonymous 2015e)

Günümüzde dünya kent örneklerine baktığımızda, bu kent modeli, ortaya çıkmaktadır. Geometrik parseller, yüksek katlı binalar, eksensel ulaşım ağları ve yeşil peyzaj öğelerin azalması gözükmemektedir. Kentlerin iç ve dış alanlarında yer alan yeşil alanlar hızlı yapılaşma sayesinde bozulmaktadır. Kentler hızlı bir şekilde kendi sınırlarına doğru genişleme gösteriyorlar. Le Corbusier'in kır-kent birleşme düşüncesine rağmen, kentlerimizde kır ve kent ortasında kopma ve ayrımlılık yaşanmaktadır.

2.5.3 CIAM

Modern mimarlığın yaygınlaştığı ve kentlerin hızlı değişim döneminde, Haziran 1928'de o dönemin öncül mimarları tarafından CIAM kongresi yapıldı. Kongrenin amaçladığı konu yeni mimarlığın karşısına çıkan sorunlara çözüm bulmaktır. Yanı sıra "Kent Planlaması" kongrenin hedeflerinde yer almıştır. Hazırlık komitesi üç kez (1931 Berlin, 1932 Barselona, 1933 Paris) toplandıktan sonra, CIAM IV 1933 Patris gemisinde, Marsilya ve Atina arasında gerçekleştirildi. "İşlevsel Kent" ilgili bu tartışmaların sonuçlarını daha sonra Le Corbusier Atina Tüzüğü'nde (1941) sıraladı. Tüzüğü'n 71-95 maddeleri işlevsel kentin temel ilkelerini içermektedir (Conrads 1991).

Atina Tüzüğü'nün bazı maddeleri Chicago Okul'unun ikinci döneminde ortaya çıkan kentleşme ve günümüze kadar devam eden bu sorunları için açıklamalar yapılmıştır. Bu maddeler bu başlıklar altında sıralanmaktadır.

- 71. Madde: Bugün ele alınan kentlerin çoğunda bir kargaşa tablosu sergilenmektedir. Kentlerde yaşayanlar için ortaya çıkan biyolojik ve psikolojik gereksinimleri hiçbir şekilde karşılanmıyor.
- 73. Madde: Özel çıkarların acımasız şiddeti, bir yandan ekonomik güçlerin itici gücü ile diğer yandan idari denetimin zayıflığı ve toplumsal dayanışmanın güçsüzlüğü arasındaki dengeyi büyük oranda bozmaktadır.
- 74. Madde: Kentler sürekli değişim içinde olmakla birlikte, gelişmeleri düzensiz ve denetimsiz bir şekilde, yetkili uzmanların belirlediği çağdaş kentsel planlama ilkeleri hesaba katılmadan gerçekleşmektedir.
- 76. Madde: Kent planındaki tüm boyutlar yalnızca insan ölçeğine dayanmaktadır.
- 77. Madde: Kent planlamasının anahtarları şu dört işleve yatar: barınma, çalışma, dinlenme ve ulaşım.
- 81. Madde: Kent ve yörekent ulaşım ilkesi yeniden düzenlenmelidir. Mevcut hızların bir sınıflaması yapılmalıdır. Kentin anahtar işlevlerini uyumlu hale getirecek olan bölgeleme reformu bunların arasında doğal bağlar yaratacaktır, bu ağlar da akılcı bir anayollar ağının kurulması ile pekiştirilecektir.
- 82. Kent planlaması üç boyutlu bir bilimdir, iki boyutlu değil. Yükseklik ölçeğinden yararlanarak yaratılan boş mekanların kullanımıyla modern ulaşım ve dinlenme sorunları çözülebilir (Conrads 1991)

Metropolitan alanlarda kenar kentlerin oluşumu, kentlerde yaşanan biçimlenme kargaşasından ortaya çıkmaktadır. Kırsal ve kent ilişkisi bozularak, kentlerde ekolojik sorunlarına yol açmaktadır. Kentlerin çevresinde yer alan peyzaj ve tarımsal açıdan değerli topraklar ekonomik kar ve rant için yapılaşmaktadır. Bu durumda kentler hızlı ve sürekli değişim yaşıyorlar. Genel olarak, ortaya çıkan değişimler kentlerin çevresinde yer alan peyzaj sınırlarında yaşanmaktadır. Bu sayede kentlerin etrafında kenar kentler düzensiz ve denetimsiz biçimde oluşmaktadır. Kenar kentlerin oluşumuna yol açan etmenler barınma, çalışma, dinlenme ve ulaşım olarak, ekolojik sorunlar, alanların kimlik sorunları ve kırsal-kent ayrımlılığı göz ardı edilmektedir.

81'inci maddeye göre, kentlerde kent ve yörekent ulaşımı düzenlenmesi gerekir. Mevcut hızların bir sınıflaması yapılmalıdır. Kentlerde doğal bağların tekrar yaratılması önerilmiştir. Doğal ağlar anayolların ağları üzerinde oluşarak, bu yollar ile pekiştirilmesi önemlidir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Düzensiz kentsel gelişiminin sonucunda, kentlerin çevresinde yeşil alanlar ve doğal sınırlar kayıp alanlar olarak görülürler. Sınır bölgelerinde yeni yerleşim alanları ortaya çıkmaktadır. Ankara kentinin sınırlarının belirlenmesinde, “Sınır Kavramı Peyzaj Mimarlığı Açısından” öne çıkmaktadır. Bu kavram kapsamında kenar kent kavramı kentlerin yeni sınır kavramı olarak incelenecektir.

3.1 Materyal

“Kenar Kavramının Peyzaj Mimarlığı Açısından Ankara Kenti Örneğinde Araştırılması” başlıklı çalışmanın temel araştırma materyalini, Ankara kenti ve kentin makroformunu belirleyen öğelerden oluşturmaktadır. Tarihsel önem taşıyan Ankara kenti çevresinde yer alan yeşil bağlar kuşağı ve kentin sınır kavramı günümüzde ünütülmüş olması araştırmaya konu olmuştur.

Bu araştırmada; kentin yapay ve doğal sınırları tarihi süreç içerisinde incelenecek, hızlı kentleşmenin yarattığı bozulmalar ve tahribatlar ortaya konularak irdelenecektir.

Araştırmada Ankara kentinin sınırları ve ortaya çıkan kenar kent kavramı, dünyadan örnekler verilerek, planlama ve tasarım amaçları ve özellikleri açısından incelenecektir. Kenar kent konusunun Türkiye örneklerinden Ankara kentinde örnek oluşturması amacıyla Ankara metropoliten alan çevresinde ortaya çıkan yeni yerleşim alanları ve bu alanların 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planına göre Ankara'nın gelişme alanları kapsamında değerlendirilecektir. Raporla göre belirlenen gelişme alanları, Ankara kentinin 50 km yarıçapı oluşan yeni sınırları içinde yer almaktadır. Seçilen bölgeler Çubuk, Kazan, Akyurt, Elmadağ ve Temellidir.

Yurtdışı kenar kent örnekleri, ABD Chicago kenar kent bölgeleri, ve AB örnekleri ortasından Amsterdam ve Paris kentlerin çevresindeki kenar kent bölgeleri önemli

alanlar olarak, ekolojik ve ekonomik açılardan yüksek değerlere sahip alanlar olarak incelenmiştir.

Çalışmada, gözlem, görüşme araçları kullanılmıştır. Eski fotoğraflar ve haritalar, rapor, kitap, bilimsel araştırmalar gibi yazılı materyaller ile iletişim araçlarından elde edilen yazılı olmayan materyaller belgesel veri olarak kullanılmıştır. Ayrıca Ankara Büyükşehir belediyesi, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Türk Tarih Kurumu, Çubuk Belediyesi, Kazan belediyesi, Akyurt Belediyesi, Elmadağ belediyesi gibi kurumlardan teknik destek sağlanmıştır.

Çalışmanın analiz ve değerlendirme aşamalarında kullanılan harita ve dokümanları ile raporlar çalışmanın diğer materyallerini oluşturmaktadır. Bunlar:

- Ankara Lörcher İmar Planı,
- Ankara Jansen İmar Planı,
- Ankara 1957'di Yücel-Uybadın Planı,
- Ankara 1990 Nazım Planı, Ankara Nazım Plan Şeması Raporu
- 2015 Yapısal Plan Şeması (1985), (Ankara 1985'den 2015' kadar ÖDTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Çalışması),
- 2023 Planlama Çalışması (1998), (2023 Başkent Ankara Nazım İmar Plan Raporu),
- AB ve ABD Metropolitan alanlarda kenar kent kavramının oluşumu,
- Ankara'ya ait eski fotoğraflar,
- Kuramsal temeller, yöntem ve araştırma bulguları ile ilgili yerli ve yabancı literatür verilerini de kapsamaktadır.

3.2 Yöntem

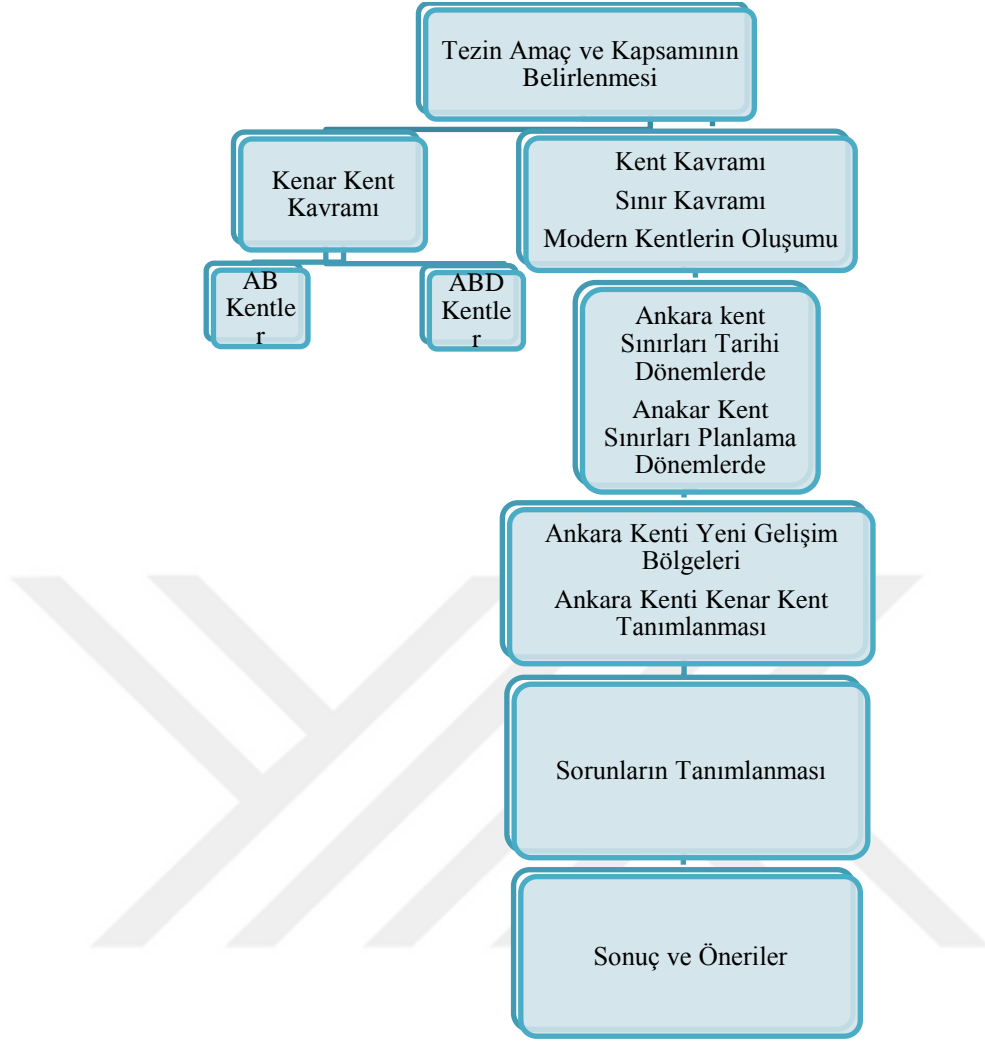
Araştırma, Ankara kenti makroformu ve doğal sınırlarının yanlış uygulama ve yönetimden kaynaklanan bozulmalarını ortaya koyarak, kentin çevresinde ortaya çıkan kenar kent bölgelerinin belirlenmesi, kentin yeni sınırları olarak geliştirilmesinde bu alanların yeşil peyzajının korunması ve alanların yeni bir kentsel alanlar olarak kimlik

açısından iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda geliştirilen yöntem aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalar şunlardır:

- **Kuramsal temeller:** Araştırmaya konu olan varsayımların oluşturulması ve bilgilerin belirlenmesidir. Bu kapsamda kent kavramı, kenar kent kavramı, geçmişten günümüze kadar kentlerde, özellikle de islam kentlerinde sınır kavramı, 20. y.y.'da ortaya çıkan kentsel biçimlenme ve katkıları peyzaj ve kent sınır kavramı, üzerinde tanımlanmıştır. Ayrıca AB ve ABD'de kenar kentler ile ilgili olarak yapılmış çalışmalar, yazılan kitaplar ve hazırlanan raporlar incelenmiştir. Görsel fiziki veriler oluşturularak dünya kenar kent örneklerinde ortaya çıkan farklar ve benzerlikler saptanmıştır. Konu ile ilgili çeşitli kaynaklar kütüphaneler, internet siteleri vb. taranmıştır.
- **Araştırma alanı:** Araştırma konusu olan Ankara kenti tarihi süreçleri içinde ve özellikle de planlama dönemleri kapsamında sınır kavramı açısından (doğal ve yapay sınır) incelenecektir. Bu kapsamda Ankara Lörcher İmar Planı, Ankara Jansen İmar Planı, Ankara 1957'di Yücel-Uybadın Planı, Ankara 1990 Nazım Planı, 2015 Yapısal Plan Şeması (1985), 2023 Ankara Nazım İmar Planlama Çalışmasında Ankara kentinin doğal sınırları tanımlanacaktır.
- **Araştırma alanında kıyaslama:** Ankara kentinin hızlı gelişiminden ortaya çıkan yeni yerleşim bölgeleri tanımlanmıştır. Bu bölgeler 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Plan Raporuna göre; Anakra kentinin gelişme yönlerinde yer almışlardır. Bu bölgelerin benzerlikleri dünya kenar kent örnekleri karşılaştırılmıştır. Bu kıyas ile örneklerin ortasında farklar ve benzer özellikleri saptanmıştır. Bölgelerde gözlem ve fotoğraf yapılarak, ortaya çıkan sorunlar, kentsel alan sınırları ve görsel ve işlevsel olarak kimlik kaybı açılardan saptanmıştır.
- **Sonuç ve öneriler:** Bu araştırmada temel olarak; kent sınır tanımlanması ve ortaya çıkan sınır bozulmalarının nedenleri ortaya konulmuştur. Alanlarda ortaya çıkan sorunlar (peyzaj sorunları) tanımlanacaktır. Alanların sorunlarının tanımlanması, bu alanlar kentin yeni sınırları olarak tanımlanması ve kabul edilmesi için çözümler ve öneriler yapılmıştır. Çizelge 3.1 çalışmanın dört aşaması ve kapsamında olan alt başlıklar göstermektedir. Ayrıca şekil 3.1'de yöntem akış şeması sunmaktadır.

Çizelge 3.1 Çalışmanın dört aşaması ve kapsamında olan alt başlıklar belirlenmiştir

Aşamalar	Yapılan çalışmalar
1. Aşama: Kuramsal temeller	Tezin amacı ve kapsamının belirlenmesi Kent kavramı Kenar kent kavramı AB ve ABD örneklerinde Sınır kavramı Modern kentlerin oluşumu
2. Asama: Araştırma alanı:	Ankara kenti araştırma alanı olarak belirlenmesi Ankara çalışma alanı ve sınırlarının belirlenmesi Ankara kenti makroform özelliklerin belirlenmesi Ankara kenti tarihi sütteçler ve planlama dönemlerinde sınır belirlenmesi
3. Asama: Araştırma alanında kıyaslama	Yöntemin belirlenmesi Ankara kenti ve diğer kentler ortasında kıyaslama yapılması Kenar kent kavramına uyum sağlayan alanların saptanması Alanlar ortasında farklar ve benzerliklerin saptanması Sorunların tesbit edilmesi
4. Asama: Sonuç ve öneriler:	Analiz Ankara kenti yeni genişleme bölgelerin tesbiti Kent sınırları içinde kenar kent bölgelerin tesbiti Ortaya çıkan peyzaj sorunları Sorunlar için yapılan çözümler

Şekil 3.1 Yöntem akış şeması

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1 Araştırma Alanına İlişkin Bilgiler

Bu bölümde, alana ilişkin bulgu ve bilgilerin yanı sıra, geliştirilen yönteme bağlı olarak yapılan analiz yer verilmiştir. Bu bölümün birinci kısmında, araştırma alanı tanımlanmış; ikinci kısmında ise, araştırma alanının yapay ve doğal sınırları belirlenmiştir. Bu bölümün üçüncü kısmında, Ankara kentinin etrafında oluşan kenar kent bölgeleri, dünya kenar kent örnekleri ile karşılaştırılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde, Ankara kenti ve araştırma alanının konumu yanında fiziksel, doğal peyzaj ve kentsel sorunları tanımlanıp, çözüm ve öneri verilmek için çalışılmıştır.

4.1.1 Tarihsel Gelişim

Ankara'nın çevresinde eski çağlara ait olan çok sayıda höyük ve düz yerleşim yeri bulunmaktadır. Eski çağlardan beri üst üste gelen kent kalıntılarının oluşturduğu, genellikle düzlük alanda kurulan höyükler ve yassı tepelerde bulunmaktadır. Höyükleri oluşturan kerpiç, Anadolu'nun en önemli yapı malzemesi sayılır. Yıkılan her yapı katmanının üzerinde yeni yerleşim alanları yapılarak, zemin yükselerek tepeler haline gelmiştir. Binler yıl içinde yükselerek sivrilen tepeler, bazen kullanılmaya devam edilmekte, bazen de yanına yeni yerleşim yerleri kurulmaktadır. Bu yüzden Ankara'daki köylerin pek çoğu ya bir höyük üzerinde ya da kenarında yer almaktadır.

Ankara kenti uzun tarihi geçmişe sahip olmasına rağmen, istilalar, yangınlar ve yağmalardan dolayı, geçmişinden kalan eserlerin sayısı fazla değildir. Zaman içinde, Ankara eski bir Anadolu yerleşim merkezi olarak, doğu ve batı arasında bir köprülük rolü üstlenmiş, yol geçitliği yapmıştır. Kentin kuruluşu üç bin yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Hititler, Frigya, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Galatlar (Keltler), Romalılar, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde farklı ağırlıklarda yerleşim olarak kullanılmıştır (Akçura 1971).

Ankara'nın Hititler, Frigler, Galatlar, Roma'lar döneminde dört kez yönetim merkezi olduğu söylenmektedir. 18-19. y.y.'larda Ankara, bölgenin sancak merkezidir. 13 Ekim 1923'ten beri Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentidir.

Ankara, İç Anadolu'nun kenar çevresinde yer alır. Bu bölgeyi (Orta Yayla) deniz ve diğer bölgelerden ayıran sıradağların önünde yer alır; hem dağların su birikiminden, hem de sıcak mevsimde yüksek bölgeden gelen nispi serin havadan yararlanır. Ayrıca, düzlük bölgede yer aldığı için askeri ve tarım faaliyetleri için uygundur.

Ankara; doğu ve batı arasında köprü işlevi görürken, fiziksel açıdan Anadolu kentlerinin tanımlanmış özelliklerini de göstermektedir. Anadolu farklı dönemlerde, önemli göç hareketlerine sahne olmuştur. Bu nedenle Ankara diğer Anadolu kentleri gibi, politik dönemlere göre; barış içinde gelişmiş ve yol geçitliği yapmıştır. Bazen savunma, kale içine çekilerek, sığınak olarak da görev yapmıştır (Akçura 1971).

Ankara kentler ortasında ticarî yollara kavşak noktası olarak tanımlanır. Neticede ilk çağlardan günümüze kadar Ankara kentinin sürekli iskan görme nedeni, doğudan batıya geçen ordu yolu, posta yolu, kral yolu ve ticaret yollarının ana ulaşım bağlantılarının üzerinde olmasıdır (Akçura 1971) (Anonim 2015f).

Kent zaman içinde çok farklı ulaşım güzergahlarına kavşak noktası olmuştur. Kuzeybatıdan Gerede üzerinden, kuzeydoğuda Çankırı üzerinden gelen Anadolu'yu Karadeniz kıyılarına bağlar. Beypazarı tarafından gelen yol, Roma Devri'nden karayollarının geliştiği dönemlere kadar, Balkanları Batı Asya, Kafkas ve İran'a bağlardı. İpek Yolu Ankara'nın önünden geçirdi. Ankara, Mezopotamya, İran, Doğu Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz kıyılarına açılan yolların kavşağında eşsiz bir denetim noktası sayılırdı (Akçura 1971).

Ankara kenti, çeşitli kültürel ve siyasal olaylardan etkilenerek, plansız bir gelişme de sergilemektedir. Kent tarihi olaylara bağlı olarak, bazen barış içinde yaşayan bir taşra

merkezi, ancak çoğu zamanda ana yollar üzerinde önemli bir askeri garnizon, ticaret ve endüstri merkezi olarak önem kazanmıştır (Akçura 1971).

4.2 Ankara'nın Etimoloji Tarihi

Etimolojik tarihe göre, kentin zaman içinde ismi Anküra, Ankyra, Ancyra, Engürü, Engüriye, Angora'dan, Ankara'ya kadar değişmektedir (Anonim 2015j).

Frigya dili ve Yunancada "Anküra" gemi çapası anlamındadır. Efsanelere göre; Ankara, Frig Kralı Midas'ın bulunduğu bir gemi çapası noktasında yer almaktadır. Ayrıca 2. y.y.'a ait olan Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen bazı paralarda gemi çapası figürü bu efsaneyi doğrulamaktadır. Anküra ismi Büyük İskender'in Doğu Seferi sırasında M.Ö. 333'de tarihi kayıtlara geçmiştir (Anonim 2015j).

Frigler, Galatlar ve Romalılar tarafından "Anküra" olarak bilinen kentin adı, Latin harfleri ile Batılı kaynaklarda "Ankyra" ve "Ancyra" olarak geçmiştir. Kentin adı, Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra Engürü ve Engüriye olarak değişime uğramıştır. Ankara'da bağcılık kültürü Milat'tan önceki tarihlere dayanmaktadır. Hititler ve Frigler Döneminde Ankara'da çeşit açısından çok zengin ve bakımlı bağların bulunduğu da bilinmektedir. Evliya Çelebi Ankara Bağları için "Mamur, abadan, üzümü çok olduğunda adına Engürü adını vermişlerdir." demektedir. Gerçekten de "Engürü" Farsça dilinde üzüm anlamındadır (Türkyılmaz 2012). Batı dillerinde Angora 16. y.y. ait olan çeşitli resmi Osmanlı evraklarında Ankara adı geçmektedir (Anonim 2015j).

Türkiye Cumhuriyeti, 28 Mart 1930'da yabancı ülkelere Türk şehirleri için Türkçe adların kullanılmasını resmen talep etmiştir. Bu tarihten sonra Angora olarak adreslenmiş mektupları Ankara'ya ulaştırılmadı. Böylece zaman içinde Ankara adı evrenselleştirildi.

4.3 Ankara Coğrafyası

Ankara kentinin kimler tarafından ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Fakat kent ve çevresinde ilkçağ dönemlerine ait olan bir çok yerleşim bulunmaktadır. Ankara, Orta Anadolu'nun kuzeybatısında, Sakarya nehrini besleyen Ankara (Engürü) Çayı'nın geçtiği ovanın doğu kenarında kurulmuştur. Çubuk Ovası, kenti çevreleyen verimli bir tarım alanıdır. Ankara Kalesi ve eteklerinin sarp yamaçlı olması, kenti düşman saldırılarına karşı korunaklı kılmıştır. Bentderesi'nin dar vadisi, Ankara Kalesi'nin bulunduğu eski lav tepesini, yaylanın ovaya hakim dik kenarından ayırdığından, askeri önemi olan bir mevki oluşturmuştur (Anonim 2015k).

Ankara ili, doğuda Kırıkkale, kuzeydoğuda Çankırı, kuzeybatıda Bolu, batıda Eskişehir, güneyde Konya, güneydoğuda Kırşehir ve Aksaray ile komşudur. 1355 kilometre uzunluğu ile, tamamı Türkiye toprakları üzerinde yer alan en büyük nehir olan Kızılırmak ilin doğusunu, 824 kilometre ile Türkiye'deki en büyük nehirlerden olan Sakarya Nehri ise, ilin batısını sulamaktadır. Sakarya Nehri'nin kollarından Ankara Çayı, il merkezinden geçer. İlin güneyinde ise 1300 km² ile ülkenin en büyük ikinci gölü, %32,4 tuz oranıyla da dünyanın en tuzlu ikinci gölü olan Tuz Gölü vardır. Ayrıca Tuz Gölü'nün de içinde bulunduğu havza, Türkiye'nin en büyük kapalı havzasıdır. Ovalık bir alanda kurulan ilin yüzölçümünün yaklaşık %50'sini tarım alanları, %28'ini ormanlar ve fundalık alanlar, %12'sini çayır ve meralar, %10'unu ise tarım dışı araziler teşkil etmektedir (Anonim 2015k).

İlin güney ve orta bölümlerinde karasal iklimin soğuk ve kar yağışlı kışları, sıcak ve kurak yazları, kuzeyinde ise Karadeniz'in ılıman ve yağışlı iklim görülebilir. Karasal iklimin egemen olduğu bölgelerde gece ile gündüz, yaz ile kış mevsimi arasında önemli sıcaklık farkları bulunur. En sıcak ay Temmuz veya Ağustosur. İldeki yerine göre ortalama en yüksek gündüz sıcaklıkları 27-31°C'dir. En soğuk ay ise ocak ayrılıp, en düşük gece sıcaklıkları ortalama -6 ila -1 °C arasında değişir. Yağışlar en çok Aralık, en az Temmuz ve Ağustos ayında düşer (Anonim 2015h).

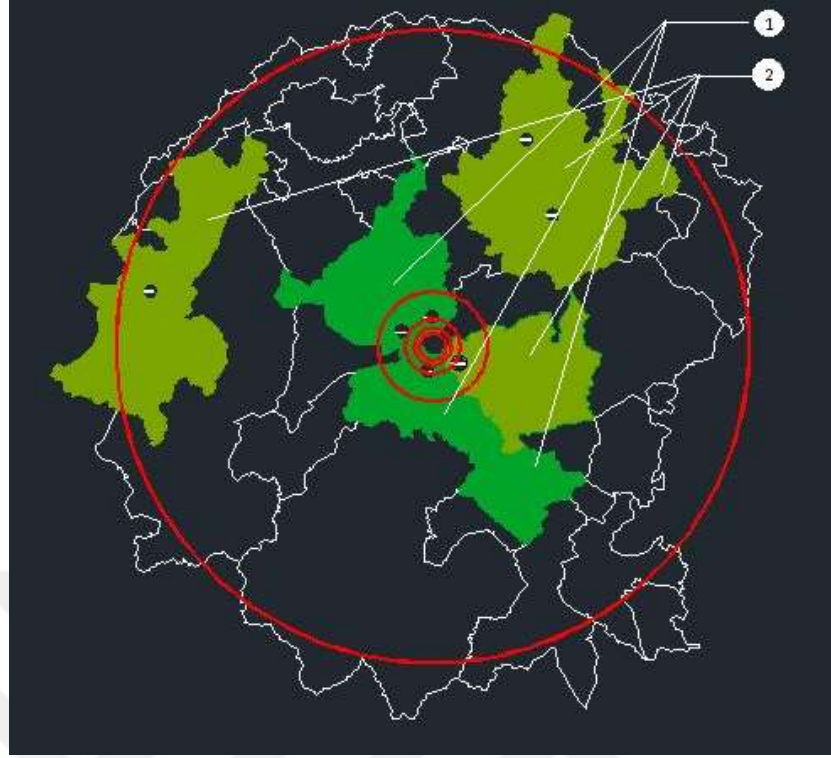
4.4 Ankara Kentin Bağ Dokusu ve Yeşil Alanları

Eski Ankara kenti, Anadolu coğrafyasının merkezinde ve İpek Yolu'nun üzerinde yer almıştır. Bu nedenle Ankara kozmopolit bir yapıya sahiptir. Kentin nüfus dokusu Müslüman Türk, Yahudi, Ermeni ve Rum'lardan oluşuyordu. 1892'de kentte demiryolunun ulaşımı, tiftik (sof) ve Angora (tavşan) yünü ticaretinin güçlenmesi, kentin gelirini artırdı. Ayrıca kent, ilişkisini İstanbul ve diğer batı Anadolu kentler ile de güçlendirdi. Kentin gelir artışı, nüfusun yaşam kalitesini de etkiledi. Bu durum, kent dokusunun yenilenmesini sağlayarak, kentde yazlık bağ yaşamının yaygınlaşmasına, bağ evlerinin sayısının artmasına ve kentin genişlemesine neden oldu (Şenyapılı 2004).

Kentin bağ dokusu, az engebelli arazide ve kentin en yakın çevresinde yer almaktadır. Şenyapılı'ya göre; Ankara'nın çevresinde iki bağ kuşağı (yeşil kuşak) tanımlanmaktadır. Birinci kuşak, batıda Bentderesi'nin sulak alanları, Soğukkuyu ve Kazıkıçi Bostanları yöresinde, Çebeceiden Kayaş'a giden Hatıp Çayı vadisinde yer almaktadır. Kentin Bostanları Çay suyu ile sulanırdı (Şenyapılı 2004).

Kentin ikinci bağ kuşağı (yeşil kuşak) ise, iki büyük bağ yöresine sahiptir. Ankara'nın tarihi ile ilişkin yazılarda bu bağlar ve bağ konutlarından söz edilmektedir. 1900 yılına ait olan Ankara Vilayet Salnamesi; 20. y.y.'lin başlarında Ankara çevresinde 10.000 bağ konutunun var olduğu belirtilmektedir (Şenyapılı 2004).

Kentin doğu ve batısında İncesu ve Hatip Çaylarının taşkın alanlarını oluşturan yerlerde bağ dokusu mevcut değildir. 1920'lerde kent çevresindeki bağ konutlarının sayısının 2.000 olduğu öğrenilmektedir (Şenyapılı 2005). Yeni kentin düzlüğünden sonra Dikmen, Kavaklıdere, Esat tepelerine doğru giden bölgelerde bağların başladığı belirlenmektedir. Kuzeyde Keçiören, Etlik, Kalaba tepelerinde bağ dokusu yoğunlaşmaktadır. Şekil 4.2'de Ankara çevresindeki iki halka bağ kuşağını göstermektedir.

Şekil 4.2 Ankara kenti ve içindeki iki bağ kuşağı (Anonim 2015i'den değiştirilerek alınmıştır)

1- Birinci bağ kuşağı: Çankaya, Keçiören, Yeni mahalle, 2- İkinci bağ kuşağı:Çubuk, Akyurt, Mamak, Ayaş

Bu bölgeler;

- Çankaya Bölgesi: Dikmen, Küçük Ayrancı, Büyük Ayrancı, Büyük Esat, Frenközü, Kavaklıdere, Öveç yatağı, Çengi Kayası, Davulcu Tepesi, Balkeriz, Tuzluçayır.
- Keçiören Bölgesi: Çoraklık, Kızıllarpınar, Cevizlik, Aktepe, Kubbeli, Hacıkadın, Toklu, Mecidiye, Danişment, Güllükaya, Deliktaş.
- Etlik Bölgesi: Ayvalı, Kurtini, Eğlence, İncirlik.
- Kayaş Bölgesi: Kayaş Vadisi üzerinde yer alan Mamak bir kaç konutlu köy idi. Aynı vadide ve kentten 10 km. uzaklıkta yer alan Kayaş'da bağlar ve bahçeler arasında tarımsal yerleşmeler yer almaktadır.
- Bugünkü yeni kentin bulunduğu bölgede, İncesu Deresinin taşkın alanı içinde bataklık ve boş bir alan olarak Çankaya bağlarına kadar uzanırdı.

- Sıhhiye bölgesi ise çukur bir ova bölümü ve hafif eğimli yamaçlardan oluşuyordu. Bu alanlar kısmen tarla ve otlak alanlar olarak kullanılıyordu.

- Kentin yakın çevresinde ve bağ dokusunun dışında köyler de bulunmaktadır. Bu köyler; Solfasol, Pursaklar, Bağlum, Yakupaptal, Yakacık, Yuva, Susuz, Kayaş, Yalıncağ, Lodumlu, Alaçaatlı, Karapürçek, Tatlar, Gıcık, Dudurga ve İmrahor köyleridir (Şenyapılı 2004).

Bu bölgeler bir ya da iki dönüm bağ, meyve ağaçları ve bostanlardan oluşmaktadır. Kuşkusuz, çiftlikler aileler için önemli bir geçim kaynağıydı. Perrot Ankara kentini 1861 yılında şu şekilde anlatıyor: “1861’de Ankara’da yaşayan Müslüman ve Hıristiyanların, kent dışındaki tepelerde “bağ” dedikleri konutlara sahiptiler. Zengin Rumlar kentin doğu kesiminde villalara sahiptiler. Bağda kalma süreci üç aydır...Bu tepelerde su, oldukça kıt olduğu için bu villalara su taşınıyordu. Ulaşım bağlara hayvan sırtında ve hayvanların çektiği arabalar ile yapılıyordu. Bağlara ulaşım yolları ise bu arazilerde yer alan konutlar ve ekili alanların mülkiyet sınırlarına göre dolaşarak açtığı izlerden oluşuyordu.” (Şenyapılı 2004).

Yazılara göre; eski Ankara kentinin bağ dokusu, bu bölgelerde yaşayan ve farklı etnik grupların yerleşme mekanları olarak sınıflanmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre;

- Çankaya bölgesindeki bağlarda Türkler yer almaktadırlar.
- Dikmen Köyü ve Çaldağın kuzey yamaçlarında yer alan bağlarda Rumlar yaşamaktaydı. Bu bölgede Büyük ve Küçük Ayrancı’da, Yukarı ve Aşağı Öveçlerde, Çal ve Çataklı bağlarında güzel köşk ve bahçeler vardı.
- Diğer hıristiyanlar ise kuzeyde Bağlum Dağı güney yamaçlarında, Çubuk Çayı kenarlarındaki Keçiören ve Etlik bağlarında çoğunluğa yaşıyorlardı (Şenyapılı 2004).

4.5 Ankara Kent Dokusu

Günümüze kadar hayatını devam ettiren Ankara Kalesi, Hitit Döneminde bir askeri garnizon olduğu sanılmaktadır. Ankara Kalesi, Galatların müstahkem mevkiilerinden birisi olmuştur. Roma döneminde kent, ovaya doğru gelişirken, tepe akropol olarak, yerini korumuştur. Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Kalenin hisarı burada yükselmiştir. Öte yandan Ankara kenti, eski çağlardan beri ana ulaşım yollarının üzerindedir. Kentin yakın çevresinde zengin su kaynakları bulunur. Tüm bu coğrafi

koşullarının, Ankara'nın tarihsel konumu üzerinde önemli etkileri olmuştur (Akçura 1971).

4.5.1 İlkçağ'da Ankara

Ankara hakkındaki bilgiler çok azdır. Ama arkeolojik bulgular sayesinde, kentin bulunduğu yörede paleolitik dönemine ait olan yerleşimlerin olduğunu belirlenmektedir. Kentin stratejik önemini tarihi yazılara göre; Büyük İskender'in İran seferi esnasında düşmanı Ankara'da beklemesi, kentin genel konumunun ve yöresinin stratejik öneme sahip olmasının bir göstergesi sayılır (Akçura 1971).

Ankara'nın tarihi, Tunç Çağı'na (Bronz Dönem) Hatti Uygarlığı'na kadar uzanmaktadır. Bunu sırayla Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Makedon, Galat, Roma, Bizans, Selçuklu, ve Osmanlı dönemleri takip etmektedir.

4.5.1.1 Hititler Dönem (4000-1200 M.Ö.)

Hitit Devleti M.Ö. 2. y.y.'de Antik Çağ'da Anadolu'daki ilk siyasi birlik ve uygarlıklardan biri olarak tanımlanır. Ankara kent merkezi ve çevresindeki en eski kalıntılar Bronz Çağ'ında hüküm sürmüş olan Hatti Uygarlığı'na aittir. Hitit Dönemi Ankarası hakkındaki bilgilere, bu dönemi ve kültürü ortaya koyan Orta Anadolu'daki merkezler ve Ankara çevresindeki aslan heykelleri ve sfenks tasvirleri aracılığı ile ulaşılmaktadır. Ankara'nın yakın çevresindeki kazılardan elde edilen bulgular, kentteki yerleşimin tarih öncesi devirlere uzandığını gözlenmektedir (Aydın vd. 2005).

Kaynaklardan günümüzdeki İç Kale'nin Hititler Dönem'inde (M.Ö. 4000-1200) bir yerleşim merkezi olduğu öğrenilmektedir. Ayrıca Hititlerin burada bir askeri garnizon kurdukları anlaşılmaktadır. Kentte Hitit Kalesi aynı Boğazköy ve Alışar yerleşimler gibi taş bloklar üzerinde oturan kerpiç duvarlardan inşa edilmiş olması kalenin Hititlere ait olmasını mümkün kılmaktadır (Aydın vd. 2005).

4.5.1.2 Frigler Dönem (M.Ö. 750-300)

Frigler M.Ö. 1.200'lerde Balkan kökenli olarak Trakya ve Boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelmişlerdir. Siyasi bir topluluk olarak, ilk defa M.Ö. 750'den sonra ortaya çıkmışlardır. Midas Dönem'inde (725-675 M.Ö.) bütün Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya egemen, güçlü bir krallık düzeyine ulaşmışlardır. Anadolu'ya yerleşmeye başladıkları dönem (1.200 M.Ö.) Bronz Çağı çöküşünün yaşandığı dönemdir. Tarihçi Herodot ile coğrafyacı Strabon'a göre; Frigler, Avrupalı bir kavimdir. Anadolu'ya gelmelerinden önce "Brigler" olarak anılıyorlardı. Friglerin ilk kralı Gordias ülkenin başkentine "Gordion" adını vermişti (Aydın vd. 2005).

Gordion'un kalıntıları bugünkü Ankara'nın 76 km uzağında yer almaktadır. Gordion tarihte Frigya'nın başkenti olarak Sakarya nehri ile Porsuk Çayı'nın birleştiği noktada bir höyüktür. Daha sonra bütün Anadolu ve Gordion, Pers İmparatorlu'ğuna katılmıştır. Bu devirde Gordion, Perslerin "Kral Yolu" üzerinde önemli bir yer, pazar kenti, konaklama yeri olarak önemini korumuştur. Gordion'un, güneydoğusunda yer alan tarihi kapısı, sur içinde yer alan sarayları ve Frig Kral ailesi üyeleri ile zenginler ve soylular için yapılmış yaklaşık 80 yığma mezar tepesi kentin en önemli özellikleridir (Aydın vd. 2005).

Ankara içinde ve kentin yakın çevresindeki höyüklerin incelemesinden Frigler Dönemine ait yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Roma Döneminde yaşayan bazı yazarların kayıtlarından da yerleşimin Friglere kadar uzandığı öğrenilmektedir. Frig Döneminde kale ile birlikte düzlük, yamaçlarda ve günümüzdeki Hacı Bayram Cami çevresinde yerleşimlerin olması mümkündür (Akçura 1971).

Ankara'daki Frig varlığı günümüzdeki kent sınırları içinde, Ankara İstasyonu civarında, belediye binası yanında, Çankırıkapı'da, Augustus Tapınağı'nın ve Türk Tarih Kurumu binasının temellerinde bulunan kalıntılardan anlaşılmıştır. Anıtkabir ile Atatürk Orman Çiftliği arasında bulunan yaklaşık 20 tane tümülüs Frig dönemine ait nekropollerdir (arkeolojik kentlerde mezarlıklar ve toplu mezar yerlerinin bulunduğu bölge). Tarihi belgelere göre kent kuzey, güney, doğu ve batıdan gelen yolların

birleşme noktasında bir yüksek tepe üzerinde kurulması askeri ve ticari merkez olmasının rolünü açıklamaktadır (Yavuz 2000).

4.5.1.3 Lidyalılar Dönem (M.Ö. 700-546)

Lidyalılar, Frig devletinin yıkılışından sonra tüm bölgeyi ele geçirerek, Anadolu'da yeni devletin egemenlik sınırları içinde kaldılar. M.Ö 546 yılında Lidya Kralı Perslere yenildi. Bu şekilde tüm Anadolu Pers İmparatorluğunun egemenliği altına geçti. Bu dönemde tahıl üretimi, hayvancılık, meyvecilik, sebzeçilik, dokumacılık, maden çıkarma ve şarap üretimi bölgede gelişmiştir. Bu sistem bölgelerarası ticareti de etkilemiştir. Pazar yerlerine sahip olan ve ticaret ulaşım yolları üzerinde yer alan kentler, mal taşıma kolaylığı, bölgesel ticaretten fazla yararlandılar. Ankara kenti, ticaret yolu üzerinde yer aldığından (İpek Yol) bu koşullardan yararlanmıştı (Yavuz 2000).

4.5.1.4 Persler Dönem (M.Ö. 547-331)

Ünlü tarihçi Herodotos, Pers İmparatorluğu Döneminde ordu, ticaret ve posta yolu olarak Kral Yolu'nun Ankara'dan geçtiğini yazmaktadır. Perslerin gerek Anadolu'yu ele geçirme, gerekse Yunan kent-devletleriyle sürekli savaşlarının temel nedeni, Anadolu'dan geçen doğu-batı ticaret yolunu kendi denetimlerine alma isteğidir. Bahsedilen "Kral Yolu" Mezopotamya'da Susa kentinden başlar ve Anadolu'yu baştanbaşa geçerek, Batı Anadolu'da Sardis kentinde son bulur. Bu yol üzerinde konaklama, barınma yerleri kurulmuştur. Ankara kentinin bu yolun üzerinde, 200 yıl boyunca önemli bir konaklama ve ticaret kenti durumuna geldiği sanılmaktadır (Erzen 1946).

4.5.1.5 Helenistik Dönem (M.Ö. 331-278)

Tarihçi Arrianos, Anabasis adlı yapıtında Makedonyalı Büyük İskender'in savaşlarını anlatır. M.Ö. 334'te İskender, Frigya'nın başkenti Gordion'da kışı geçirdikten sonra, M.Ö. 333 baharında Ankara'ya ulaştı ve Pers ordusunu beklemeye başlar. İskender

büyük doğu seferinde Ankara'ya kadar Kral Yolu'nu, sonra daha güneye dönerek başka bir yolu izlemiştir. Bu, Tuz Gölü'nün güneyinden geçen doğu-batı yolu önem kazanmasının açıklanmaktadır. Yol değişimi Ankara kentini de etkilemiştir (Aydın vd. 2005).

4.5.1.6 Galatlar Dönem (M.Ö. 278-189)

Orta Avrupa kökenli Kelt kavimlere mensup olan Galatlar M.Ö. 280-274 yıllarında Balkanlar ve Batı Anadolu'da yaşadıkları zaman sonra Orta Anadolu'da Ankara, Çorum ve Yozgat'ta yerleştiler. Aşiret yapısına dayanan Galat krallıkları, M.Ö. 1.y.y. Roma İmparatorluğunun egemenliğine kadar varlıklarını sürdürdüler.

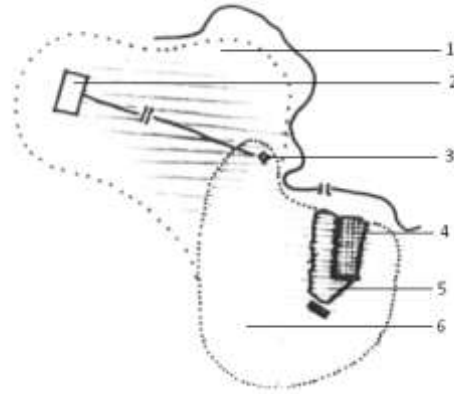
M.Ö. 281'den itibaren Balkan Yarımada'sında akınlarda bulunan Galatlara ilişkin Tektosaglar Kabilesinin M.Ö. 278 civarında Ankara ve çevresini işgal ederek kendilerine Kalenin batısında yerleşim merkezi kurdular. Genel olarak Galatlar kentlerini, savunmaya elverişli tepeler ve kaya çıkıntıları üzerinde kurarak, kent çevresini dairesel ya da oval sur (oppidum) ile kuşattılar. Eski Ankara Kalesi de bu kale-kentlerin tüm özelliklerini taşımaktadır. Tepe üzerinde yer alan Ankara Kale-kenti, bölgenin yönetim merkeziydi (Akçura 1971).

Roma Dönemi öncesinde Ankara'da inşa edilen yapılardan hiçbir iz kalmamıştır. Ancak Augustus Tapınağı'nın aslında bir Men Tapınağı olduğu ve M.Ö. 2. y.y. ikinci yarısında II. Attalos veya III. Attalos zamanında Bergama sanatçıları tarafından inşa edildiği ileri sürülmektedir. M.Ö. 25 y.y. Ankara bütün Galatya ile birlikte Roma İmparatorluğuna bağlanmıştır (Akçura 1971).

4.5.1.7 Romalılar Dönemi (25-400 M.S.)

M.Ö. 189'de Roma orduları Ankara'ya gelmişlerdir. Roma kaynaklarına göre; kent geniş bir alana yayılarak, gösterişli bir görünüme sahiptir. Kent M.Ö. 25'de Augustus tarafından fethedilerek Roma İmparatorluğu tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

Ankara Galatya Eyaletinin başkenti olarak, önemli büyük ticari merkez olma özelliğini sürdürmüştür. Augustus, Ankara'yı Orta Anadolu'nun üç yönetim merkezinden biri yapmaya karar vermiş, kenti geliştirerek İmparatorluğuna ana bir merkez haline getirmiştir. Ankara bu dönemde büyük bir metropolise (ana kent) dönmüştür. Yazılara göre; kent beş mahalleye sahiptir. Bu dönemde mahalle sayısı onikiye çıkar. Kentin ilerleme ve genişlemesi uzun yıllar devam edince, kentin etrafında duvar çekilmesine karar verilir. M.S. 3. y.y.'da bu duvar barbarlar tarafından yıkılmıştır. Roma Dönemden günümüze kadar, kalan bina kalıntıları; Roma Hamamı, Augustus Tapınağı, Roma Tiyatrosu, Sütunlu Cadde'dir. Şekil 4.3'de Roma Döneminde kent sınırı, haman ve tapınağın ilişkisini göstermektedir. Ayrıca Bizans ve Selçuk Dönemlerinde kent sınırlarını ve kale ile ilişkilerini açıklamaktadır (Akçura 1971).

Şekil 4.3 Ankara kentinin farklı dönemlerde kent sınırları (Tankut 2007)

1-Roma kenti, 2- Roma Hamamı, 3- Roma tapınağı 4- Bizans-Selçuk Döneminde Kale, 5- Bizans Kastron ve Selçuk döneminde iç kent, 6- Bizans döneminde Aşağı Kent, Selçuk Döneminde dış kent

Romalı yöneticiler, doğu kentlerinde istikrar ve eğemenliği sağlamak amacıyla, yerli seçkin sınıfın desteğini alarak, bunu geleneksel bir politika haline dönüştürdüler. Roma sistemi içinde Ankara, Anadolu bölgesinde Anadolu'da İmparatorluğu temsil eden merkezidir.

Bu dönemde Ankara, Anadolu'da, Roma'nın İmparatorluğunun yol ağında önemli bir kavşak niteliğini kazanmıştır. Bu yollar kavşağında idari, askeri ve ticari (yün ve boya imalat) yönden ve kültürel yaşamın en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.

İmparator Augustus, kentte kendi adını taşıyan tapınağın yapılmasına izin vermiştir. Tapınak bir Men Tapınağı üzerine yapılmıştır. Bu dönemde kent, eski Yunan kent devletlerinin (polis) kuruluşu örnek alınarak, bir serbest kent haline dönüştürülmüştür. Bu nedenle de, Yunan kent devletlerinde bulunan kurumlar Ankara'ya da yansımıştır. Ankara tüm ölçütlerde dönemin diğer Roma kentlerinden daha genişlemiş bir alana sahiptir (Aydın vd. 2005).

Bu dönemde Ankara farklı yönlerden yolların kesişim noktasında yer alarak, "stratejik konumun" en önemli özelliğine sahiptir. Roma yollarının istikamet ve güzergahlarında mil taşları bulunurdu. Mil taşları her Roma mil ölçeğinde 1.485 m'de bir dikilirdi. 85000 km olan Roma yol ağının 10000 km ya da 6750 mil uzunluğundaki bölümünü Küçük Asya'da bulunmaktadır (Aydın vd. 2005).

Ankara'dan geçen yol sistemi iki çember üzerinde kurulmuştur; birinci küçük çember Ankara'nın yakın çevresinde yer alan Roma kentleridir. İkinci büyük çember ise "ülkeler arası" bağlantıları kurmaktadır. Roma döneminde, Perslerin "Kral Yolu" gibi, Ankara'dan geçen bütün yollar sadece Antik Çağ'a ait değildir. Ankara'da bulunan sikkelerin, Ankara baskısı olmak üzere 26 farklı kentte ait olması, Ankara'nın önemli bir kavşak noktası olduğunu açıklamaktadır (Aydın vd. 2005).

4.5.2 Ortaçağ'da Ankara

4.5.2.1 Bizans Dönemi (M.S. 395-1073)

M.S. 395'de Roma İmparatorluğu ikiye bölünmüş, Ankara Doğu Roma İmparatorluğunun topraklarında kalmıştır. Anadolu'da Hıristiyanlığın hızlı yayılması nedeni ile Ankara Hıristiyan bir kente dönüşmüştür. Augustus Tapınağı bu dönemde

Hristiyan bir bazilika haline dönüştürülmüştür. 4. y.y.'nin ortalarında Ankara, İmparatorluğun tatil mekanı haline gelmiştir. Constantinople Doğu Roma'nın merkezi olduktan sonra imparatorlar, 4-5. y.y.'larda dinlenmek üzere İstanbul Boğazı'nın nemli havası yerine, Ankara'nın daha kuru ve dağlık atmosferini tercih etmişlerdir. II. Theodosius (408-450) yazları sarayını Ankara'ya taşımıştır. Ankara'da çıkarılan kanunlar, İmparatorun Ankara'da geçirdiği zamanları kanıtlamaktadır (Akçura 1971).

M.S. 334'den 1073 yılına kadar Ankara'nın kaderi, Bizans İmparatorluğu'nun kaderine bağlıdır. Kentin askeri ve lojistik önemi Bizans'ın uzun dönem boyunca sürmüştür. Ankara 6. y.y.'dan sonra birçok kez türlü Arap ordularının eline geçse de, 11.y.y.'nin sonuna kadar Bizans İmparatorluğu'nun önemli bir yanyolu olma özelliğini korumuştur (Aydın vd. 2005).

İmparatorluğun güçlü dönemlerinde kent barış içinde yaşayıp, zenginleşmiş; zayıf zamanlarında ise, doğudan gelen akınların, baskısı karşısında kentin savunma fonksiyonu öne çıkmıştır. Şekil 4.4'de, Ankara'nın Bizans döneminde kale (kastron), iç ve dış kent ve kentin sınırlarını göstermektedir.

Ankara Kalesi, Bizans Döneminde önemli bir varlık olarak tanımlanır. Özellikle de kaleden bugüne kadar ayakta kalan kısımlar Bizans Dönemindedir. Ankara Kalesi'nde, ilkçağ yapılarında ve mezarlarında işlenmiş mermerler, yontulmuş bloklar, sütun ve heykel kaideleri, kitabeler, kabartmalar kullanılmıştır. Bu devşirme malzemeler sur duvarında kullanılmıştır (Akçura 1971).

Ankara, 1073 yılında Türklerin eline geçmiştir. Osmanlılar tarafından Anadolu'nun siyasi birliğinin kurulmasına kadar geçen karışık dönemlerde kent, Türk Beylikleri ile Bizans arasında el değiştirmiştir. Askeri fonksiyona sahip olan Ankara Kalesi'nin günümüzdeki biçimi Bizanslar ve Beylikler zamanında belirlenmiştir.

4.5.2.2 Selçuk Dönemi (1073-1304)

1071 yılında, Selçuklu Sultan Alparslan Malazgirt zaferini kazanarak Anadolu'nun kapılarını Türklere açmıştır. Daha sonra 1073'de önemli bir askeri geçiş güzergahı ve

doğal kaynaklara sahip olan Ankara'yı ülkesine katmışlar. Selçuklu Dönemi eserlerinden çok azı bugüne kalmıştır. Selçuklu sultan ve beylerinin kendi aralarındaki çekişmeler kentin kaderini etkilemiştir. Bu dönemden Ankara'da az sayıda eser bulunmasının nedeni, kentin bir uç kent olmasıdır (Akçura 1971).

4.5.3 Yeniçağ ve Yakınçağın başlangıcında Ankara

4.5.3.1 Osmanlılar Dönemi (1254-1923)

Ankara 16-19. y.y.'lar arasında yabancı gezginlerin uğrak yeri olmuştur. Gezginler yazdıkları seyahatnamelerde kentle ilgili bilgiler vermişlerdir. Çizdikleri gravürler, döneme ilişkin görsel malzeme sayılmaktadır.

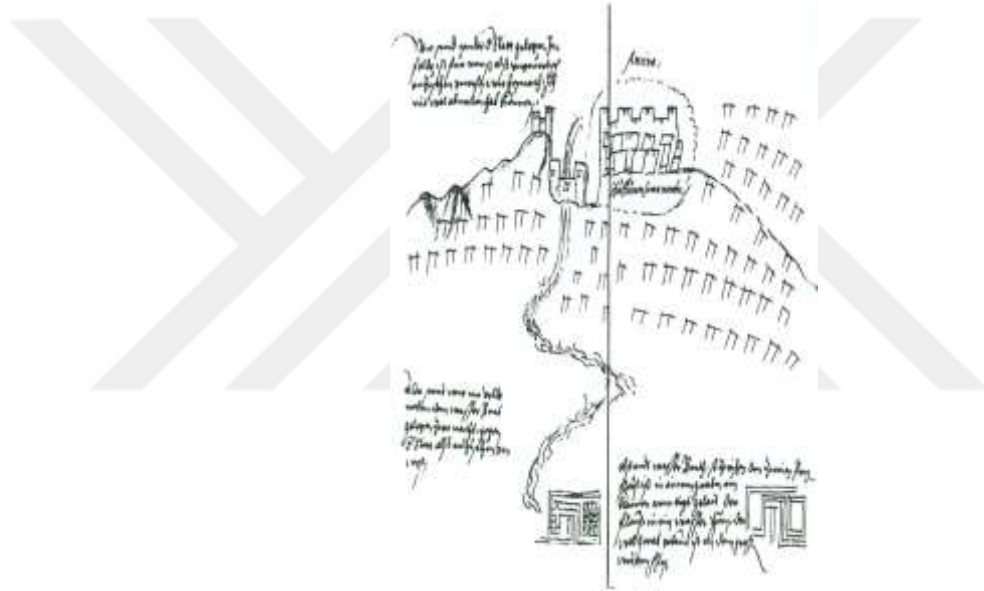
16. y.y.'da Baron de Busbecq ve Hans Dernschwam Ankara'yı ziyaret etmiştir. O dönem Ankarasını "Angur" ya da "Engarü" olarak adlandırarak, küçük bir çay üzerinde yer alan köprüden söz etmişlerdir. Büyük bir ihtimal ile sözünü ettikleri köprü Akköprü, çay ise Çubuk Çayı'dır. Şekil 4.4'de 16.y.y.'da Ankara kentinin iç ve dış kale, mahalleler ve durumunu göstermektedir.

Şekil 4.4 16. y.y.'da Ankara kentinde iç ve dış kalenin durumu (Günel ve Kılıcı 2015)

Dernschwam kenti şöyle anlatmaktadır: “Kale yüksek bir tepe üzerinde yer alarak, kent tepenin etrafında düzensiz bir biçimde, ovaya uzanmaktadır. Kent Yukarı ve Aşağı Kent olarak iki kısma bölünmüştür. Yukarı Kent anlaşılacağı gibi Kale ve yakın çevresi, yani bir nevi “akropolis”, Aşağı Kent taş ve tuğladan örülmüş dış surun içinde kalan mahallelerdir. İç Kale’de bir mescit muhtemelen Alaeddin Camii ve bugün bilmediğimiz bir Ermeni Kilisesini anlatır”. Günümüzdeki Ankara’da İç ve Dış Kale’nin durumu Bizans Döneminden gelmektedir (Madran 1998, Aydın vd. 2005). Şekil 4.5’de, Dernschwam’ın çizimine göre; Ankara Kalesi stratejik bir konumda yer almaktadır. Çizimde kalenin planı ve kalenin beşgen kuleleri görünmektedir.

Şekil 4.5 Dernschwam’ın Ankara Kalesi ve Hıdırlık Tepeden yaptığı çizim (Sülüner 2014)

Dernschwam’ın çizimlerine ve günlüğüne göre, Kale’nin karşısında Hıdırlık Tepesi ve savunma duvarları görünmektedir. Ayrıca bu iki tepenin (Kale ve Hıdırlık) birbirlerine bağlantısı üç kuleli bir köprü ile göstermiştir. Ayrıca duvarlar Bentderesi ve kentin bu bölümünü korumak (dokumacılık ve sof endüstrisi merkezi) amacıyla yapılmasına işaret etmiştir (Sülüner 2014).

Ortaçağ ve Osmanlı Dönemlerinde Ankara'nın merkezinde kale etrafında üç pazar gelişmiştir. Kale'nin güney kapısı önünde (Saat Kulesi) Atpazarı, onun güneyinde Koyunpazarı ve Samanpazarı.

Tıpkı Roma ve Bizans dönemleri gibi, Osmanlı Döneminde Ankara, kıyıları ile İç Anadolu, Karadeniz ile Akdeniz, Balkanlar ve Mezopotamya arasındaki ulaşımı sağlamak için kilit nokta olmuştur (Aydın vd. 2005).

1603 yılında Celali İsyanları sırasında, kentlere ve kasabalara saldırılara karşı Ankara halkı örgütlenmiş saldırılardan korunmak amacıyla 1607-1608 yıllarında kentin çevresinde bir duvar inşa etmişler. Bu duvar, inşa edildiği 17. y.y. başından 19. y.y.'nin sonlarına kadar, üç yüz yıl boyunca yerleşim alanını belirleyen bir morfolojik öğe olarak varlığını sürdürmüştür ve kent bu duvarın dışına çıkmamıştır.

Selçuklu Döneminde kent hisar merkezli olmuş, zaman içinde büyüyerek hisar dışında genişlemiştir. Osmanlı Döneminde Ankara, kale merkezli bir yerleşim olarak tanımlanır. Genişleme yönleri özellikle Kale'nin kuzeyinde Hatip Çayı kenarında, Kale'nin batısında İncesu Deresi ve Ankara Çayı istikametinde, güneyde Hacı tepesi istikametinde, doğuda Kayabaşı istikametinde kent genişlemeye başlamıştır (Erdoğan vd. 2007).

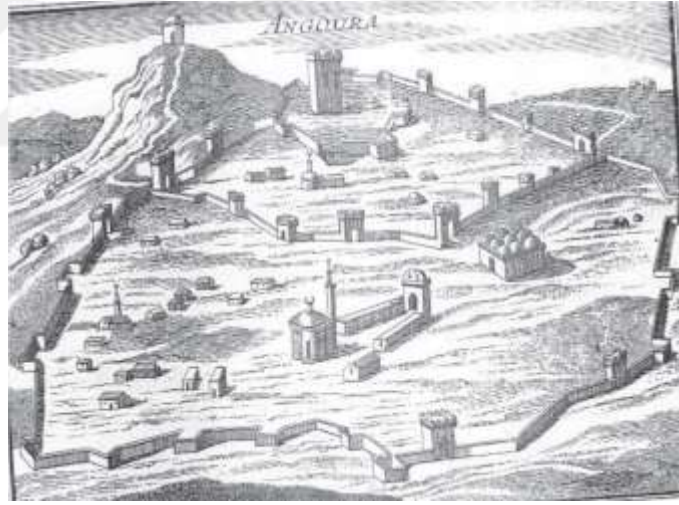
Kale, kentin Türkleşme döneminde ilk müstahkem bölge olarak kullanılmıştır. Selçuklu döneminde Kale ilk başta garnizon olarak kullanılmış, sonralar "Sultan Camii" ya da Alaaddin Camii yapılarak hem askeri ve hem de halkın yerleştiği bir kale-kent özelliği kazanmıştır. Kale'de ilk yerleşimlerde Hristiyanlar ve Rumlardır. Türkler Kale içinde yerleştikten sonra kale dışına taşınmışlardır. 1618 yılında Polonyalı seyyah Simeon Ankara'yı; "Ankara, dış, orta ve iç olmak üzere üç kat surla çevirili ender bir kent dir" (Erdoğan vd. 2007).

Hisar'ın dışında kalan kent, "Aşağı Yüz" ve "Yukarı Yüz" olarak iki ana bölge olarak adlandırılmıştır. Aşağı Yüz: Ankara Kale'sinin Hisaraltı, Bentderesi, Tahtakale, Hacı

Bayram, Belkıs Taşı, Kızılbey, Odunpazarı, Hacı Doğan, Sultan Meydanı, Yeğenbey, Hatuniye, Öksüzce, Namazgahtepe ve Kağnıpazarı yerleşimlerini. Yukarı Yüz ise Ankara Kale'sinin güney ve doğu tarafındaki yerleşimleri içine alan bölgedir. Bunlar; Uzunyol, Bedesten, Mukaddem, Hoca Hindu, Samanpazarı, Buryacılar, Hamamönü, Kayabaşı ve Atpazarı yerleşimleri bu bölgenin ana semtleridir (Sargın 2004).

Diğer Osmanlı ve İslam kentleri gibi Ankara'da kent merkezinin etrafında yer alan konut alanları ve mahallelerin oluşumu bir dini yapının etrafında meslek grupları ya da aynı inanç ve gelenekler çerçevesinde oluşmuşlardır.

Şekil 4.6'de 18. y.y.'da Ankara'yı ziyaret eden Fransız seyyah Paul Lucas, Ankara kalesi ve kentin çevresindeki savunma duvarlarından bir gravür çizmiştir.

Şekil 4.6 1714'de Lucas'ın Ankara Kalesi'nden çizdiği gravür (Sülüner 2014)

Bu gravüre göre; Dernschwam'ın yazılarında ve çizimindeki gibi, Ankara Kalesi'ni Hıdırlık Tepesi'ne bağlayan duvarlar, Bentdere ve çevresini koruma amacıyla yapılmış savunma duvarlarını gözükmemektedir. Ayrıca gravürde iç ve dış surlar, kent kapıları Hisar Kapısı, Akkale, Bedesten ve Celali İsyanlarına karşı inşa edilen surlar ve kuleler gösterilmiştir (Sülüner 2014).

Yine de 1717’de Anakara’yı ziyaret eden Tournefort kent hakkında şunları söylemiştir; “Türkler tarafından Engour diye telaffuz edilen Angora, Levant’ın diğer şehirlerinden daha çok hoşumuza gitti... Angora Anadolu’nun en iyi şehirlerinden biridir ve ihtişamını göstermektedir; yollarda sütunlar ve eski mermerler görebilirsiniz...”.

Şekil 4.7’de Tournefort’un Ankara’dan resmettiği bir gravürü göstermektedir. Bu gravürde; Ankara Kalesi tepe üzerinde yer almaktadır. Arkada ve Kale tepesinin karşısında gösterilen tepe, muhtemelen Hıdırlık Tepedir. Kale, surlar ile çevrelenmektedir. Kalenin surları dışında ve kentin dış duvarları arasında kentin yoğun konut dokusu yer almaktadır. Bu bölgede çeşitli minareler resmedilmektedir Kentin dış duvarları alçaktır. Kentin dış duvarlarında çeşitli kent kapıları yer almaktadır. Duvarlar dışında tarımsal arazi ve mezarlıklar gösterilmektedir (Anonim 2015g).

Şekil 4.7 1717 yılında Tournefort’un Ankara’dan çizdiği gravür (Anonim 2015g)

4.5.3.2 Kapitalizm Öncesi Osmanlı İmparatorluğu

Kapitalizm öncesi, Osmanlı İmparatorluğu altında gelişme döneminde; Anadolu kentleri bir yandan bölgelerin merkezi ve diğer yandan örgütlü bir sistem bölümleri olarak görev yaptılar. Bu dönem, ülkede kentsel faaliyetler ve kentler arası hareketlerin başladığı dönemdir. Devlet, yol ağını iyi durumda tutmakta, tüccarın can ve mal güvenliğini koruyarak ticareti desteklemektedir. Bu dönemde Ankara önemli bir ticaret

merkezidir. 15-17. y.y.'lar ortasında, kentler arasındaki iş bölümünde, Ankara'daki Ahi örgütü, kervanların ve ordunun deri ve demirden yapılmış malzeme ihtiyacını karşılıyordu. Saman, at ve koyun pazarları, değirmen ve sabun atölyeleri, 1432'de kurulan çinihane ve topraktan üretim yapan diğer imalathaneler, aba ve kaftan pazarları bu görevi yerine getiriyorlardı (Aydın vd. 2005).

17. y.y.'da Anadolu'da ortaya çıkan ulaşım ağı, tarımsal ve tarım dışı üretimden elde edilen artık ürünün başkente aktarılmasını sağlayacak bir şekilde örgütlenmişti. Ankara'dan geçen kervan yolu bu ana kanallardan birini oluşturuyordu. Ankara'nın 16-18. y.y.'lar arasında uzmanlaştığı üretim alanı "sof" türü dokuma idi.

16. y.y.'ın sonu itibari ile, Avrupa'da başlayan sanayileşme hareketleri 17. y.y.'dan Osmanlı İmparatorlu'ğunu da etkiledi. Ankara'nın bu krizden etkilenmemesi beklenilemezdi. Batının gelişmesi, ana ticaret yollarının deniz ve su yollarına taşınması, Osmanlı İmparatorlu'ğunun ve Anadolu'nun geçiş yolu olma işlevini sarstı. 17. y.y.'da Celali İsyanları üretimi yavaşlatarak ulaşımı zorlaştırdı, dönemde kentlerin gelişmesini engelledi. Ankara kendisini bu karmaşanın ortamında buldu. Buna rağmen 19. y.y.'la kadar Ankara yine de önemli bir kent olarak kaldı.

Ankara'nın tiftik üretimi ana faaliyeti olarak, 1838'de Osmanlı İmparatorlu'ğun ekonomik hayatını sarsan "Ticaret Anlaşması" ile yıkılmaya mahküm oldu. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'nın açık pazarı haline dönüştürüldü. Batı sanayinin ürettiği ucuz mensucatın serbestce ithaliyle, Ankara'daki tiftik üretimi hızla dramatik bir şekilde yıkıldı (Akçura 1971).

19. y.y. sonlarında Deutsche Bank ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan ve bir demiryolunun yapılması konusundaki anlaşma ile 1889'da başlayan yapım çalışmaları sonunda 1892'de Ankara'ya ilk tren geldi (Madran 1998).

Bu dönemde kenti ziyaret eden seyyahlardan. Membr kentin etrafında büyük bahçelerin olduğunu anlamaktır. 1837’de Ankara’yı ziyaret eden Poujoulat göre; “Ankara üç ya da dört tepe üzerinde kurulmuş: en yüksek tepede kale yer almıştır” (Madran 1998).

Yine Madran’a (1998) göre, Perrot 19. y.y.’lin ikinci yarısında Ankara’yı şu şekilde anlatmaktadır; “Ankara kenti iki parçadan oluşur. İlk parçada, tüm zengin evler ve önemli pazarların bulunduğu Aşağı Kent adlanır. Bu kent bir dış duvarla çevrilidir. Duvarın dış kenarında Tabakhane Çayı ovaya doğru döner. Kentin ikinci bölümü ise, üzerinde kuleler olan Kale’dir. Bu tanım, bugün mevcut olmayan sur ile, bugün mevcut olan sur arası (Aşağı Kent) ile bugün en dış surun çevirdiği alanı Kale olarak veren bir tanımdır” (Madran 1998).

Barkley ise 1878’de Ankara’yı yuvarlak bir tepe üzerinde yayıldığını ve tepenin kuzeyinde yaklaşık 30 m. bir mesafede ikinci bir tepenin olmasını açıklamaktadır. İki tepenin arasında Bentdersi yer almaktadır. Bu dere 1960 yıllara kadar üstü açık olarak izlenebilirdi. Ankara’nın batısında sulamaya çok uygun olan bir düzlük uzanmaktadır. Kentin yakın çevresinde bağ ve bahçeler yer alırdı. Ayrıca Ankara Kalesi tüm gezginlerin ilgisini çeken bir kent ögesi olarak tanımlanmıştır. M.Ö. 8. y.y.’dan bu yana Anadolu’da dünyanın diğer bölgeleri gibi tüm yerleşimler yamaçlarda ya da kale içinde ve sur duvarlarla çevirili olarak yer almaktadırlar (Madran 1998).

Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılmasıyla, Osmanlı başkenti İstanbul ve Anadolu’nun büyük bir kısmı İtilaf Devletleri tarafından istila edildi. Türklere İç Anadolu’da çok küçük bir bölge bırakıldı. Oldukça geniş bir bölge İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan tarafından paylaşıldı.

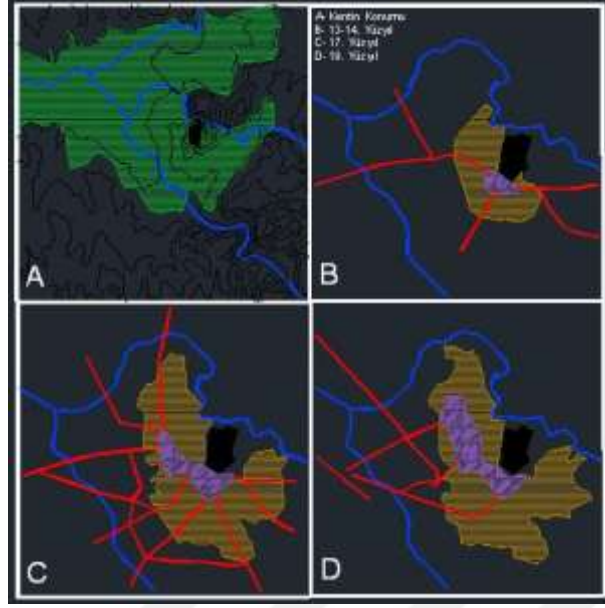
27 Aralık 1919’de Ankara Mustafa Kemal Atatürk tarafından, Ulusal Savaş için Heyet-i Temsiliye’nin yerleşme mekanı olarak seçildi. Buna karşı Türk Milli Mücadelesinin lideri Kemal Atatürk, 1920’de Ankara’da direniş hareketinin başlangıcını resmi olarak ilan etti. 23 Nisan 1920’de TBMM’nin Ankara’da açılışı ve yeni hükümetin kurulması kentin fiziksel/mekansal, demografik ve sosyo-ekonomik durumunu etkiler. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasından sonra, 29 Ekim 1923’te Cumhuriyeti ilan ederek Osmanlı

Devleti yerine Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdu. Türkiye Büyük Millet Meclisi 13 Ekim 1923'te Ankara ilinin merkezi olan Ankara kentini başkent olarak ilan edildi.

Ankara'nın başkent ilan edilmesi kararının önemli nedenleri; yıkılan İmparatorluğun ve kaldırılan Halifeliğin imgelerinden uzak durmak, yarı sömürge ve yüksek bağımlı ekonomiden kurtulmak ve bağımsız bir ülke ve ekonomi oluşturmaktır.

Tankut'a (1993) göre; "...yeni bir başkent yaratılmasının ulusal bütünleşme yolunda simgesel bir anlamı vardır; ayrıca, yeni başkent Ankara'dan, çağdaş yaşam için gerekli, modern dekoru sağlaması da beklenmektedir" (Tankut 1993).

Şekil 4.8'da Ankara kentinin farklı dönemlerde, fiziksel genişlemesini ve Ankara başkent olmadan ve modern planlama dönemine girmeden önceki durumunu açıklamaktadır; Bu dönemde, kent alansal olarak genişleme göstermektedir. Kent içi ve dışı ulaşım ağları yoğunluk göstermektedir. Kent önceki durumuna göre ne kadar genişlese de, yine de doğal sınırları içinde yer alarak, kentin yeşil kuşağı korunmaktadır. Kentin alansal ve fiziki genişlemesi, önceki döneme göre fazla değildir. Ama kapalı çarşı bölgesi genişleme ve büyümeyi gösteriyor. Kent içi ve dışı ulaşım yolları ağında büyük bir değişiklik yaşanmamıştır. Yine de kent alansal olarak, kendi doğal sınırları içinde, su yolları ve yeşil kuşak içinde yer almaktadır. Bu sistemde kentin bağ dokusu ve yeşil kuşağı korunmaktadır.

Şekil 4.8 Ankara kentinin farklı tarihi dönemlerde gösterdiği alansal genişleme durumu (Tankut 1993'den değiştirilerek alınmıştır).

A- Ankara'nın topografik durumu, kenti çevreleyen çaylar ve yeşil kuşak, B- 13-14 y.y.'larda Ankara kentinin Selçuk Dönemi, C- 17. y.y.'da, Ankara Osmanlı dönemi, D- 19. y.y.'da, Ankara başkent olmadan önceki durumu

4.5.4 Ankara Planlama Dönemleri

Ankara başkent oluşumundan sonra, yapılan planlama çalışmaları bu bölümde yer almaktadır. Her planlama dönemi kendi içerisinde öncelikle planlama ve imar uygulamaları yönünden ele alınmaktadır. Bu bölümde hedeflenen konu, planlama dönemlerinde ilgili uygulamaların Ankara kenti ve çevresinde ki yansımalarını görmektir.

4.5.4.1 Yenikent-Ankara Şehremaneti (1924–1930)

Ankara Türkiye'nin kentleşme sürecinde taşıdığı değer başka sayılır. Özgün bir konum ve öncü bir işleve sahiptir. Ankara kenti modernleşme sürecinde, bir yandan ilk modern kent planlaması, ilk yapı kooperatifi, ilk kamu konutları, ve ilk yaya bölgesine tanıklık ederken, diğer yandan düzensiz kentleşme ve büyük ölçüde gecekondulaşmayı gösteren, gecekondu affına sahiplik yapan özellikleri de taşımaktadır (Cengizkan 2004)

Moderleşme süreci başlamadan önce Ankara kenti eski Anadolu kent özelliklerini taşıyordu. Ankara küçük bir Orta Anadolu kasabası olarak iki katlı kerpiç evlerden oluşan, bakımsız bir doku özelliği gösteriyordu. 1916 yılında Ankara'nın geçirdiği büyük yangın, bu küçük kasabanın neredeyse üçte ikisini yok etmiştir. Savaş yıllarında Ankara'da kurulan yeni yönetim, kendisine yer bulmak zorunda kalmıştır (Cengizkan 2004).

Önce Ankara'da 23 Nisan 1920'de Milli Meclis'in kuruluşu, 13 Ekim 1923'de başkentliğin ilanı ve 29 Ekim 1923'de Cumhuriyetin kuruluşu, yönetim kurumların taşınması (yapı ve çalışanları) ve iş arayanların bu eski Anadolu yerleşmesine yönelmesidir (Duru 2012, Tankut 1993).

Mustafa Kemal Atatürk döneminde, Ankara'nın başkent ilan edilmesi ile beraber, eski kenti modern bir kente dönüştürme çabaları başlatıldı. Öncelikle, İstasyon ve Taşhan Meydanını (bugünkü Ulus) birleştiren yol, batıya doğru bir merkezleşme hareketini sergilemektedir. Ardından, yeni koutlara ihtiyaç olduğu için kentin gelecekteki bölge yeni konut genişleme ayarlandı. Aynı zamanda Akköprü üzerinden İstanbul ve batıya yönelen karayolu, bu meydana bir merkez niteliğini kazandırdı.

Bunlar yaşanırken, kent modernleşme ve kamulaştırma gibi toplumsal dönüşümlerle karşı karşıya kaldı. Bunlar kentin toplumsal kimliğinin değişimini ortaya çıkardı. Modernleşme süreciyle beraber kentte, batı yaşam tarzı, yeni planlama anlayışı ve modern mimari yaklaşımları izlenmeye başladı.

Ankara'nın başkent ilan edilmesi ile, kentsel gelişimi için, 16.02.1924 tarih ve 417 sayılı Kanun ile Ankara Şehremaneti, yani Ankara Belediyesi'nin kurulmasına (önceden İstanbul'da kurulan belediye benzeri gibi) karar verildi. Şehremini (Belediye Başkanı) İçişleri Bakanı tarafından atanacaktır. İstanbul'daki Şehremaneti için geçerli olan yasal düzenlemelerden uygun olanları Ankara için de uygulanacaktı (Cengizkan 2004).

Kentin çeşitli sorunların ortasında en önemlisi konut sorunudur. Diğer sorunları, yalnızca altyapının yetersizliği değildir. Ankara modern ve batılaşmış bir başkentini sunacağı modern yaşam tarzına uygun imkanlara sahip değildir. Bunları çözmek amacıyla, Ankara'nın kentsel gelişiminin düzenli olmasını sağlayan bir kent planının olması gerekiyordu. Ayrıca, Ankara, Cumhuriyetin kurucularının tarafından bir Ütopya Kenti olarak, algılanıyordu. Bu Ütopya'yı yaratmak için, yeni yönetimin kentsel gelişme konusundaki istekleri şöyle sınıflanabilir (Cengizkan 2004);

- Çağdaş, görkemli, işlevsel ve estetik özelliklerini taşıyan bir yönetim kenti,
- Kentde yeni yerleşen gruplar için, konut gereksinimlerini karşılamak,
- Konut dokusunun gelişimi için, bir altyapı tabanı oluşturmak,
- Çağdaş yaşamın gerektirdiği üstyapı kurumlarını yerleştirmek,
- En son bu gelişmeyi sağlayan yönetim, finansman ve diğer sorunların çözebilmesi için örgütsel çerçevenin kurulması sayılabilir.

1924 yılında, Ankara'da kentin iki merkezini, eski kent merkezi ve yeni yönetim merkezini (Çankaya'da Atatürk'ün konutu) birleştirmek amacıyla, bir ulaşım ekseninin oluşumu başlatıldı. Bu yeni ulaşım ekseninin önceden dar ve tozlu bir yol izi olduğu belirtilmektedir (Cengizkan 2005).

Bu durumda imar işlemleri bir plan kapsamında, hızla başlatıldı. Ankara yeni yönetim merkezi olarak, nüfusunun hızlı artışı, yeni kurum ve yapılarada çalışan nüfus için yaşam yerleri, dinlenmek, yemek, eğitim, eğlence ve kültür etkinliklerine uygun mekanların sağlanması da gerekiyordu.

Cengizkan'a (2004) göre, "bu dönemde yapılması acil gereksinim olan konular şu şekilde sıralanmaktadır; belediye'nin yeniden örgütlenmesi, kent planının hazırlanması, su ve kanalizasyon sorunlarının çözülmesi, kentin aydınlatılması, konut sorununun giderilmesi, ulaşım ağının düzenlenmesi (cadde ve sokak yapımı ve en önemli olan Çankaya-Keçiören akseni), kent içi ulaşım, telefon, harcamalar için bütçe belirlenmesi sayılmaktadır".

Bu çalışmaların başlanması ve plan öncesi belirlenen hedefler ve sorunların çözülmesi için uygulanmaya geçen faaliyetler şu şekilde sıralanabilir:

- Belediye kurumu için İstanbul Şehremaneti Ankara'ya taşınmıştır. Ancak Ankara yeni kurulan bir başkent olarak, farklı olması gerekmektedir. İmar İdare Heyeti, kentteki imar etkinliğini yönlendirecek ve Türkiye kentlerine örnek kararlar üretecektir. Bu nedenle 28 Mayıs 1928 tarihinde 1351 sayılı yasa ile Ankara İmar Müdürlüğü kurulur.
- 1924 yılın başında kentin kanalizasyon ağ projesi bir şirket tarafından başlatılır.
- Ankara'nın hazırlanan ilk haritası Binbaşı Baron Von Vincke'nin 1838 yılında yaptığı haritadır. 1892 tarihinde kente demiryolunun gelişinde güncellenmiştir. Ankara'nın 20. y.y.'daki ilk haritası 1924 yılında hazırlanan 1/4000 ölçekli Şehremaneti Haritasıdır. Bu harita aracılığıyla, "Taşhan'dan (şimdiki Ulus Meydanı) İstasyon'a kadar uzanan bölümde yol boyunca bazı planlama kararlarının alındığı" anlaşılmaktadır. Ayrıca bu harita üzerinde kentin içme suyu kaynak, yol ve dağıtım kanalları gösterilmektedir (Cengizkan 2004).
- 1924 Şehremaneti Haritasına göre; kentin mevcut cadde ve sokakların durumunun iyileştirilmesi, onarımı, yeni yolların açılması başlatıldı.
- Kent içi toplu taşıma modernleştirme çabaları, elektrik ve havagazı çalışmaları ile paralel yürütülmektedir. Mart 1924 tarihinde Çankaya-Keçiören ekseninde otobüs taşımacılığın başlatılması öngörüldü (Cengizkan 2004).
- Bu plana göre, 1928 yılında, bugünkü Demirtepe bölgesinde Ankara'nın Elektrik ve Hava Gazı Fabrikası çalışmaya başlayacaktır.

Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra kentte konut sorunları daha da artmış. sorunu gidermek amacıyla üç yöntem kullanılmıştır: Birinci, eski kentin konut birimlerinde tadilat yapılarak, bölünüp ve düzenlenerek tekrar kullanılmıştır. İkinci yöntem ise terk edilmiş konutların, özellikle terk edilmiş bağ evleri tekrar kullanılmıştır. Üçüncü yöntem ise eski kentin dışında yeni konut birimleri yapılmıştır Carl Christoph Lörcher, daha önce İstanbul İmar komisyonu üyesidir. Türkiyede yaşadığı zaman, İstanbul yangın yerlerinin tasarlanması, Ankara ve Bursa'nın planlanması da istenmiştir. Aynı zamanda 1924 yılında bu şirket aracılığıyla Carl Christoph Lörcher tarafından Bursa için ilk çağdaş kent planını da hazırlandı.

Lörcher'in hazırladığı planlar, savaş yıkımları ile yüzyüze gelen kentlerde bir örnek plan olarak, görülmektedir (Cengizkan 2010).

- Diğer sorun yeni başkent de kamu binalarının açığıdır. Kamu binalarının inşaatının bir kısmı özel sektör, diğerleri Vakıflar eliyle gerçekleştirildi.
- Başkent Ankara'nın geliştirilmesine paralel olan modernleşme çabalarının ana ekseninde planlı gelişme, planlı büyüme, planlı yapılaşma ortaya çıkmaktadır.

Ankara'nın eski fotoğraflarının gösterdiği gibi, bugünkü kent merkezi, Kızılay'dan Çankaya'ya kadar boş bir alanda ölüştür. Bu boş arazi, bataklık, otlak ve bir bölümü de tarım alanları olarak kullanılıyordu. Hatta 1923 yılında Mustafa Kemal'in yerleşim için seçilen Çankayadan dönemde bir yola sahip değildi.

Bu şekilde Ankara kenti kısa bir dönem içinde hızlı bir nüfus artışına uğradı. Kent nüfusu 1920'den 1926'ya kadar yaklaşık iki kata çıktı. 1926-1928 yıllar arasında bir kez daha iki buçuk kat arttı. Dolayısıyla kentin nüfusu 1920-1928 yıllar arasındaki, sekiz yıl içinde yaklaşık dört kat bir artışı yaşadı. Çizelge 4.1'de 1920-1957 yıllar arasında kentin nüfus artışı, kentin büyüme alanı ve dönemlerin imar plan özellikleri gösterilmiştir (Cengizkan 2010).

Çizelge 4.1 Ankara kent nüfusu, yerleşim alanı ve plan dönemleri (Cengizkan 2010)

Tarih	Nüfus			Plan Dönemi	Yerleşim hektar
	Kent	Tüm kentler	Kır Dahil		
1920	20-30,000	-	-	Tarik Haritası	(300 ha)
1924	-	-	-	Lörcher Planı,1924	-
1925	-	-	-	Lörcher Planı, 1925	-
1926	47,727	-	345,837		-
1927	74,533	-	350,023	Ankara Planı Yarışması	-
1928	107,641	-	404,726	Ankara Planı Yarışması ön sonuç	-
1929	-	-	-	-	-
1932	-	-	-	Jansen, 1932	öngörü 2000 ha /710 ha
1939		-	-	Jansen'in Ayrılışı	
1940	90,053	-	620,965	-	1900 ha
1944	-	220,000	-	DP İktidarı Başlangıcı	-
1950	174,964	288,316	819,693	-	-
1954	-	-	-	Ankara Planı Yarışması	-
1955	198,633	451,251	-	-	-
1956	-	455,000	-	-	3650 ha
1957	-	-	-	Yücel-Uybadın Planı, 1957	-

4.5.4.2 Lörcher'in Ankara Planı

Modern anlamda Ankara'nın ilk planı 30 Aralık tarihinde, ilk Belediye Başkanı Mehmet Ali Bey zamanında, eski kent ve yeni kent ile ilişkili olarak, İstanbul'da çalışan "Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne" yaptırılmıştır.

30 Mayıs 1924 tarihinde bu çalışma sonucu, şirketin bir uzmanı tarafından, kentin planı Berlin'li mimar Dr. Carl Christoph Lörcher (1884-1966) tarafından hazırlanmıştı.

Kroki niteliğine sahip olarak raporları şirket müdürü Heussler tarafından Şehremanetine teslim edilmiştir.

Carl Christoph Lörcher, daha önce İstanbul İmar komisyonu üyesidir. Türkiye’de yaşadığı dönemde kendisinden, İstanbul yangın yerlerinin tasarlanması, Ankara ve Bursa’nın planlanması da istenmiştir. Aynı zamanda 1924 yılında bu şirket aracılığıyla Carl Christoph Lörcher tarafından Bursa için ilk çağdaş kent planı da hazırlanmıştır. Lörcher’in hazırladığı planlar, savaş yıkımları ile yüzyüze gelen kentlerde bir örnek plan olarak görülmektedir (Cengizkan 2004).

Ankara Planı, 1 Mayıs 1925 tarihli 583 sayılı kamulaştırma yasının eki olarak yer almıştır. 1924-1925 Lörcher Planları 1928-1932 Jansen Planının ilke kararlarının ana hatları birbirine yakındır (Cengizkan 2004). Bu plan modern bir başkent oluşumunda büyük etkiye sahiptirler. Hazırlanan plan sözü edilen 583 sayılı yasa ile 400 hektarlık bir kamulaştırma düşünülmüş ve bunun 300 hektarı gerçekleştirilmiştir. Lörcher Planında belirlenen alandan sadece 150 hektarı kullanmıştır (Cengizkan 2004).

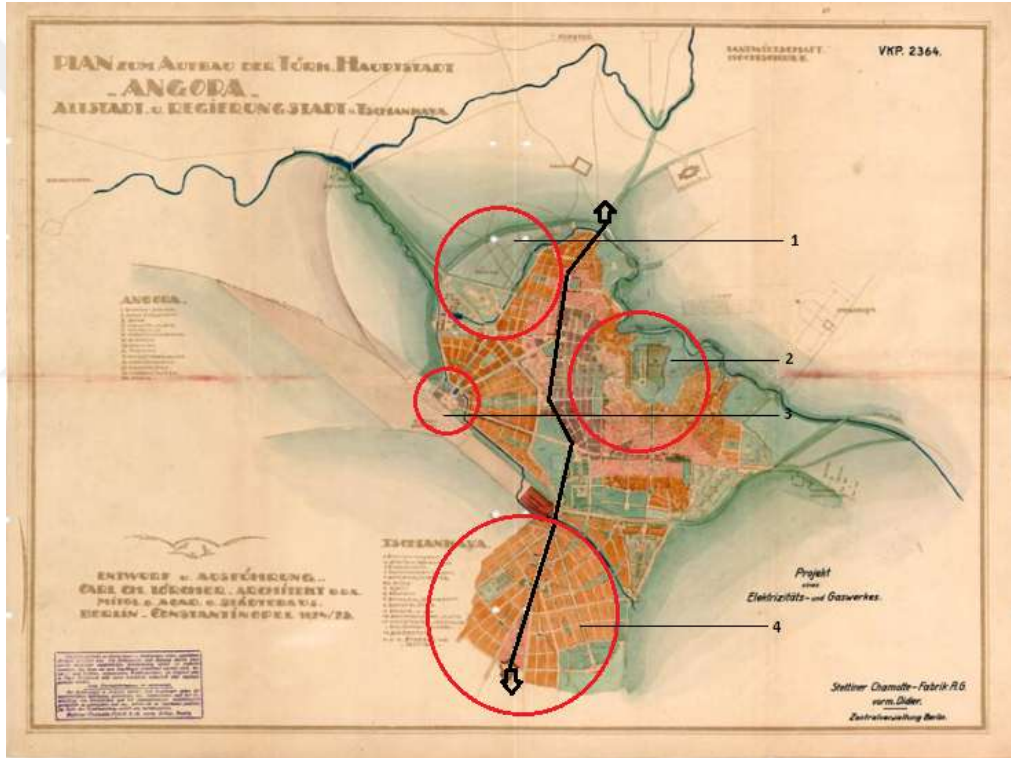
Carl Christoph Lörcher 1933-1936’ye kadar Deutsche Werkbund’a başkanlık yapmıştır. Deutscher Werkbund (Alman Esnaf Birliği) sanatçılar, mimarlar, tasarımcılar ve sanayicilerden oluşan bir Alman derneğidir. İyi tasarım ve ince işe ağırlık veren çok önemli bir organizasyondur. Sonraları; “Deutsche Werkbund”, Bauhaus Ekol’ünün oluşumunda özellikle de tasarım konusunda, modern mimari ve endüstriyel tasarım gelişiminde öncülük yapmıştır (Anonim 2015k).

Lörcher başkanlığı dönemde Martin Wagner, Wilhelm Wegenfied ve Walter Gropius gibi öncü mimarların Bauhaus Ekol’ünden işten ayrılıp ve istifa etmelerine de neden olmuştur. Kaynaklara göre 1930’dan sonra Lörcher bilinçli ve etkin bir siyasi teorisyen olarak Nazi düşüncesinin hizmetinde çalışmıştır (Cengizkan 2004).

Lörcher’in çalıştığı planların ilki, 1924’de 1/2000 ölçeğinde eski Ankara için ve ikincisi 1925 yılında 1/1000 ölçeğinde yeni kent (yönetim kent-Çankaya) için hazırlanmıştır.

Cengizkan'a (2004) göre, "Lörcher Planı hakkında yakın dönemlere kadar, Ankara'nın kentsel gelişimindeki rolünün önemsiz olduğu ve plan uygulanmadan bir kenara bırakıldığı düşünülmüştür. Ama Lörcher'in yaptığı çalışmalar ve tasarımlar Ankara'nın gelişiminde önemli olduğunu ortaya çıkmaktadır." (Cengizkan 2004).

Bu planlar sonraki beş yıl boyunca Ankara'da yeni yerleşimlerin gelişmesini belirlemiştir. Lörcher'in yaptığı planın etkileri ve izlerini, Jansen'nin yaptığı arazi planlamasında izlenilmektedir. Şekil 4.9 Lörcher'in kentin iki parçası için hazırladığı plan göstermektedir.

Şekil 4.9 1924-1925, Ankara Lörcher Planı. Harita üzerinde eski Ankara ve Kalesi, ve yeni Ankara'da yer alan yönetim kenti, Bahçe-kent ve tren istasyonu (Anonim. 2016b.'den değiştirilerek alınmıştır).

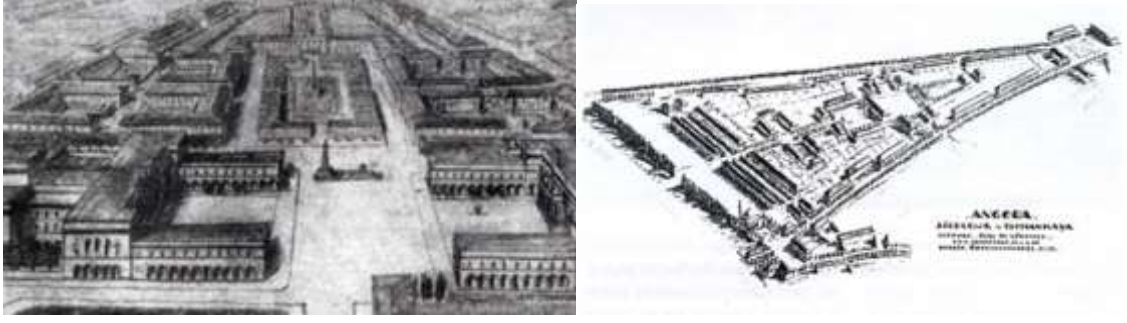
1- Bahçe-kent bölgesi, 2- Kale ve eski kent, 3- Demiryolu stasyonu, 4- Yeni kent bölgesi

Şekil 4.9 planın yoğun ve sıkıştırılmış (compact) bir biçimde modern bir başkent oluşumunu hedeflemektedir. Raporlara göre; bu çalışmada alınan kararlar şu şekilde ortaya konulmaktadır:

- Yeni ve örnek bir başkent oluşumu (Ütopya Kent) için, kentin geçmişi, ile ilişkisi korunmaktadır. Bu doğrultuda kentin tarihi mekanları, Kale ve Augustus Tapınağının korunması gerekir. Ayrıca kentin su kaynaklarının korunması, ulaşım ağının belirlenmesi ve çağdaş ulaşım sistemlerinin kullanılması (tren yolu) gereklidir.
- Ankara kenti için mevcut sanayinin korunması, yeni sanayi kurma imkanlarının sağlanması önemlidir.
- Kentin çeşitli bölümlerinde yapısal ve işlevsel olarak, sağlıklı, modern kent görüntüsü ve kent estetiğinin sağlanması gereklidir.
- Modern bir yaklaşım olarak, kentin açık-yeşil alanları da düzenlenmelidir. Doğal biçimlenme (organik kent) özelliğine sahip olan, pazar yerleri, hastaneler, mezbaha tesisleri, mezarlık, hapisane ve sebze bahçelerin korunmasına gereksinim duyulmuştur. Ayrıca kentin tasarımında Avrupa'nın sanayi sonrası ve modern dönemin kentsel tasarım özelliklerini taşıyan Bahçe-Kent düşüncesini ilk olarak Lörcher Ankara tasarımında kullanmıştı. Sonralar bu düşünce Janssen Planında da devam etmiştir (Cengizkan 2004).
- Yeni kentin mekan oluşumunda, yolların genişliği, önerilen meydanların da yapıların kütlesi ve işlevleri arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Bu düşünceyle, kent, hazırlanan plana göre; Avrupa'nın Rönesans ve Barok Dönemlerinin kentleri gibi, bir resim ya da heykel kompozisyonu özelliğine sahip olacaktır (Şekil 4.10)

Şekil 4.10'da; Lörcher'in Ankara için tasarladığı bir meydan görülmektedir. Bu meydana kentin tiyatro binası ve eğitim merkezi yer alacaktır. Resimde göze çarpan önemli konu güçlü bir eksenin kullanımınıdır. Tasarımın özellikleri, güçlü bir eksen, düz ve geometrik çizgiler, geometrik kentsel doku ve meydan biçimi ve kent parklarıdır.

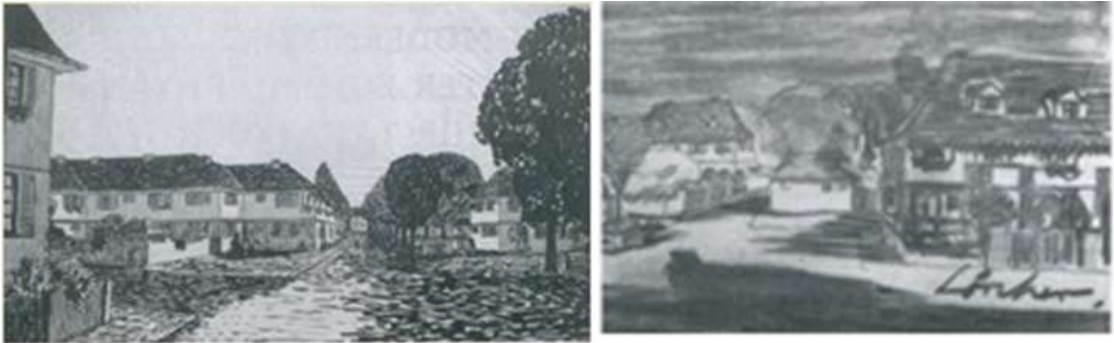

Şekil 4.10 Ankara kentsel alanlar ve Tiyatro Meydanı, Konut alanı, Ankara Çankaya bölgesinden (yeni kent-yönetim kenti) bir konut alanı (Cengizkan 2004'den değiştirilerek alınmıştır).

Lörcher'in çalışması, Avrupa'da başlayan modern hareketlerin mimarı ve kentsel tasarıma yansımaları görülmektedir. Bu kapsamda Sanayi Kenti, Bahçe Kent, Güzel Kent akımlarının etkisi kentsel dokuda kentte yeni işlevler kazandırarak sanayi alanlar, işçi mahallesi, merkezi iş alanları ve yeşil alan sistemlerin kurulması hedef alınmıştır.

Şekil 4.11'de Ankara'da yeni yerleşim alanları ve konut birimleri, kent merkezinin dışında, yeşil alanlar ile çevrelenerek, yaya kullanımı için uygun bir biçimde tasarlanmıştır. Bu bölgelerin sundukları özellik köy ve kırsal alan özelliklerini göstermektedir. Konutlar, bir ya da iki katlı, doğa ile birleşmiş ve içiçe tasarlanmıştır. Konut birimlerinin çevresinde yeşil kuşak ve tarımsal arazi yer almaktadır.

Şekil 4.11 Ankara Lörcher'in çalışmasında, konut birimlerindeki görüntüler (Anonim 2015k)

Ankara kentinin tasarımında Camillo Sitte okulundan etkileildiği gösteren en önemli özellik yönetim kentinde, hiyerarşik ve dizisel olarak güzel meydanların yaratılmasıdır. Bu meydanlar yol üzerinde ve simetrik bir biçimde tasarlanmışlardır. Diğer öğeler ise, uygun biçim, yaşanabilir alt parçaların yaratılması ve Barok ve Rönesans özelliğine sahip olan alt-bölge düzenlemeleridir.

Ankara, ütopyik ve yeni kurulan başkenttir. Ayrıca, kent, çevresindeki bağ ve tarımsal alanlar onedeni ile, doğal bir yeşil kuşağa sahiptir. Bu nedenle bahçe-kent düşüncesi gündemde olan bir konu olarak uygulanmıştır. Kentte yeşil ve organik bir yapı yaratılması düşünülmüştür. Bu planda yeni şehirçilik anlayışının yansıması olarak, açık ve yeşil alanlar, parklar ve spor alanlarının tasarımı ön planda tutulmuştur. Kentin çeşitli işlevlerinin yanı sıra sebze bahçelerin korunması, ve konut alanlarında yeşil alanların yaratılmasına (Bahçe-Kent) da önem verilmiştir.

Ankara kenti ile ilişkili çalışmalardan bahçe-kent düşüncesinin kullanımının Ankara kentinin tasarımında daha da güçlendiği öğrenilmektedir. Bahçe Kent düşüncesinin açıklaması şöyledir; “Tabi’yatın bahş ettiği bu Kâbiliyet hüsn-i istifâde ve tatbık olunursa (güzelce yararlanılır ve uygulanırsa) bugün çorak ve ruhsuz görünen şehre, muhiti (çevresi) bir park yeşilliği için sarılmış bir bahçe şehri şekli verilebilir ve bu halde yeni şehrin manzara-i umumiyesi zeminin bugünkü kabartıları ve tesadüfen mevcut olan serbest düzlüklerin yeşillendirilmesiyle en şirin ve şayan-ı dikkat şehirler sırasında latif bir manzaraya mâlik olabilir. Binâen aleyh, yeşil zemin satırlarını (yüzeylerin) şehrin hâricinden başlayarak, yani yeşil su mecra kuşağından itibâren şehir dâhilinde mümkün merteye içerülere kadar çekmek işimizde hedef ve gaye ittihâz olunmak lâzımdır (edinmek gereklidir)” (Cengizkan 2004).

Bu düşüncenin takipinde Ankara Planı’nda farklı bölgelerde ve farklı gelir grupları için, düşük yoğunlukta konut mahalleleri inşa edilmiştir. Bunlar Kurtuluş, Dumlu pınar ve Demirli bahçe mahalleleridir.

Plan, günün modern şehirçilik ve mimarlık kavramlarını içermektedir. Bu plan kapsamında kentin daha sonraki yıllarda biçimlenmesinin temel ilkelerinin 200.000

nüfusa göre hazırlanmıştır. İstasyon-Meclis-Taşhan-Kale ve Kale'den çıkan yol bugünkü Sıhhiye üzerinden Yönetim Mahallesi olarak değerlendirmektedir. Plan derişik (compact) biçimde İstasyon ve çevresini merkez alarak, Ulus merkezi ile bütünleşmektedir. Kale ve kenti bölen akarsular (Ankara Çayı, İncesu Deresi ve Bent Deresi kentin sınır ve yeşil kuşak olarak) yeşil bantlar ile desteklenmiştir. Genel olarak düşük yoğunluklu, bahçeli konut bölgeleri, diğer kentsel işlevler içinde tanımlanmaktadır (Cengizkan 2004).

Lörcher'in Türkiye'deki tasarım çalışmaları; İstanbul yangın yerlerinin tasarlanması kapsamında Pera-Galata ve Üsküdar-Kadıköy, Bursa ve Ankara planlanmasından söz edilmelidir. Howard'in Bahçe-Kent, Camillo Sitte'nin Güzel-Kent ve Tony Garnier'in Sanayi-Kent düşüncelerin etkisi Lörcher'in planlarına yansımaktadır.

Sanayi Kenti düşüncesinin etkilerini Ankara başkent tasarımı üzerinde; kentin kuzey ve doğusunda iki açık pazar hizmet alanı, Numune Hastanesinin genişletilmesi ve yakın gelecekte büyük yeşil parka yakın olması, Merkezi Hastane ve Askeri Hastanın önerilmesi, Mezarlıkların kentin merkezi bölgesinden kaldırılarak kentin dışında örneklerinde gösterilmektedir. Ayrıca Yeni Mahallenin yapımında, uygun yerler olarak seçilen bataklık arazi kamulaştırılmıştır. Bu bağlamda bataklık alanların kurutulması ve Ankara'ya temiz hava sağlamak için yeşil alanların artırılması hedeflenmiştir. Kamulaştırmalar Gençlik Parkı, Kurtuluş Parkı, Endüstri Bölgesi, İstasyon Bölgesi, Hipodrom ve Vekaletler Mahallesi gibi kamusal alanların gerçekleştirilmiştir.

Genel bir bakışla 1924-1925'de Lörcher Plan çalışmaları ile eski Ankara'nın dönüşümü ve Yeni Kent'in kuruluşu için adım atıldı. Lörcher şunu açıklamıştır "İki su izi (İncesu ve Tabakhane dereleri) şehrin yerleşim bölgesini doğal bir kuşakla sarmaktadır ki, bu kuşağın şehrin çevresinde doğal bir park oluşturduğu görülebilir. Bir tayyareden kuş bakışıyla bakılır veya şehrin genel fotoğrafı alınırsa, şehrin su kaynaklarına göre genel görünümünde bu etkinin olduğu kesindir. Doğanın bağışladığı bu özellik ve fırsattan güzelce yararlanılır ve uygulanırsa, bugün çorak ve ruhsuz görünen şehre, çevresi bir park yeşilliği ile sarılmış bir bahçe şehri formu verilebilir... Zarif (güzel) Kale'yi, şehrin

panoramasına olabildiğince çok bakış açısından dahil etme isteği, daha başka yerlerde de gerçekleştirilmiştir” (Cengizkan 2010).

Ankara'nın ilk planı olan Lörcher planı, kentin bugünkü simgesel merkezi olan Kızılay ve çevresi ile ilişkili temel kararlar vermiştir. Sonraları Jansen de bu mahalle ve bölgeyi bir veri olarak planında kullanmıştır. Lörcher planı bir ızgara yol sistemi üzerine dayanan, homojen, bahçeli, tek ve en fazla iki katlı binalardan oluşan bir kentsel gelişme öngörmektedir (Şenyapılı 2004).

Bu plan uygulanmasına karşın, kent 1927'nin sonunda Çankaya ve Keçiören'e doğru yayılmak eğilimindedir. Örnek olarak, yüksek bir plato üzerinde yer alan eski bağ ve bahçeler alanında, Cebeci ve Yenikent'de, dağınık, düzensiz ve kaçak bir yerleşme ortaya çıkmaktadır. Lörcher planında (1924) hızla artan kentin nüfusunu eski kent ve çevresine yerleştirmeye çalışıldı. Ankara kentinin makroformu, özellikle kentin güney bölümdeki alanların oluşumunda Lörcher planının temeli gösterilmektedir (Anonim 2015i).

Eski kentte İstasyon-Meclis-Kale doğrusal (linear) sırada yer alarak, kentin eksenini oluşturmaktadır. Bu ekseninde modern ulaşım ağı ile yerleşimlerin ilişkisini koryarak, iktidarın tarihte yaklaşılmasının kentsel mekana yansması sağlanacaktır. Kent ve çevre ilişkilerinin daha kolay sağlanması için yeni yolların açılması, Lörcher planında önem kazanmaktadır. Yeni yollar ağı eski kent dokusunda şu şekilde açıklanabilir; Dönemin önemli yolları: İstanbul Yolu, İstasyon Caddesi, Taşhan-Kale Yoludur (Ulus-Kale). Lörcher eski kervan yollarını düzelterek yeniden kullanmıştı. Bu yollarda;

- Birinci eksen: Kentin ana eksenini olarak, Çankırı Caddesi-Dış Kapı, Bankalar Caddesi (Prestij Cadde) ve devamı yeni kentte Çankaya'ya giden yol şimdiki Atatürk Bulvarı eksen,
- İkinci eksen: Tren istasyonun'dan şimdiki Sıhhiye'ye çekilen eksen (İstasyon Caddesi),
- Üçüncü eksen: İtfaiye Meydanından İstanbul yoluna çekilen eksen,

- Dördüncü eksen: Tren istasyonundan şimdiki Ulus Meydanna çekilen eksen,
- Beşinci eksen: Şimdiki Ulus Meydanı'ndan Kale'ye çekilen eksen,
- Diğer caddeler ise Anafartalra Caddesi-Samanpazari, Kazım Karabekir Caddesi-Hamam Önü, Denizciler Caddesi, Eğemenlik Caddesi, Erzurum Caddesidir.

Eski kentte Lörcher'in önerdiği kent meydanları; Millet Meydanı (bugünkü Ulus); ya da Hükümet Meydanı, İtfaiye (Tiyatro) Meydanı, Gazi Meydanı, (Tiyatro) Meydanı, Yıldız Meydanı, İstasyon Meydanı, Hacı Bayram Meydanı (Cengizkan 2004).

Yenişehir yeni kenti oluşturma amacı ile bir yönetim mahallesi gibi tasarlandı. Bu mahalle içinde yeni meclis binası, bakanlıklar ve diğer devlet kuruluşları yer alacaktı. Ayrıca burada çalışanlar için konut bölgesi de düşünülmüştü. Birinci eksen Atatürk Bulvarının açılması bulvarın iki tarafındaki boş tarımsal araziler üzerinde yeni kentin kuruluşu büyük bir spekülasyon da başladı (Şenyapılı 2004).

Eski kent ile yeni kentin ilişkileri birbirlerine teğet biçimde tasarlanmıştır. Yeni Kent, Demiryolunun güneyinde yer almaktadır. Yeni Kent bir "Bahçe Kent" düşüncesi ile kurulacaktır. Yeni devletin kurulması için kapsamlı bir kamusalallaştırma düşünülmüştür. Yeni kamusal alanlar, kapalı olan Osmanlı kentinde bulunmaktadır. Tasarlanmış caddeler, meydanlar ve parklar kentsel mekanın elemanları olarak, ilk kez kurgulanmaktadır. Lörcher tarafından tasarlanan üç boyutlu kentsel mekanlar, özellikle de meydanlar hiyerarşik bir geometri oluşturarak, geliştirilen yaya ve araç trafiği ilişkisini sağlayacaktır.

Lörcher planında, yeni kentin, eski kentin dışında ve kenti bozmadan ve değiştirmeden kurulmasını düşünülmüştür. Yeni ve eski kentte anlamsal bütünlük yaratarak, kentin önemli ulaşım eksenin yaratılması gerçekleştirilmiştir. İki kentin bağlantı ekseni, eski kentin ana eksenin devamında bugünkü Atatürk Bulvarıdır. Kale ile İstasyon Meydanı ve Yeni Kent ana caddesi arasında kurguladığı yeni eksen, Lörcher'e Bakanlıklar yerleşimini kama biçiminde tasarlama ve sonuna da yeni Parlamento binasını yerleştirme fırsatı verir. Lörcher bu eksene Millet Caddesi adını verir. Bugünkü Atatürk

Bulvarı'nın temeli böylece atılır. Bulvar ekseninin parçası olarak kurgulanan bir dizi meydan, kamusal alan olarak Anadolu coğrafyasında bir yeniliktir (Cengizkan 2004).

Lörcher Planı 1928-1929 yılında ikinci yarışmanın sonuçları belirlene kadar yeni kentin için kullanıldı.

1924 yılında Lörcher tarafından hazırlanan planda kentin doğal sınırları korunmaktadır. Kenti tanımlayan ve fiziki ve peyzaj sınırlarını belirleyen öğeler şu şekilde açıklanabilir: Yeni kent, o günün en önemli sayılan sınır çizgisi demir yolunun güneyinde yer almaktadır. Kentin fiziksel yapısı ilk defa kentin sınır dışına taşınmaktadır. Mevcut olan tarımsal arazi ve kentin topografik biçimi kentin çevresinde bir yeşil ve doğal kuşak oluşturarak, kent tarımsal arazi ile sınırlanmaktadır.

4.5.4.3 Hermann Jansen Planı (1932-1957)

1928'de Ankara, bir ulus devletinin başkenti olarak, fiziksel mekann gerekli olan öğelerine sahip kente dönüştü. Yeni kentte Bahçe-Kent akımına uygun olarak, yeni konut mahallesi kurulmuştu. Kentin geçmişinin korunması yanı sıra bir başkent kamusal ihtiyaçlarının karşılanması sonucu gerçekleştirilmişti. Ayrıca kentte tarım ve hayvancılık yapılabilme imkanını yaratmak amacıyla Atatürk Orman Çiftliği (1925 yılında) kurulmuştur.

1927 yılında, gerek yaygınlaşan inşaat eylemleri, gerekse gereksinimlerin boyutları (nüfus artışı) nedeni ile karmaşık bir durum söz konusudur. Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu, bu durumu bir gazete yazısında şöyle belirtiyor: "Bir şehrin imarı için evvela mütehassis getirilir ve şehir haritası yaptırılır. İmar haritası yapılmadan yapılan şeyler saçmadır...Ankara'da yapılan imar işlerini şöyle tasvir ederim, birbirine zıt malzeme ile ve karmakarışık bir vaziyette...Bu imar değil bir rezalettir" (Anonim 2015).

Lörcher Planının nüfus öngörüsü 200.000 kişidir. Çizelge 4.1’de kentin nüfusu hızlı bir şekilde artmıştır. 1926’de Ankara kent nüfusu 47.000 ve kır nüfusu dahil olarak, 345.000 civarındadır. 1927’de Ankara nüfusu 74.000 ve kır nüfusu dahil edileceğinde siasıyla 350.000 dır. 1928’de ise kent nüfusu ve kır nüfusu dahil edilerek 107.000 ve 404.000’ye artmıştır. Nüfus artışından dolayı, Lörcher planı hızlı bir şekilde yetersiz duruma gelmiştir (Şenyapılı 2004).

1927 Mayısında Şehremaneti Avrupa’ya bir heyet yollamıştır. Heyet Berlin Şehremaneti ve Türkiye Büyük Elçiliği kanalı ile Prof. Hoffman ile ilişki kurulmuştur. Profesör yaşlı olduğu için, Berlin Güzel Sanatlar Akademi üyesi ve Yüksek Mühendis Okulu kent planı profesörlerden Prof. Hermann Jansen’i ve aynı okuldan Prof. Josef Brix’i önermişti. Bu iki mimar ve Fransız Hükümetinin baş mimarı Leon Jausseley 1927’de üç kent plancısı Ankara’ya davet edildiler ve birer ön rapor hazırladılar (Şenyapılı 2004).

1928’de yarışmaya katılan üç uzmanın önerileri arasında, Hermann Jansen’in çalışması beğenilerek birinci olarak kabul edildi. Jansen Planı, 300.000 kişi için ve toplam 1500 ha. arazide ve ortalama 150-240- kişi/hektar gibi düşük bir yoğunlukta hazırlandı (Cengizkan 2004, Şenyapılı 2004).

1927 yılında Ankara’ya gelen üç mimar, planlama sürecinde gözönünde alınacak konular ve kent ile ilişkin haritalar ve topografik bilgiler verildi. Jansen planının alınacak temel kararlarını bu sayede şekillendirildi. Şenyapılı’ya (2004) göre, bu konular bu şekilde açıklanmaktadır;

- Eski Ankara korunarak, imar için açık olacaktır ve kentin genişleme yönleri araştırılacaktır.
- Kale bir bakış noktası olarak, ve Eski kentin kenarında yer alan Bentderesi bir “mesire” olarak korunacaktır.
- İstasyon korunarak, aynı noktada kalarak, genişleme ve başka bir yerde gelişme imkanları incelenecektir.

- İstasyon ve meclis arasındaki yolun kuzeyinde kent ölçeğinde olan spor alanı, doğu tarafında yinede kent ölçeğinde bir yeşil alan (Gençlik Park) ya da kentin arazi fiyatları gözönünde tutularak “ticari ve iş merkezi” olacaktır.
- Yenikent ve Cebeci arasında yapılaşma yüzeysel düzeltmeler ile korunarak iki kesiminde gelecek için gelişme alanı olarak bir yeşil alan oluşturacaktır. Ayrıca kent mezarlığı Cebeci'nin arkasında yer alacaktır.
- Eski kent ve yeni kentin birleşmesine önem verilecektir.
- İtfaiye Meydanı'ndan yeni kentte doğru (Bulvar üzerinde) büyük apartmanlar için yer ayrılacaktır.
- Demiryolu kenarında fabrikalar için arazi ayrılacak ve hava meydanının yeri değiştirilecektir.
- Bahçe ve yeşil alanların dağılımına önem verilecektir.
- Çiftliğin belli bir kısmı hayvanat bahçesi ve genel park için ayrılacaktır. Plan 250.000-300.000 nüfus için 50 yıllık bir süreyi kapsayacaktı (Şenyapılı 2004).

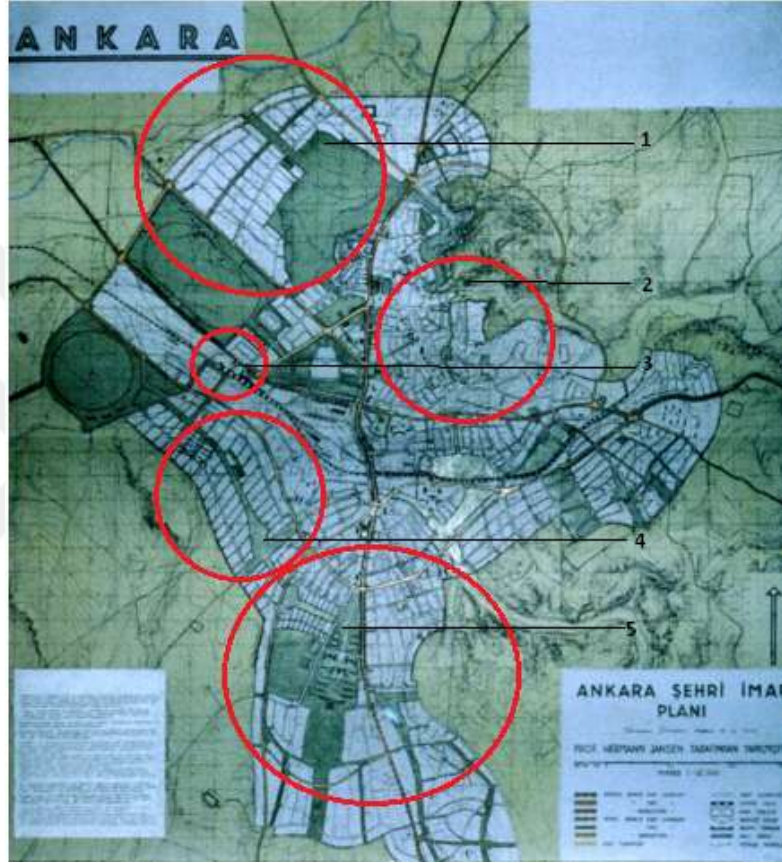
Jansen Planı büyük bir ölçüde Lörcher'in aldığı kararlar yönünde, tasarlanmıştır. Özellikle de kentin gelişim yönü Lörcher Planı üzerinde belirlenmektedir. Aynı şekilde, bahçe kent anlayışı ve modern kent planlamasında bölgeleme gibi hareketler yeni planda da kullanılmaktadır.

Cengizkan'a (2004) göre: “Lörcher Planı'nın Ankara'nın sonraki gelişimini ve Jansen Planı'nı etkilemesine bir başka örnek, 1928 yılında açılacak olan imar planı yarışmasına katılacak mimarlara kentin haritasının yanı sıra Lörcher'in hazırladığı iki planın da ön bilgi olarak verilmesidir. Ankara imar planı için düzenlenen yarışmanın birincisi Jansen'in kendi tasarımını geliştirerek sunması karşısında Lörcher'in 1930 yılında Berlin'de dava açarak Jansen'den tazminat istemesi de bundandır” (Cengizkan 2004).

Atatürk'ün Çankaya'yı yerleşim yeri olarak seçmesi, kentin gelişim yönü konusunda belirleyici faktörlerin biri sayılmaktadır. Ayrıca büyük kamulaştırma hareketlerinde bu önemli eksenin yönü, kentin güneyinde ve Çankaya tarafına yaklaşık dört milyon metrekarelik bir alanı kullanmaktadır (Tankut 1993).

Öte yandan, Ulus ve çevresi önceden kentin iş merkezi kimliğine sahipti. Bu eksen üzerinde kent merkezinin Kızılay'a kayma süreci gerçekleşmiştir. Kentin güney yönde gelişiminin ilk belirleyicisi, 1925'de yeni mahalleler kurulabilmesi amacıyla, Ankara ve Çankaya arasında 400 hektarlık bir alanın kamulaştırılmasıdır. Şekil 4.12'de, Jansen'in hazırladığı plan sunulmaktadır.

Şekil 4.12 Ankara Jansen Planı, Plan üzerinde kentte “Bahçe Kent” kavramına uygun olan konut bölgeleri, yönetim merkezi ve tarihi kent (Anonim 2016b'den değiştirilerek alınmıştır)

1- Bahçe-kent bölgesi, 2- Kale ve eski kent, 3- Demiryolu stasyonu, 4- Bahçe-kent bölgesi, 5- Yeni kent bölgesi

Planın özellikleri şu şekilde konulabilir:

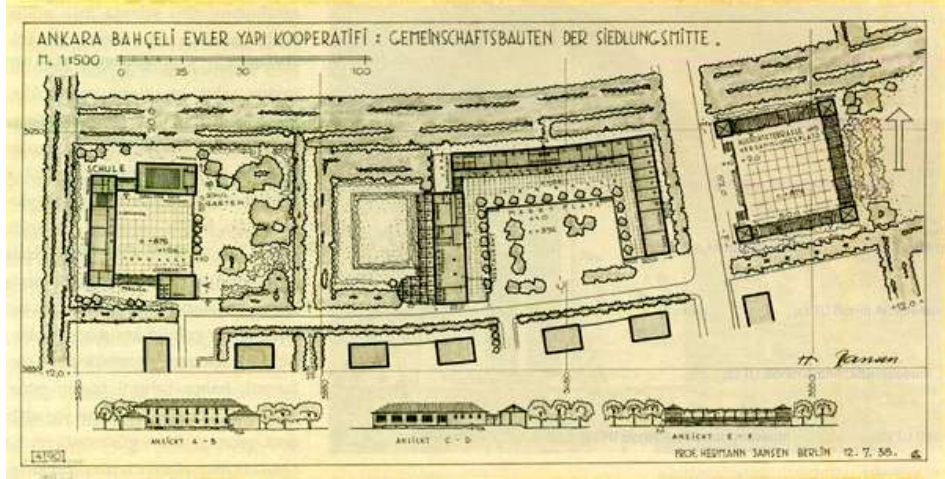
- Kale ve çevresinin korunması,
- Eski Kenti Çankaya'ya bağlayan yolun (Atatürk Bulvarı) kentin en önemli ekseni olarak, kuzey-güney yönünde genişletilmesi,

- Güneyde, Yeni Kent ve Eski Kent arasında Meclisin yeni binası ve Bakanlıkların yapılarını içeren bir Bakanlıklar Sitesinin düşünülmesi,
- Eski Kent ile İstasyon arasındaki düşük kottaki arazilerde kentin açık-yeşil alanları, Gençlik Parkı, 19 Mayıs Spor Sitesi, Hipodrom gibi spor ve dinlenme kullanımına ayrılması,
- Kale, Kocatepe, Hacettepe, Rasattepe, Maltepe gibi yüksek noktaların değerlendirilerek birer bakış noktaları olarak görsel açıdan önem kazandırılmasıdır.
- Kentin Yeşil alan sisteminin kurulması,
- Kuzey-Güney (Atatürk Bulvarı) ve Doğu- Batı (Talat paşa Bulvarı) yönlerinde iki ana eksenin oluşturulmasıdır.

Bu iki eksen arasında, Eski Kent (Ulus ve yönetim merkezi) ile Yeni Kent (yeni yönetim merkezi), konut bölgesini birleştiren yol, elçilikler ve bağların arasından geçen ve Çankaya'ya bağlanan yol önemlidir. Bu eksenin civarında yer alan eski ve geleneksel Ankara'nın bağ dokusu ve yeşil kuşağı konut bölgelerini çevreleyerek, Bahçe Kent kavramının yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Buna karşın zaman içinde ve kentsel gelişme ile beraber kentin doğal ve yeşil kuşağı bozuldu.

Kentin konut dokusu birbirine eklenen üç değişik halkaden oluşuyordu.

- 1- Eski Kentin yoğun dokusu yol düzenlemeleri ve konut yenilemeleri ile korunuyordu.
- 2- Demiryolu ile eski dokudan ayrılan yeni kentin parçalara (500-700 m² parseller) yapılan iki katlı ve küçük bahçeli konutlardan oluşuyordu. Bu bölge Bakanlıklar ve Meclis binasını kapsayan Devlet Mahallesi ile noktalanır. Bakanlıkların batısında 3.000 konutluk bir memur sitesi ön görülüyordu.
- 3- Devlet Mahallesi ve Çankaya arasında ise kentin prestij mahallesi (1000 m² parseller) içinde geniş, ağaçlıklı bahçeler içinde villalar öngörülmüştü. Bu mahalleler ise Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı Köşkü ile sınırlanıyordu (Şenyapılı 2004). Şekil 4.13'de Jansen'in konut alanları için hazırladığı çizimler görülmektedir.

Şekil 4.13 Ankara'da kout alanları ve yeşil alanlar (Anonim 2015)

Jansen Planı'nın diğer özelliği, kentte idari işlevlerin bir merkez içinde toplanarak bir mekan tanımlama düşüncesidir (Bakanlıklar Sitesi). Bu Meclis binası ile başlayan ve Güvenpark ile son bulan 17 hektarlık anıtsal merkezin içinde, yaya yolları, toplanma ve tören meydanlar dikkatle tasarlanmıştır.

Jansen Planında Lörcher Planındaki gibi, ütöpik kent yaratma düşüncesi devam etmektedir. Güzel Kent kavramı, Sanayi Kenti ve Bahçe-Kent düşünceleri, Jansen Planında da izlenmektedir. Şehremanetinin öne çıkardığı şartlar ve istekleri doğrusunda, Eski Kent'in tarihi dokusu ve Kale'nin planlama ve düzenlemesinde, Kale ve tarihsel dokunun bozulmaması ve korunması önem kazanmaktadır (Keskinok 2009). Ayrıca tüm ana eksenlerden ve özellikle de istasyon'dan, kentin bir simgesi olarak kale gözükmelidir; Kale kentin önemli bir bakış noktası olarak korunmalıdır.

Daha önemli olan konu bu çalışmada Hipodrom'un kuzeyinde ve Kazıkçı Bostanlarının batısında, Çubuk ve Hatip Çayının ortasında (kentnin kuzeybatısında) alt gelir gruplar için bir Amele Mahallesi'nin tasarımıdır. Bu mahalle iki çay arasındaki bataklık arazinin devamında ve bahçelerin yer aldığı taban arazide yer almaktadır. Akköprü bölgesinde ve sanayi alana yakınında, düz ve bataklık bir alanda yer almaktadır. Bu bölge bitişik bir alanda, Etlik-Keçiören yolları arasında ve sebze bahçelerinin düzenini

öngörülmüştü. Kentin bu kesimi Sanayi Kent düşüncesinden etkilenerek, tasarlanmış olması mümkündür.

Eski ve Yeni kenti birbirinden ayıran demiryolunun güneybatısında, İstasyon ekseninde ve kentte kuzeydoğudan esen egemen rüzgarları düşünerek bir sanayi bölgesi öngörülmüştür. Bu bölge kentin ilk Sanayi bölgesi olarak İstasyon merkezi ve Demiryolun yakınında ve küçük çaplı tamir-bakım-imalat birimlerini oluşturacaktır. Bugünkü Gençlik Caddesi ile İstasyon arasında planlanan Sanayi Bölgesi'nde yalnızca Elektrik Santrali ve Havagazı fabrika binaları yer alıyordu. Sonraları bu alanda Oksijen Fabrikası, Belediyenin soğuk hava ve buz fabrikası, özel gıda fabrikaları yapıldı (Şenyapılı 2004 2005).

Demiryolunun güneyinde ve sanayinin yanında (bugünkü Tandoğan Meydanı'nda) bir havaalanı öngörülmüştür. Bu şekilde kent batıda büyük açık alanlar Havaalanı, Hipodrum ve AOÇ ile çevirildi. Bu şekilde Garnier'in Sanayi Kent düşüncesinden ortaya çıkan özellikler; istasyon ve havaalanı gibi yeni ulaşım ağları, fabrika bölgeleri ve açık-yeşil kemerler bir ütopyik sanayi kent planı olarak Jansen Planında ortaya çıkmaktadır.

Jansen planının başka özelliği ise dönemin kentsel tasarım etkilerinin altında olan Bahçe Kent düşüncesine uyumlu olmaktır. Ayrıca yine de Bahçe Kent düşüncesini takip ederek, yeni kentsel yapıyı çevreleyen eski bağ dokusunu oluşturan bölgeler Keçiören, Etlik, Mamak ve Dikmen gibi köy yerleşimleri ve Bağ-Bahçe nizamı korunacaktır. Bu bağ kuşağın dışında kalan ikinci halka ise, tarımsal amaçlı kullanımlar için ayrılmıştır (Şenyapılı 2004).

Eski Ankara'nın kent merkezi Kale önünden bugünkü Ulus'a kadar çizgisel biçimdedir. Bu merkezin iki ucu farklı özelliklere sahiptir. Birincisi bölüm, Kale önünden Ulus'a kadar uzanan, yollar ile çevrelenen Bedesten, kapalı Hanları ya da Atpazarı, Samanpazarı, Koyunpazarı gibi açık alanlar kentin geleneksel üretim merkezidir. İkincisi ise, 1892'den beri, Ulus'un İstanbul demiryoluna bağlantısını sağlayan yeni ticaret merkezi olarak tanımlanır. Jansen Planında merkezi iş alan Ulus bölgesi kent

merkezi olarak tasarlanmıştır. Gerçi hükümet merkezi Bakanlıklar Sitesi ve Meclis'in yeni binası, yeni kentte yer alacaktır. Bu plana göre; Ulus kent merkezi, Kızılay, bir semt merkezi olarak düşünülmüştür (Bademli 1987).

1932'de Jansen Planı'nın ana hatları Lörcher Planı'nın etkisi altındadır. Kentin yol eksenleri, meydanlar, konut ve sanayi bölgeleri, yeni kent ve Devlet Mahallesi, Kale ve çevresinin korunması, Bahçe Kent kavramı ve Ankara gelişimi güney yönünde düşünülmüştür.

Jansen Planı, topoğrafya ve doğal yapı elemanlarına oldukça hassas davranarak, düşük yoğunlukta kent dokusu ön görmüştür. Önceden çalıştığı planda morfolojik açıdan kent ve çevresinde yer alan doğal alanları iyi değerlendirmiştir. Bu Planda kentin en büyük gelişme alanı güneyde yer alan yeni kent bölgesi ve Kavaklıdere-Esat-Güvenevler arasında 900-950 m. yükseklikteki kotlardır. Kentin batısında Maltepe-Tandoğan Meydanı arasında konut bölgeleri 850-880 m. en düşük yükseklikte ve doğuda Cebeci ve civarındaki konut alanlar, 850-950 m. yükseklikteki yamaçlardır. Jansen planında vadi tabanları, akarsu yatakları, tepeler, tepe çizgileri, meyilli yamaçlar ve drenaj yüzeylerin büyük bir hassasiyetle korunmaları hedeflenmiştir (Altaban 1987).

23 Temmuz 1932'de kabul edilen "Kesin İmar Planı" ile 1928 Jansen Yarışma Projesi arasında; geleneksel dokunun kendi haline bırakılması planın çekirdeğinin Kale'den Çankaya'ya yönelmesi, Kızılay Meydanı'nın düzenlenmesi gibi farklılıklar oluşmuştur. Jansen Planının ilk yıllarda uygulandığı söylenebilir. Ancak daha sonraları, imar planının uygulanmasında karşılaşılan güçlükler, arsa spekülasyonu ve tahminlere göre kentin çok hızlı büyümesi sonucunda plan gerçek niteliğini kaybetmiştir. Baskılarla ortaya çıkan değişiklikler Jansen'in hazırladığı planın uygulamasına darbe vurmuştur. 1939' Jansen işi Ankara Şehri İmar Müdürlüğü'ne bırakarak, müşavirlik görevinden ayrılmıştır.

Bu planda Atatürk Bulvarı üzerinde yer alan yeni konut alanları, meydan ve yeşil alanlar yeni kentin toplumsallaşma eylemi, eğlence, kültür ve sanat yaşamını getirme, aynı zamanda yeni güç ve iktidarın göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Keskinok'a

(2009) Şu Şekilde ortaya konulmaktadır: “Atatürk Bulvarının biçimlenmesinde önemli sayılan eylemlerin biri Bakanlıklar Sitesi ya da Devlet Mahallesi'nin oluşumudur. Jansen planı kabul edildikten sonra ilk işi o zamanlar Gazi Bulvarı olarak adlanan Atatürk Bulvarını düzeltmesidir. Bulvar üzerinde tüm kamu kurumları ve kuruluşları yer almaktadır. Diğer önemli öge cadde üzerinde Gençlik Parkı'dır. Kentin merkezi dokusunda toplumsallaşan bir mekan, dinlenme ve eğlence mekanı olarak tanımlanır” (Keskinok 2009).

Ayrıca açık-yeşil alanlar yapılar ortasında yer alarak ve bir dene yaratarak, yeşil alan sürekliliği sağlanmaktadır. Ankara topoğrafyası ve vadilerin ışınsal bir biçimde kent merkezinden ayrılması bu yeşil koridorun bağlantısında önemli bir role sahip olmasını öngörölmüştür. Bu plana göre; Çubuk Çayı vadisi, İncesu vadisi ve Bent deresi gibi açık-yeşil alanlar rekreasyon ve dinlenme alanları olarak düzenlenecektir. Ayrıca yüzme havuzları ve çeşitli spor mekanları da öngörölmektedir. Kent parkı olan Gençlik Parkının 1/3'ü bir havuzla kaplanmıştır. Genel olarak, İkinci Dünya Savaşına kadar, kentin gelişmeleri parçalı ve sıçramalı bir biçimde Jansen Plan'ının sınırlarını aşarak ortaya çıkmaktadır (Altaban 1987).

En büyük bölüm konut alanlarında Cebeci, Bahçelievler ve Maltepe'deki 850-900 m'deki alçak kotlar ortasında ve Kavaklıdere ve Çankaya sırtlarında, kuzeyde Keçiören, Etlik ve Meteoroloji çevresindeki seyrek dokulu ve 950 m kotlarda yer almaktadır.

Orta ve orta-üst gelir grupları yeni kentte Bahçelievler, Maltepe ve Cebeci'de yerleşirken, düşük gelirler Altındağ etekleri ve Kale'nin doğusunda Bendede çevresindeki yamaçlarda, İncesu Deresi'nin kenarında yerleşmektedir. Batıda Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) yolu üzerinde ve demir yolunun etrafında 850 m. kotlarında Gazi Mahallesi alt gelir grupları mahallesi ortaya çıkmaktadır (Altaban 1987).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye, kentleşme hareketleri sonucu, özellikle büyük kentlerde, kırdan kente göç eden nüfusun baskısı altına girmiştir. Söz konusu göç olgusu nüfusun hızlı artışı ve Jansen Planı kararlarının

yeterli yaptırımları getirememesi ile Ankara kentinin gelişmesi kontrol edilememiş,. Jansen Planındaki 1978 yılı hedefi 300.000 kişilik nüfusa 1950’li yılların başında ulaşılmış, “gecekondu olgusu” ise 1940’ların son yarısına doğru kente damgasını vurmaya başlamıştır.

Jansen Planında kentin doğal sınırları korunmaktadır. Bu planın ana hatları Lörcher Planın devamı olarak kabul edilmektedir. 1932 yılında Jansen tarafından hazırlanan plana göre kenti tanımlatan ve sınırlayan fiziki ve peyzaj öğeleri şu şekilde açıklanabilir;

- Demiryolu İstasyonu ve demiryolu kentin en önemli sınırdır. Yeni kent demiryolunun güneyinde yer almaktadır.
- Kentin girişleri değişmemektedir. O günün girişleri İstanbul, Çankırı ve doğu yolu kent merkezinde birbirlerine bağlanarak, kentin en önemli düğüm noktasını oluşturmaktadır.
- Kentde oluşturulan en önemli eksen Atatürk Bulvarı, eski ve yeni kenti birbirine bağlamaktadır.
- Kentin eski merkezi, kuzey-batı yönünde Stadyum-Hipodrum’da oluşan yeşil eksen ile İstanbul yol eksenine bütünleşerek kentin temel giriş özelliğini oluşturmaktadır.
- Yeşil alan sisteminin kurulması, konut alanlarında çevresinde oluşturulan yeşil kuşak ile doğal alanların korunması ve güçlendirilmesi, tarımsal arazinin korunarak işlevinin sürekliliğinin sağlanması, kentin çevresinde oluşturulan parklar ve spor alanları ile kent çevresinin doğal çgeler ile belirlenerek bir sınır yaratılmıştır.

4.5.4.4 Yücel-Uybadin Planı (1957-1970)

1950’de Ankara, Lörcher ve Jansen Planlarının kent sınırlarını geçerek, sınırlar dışında saçaklanmış bir kentsel doku oluşturmuştu. Lörcher ve Jansen Planları, kenti kuzey-güney yönünde geliştirerek, kenti jeomorfolojik çanağının içinde sıkıştırmıştır. Ayrıca bu planlarda amaçlanan bir ütöpik kent merkezi, Avrupa kentlerinin güçlü merkezleri gibi gelişmemiştir. Yine de bu planlarda kenti biçimlendirme amacı ile, meydanlar,

sürekli olan kentsel yeşil alanlar ve tepeler kentte bakış yaratan noktalar olarak kullanılması ön plana çıkmıştır (Günay 2005).

Aynı zamanda 1950'lerde karayollarına bağlı ulaşım sisteminin yapımı hız kazanmıştır. Bu sistemin çevre yolları ve kent dışı yollarının güçlenmesidir. Neticede Ankara'da çevre yolu ve kentin dış bağlantılarını sağlayan yollar; İstanbul, havaalanı, Samsun-Konya ve Eskişehir yollarıdır.

Bu dönem Ankara'da kentsel gelişmenin hızının en yüksek olduğu bir dönemdir. Kent, nüfus patlaması yaşamaktadır. Ülkede nüfus artışı ortalama binde 27 iken, Ankara'da bu artışın hızı binde 75 civarında gerçekleşmektedir. Nüfus artışı, kentin sosyo-ekonomik ve mekansal gelişimini de etkilemiştir (Anonim 2015i).

1950 yılında, Ankara'nın nüfusu 288.000'e ulaşmıştır. Nüfusun %23.4'si gecekondualarda yaşamaktadır. Jansen planında 50 yıl için öngörülen nüfus artışı, 20 yılda gerçekleşmiştir. Kentin kontrolsüz gelişimine karşı durmak amacıyla, 1953'de yeni bir planın hazırlanması gerekiyordu.

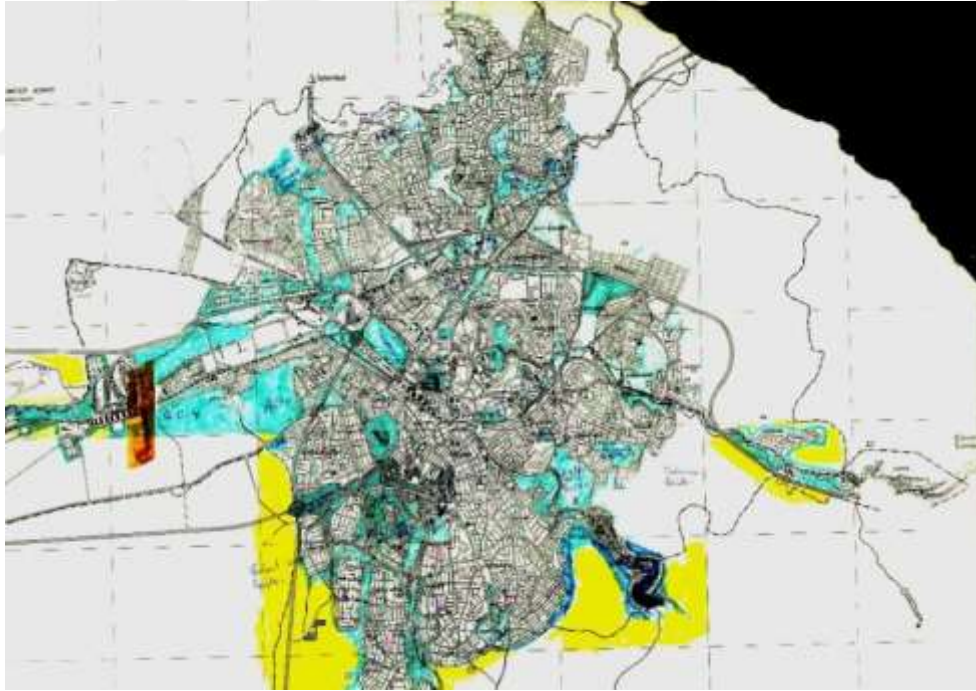
Ankara bu döneme kadar, plan üzerinde yönlendirilmeye çalışılan ve modernite hareketlerini temsil eden bir kentsel mekan olarak tanımlanır. Ama kentin kontrolsüz gelişimini, tekrar kontrol altına alabilmek amacı ile, acil bir planlama çalışmasının yapılması gerekiyordu. 1953'de İmar Komisyonu toplanarak, yarışma dökümanı hazırlandı. 1954'de açılan yarışma jürisinde, Patrick Abercrombi, Luigi Picoinato gibi İkinci Dünya Savaş sonrasının ünlü şehir plancılarının isimleri de gözükmektedir. 1955 yılında açılan uluslararası planlama yarışmasını Nihat Yücel ve Raşit Uybadin'in ortak hazırladıkları proje kazanılmıştır. 5720 ha. alanı kapsayan Ankara İmar Planı 1957 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girdi (Tunçer 2009).

Bu plan Ankara'nın nüfusunun 1985 yılında 750.000 kişi olacağına dayanmıştır. Kızılay yeni kent merkezi olarak planlanmıştır (Altaban 1987).

Planın öngördüğünden çok erken bir süre içinde Ankara nüfusu 905.000 kişiye erişmiştir (Başkent İmar Plan Raporu 2023). Bu planda eski planların tersine, kent merkezi düşüncesi bulunmamaktadır. Yinede plan Atatürk Bulvarı, kentin ana eksenini olarak, Kızılay ve Ulus merkezlerini birbirine bağlamaktadır. Bu planda, kent merkezi Ulus'tan Kızılay'a taşınmıştır (Tunçer 2009a).

Lörcher planı 700 ha., Jansen planı ise 1500 ha. kentsel alan büyüklüğüne sahipti. 1957 yılında onaylanan Yücel-Uybadin Planının yerleşik alanı ise, yaklaşık 5720 ha. bir alan kapsıyordu. Başkent İmar Plan Raporuna göre; bu büyüklükte bir alan gecekondular olarak kentte eklenecektir. Kent, büyük bir göç ve nüfus baskısı altındadır. Kentte yaşayanlar için arsa üretimi, çalışma alanlarının oluşumu, teknik ve sosyal altyapının üretimi gereklidir. Neticede Yücel-Uybadin planı, kentin tüm gereksinimlerine yanıt vermek amacıyla bütünlük bir kent makroformunu üretmeye çalıştı (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 Yücel-Uybadin tarafından hazırlanan tarihli Ankara Nazım Planı (Anonim 2015i).

Yücel-Uybadin planında, sınırlı kamu kaynaklarının verimli kullanılması amacıyla, değişik kent makroformu düşünülmüştür. Bu kent makroformunun biçimlenmesinde

temel çevre yoludur. Çevre Yolu bugün de kentin en temel ulaşım omurgasını oluşturan Konya-Ankara-Samsun Yoludur. Bu yol o dönem kentini kuşaklayarak, Mamak yönünden Etlik-Ulus, Kazıkıçı, Bahçelievler ve Balgat üzerinden Konya yönüne ulaşan yol sistemi olarak, geçtiği güzergahlarda yer alan planlı ve plansız konut gelişimlerini etkilemiştir. Bu yol ağı bir sınır olarak, kentin makroformunu biçimlendiren bir temel oluşturmuştur (Anonim 2015i).

Günay (2005) “O dönemde henüz gelişkin planlama teknikleri bilinmemektedir. Bunun sonucunda, 1960 yılında nüfusun 650.000 kişiye ulaşması ile yeni bir planın hazırlanmasına gereksinim duyulmuştur. Buna karşılık olarak, yöneticiler ve İmar İdare Heyeti yeni bir plan yerine Uybadin-Yücel Planı’nın iki boyutlu yapısını kabul ederek yoğunlukları (imar haklarını) artıran Bölge Kat Nizamı Planı’nı 1968 yılında devreye sokmuştur” (Günay 2005).

Bunun sonucunda, çok hızlı bir yık-yap süreci başlatıldı. Yücel’in karşı koymasına rağmen, 1961 yılında “Bölge Kat Nizamı Planı” uygulamaya konmuş ve Ankara’da büyük bir inşaat kapasitesi yaratılmıştır. Oysa Lörcher ve Jansen Planlarında yeni kent için tasarlanan konut dokusu iki katlı bahçeli evlerden oluşmaktadır. Bölge Kat Nizamı Planı ile kat sayıları artırılarak, dörtten on kata çıkarılmış, yollar üzerinde çok katlı yapılaşma yaratılmıştır. Bu olgu, kentin görüntüsünü bozarak, kent merkezinin altyapı sorunlarını artırmıştır (Anonim 2015i).

Bu sistem kentsel dokuda yoğunluğu artırmış, yüksek blokların arkasında sıkışan tarihi bölgede ise, işlevlerin değişimi ile çevre kalitesinin düşüşü, sosyal dönüşüm sonucunda doğal yıpranmaya yol açılmıştır. Özellikle de Atatürk Bulvarı üzerinde kat sayısının artışı, Atatürk Bulvarının kent omurgası özelliğini azaltmış, ölçeğini bozmuştur (Keskinok 2009).

Kentin gelişmesinin Belediye sınırları içinde kalma düşüncesine karşın, kısa bir dönem sonra, kentin sınırlarında kaçak yapılaşmalar ortaya çıkmaya başladı. Örnek olarak, belediye sınırının batı ucunda önemli bir sosyal konut bölgesi olan Yenimahalle’nin batı ve kuzey-batısındaki gecekondu ve kaçak yapılaşmalardır. Bunun Demetevler,

Karşıyaka ve giderek Şentepe yöresinde başlayan kaçak yapılaşmalar izlendi. Benzer gelişmeler İncirli, Keçiören, Siteler'e bitişik Önder-Ulubey, Tuzluçayır, Akdere, Öveçler, Sokullu bölgelerinde de yaşandı (Anonim 2015i).

Kavaklıdere'deki yer alan doğal bağlar yerlerini yeni ve modern binalara bıraktı. Benzer şekilde olarak, bağlar ve yeşil alanlarda oluşan, Keçiören, Etlik, Kavaklıdere, Dikmen'de kısa bir süre içinde 5-7 katlı binalar yapıldı (Günay 2005).

Neticede 1985 yılında Ankara için 750.000 nüfus öngören plan, 1969 yılına gelmeden kentin nüfusu 1 milyona, kentin yerleşme alanı “yağ lekesi” gibi büyüyerek 14.000 ha. ulaştı, sürekli bir yoğunluk artışı gösterince pek işe yaramaz oldu (Altaban 1987).

1957'de uygulamaya giren Yücel-Uybadin'in Ankara için hazırladıkları İmar Planının özellikleri şu şekilde açıklanabilir;

1957 İmar Planı ile yaklaşık 12.000 hektarlık (Çizelge 4.1) bir kent lekesi planlanmıştır. Önerilen nüfus 1957'de 455.000 iken 1985 yılı için 750.000 hedef alınmıştır.

- Ankara kenti belediye sınırları içinde sıkışmış ve derişik bir kent olarak, tek merkezli ve gecekondusuz, yoğun ve homojen kent dokusuna ulaşacaktır.
- İmar Planı kentin topoğrafya ve doğal verilerine duyarlı olarak tasarlanmıştır.
- Ankara Çayı vadi tabanında Olimpiyat Sitesi, İncesu Vadisinde baraj ve rekreasyon alanı ve hayvanat bahçesi, kişi başına düşen yeşil alan 32.2 m²'ye önerilmiştir (Ankar kenti hiç bir zaman bu değere ulaşmadı).
- Kentin kuzey-güneyinde ağırlıklı olarak 900-1150 m'e yükseklikte dengeli yoğunlukta gelişme,
- Keçiören kuzeyinde ve Etlik yönünde, Kalaba ve Aydınlikevler çevresinde geniş yerleşim alanları,
- Kentin güneyinde Ayrancı, Dikmen, Çankaya ve K. Esat'ta topografyası uygun olan alanlarda konut gelişimi önerilmiştir.

- Güney-kuzey yönünde eğilimli vadiler, doğal drenaj ve hava sirkülasyonu sağlayan boşluklar korunmuştur.
- Cebeci'nin güney ve doğusunda meyilli yamaçlarda, Mamak, Üreyil ve Kayaş ve önceki gelişmeleri içeren konut alanları önerilmiştir.
- Düşük ve dengeli dağılım yoğunlaşarak getirilmiştir.
- Eski Ankara'da ve eski imar plan önerilerine göre uygulanan Bahçe-Kent düşüncesi yok olmaktadır.
- Kentler arası otobüs istasyonları için en uygun mekan bulmak ve devlet yollarını (kestirme yollardan) buraya sevk etmek düşünülmüştür. Kentler arası Otobüs İstasyonu, Hipodrum ile Demiryolu ve Bahçelievler'e giden yol arasında ve Demiryolu ile 300 m. lik bir mesafede yer almaktadır.
- Mevcut kent içi yollarının ağını ıslah edilerek, yeni bağlantıların kurulması ve bölgelerin kent merkezine bağlanması hedeflenmiştir.
- İç çevre yolları tesis edilerek, bu şekilde trafik yükünü yeni ve yardımcı ana yollara dağıtılması öngörülmüştür.

Devlet yolları (kent dışı yollar) ve kent içi trafik yolları birbirini kesmeden, sürekli kentsel akışın sağlanması önem kazanmaktadır. Devlet yolları kentin trafik ağları olarak şu şekilde sınıflanabilir:

- 1- İstanbul yolu: (Akköprü yolu): Kentler arası araçların kentte girişleri bu yol üzerindedir. Yolun tam girişinde Yeni Mahalle (bir kent gibi 45.000 nüfusla) yer almaktadır. Ayrıca bu yol üzerinde küçük sanat faaliyetleri de yer almaktadır.
- 2- Çankırı Yolu: Bu yolun devami kent içi yollarının en önemlisidir. Bentderesi yolu, Etlük yolu, Çankırı caddesi ve Keçiören yolu gibi işlek yolların birleştiği bir yığın yoludur.
- 3- Eskişehir Devlet Yolu: Akay Caddesi ile bağlantılı olan ve Akay'dan gelen yolu kestikten sonra Dikmen yoluna kadar devam eden yoldur.
- 4- Konya-Ankara-Samsun Devlet Yolu: Bu yol kent merkezine yönlendirilmiştir. Kent merkezini çevreleyerek geçmektedir.

Ulus esas ticari merkez olmakla birlikte ticari faaliyetler, Kızılay'a kaymıştır. 1961'de açılacak olan yeni Meclis binası buna yardım etmiştir. Kentin tek merkezlikten çıkarak merkezsizleşmesine katkıda bulunmuştur.

Atatürk Bulvarı üzerinde, kat sayısı artarak boyutsal olarak yapı-yol ilişkileri yok olmuş, Atatürk Bulvarı kentin omurgası özelliğini kaybetmiştir. Kentte trafik artışı gözükmemektedir.

Bu plan, kenti yeniden biçimlendirebilecek ya da kent üzerinde büyük bir katkı sağlayabilecek özelliklere sahip değildir. 1957'de Yücel-Uybadın çalışmasının öğeleri kentin makroformu üzerinde bir grup etkiler oluşturdu. Birinci öge, kentin kenar bölgelerinde ve belediye sınırları dışında konut kooperatiflerine izin verilerek, yeni yapım tarzı yaratılarak konut yerleşkelerin biçimlenmesine yol açmıştı. Daha önce yapılan İmar Planında kentsel alanlarda kullanılan yerleşke stratejisi kamu ve devlet yapılarına bir düzen getirmekteydi (Cengizkan 2005).

İkinci öge ise, o dönem inşaat teknolojisinin sınırlarıdır. İnşaata uygun olamayan dere yatakları ve vadiler yapılaşma dışı bırakılarak, bu alanları yeşil alan kullanımı için teşvik edilmiştir. Belediye sınırları dışındaki bu tür doğal alanlar çeperdeki konut kooperatifi yerleşimleriyle birleşerek kente bir sınır çizmektedir. Bu şekilde kentin parçaları birleşerek bir bütünü oluşturmaktadır. Ama burada yeşil alan maliyeti sıfır ya da düşük olarak düşünülerek çok sayıda yeşil alan öngörülmektedir (Cengizkan 2005).

Üçüncü öge ise 1953 yılında Karayolları Umum Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği Devlet Yolları (İstanbul-Çankırı, Konya-Ankara-Samsun, Eskişehir) ile Ankara için öngörülen çevre yolu oluşturmaktadır. Yani Ankara'nın uzun bir dönem içinde bu yollar içinde kalması hedeflenmektedir. Yenimahalle, Gazi Mahallesi ve Eti Blokları bu yolların belirlediği sınırların dışında kalmaktadır.

Ayrıca Bölge Kat Nizamı kavramı kentte kat sayısını artırarak, sokaklar ve caddeler üzerinde yapılaşmayı artırmış ve daha derişik ya da sıkışmış bir kent biçimi ortaya çıkarmıştır.

Seçilen yol ağı bir yapay sınır olarak, kentin makroformunu oluşturdu. Eski planların doğal peyzaj ile ilişkili olan konut anlayışı bu dönemde göz ardı edilmiştir. Kentin çevresine ortaya çıkan hızlı yapılaşma alanlar, kentin doğal sınırlarının bozulmasına yol açmıştır. Kentin çevresinde yer alan Ankara doğal bağlar kuşağı, işlevleri yeşil alan olarak kaybetmiş ve yerinde yeni yapılaşma ortaya çıkmıştır yol açıldı.

Lörcher ve Jansen Planlarının tersine bu planda kent estetiği ya da kent imajı olgusuna önem verilmemektedir. Kent estetiği kapsamında yeşil alan dokusu, sokak ve meydan tasarımı, anıt ve heykel ve duyarlı bir peyzaj tasarımı öngörülmemektedir.

Planda kenti belirleyen ya da sınırlayan fiziki peyzaj öğelerinin sınıflandırılması şu şekilde yapılmaktadır:

- Karayollar politikasına bağlı olarak, kenti batı, kuzey ve doğu yönlerinde kuşatan çevre yolu, kentin fiziki sınırlarını belirlemektedir.
- Bu çevre yoluna altı farklı yönden gelen yol bu çevre yoluna bağlanmaktadır.
- Kuzey yönünden Etlik üzerinden İstanbul'a giden yol kent içi ulaşım yolunun bir parçası olarak kullanılmaktadır.
- Kalan beş yol ise bugünkü Ankara'nın temel kent yapısını oluşturmaktadır. Bu yollar İstanbul, Çankırı-Esenboğa, Samsun-Erzurum, Konya-Adana, İzmir-Antalya (Anonim 2015m).

4.5.4.5 Ankara 1990 Nazım Planı

1970'lere gelindiğinde, Yücel-Uybadın Planının nüfus ve yerleşim öngörüsü aşılmış, kent metropoliten niteliğini kazanmıştır. Kentin karmaşık sorunlarını çözemeyen bu planın yetersiz olduğu anlaşılmıştır.

Metropoliten Planlama Büro'sunun 1970 yılından itibaren, arazi kullanım çalışmalarına; 1970 yılında kentin yerleşik alanı 22.500 ha'a ulaşmıştı. Kentin kuzeyinde bugün Şentepe, Eğlence, Danişment, Kuşcağız, Dutluk, Hasköy, Önder,

Ulubey adı verilen yerleşmeler ile doğuda Tuzluçayır, Akdere, Türközü ve batıda Demetevleri oluşmuştur.

Yücel-Uybadin ve özellikle Bölge Kat Nizamı Planı ile bir yandan kendi içinde yoğunlaşan ve sıkışan kent merkezi, öte yandan hızla gecekondulaşan bölgeleri ile sarılan ve büyüyen bir kent makroformu oluşturulmuştur. Şekil 4.15'te Ankara 1990 Nazım planını Göstermektedir.

Şekil 4.15 Ankara 1990 Nazım Plan (Anonim 2015m)

Ankara için yeni bir planın hazırlanmasının gerekli görüldüğü 1969 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile İmar ve İskan Bakanlığı'nda kurulan Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu (AMANPB) ülkede ilk kez metropolitan ölçekte bir planlama çalışmasını başlatmıştır (Anonim 2015m).

AMANPB, 1970-1975 yılları arasında Ankara üzerinde kapsamlı araştırmalardan sonra, 20 yıllık bir perspektife sahip olan Nazım Plan şeması hazırlanmıştır. Bu şema 1982 yılında “Ankara 1990 Nazım Planı” olarak, onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Ankara 1990 Nazım Planında “kapsamlı plan” (comprehensive plan) anlayışı yerine “yapısal plan” (structure plan) anlayışı gündeme getirilmiştir (Anonim 2015n).

Kentin çekirdek bölgesi (merkezi bölgesi) kuzey, doğu ve güney yönlerde önce topografik sınırları ve daha sonra gecekondulaşan bölge ile çevrelenmiştir. Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu alınan kararlar bağlamında; Ankara çekirdek alanlarını mevcut olan planlar (Uybadın-Yücel ve Bölge Kat Nizamı Planı) ile yönetilecektir. Yeni plan ise kentin kenar bölgelerinin geniştirilmesini hedef alacaktır (Günay 2005).

Kent büyük bir hızla göç almaya devam ederek, ortalama kentleşme hızı ülkenin 3 katı civarına yaklaşmıştır. 1970’de kentin nüfusu 1.230.000’i aşmıştır. Bu nüfusun %48’i imarlı alanlarda ve %52’si ise gecekondu bölgelerinde yaşamaktadır. Topoğrafik çanağın içine sıkışmış bir Başkent oluşmaktadır (Altaban 1987).

1990 Nazım Planı Raporunda Ankara kentinin nüfusu, 1990 için 2.8 milyon (düşük göç kabulü) ve 3.6 milyon (yüksek göç kabulü) tahmin edilmiştir. Raporda kentin büyümesinin yağ lekeli gibi ve ışınsal biçimde genişleyen bir kentsel doku seğilediği dile getirilmiştir. 1985 yılında Ankara nüfusu 2.3 milyon, 1990 yılında ise 2.5 milyon olarak gerçekteleşmiştir (Anonim 2015i). Bu şekilde Ankara, planlama tarihinde ilk defa öngörülen nüfusun sayısının altında gelişme göstermiştir.

Günay’a (2005) göre, yapısal ve kapsamlı planlama arasındaki fark, hedeflerin belirlenmesi ve geliştirilmesi ile ilgilidir. Bu kapsamda Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu önce gecekondu bölgelerinin ve kentin gelişmesinin hangi yönlerde doğru olduğu konusunu kentin jeomorfolojik yapısına dayanarak incelemiştir. Neticede kentin Batı Koridoru’nda ilerlemesi kentsel genişlemenin temel stratejisi olarak kabul edilmiştir. Batı Koridoru yalnız bir konut gelişim bölgesi olmayacak, sanayi odakları

ile desteklenecektir. İvedik, Ostim, Şaşmaz, İstanbul Yolu ve Osmaniye bölgeleri sanayi ve konut bölgeleri ile geliştirilecektir (Günay 2005).

1990 Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu tarafından alınan kararlar şu şekilde özetlenebilir:

- Batı koridoru kentin gelişmesinde ana koridor olarak, kentin gelişiminin topografik çanak dışına yönlendirilmesini sağlayacaktır. Bu şekilde, hava kirliliği daha az olan bölge, yerleşim bölgesi olarak belirlenecektir.
- Büyük konut ve sanayi bölgeleri aracılığıyla kentin batısında kentsel gelişim başlatıldı.
- Bu bağlamda, Batıkent, Eryaman, Sincan gibi Toplu Konut Alanları ile Sincan Organize Sanayi Bölgesi gibi önemli bölgeler planlanarak gelişme başlatıldı ve kentin gelişim ağırlığı İstanbul Yoluna kaydırıldı.
- Eski planlar; gibi kentin kuzey-güney yönündeki gelişmesi devam edecektir.
- Merkezi alanda Yücel-Uybadın ve Bölge Kat Nizamı Planların sürdürülmesi tercih edildi. Ayrıca merkezi alan ve gecekonduların bağlanması için yeni bir yol önerilmiştir.
- Batı Koridorunda gelişme öngörüşüne karşın, üst gelir gruplarının merkezi alanın güney bölgesinde, Çankaya ve Gaziosmanpaşa sırtlarında öngörülmüştür. Kentin kenarında (çeperine) yerleşme isteği bulunmaktadır. Bu bağlamda Çayyolu bölgesinde 15 hektarlık bir alanda bir mahalle birimi tasarlanacaktır.

Planlama çalışması sırasında yeşil alanları korumaya yönelik olarak, yerleşim alanlarının seçiminde öncelikte doğal çevreyle ilgili araştırmalara dayanarak peyzaj özellikleri belirlenmiştir. Yeşil alanların çok yetersiz olduğu saptanması üzerine, yeşil alanların nüfusla orantılı biçimde yükseltilmesi öngörülmüştür (Kayasü 2005).

Diğer önemli konu ise mevcut açık-yeşil alanların korumasıdır. Bu kapsamda alınan önemli kararlar şunlardır:

- İmrahor-İncesu Vadisi, Çubuk-I ve Bayındır baraj gölleri ve Mogan Gölü çevrelerinin korunması ve değerlendirilmesi gereklidir.
- Bir kuşak daha uzaktaki vadiler (Nenek, Ravlı, Hatip, Lalahan), dağlar (İdris, Hüseyin Gazi, Elmadağ) ile barajl gölü çevresinin (Kurtboğazı) korunmasıdır. Gelişme koridorları arasındaki alanların rekreasyon potansiyeli açısından geliştirilmesidir (Kayasü 2005).
- 1990 Nazım Planı vadilerin yeşil alan olarak değerlendirilmesini kentte bir yeşil kuşak oluşturma amacıyla gerekli görülmüştür. Bu yeşil kuşak plansız gelişimi de önleyecektir.
- Daha önceki planların kapsamında olmayan AOÇ, ODTÜ ve Hacettepe Üniversiteleri arazileri 1990 Nazım Planın'da kentin yeşil kuşağının bir parçası olarak tanımlanmıştır. Bu yeşil kuşak, kentin kuzeyinde, doğusunda ve güneyde yer almaktadır (Günay 2005).
- Bu planda İncek-Taşpınar eksenini ile, Çayyolu ve İvedik yeşil kuşak olarak tanımlanmıştır.

Bu planda kentin üst biçimi, kentin büyümesi ve yeni ulaşım sistemleri önem kazanmaktadır. Planın iki başarılı noktası şu şekilde ortaya konulmuştur: Birinci ve en önemlisi kentin çevresini saran gecekondulu alanlarını (düzensiz konut alanları) tanımlayarak, dönüşümlerine yönelik bir modelin geliştirilmesidir. İkincisi ise, Batı Koridoru boyunca merkezsizleşen kentin, merkezi iş alanının mevcut yapısını korunmamayacak olması nedeniyle yeni bir merkezi iş alanı öngörüştür.

Çizelge 4.2'de 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Plan Raporu'nda 1925'den bugüne kadar Ankara için hazırlanan ve uygulamaya geçen imar planlarının özet olarak özellikleri, planlarda alınan hedefler ve stratejiler, alan kullanımı ve nüfus artışı ile ilgili bir çizelge sunulmuştur.

Çizelge 4.2 Ankara Üst Ölçekli Planlarına İlişkin Özet Bilgiler (Anonim 2015i)

Plan Adı Temel	Plan Onay Yılı	Mevcut Nüfus (kişi)	Kentsel Yerleşim Alanı (ha)	Plan Hedef Yılı	Nüfus Öngörüsü (kişi)	Toplam Plan Alanı (ha)	Makroform Yönelimi-Stratejisi
Lörcher Planı	1925	~65.000	~280	Eski kent kısmı onaylanmadığından kente dair bütüncül bir plan hedef yılı olduğu tespit edilememiştir.	~150000	~700	Güney aksına (Yenişehir) sıçrama, Ankara Garı çevresinde yeni ticaret merkezi oluşumu
Jansen Planı	1932	~75.000	~300	1978	300.000	1.500	Yenişehir Gelişimi korunuyor, Doğu (Cebeci), Batı (Maltepe-Tandoğan) işçi mahalleleri-bahçekent/güzelkent gelişimi
Yücel-Uybadin Planı	1957	455.000	~5.720	1987	750.000	12.000	Kompakt bir gelişim kaçak yapılaşma alanlarında düzenli konut olarak yoğunlaşma, Etimesgut, Keçiören, Yıldız, Yenimahalle yönlerine büyüme
1990 Nazım Planı (1970-75)	1982	120000 (1970 Nüfusu)	~22.500	1990	2,8-3,6 milyon arası	43.250	"Batı Koridoru" desantralizasyon stratejisi, Batıkent, Eryaman, Sincan yönlerine büyüme, "koruma", iş-iskan ilişkisi kurma, koridor gelişimi, yeşil kuşak öngörüsü
2015 Yapısal Plan Şeması (1985)	Onaysız	2.300.000	~31.000	2015	4,5-5,5 milyon arası	~210.000	Elmadağ-Kırıkkale, Kazan, Temelli, Ahıboz odalarına "ana çanak" dışına yeşil kamalarla desantralizasyon, koridorlar boyunca işinsal gelişme öngörüsü, çevre yolu tanımlama
2025 Planlama Çalışması (1998)	Onaysız	2.800.000	~45.000	2025	6,5-8 milyon arası	~200.000	Mücvir alan sınırları içinde konut gelişme eğilimlerini yönlendirme çabası, güneybatı koridoruna genişleme-yayıma

1990 Ankara Nazım Planında kentin sınırları korumak için öncüler yapılmıştır. 1960'lı yıllardan sonra, Ankara kenti doğal sınırlarını aşmaya başlamıştır. Bu döneme kadar, Kale ve yeni kent çevresinde gelişen kent, artık çevrenin jeomorfolojik sınırları zorlamaya başlamıştır. Samsun ve İstanbul yolları çevresinde yeni yerleşim alanları

oluşmuştur. Kentsel arazi kullanım modellerine ağırlık verilmiştir. Karayolları üzerinde çeşitli işlevler oluşarak, kent düzensiz bir saçaklanmaya uğramıştır.

4.5.4.6 2015 Planlama Dönemi

1980'lı yıllarda ulusal düzeyde izlenen serbestleşme politikaları ve yerel ölçekte belediyelerin yetkinlerinin artırılması sonucunda önemli değişimler yaşanmıştır. 1984'de Büyükşehir belediyelerinin yönetimiyle ilgili yasal düzenlemeler yaşanmıştır. İlk başta 5 ve sonra 8 ilçeden oluşan Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları belirlenmiştir. Belirlenen sınırlar, Ankara metropoliten etki alanından daha küçüktür. 35-40 km'li yarıçapında bu etki alan halkasında Kazan, Hasanoğlan, Elmadağ, Çubuk, Kutludüğün, Akyurt, Pursaklar, Bağlum, Karagedik ve Yenikent gibi bağımsız belediyeler bulunmaktadı.

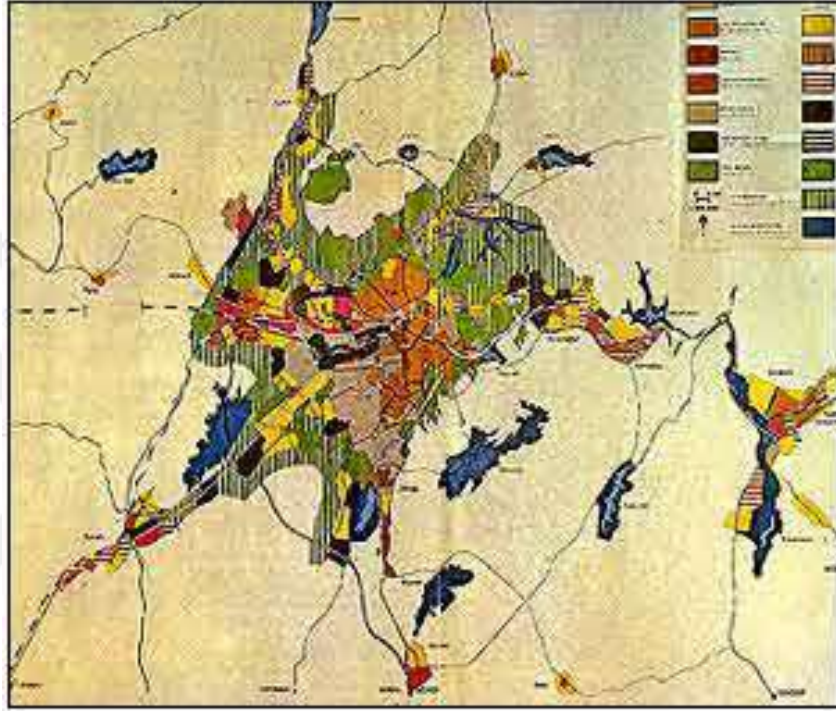
Bu dönemde; Ankara, kendi topoğrafik çanağı içinde yoğunlaşmış, kentin havalandırma imkanları azalmış, kentsel hava kirliliği artmış ve kent, yağ lekesi biçiminde büyümüştür. Sonucu olarak kent içi ulaşımında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Dolayısıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından bir ulaşım ana planının hazırlanması gerekliydi. 1986'da, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünün araştırma grubu tarafından, 2015 yılı hedef alınan Ankara kent makroformunun değişimi için bir "Yapısal Plan" hazırlanmıştır (Anonim 2015i).

Bu çalışmada topoğrafik çanak içinde sıkışmış bir biçim göstererek, Ankara kentinin hava kirliliğini çözmek, bozulmuş iş-iskan ilişkilerini düzeltmek ve kentsel ulaşımı çözmek hedef olarak ortaya konmuştur. 2015 Yapısal Plan'ın önemli ilkeleri şu şekilde özetlenebilir:

- Kamu kuruluşlarının yer seçim süreçleri,
- Kent içi ulaşımın örgütlenme biçimleri,
- Altyapı sistemleri,
- Arsa fiyatlarının kontrolü,

- Merkez oluşumu,
- Sanayi yer seçimidir.

Bu ilkelerin oluşumu kent makroformunu etkileyen süreçler olarak, desantralizasyon eğilimine de yol açmaktadır (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 Ankara 2015 yapısal plan (Anonim 2015i)

Planlama çalışmasında, mevcut olan koridorlar boyunca gelişen işlevlerin kademelenmesi ve yeni işinsal yol ağının oluşumu, işinsal koridorlar arasındaki yeşil alanlarla kentin havalanma koridorlarının oluşturulması, açıklıkların korunması, ayrıca ulaşım ve iş-iskan ilişkileri için de yararlı olacağını öngörülmüştür. Bu sistemde eski planın temeli olan Batı Koridoru gelişmesine seçenek olarak, Ankara'nın kuzey, kuzey-doğu ve güneyde desantralize yapılaşma öngörüsü bulunmaktadır (Anonim 2015i). Planın koridor ve odak önerileri şu şekildedir:

- Güneyde teknoloji sanayi bölgesi olarak Ahiboz
- Batıda çalışma alanı olarak Temelli ve Polatlı

- Kuzeyde İstanbul yolu sanayi gelişimlerini toparlayan Kazan bölgesi
- Kuzeybatıda Akyurt-Çubuk Koridoru'nda bir dizi sınırlı gelişme
- Doğuda Elmadağ, Kırıkkale bölgelerinde savunma sanayi-ağır sanayi bölgesi,

Ankara metropoliten alan ilişkilerine ve desantralizasyon (merkezsizleşme) durumuna yanıt olarak çevre yolu sistemi öngörülmüştür. Kentin desantralizasyon (merkezsizleşme) öngörüsü ile gelişmesi Güneybatı Koridoru'nda bir çevre düzeni planı kapsamında, İncek, Beytepe, Tuluntaş çevresinde mevzi planlar ile bu koridorda, kontrollü ve çalışma alanları ile bütünleşen bir desantralizasyon ve odak oluşumu yerine, hızlı bir kentsel yayılma sürecinin de başlangıcını gerçekleştirdi.

Hazırlanan bu planda Ankara kentini belirleyen kent sınırlar şu şekilde konulmuştur. Yücel-Uybadın Planında belirlenen yollar (koridorlar) boyunca gelişme planlanmaktadır. Koridorlar arasında kalan kesimler sayılmaktadır.

4.6 Ankara Makroformunu Oluşturan Doğal Ögeler

Ankara metropolitenin tarihi gelişim süreci içinde, kentsel gelişme hep kent sınırları dışında yaşanmıştır. Bu süreç içinde, kent çevresinde yer alan köyler ve kırsal alanlar, kente eklenmişlerdir. Ayrıca bazı yönlerde doğal ögeler, daha da önem kazanarak, kenti belirlemiştir. Kentin makroformunu belirleyen ve oluşturan doğal ögeler şunlardır:

- 1- Çubuk Çayı kuzeydoğu yönünden kente girerek, güneydoğu yönünde Elmadağ eteklerinde İncesu Deresi ile birleşir.
- 2- Kuzeybatı yönünde Ova Çayı kenti kuşaklanmaktadır.
- 3- Ankara Çayının geçiş yolu ve bu çayı besleyen dereler (Macun, Hacıkadın, İncesu Dereleri) kentin kuzeyinde, Ovacık ve Yakacık yükseltileri ile Kazan bölgesinin tepelerini sınırlayarak, Kazan Ovası'nda değerli tarım toprakları oluşturmaktadır.
- 4- Ova Çayı ve Sincan, Etimesgut ve Yenikent yerleşimlerini de kapsayan bu halka, kentin en önemli gelişim noktasıdır.

5- Kentin en önemli gelişim bölgesi 1990 Nazım Planında öngörülen Batı Koridoru'nun önemli gelişmeleri haline getirdiği Etimesgut ve Sincan köyleridir.

6- Ankara'nın kuzeyinde Ankara Çayının Vadisi ve Çubuk Ovası, "Protokol Yolu Kentsel Dönüşüm Projesi" ile Esenboğa yolu üzerinden Pursaklar, Saray, Akyurt ve Çubuk ilçeleri bir yerleşim odağına dönüşmektedir.

7- Kentin güneydoğu yönünde, Elmadağ etekleri, güney, güneybatı eksenindeki İncek, Tuluntaş sınırları boyunca gelişme gözlenmektedir.

Bu bölgelere ek olarak, ve gelecekte Ankara kentinin makroformunu belirlemiş olan bölgeler şunlardır:

- Kazan çevresi
- Temelli çevresi
- Çubuk-Akyurt çevresi.

Ankara için hazırlanan 2023 Baskent Ankara Nazım İmar Planının kentsel yerleşik alanlarına göre; Ankara'nın belirlenen yeni sınırları içinde, 6 temel planlama bölgesi oluşturmuştur. Bu bölgelerin belirlenmesinde, önemli ölçüler; doğal ve topoğrafik veriler, idari sınırlar, sosyo-ekonomik ve ulaşım sayılmaktadır. Şekil 4.17 bu bölgeleri göstermektedir. Bu bölgeler şunlardır:

1- Merkez Planlama Bölgesi: Bu bölge kentin merkezi çekirdeği olup merkeze yakın çevreleri kapsamaktadır.

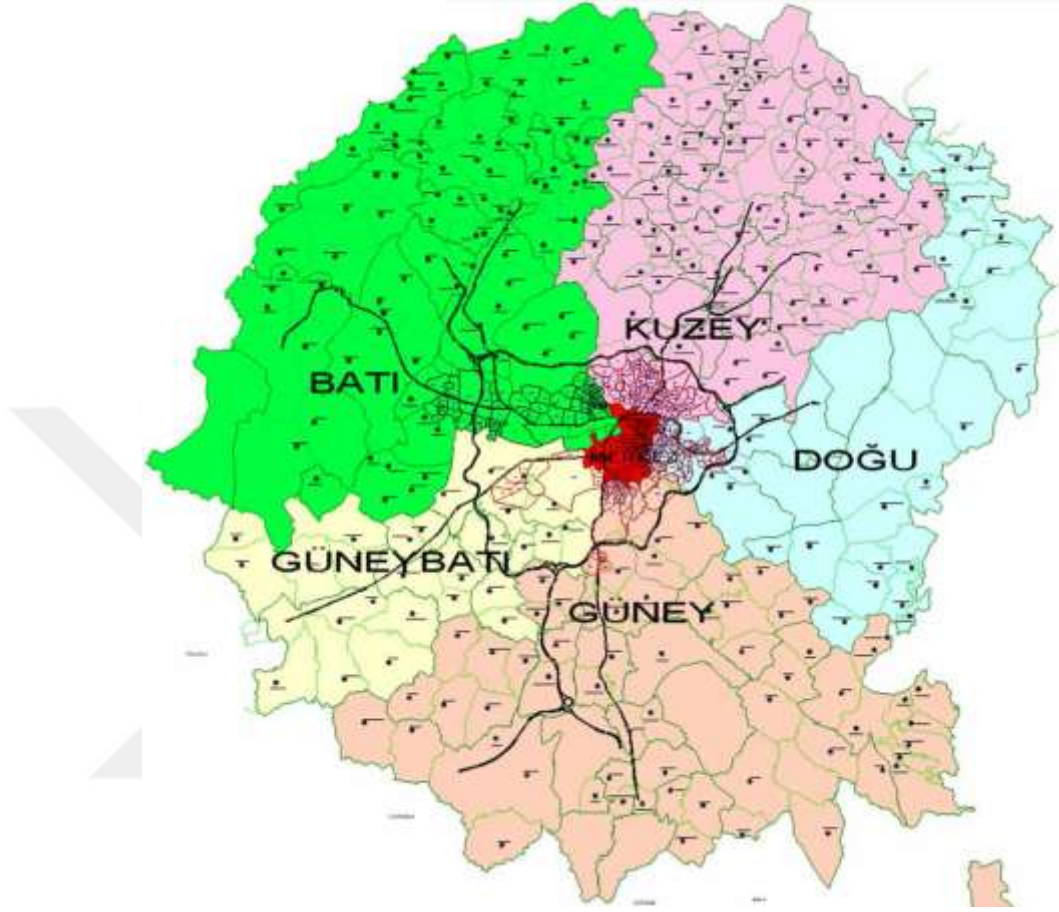
2- Batı Planlama Bölgesi: Batı Koridoru tanımlanarak, Yenimahalle, Etimesgut, Sincan ilçelerini kapsamaktadır. Yeni gelişme yönünü oluşturan alanlar ise, Kazan ve Ayaş ilçeleridir.

3- Güneybatı Planlama Bölgesi: Ana eksen Eskişehir yolu üzerinde olup Çankaya, Yenimahalle ve Gölbaşı bölgeleridir. Temelli Bölgesi de bu bölgelere eklenmektedir.

4- Güney Planlama Bölgesi: Ana eksen Konya yolu üzerinde olup Çankaya, Bala ve Gölbaşı ilçelerini kapsamaktadır.

5- Doğu Planlama Bölgesi: Ana eksen Samsun Yolu üzerinde olup Doğu Koridoru olarak, Mamak, Kalecik ve Elmadağ ilçelerini kapsamaktadır.

6- Kuzey Planlama Bölgesi: Ana eksen Esenboğa-Çankırı yolu olup, Çubuk, Altındağ, Keçiören ve Akyurt ilçelerini kapsamaktadır.

Şekil 4.17 Ankara metropoliten alan planlama bölgeleri (Anonim 2015i)

4.7 Ankara Kenar Kent Kavramı

Büyük kentlerde, nüfusun çarpıcı biçimde artmasına bağlı olarak, kentlerde yapılanmış alanların sürekli genişlemesi yaşanmaktadır. Nüfus ve kentleşmenin hızlı artışının kentlerde büyüme ve sorunlarını beraberinde getirmektedir.

Şüphesiz kentlerin çevresinde yer alan tarımsal arazi, ve bitki örtüsü, neredeyse, kentsel dönüşüm için kullanılmaktadır. Eski ve tarihi harıtarlar, uydu ve hava fotoğraflarını karşı karşıye getirdiğimizde, belirgin bir biçimde kentlerin çevresinde yer alan açık alanlarda, arazi örtüsü ve arazi kullanımının oranı ortaya çıkmaktadır.

Teorik açıdan, geçmiş yüzyıl boyunca kentsel arazinin genişlemesi, biçim ve model olarak dikkati çekmektedir. İlk olarak, ABD’de kentsel yayılma/saçaklanma çalışmaları arazi kullanım üzerinde odaklanmıştır. Bu alanlardaki arazi kullanım verileri kesintisiz, sürekli biçimde ve artan oranda çoğalarak, yeni büyümenin kanıtları olarak gözlenmektedir.

Schneider’a (2008) göre, ABD dışındaki metropoliten araştırmaları, genellikle Kuzey Amerika, Avrupa ve sonraları dünyanın diğer metropoliten alanlarında, kentsel yayılma/saçaklanma eğilimleri süreçleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, ABD ile dünyada var olan diğer metropoliten alanlar arasında gerçek bir karşılaştırma yoktur. Dolayısıyla, gerçekten ABD metropoliten alanlarında, ortaya çıkan kentsel dönüşüm model ve çeşitleri, dünyanın diğer alanları için kültürel ve bölgesel açılardan uygun olup ve olmadığı konuları üzerinde durulmaktadır (Schneider 2008).

Schneider’in 2008 yılında yaptığı araştırmada, farklı kıtalarda yer alan 25 metropoliten alanı çalışma alanı olarak seçerek, bir karşılaştırma yapmıştır. 1990-2000 yılları arasında seçilen metropoliten alanlar kentsel genişleme, arazi kullanımını ve nüfus artışı açısından incelenmiştir. Çalışılan alanların özellikler çizelge 4.3’de sunulmaktadır (Çizelge 4.3).

Çalışmanın amacı, dünyanın diğer ülkelerinden farklı 25 metropoliten alanın kentsel yayılma/saçaklanma örnekleri, ABD örnekleri ile karşılaştırılmıştır. Bu çalışma metropoliten alanlarda kentsel yayılmanın/saçaklanmanın kent nüfusu ile bağıntısını oranını ortaya koymaktır. Çalışmada Mega-Kent özellikleri ile karşılaştırılmaması açısından 1-5 milyon nüfusa sahip olan alanlardır.

Çizelge 4.3 Dünyanın farklı bölgelerinde yer alan 25 metropoliten alanda landsat görüntülerini ve nüfus sayısını kullanarak 1990-2000 yılları arasında kentsel arazi genişlemesi incelenmiştir (Schneider 2008)

Bölgeler	Ülke	Şehir	Nüfus		Kentsel Alan Miktarı (km kare)	
			1990	2000	1990	2000
Kuzey Amerika	Kanada	Calgary	65880	874360	280.2	380.9
	ABD	Montreal	847728	1025705	893.5	944.9
		Sacramento	1 355 107	1640558	647.3	769.6
		Phoenix	2 122 101	3 072 149	1170.3	1,412.5
		Baltimore	2 366 061	2531628	832.5	993.2
		Washington DC	3 539 938	3967634	1261.6	1511.1
Latin Amerika	Mekziko	Monterrey	2694550	3414282	339.5	404.0
		Guadalajara	3 139 364	3 864 823	317.4	421.6
	Brezilya	Brasilia	1 808 768	2 401 841	306.3	462.6
		Belo Horizonte	3 529 159	4 390 064	449.0	559.8
		Curitiba	1 993 290	2 648 677	352.1	439.3
Avrupa	İspanya	Madrid	4 947 555	5 423 384	442.8	554.5
	Çek Cumhuriyeti	Prague	2 327 056	2 284 049	367.8	381.9
	Polonya	Warsaw	2 415 900	3 005 471	320.1	356.5
Afrika	Mısır	Alexandria	3 070 915	3 607 540	245.8	297.0
	Kenya	Nairobi	3 097 045	4 269 250	134.5	175.1
Batı Asya	Türkiye	Ankara	3 236 626	4 007 860	211.2	334.9
Güney Merkez Asya	Hindistan	Ahmedab	5 210 804	7 143 109	181.4	216.5
		Bangalore	6 512 356	8 400 526	183.6	272.0
		Lakhnau	2 762 801	3 681 416	108.4	139.0
Güney Doğu Asya	Çin	Chengdu	5 870 387	7 574 034	338.7	549.7
	Vietnam	Dongguan	1 741 731	6 445 777	311.4	1180.3
		Guangzhou	8 296 422	15 203181	477.6	1441.9
		Wuhan	5 002 024	8 966 422	267.5	367.1
Hanoi		2 311 500	3 007 829	257.0	348.1	

Yapılan araştırmada kullanılan etmenler; kentsel alanlarda mekansal genişleme, arazi dönüşüm oranı, yeni kentsel alanların konumu ve modelleri, kentsel alanlarda sürekli büyüme miktarı ve nüfus yoğunluğudur. Çizelge 4.3'e göre; çalışmada Ankara metropoliten alan seçilen 25 örnek içinde yer almaktadır. Bu çalışmada, kentlerin yer aldıkları bölge, arazi örtüsü (beton, ağaç, çim vb.) yapılaşma malzemeleri, kentsel genişlemenin biçim, model ve çevrelerinde yer alan değişik peyzaj karakterler (tarımsal alan, deniz ve ol) nemli başlıklar olarak kullanılmıştır (Schneider 2008).

Genel bir bakışta, idarı sınırlar kentsel alanları tanımlamak için kullanılmaktadır. Buna karşın zaman içinde idarı sınırlar yaşadıkları değişimlerden dolayı güvenebilir bir araştırma araı olarak görülmeye başlanmıştır. Kentlerin kentsel genişleme sınırlarını tarif etmek için, kentin merkezi çekirdeğinin boyutlarının kullanımı önemli bir etmen olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle kentin sosyo-ekonomik erevesi, kent içi ve kent dışı taşıt tarfiği ve yollar merkezi çekirdeğin belirlenmesinde önemli olgular olarak görülmüşlerdir.

Sınır belirleme bir diğer önemli etmen ise, yollar üzerinde yer alan kümeler ve kümelerin mesafeleri kentin merkezi çekirdeğinden, çok merkezli çekirdekler, kent merkezine bağlı olan ekonomik birimler de yer almaktadır (Harris vd. 1945). Bu bakış aışıyla, metropoliten alanlara bağlı olan sosyal, siyasal ve ekonomik tüm işlevsel alanlar da kentlerin bir parçası ve kent sınırları içinde kabul edilmektedir (Schneider 2008).

Ayrıca kentsel alan belirlemede, kentte bağımlı olan küçük kasabalar ekonomik birimler olarak, kent sınırlarına dahil edilmektedir. Bu bakış ile metropoliten alanların, çevresinde yer alan tüm işlevler politik, ekonomik, sosyal vb. kentin bir parçası olarak kabul edilmektedir (Fujita vd. 1999).

Bu nedenle kentsel alan sınırlarının belirlenmesinde, seçtiğimiz çizgi bu işlevleri kendi sınır çizgisi içine alarak, kent merkezinden uzak mesafede yer alan küçük köyler ve kasbalar da mertropoliten alana dahil olmaktadır.

Yayılmış/saçaklanmış kentsel alan gelişmesinde ortaya çıkan maliyetlerin önemli kanıtları olarak; arazi kullanım ve tüketimi, tarım alanları gibi önemli arazi kaynaklarının yok olması ve neticede okul ve hastaneler gibi kamusal hizmetlere erişilebilirliğin azalmasıdır.

Kentsel mekansal gelişmenin belirlenmesi için, öncelikle metropoliten alanlarda kentin merkezi çekirdeği ve nüfus yoğunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Büyük kentlerde kentsel genişleme alanı, kentsel alandan kırsal alana geçiş bölgesinde yer alarak, şerit boyunca oluşmaktadır.

Günümüzde hemen hemen bütün büyük kentlerde kentsel yayılma/saçaklanma ortaya çıkmaktadır. Schneider'e (2008) göre, ortaya çıkan önemli soruların biriside; bazı kentlerde artan nüfusun saçaklanmış/yayılmış kentsel alanlarda yerleştirirken, arzi dönüşümü daha az yaşanmaktadır. Yine de Schneider'e (2008) göre; genel olarak, kentsel saçaklanma/yayılma düşük kentsel yoğunluk gösteren, düşük nüfus yoğunluğuna sahip, ya da düşük gelişme yoğunluğu gösteren alanlarla tanımlanmaktadır (Schneider 2008).

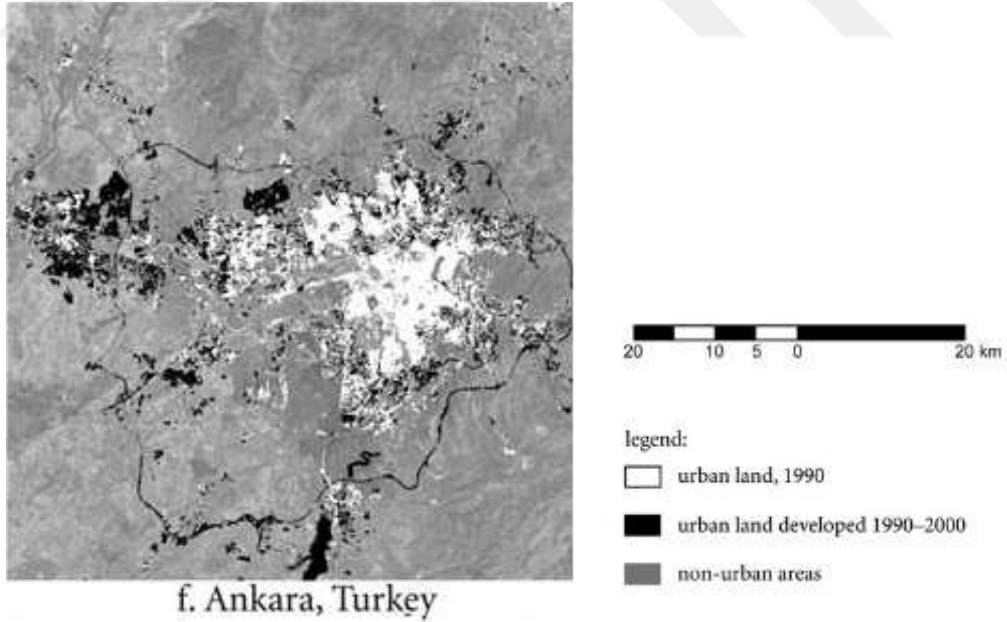
Daha ayrıntılı olarak, kentsel gelişmede saçaklanma/yayılma, kentsel alan büyüme biçimleri üzerinde farklı şekillerde ortaya çıktığı için karakterize edilmektedir. Biçimsel olarak, kentsel alan genişlemesi daha dağınık ya da zıplayarak (leapfrog development) büyüme, şerit biçimde, düşük yoğunluğa sahip büyüme, tek işleve sahip büyüme ve ulaşılabilirliği az olan bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Schneider 2008).

Ewing (2002) göre, kentsel alanlarda saçaklanma/yayılma üç temel boyutu içermektedir. En yaygın tür düşük yoğunluğa sahip olan arazilerde dağınık nüfus sayısı, ikincisi birbirinden ayrılmış binaların var olduğu bölgeler, üçüncüsü ise kentin banliyö bölgeler ve yeni gelişme alanlarında işlev ve sınırları belli olmayan aktivite merkezleri şeklindedir. Burada kentsel saçaklanma/yayılma mikro ve makro ölçekte tanımlanmaktadır (Ewing vd. 2002).

Genel bir bakış ile kentsel saçaklanma/yayılma araştırmalarında nüfus sayısı, erişebilirlik ve yakınlık, araba ve diğer araçlara bağımlılık, erişebilir yol ağına ve iş yerlerine yakınlık önemli ölçek ve etmendır. Diğer bir araştırma sanayi, konut ve bitki örtüsüne sahip olan arazi kullanımı ve arazi örtüsüdür (Hasse ve Lathrop 2003).

Genel olarak, kentlerde saçaklanma/yayılma terimi iki durumda kullanılmaktadır. Birincisi kentlerde mekansal genişlemenin ölçsüz bir biçimde oluşumudur. İkinci ise nüfusun düşük yoğunluğudur. Daha ayrıntılı olarak saçaklanma/yayılma terimi dağınık, zıplayan (leapfrog) ve şerit gibi genişleme, düşük yoğunluğa sahip olan büyük alanlar ve erişebilirliği düşük olan bölgeleri anlatır.

Schneider'in 2008 yılında yaptığı araştırmada kentlerin genişlemesini kıyaslandığında; mekansal gelişmede ABD ve Kuzey Amerika kentleri göze çarpar bir biçimde, diğer kentlerden büyüktür. Bu çalışmanın bir sonucu olarak Ankara kentinin genişlemesi Şekil 4.18'de açıklanmaktadır.

Şekil 4.18 1990-2000 yılları arasında Ankara metropoliten alan kentsel genişleme haritası (Schneider 2008)

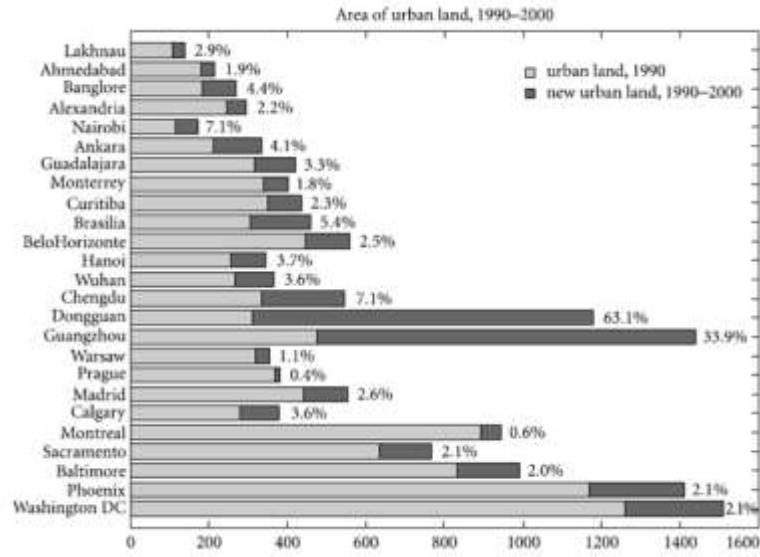
Ankara kentinde kentsel alandaki, 1990-2000 yılları arasında kentsel gelişme gelişme belirgin biçimde izlenmektedir (Schneider 2008).

Kentsel alanlarda ortaya çıkan genişleme biçimleri üç farklı eğilimde ayrıştırılmaktadır. Birincisi, merkezi kent çekirdeğinin kenarında gelişen küçük araziler; ikincisi mevcut kentsel araziye bitişik biçimde gelişen büyük alanlar (merkezi çekirdek içinde ya da yakınında olmaları gerekli değil), ve üçüncü ise merkezi kent alanından uzakta bulunan yeni dönüştürülmüş ve düzensiz küçük alanlardır (Schneider 2008).

Genellikle ABD kentlerinin gelişmesi üçüncü tür içinde yer almaktadır. Diğer örnek kentlerin büyüme ve gelişmeleri birinci ve ikinci tür eğilimdedir. Ankara metropoliten alanın genişlemesi şekil 4.17 ve harita 4.18'de Ankara'nın imar planlarına göre büyüme türü ikinci türdür. Kentin mevcut kentsel arazisine bitişik biçimde gelişen büyük alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentsel genişleme türü, örnek kentlerde çizelge 4.1'de gösterilmektedir. Kullanılan etmenler yoğunluk, düzensizlik ve daha önemlisi kentlerin mekansal büyüklüğü ve genişleme oranlarıdır. Şekil 4.19'e göre, her kentin ilk boyutları (kentsel arazi miktarı) politik, ekonomik ve kültürel özelliklerine bakarak, 1990-2000 yılları arasında 100 km²'den 1300 km²'ye kadar değişmektedir. Şekil 4.19'in örnek kentlerin ilk arazi miktarı sunulmaktadır. Bu araştırmada 100-245 km² lik bir alana sahip olan kentler küçük ölçekli, 270-480 km² lik alana yayılan kentler orta ölçekli ve 800- 1300 km² lik alana yayılan kentler ise büyük ölçekli kentler grubunda yer almaktadır. Bu çizelgeye göre Ankara kenti küçük ölçekli metropolitenler arasında yer almaktadır.

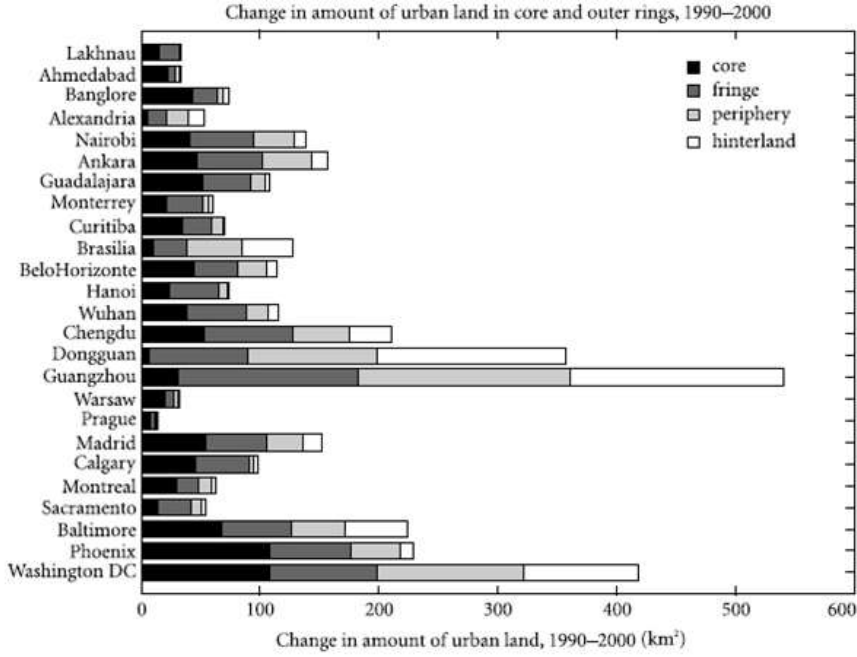
Anakara kenti küçük kentler grubunda yer almasına rağmen, her yıl içinde kentsel alan büyümesi %4.4-7.1 (gelişme/yıl) artarak, hızlı gelişen kentler arasında yer almaktadır. ABD kentleri ise %2.0-2.2 (gelişme/yıl) kentsel alan gelişme oranı, orta seviyeden düşük gelişme gösteren kentler arasında yer almaktadırlar.

Şekil 4.19 1990-2000 yılları arasında Ankara ve diğer metropoliten alanlarda mekansal büyüklük ve genişleme oranları (Schneider 2008)

Bu çalışmada kentsel arazi yoğunluğunu belirlemek için tüm işlevleri içine alan bir farzai sınır çizgisi varsayılarak kent merkezinden 40 km'e bir yarıçapta çizilmiştir. Bu farzai çizgi kademeli olarak, belli aralıklarda dairesel biçimde tampon bölgeler ile bütünleşmektedir. Bu alanın merkezi, 1990 yılı kentsel alan yoğunluk merkezinde ve merkezi iş alanında yer almaktadır. Merkezi çekirdek alanının dışında kalan peyzaj ve kırsal alan üç tampon bölgeye (her biri 8 km) ayrılmaktadır. Birinci tampon bölge 8 km'lik bir saçaklanma (fringe) alanı, ikinci tampon bölge (8 km) çevre (periphery) ve üçüncü tampon bölge (8 km) ara bölge (hinterland) ya da kırsal alan olarak belirlenmektedir (Şekil 4.20).

Çizelge 4.5'ye göre, Ankara kentinde 10 yıl içinde çekirdek yoğunluğun en yüksek değere ulaşma %30.6 dan %42.9 yükselmiştir. Bu nedenle Ankara kenti kentsel mekansal genişlemede “yüksek büyüme” gösteren kentlerin arasında yer almaktadır. Yeni gelişme alanları kentin merkezi çekirdeği içinde ve ona bitişik (ikinci tür kentsel alan gelişme gösteren) olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte yeni gelişmiş kentsel arazi dağılımı merkezi çekirdek dışında ve üç tampon halkanın (saçaklanma, çevre ve kırsal alan) arasında yer almaktadır. Merkezi çekirdek dışında yer alan tampon bölgelerinde büyüme seviyeleri periyodik biçimde azalmaktadır.

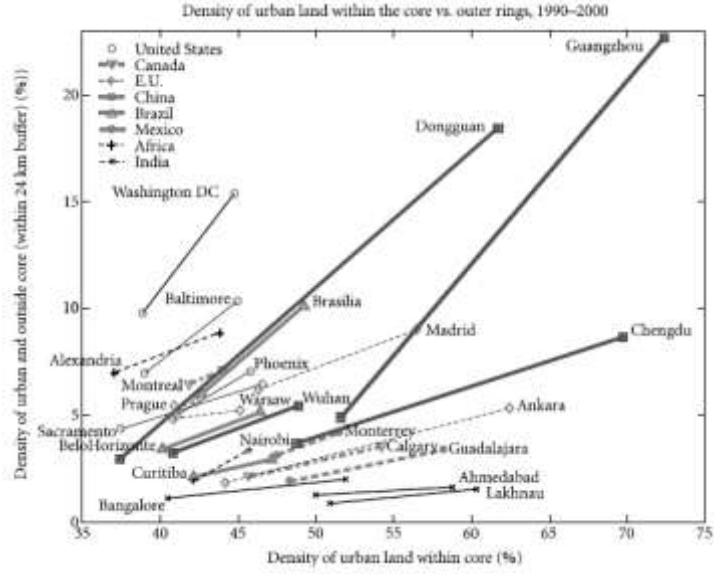

Şekil 4.20 1990-2000 yılları arasında Ankara ve diğer metropoliten alanlarda kentleşmiş arazi (km²) ve bu alanlara ardışık 8 km'lik üç tampon halkanın genişlemesi. Renklerin açıklaması: siyah renk: kent merkezi, koyu gri: saçaklanma bölge, açık gri: çevre bölge, beyaz renk: kırsal alan bölgesi (Schneider 2008)

Yine Schneider'in 2008 araştırmasının sonucu olarak, Şekil 4.21'de örnek kentlerin gelişme hızı gösterilmektedir. Şekilde her eğilim örnek kentin büyüme hızı ya da saçaklanma derecesini gösterilmektedir. X eksenini kentsel genişleme merkezi çekirdekte, Y eksenini çekirdek dışındaki kentsel genişlemeyi göstermektedir. Ankara hızla büyüyen kentler ortasında yer almasına rağmen, kentin merkezi çekirdek içindeki gelişmesi, çekirdek dışına göre daha yüksek bir orandadır.

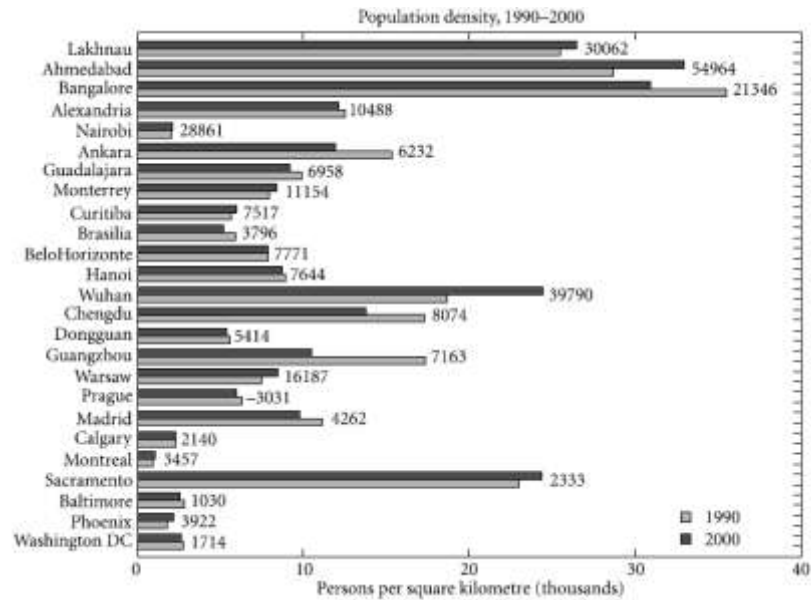
Schneider'in çalışmasının diğer sonucu Şekil 4.22'de örnek kentlerde nüfus yoğunluğunun km² de dağılımı gösterilmiştir. Kentlerin çoğunluğu, nüfus açısından orta seviye grubunda yer almaktadır. Ankara kenti km² de 10000 kişi nüfus yoğunluğuna sahiptir. Ankara gibi genişleme oranı ve nüfus yoğunluğuna sahip kentler hızlı gelişme gösteren kentler grubunda yer almaktadır. Bu grupta kentsel arazi değişiminin hızı nüfus artışından daha fazladır.

Şekil 4.21 Örnek kentlerde 1990-2000 yılları arasında kentsel mekansal gelişme yoğunluğu merkezi çekirdek içinde ve dışında gösterilmektedir (Schneider 2008)

Schneider'in örnek kentler üzerindeki araştırmasının sonucu Şekil 4.22'de gösterilmektedir. Buna göre kentsel genişleme türü dört gruba ayrılmaktadır. Ana etmenler kentlerin mekansal büyüklüğü ve oranı, meskun arazi yoğunluğu, ve kentsel parçalanma olarak belirlenmektedir.

Şekil 4.22 1990-2000 yılları arasında Ankara ve diğer örnek metropoliten alanlarda nüfus yoğunluğu her km² (Schneider 2008)

Çizelge 4.4’de; ABD kentleri kentsel arazi boyutlarında en çarpıcı orana sahip olan metropolitenler olarak bulunmaktadır. Bu grup kentler “geniş büyüme” gösteren kentler içinde yer almaktadır. Ankara kenti nüfus ve arzi yoğunluğu, kentsel arazi genişlemede “hızlı büyüme” gösteren kentler grubu içinde yer almaktadır (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4 Schneider’in yaptığı araştırmada belirlenen dört kent türü ve onların istatistik özeti (Schneider 2008)

Grup	Sınıf	Tüm kentler	Kent Türü			
			Geniş-büyüyen kentler/a	Çarpıcı-Büyüyen kentler/b	Hızlı-büyüyen kentler/c	Düşük-büyüyen kentler/d
Mekansal büyüklük ve oran	Kent büyüklüğü 1990 km ²	329.4	1,039.5	375.9	249.8	312.4
	Kent büyüklüğü 2000 km ²	430.4	1,215.5	1,057.3	363.5	377.0
	Kentsel arazi büyümesi km ² (1990-2000)	102.5	176.0	176.0	681.4	64.6
	Yıllık mekansak gelişme oranı (yüzde)	2.6	1.7	1.7	4.8	2.1
Meskun arazi yoğunluğu	Merkezi alanın yarıçapı Km	11.0	23.0	6.0	10.0	11.0
	kentsel alan yoğunluğun artması (1990-2000), (yüzde)	13.6	7.6	40.9	19.6	13.8
	Merkez	4.9	4.8	22.0	6.1	3.3
	Saçaklanma	1.8	3.4	13.2	2.3	1.0
	Çevre Kırsal alan	0.5	2.0	10.1	1.1	0.4
parçalanma	Düzensizlik miktarında değişim (1990-2000), (yüzde)	-30.3	-26.2	-36.2	-41.8	-30.4
	Merkezi	-12.4	-21.5	48.0	-14.5	-16.0
	Saçaklanma	-4.2	-16.6	119.8	9.9	-7.1
	Çevre Kırsal alan	-7.2	-14.4	134.8	-18.0	-6.1
Nüfus yoğunluğu	Meskûn arazi km ² kişi başına, 1990	7 899	2 103	13 431	15 551	12 310
	Meskûn arazi km ² kişi başına, 2000	8 440	2 109	9 928	14 952	12 730
	Meskûn arazi km ² artan kişi sayısı, 1990-2000	7 060	2 531	6 884	14 661	14 633

a. Büyük-büyüyen kentler: Montreal, Sacramento, Baltimore, Phoenix and Washington, DC (5 kent), b.Çarpıcı-büyüyen kentler: Chengdu, Dongguan and Guangzhou (3 kent), c. Hızlı-büyüyen kentler: Calgary, Brasilia, Ankara, Bangalore, Lakhnau, Wuhan and Hanoi (7 kent), d. Düşük-büyüyen kentler: Guadalajara, Monterrey, Belo Horizonte, Curitiba, Madrid, Prague, Warsaw, Alexandria, Ahmedabad, and Nairobi (10 kent).

Bu çalışmanın örnek kentlerinde ortaya çıkan sonuçları çizelge 4.5’de açıklanmaktadır. Çizelge 4.5’e göre, kentsel yayılma/saçaklanma dört tipten oluşmaktadır. Bu tipler: büyük büyüyen kentler, çarpıcı büyüyen kentler, yüksek hızla büyüyen kentler ve düşük hızla büyüyen kentler olarak belirlenmiştir. Bu sınıflandırmaya göre kent tipin oluşumu kentin çevresinde ortaya çıkan yeni yerleşim alanlarının özelliğine bağlıdır. Ankara kenti hızla büyüyen kentler grubunda yer almaktadır. Bu grup kentler yüksek hızla büyüme göstermeye rağmen, kentin mekansal boyutları küçüktür, ama büyüme artışı yüksektir. Bu kentlerde kentsel yayılma doğal olmayan ve yapılı bir doku göstermektedir. Yapılaşma ve yalnız uygulamadan kaynaklanarak, yeşil ve doğal peyzaj bozulmaktadır. Ayrıca bu alanlar eski kentsel dokuya bitişik olarak oluşmamaktadır. Yeni alanlar dağınık bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5 Schneider’in 2008 yılı çalışmada elde edilen dört kent tipin özellikleri (Schneider 2008)

Grup	Kentlerin Mekansal Boyutları	Kentlerin Mekansal Boyutları n artışı	Dağınık Ya da Doğal olmayan	Dağınık Yada Bitişik	Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğun da Değişim	Örnekler
Büyük büyüyen kentler	Büyük	Küçük	Dağınık	Bitişik	Düşük	Düşük	Baltimore Washington Montreal
Çarpıcı Büyüyen kentler	Küçük	Büyük	Dağınık	Dağınık	Yüksek	Düşük	Guangzhou Dongguan Chengdu
yüksek büyüyen Kentler	Küçük	Büyük	Doğal olmayan/ (Constrained)	Dağınık	Yüksek	Düşük	Calgary Brasilia Ankara Bangalore Wuhan
Düşük büyüyen kentler	Küçük	Küçük	Doğal olmayan/ (Constrained)	Bitişik	Yüksek	Düşük	Guadalajara Curitiba Ahmedabad Nairobi

Diğer örnek kentler gibi, hızlı büyüme gösteren kentler arasında yer alarak Ankara metropoliten alanında, kenar kent bölgeleri oluşmaktadır. Ankara kentinde 1990-2000 yılları arasında merkezi çekirdek bölgesindeki kentsel gelişme, saçaklanma ve çevre bölgeleri ile aynı orana sahiptir. Bu oran kentsel alan genişlemesinin hızını göstermektedir (Şekil 4.20). Bu verilere göre Ankara kentinin kırsal alan oranı diğer tampon bölgelere göre daha küçük bir orandadır.

Dolayısıyla, yaklaşık beş milyon nüfusa sahip olan Ankara metropoliten alanda, hızlı bir büyüme göstererek, çevresinde yeni yerleşim alanları, organize sanayi bölgeleri ve yeni iş alanları (kutuplanmış bölgeler) oluşmaktadır. Yeni oluşan bu bölgeler kırsal alanlarda ve kentin tampon bölgelerinde ortaya çıkmaktadır.

Dünya örneklerine baktığımızda, kenar kent bölgeleri; kentin yeni Merkezi İş Alanlarında (MİA) alanların çevresinde oluşmaktadır. Bazen kenar kent bölgelerinin MİA'larından ayırt edilmesi, aynı özellikleri taşıdıkları için zordur. Genel olarak, kenar kentler, kentin MİA'larına ikinci kuşak olarak, oluşurlar. Ankara kentinde farklı tarihi dönemler içinde Ulus, Kızılay ve Söğütüzü bölgeleri MİA kapsamında görülebilir.

Bu üç bölge arasında Ulus MİA'si, kültürel ve tūristik bir yapıya sahiptir. Ankara'nın eski kent merkezi olarak, Kale ve diğer tarihi binaları kendi içinde barındırmaktadır. Kızılay ise, Ulus'un güneyinde yer alarak, Ankara'nın ikinci kent merkezi ve ikinci MİA bölgesi olarak kabul edilmektedir. Bölgede bir çok idari ve yönetim binaları yer almaktadır. Ulus ve Kızılay MİA bölgeleri, kentin ana eksenini olan Atatürk Bulvarı üzerinde yer almaktadırlar.

Ankara örneğinde, yeni oluşan MİA bölgeleri, Eskişehir Yolu kenarından ve AOÇ arazisine kadar uzanan Söğütüzü bölgesidir. 2000'li yıllardan beri, bu bölgede pek çok kurum binası inşa edilmiştir. Bu bölgede yer alan önemli binalar; Türkiye Noterler Birliği, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, TOBB ETÜ Hastanesi, Çevre ve Orman Bakanlığı Merkez Binası, ATV Ankara temsilciliği, Habertürk Ankara temsilciliği, Show TV Ankara temsilciliği, Ankara Ticaret Odası, Armada Alışveriş Merkezi, Via Life Fashion Outlet, Gazi Orduevi, Gazi Anadolu Lisesi, AKP genel merkezi ve CHP genel merkezidir.

Söğütüzü, Eskişehir Yolu gibi önemli bir eksenin üzerinde yer alarak, son 5-10 yılda, geçirmiş olduğu değişim dikkat çekicidir. Bu dönemde Söğütüzü çok sayıda yüksek yapılarla çevrenmektedir. Hala devam etmekte olan çok katlı yapı projeleriyle Ankara'nın MİA bölgesi olmaya aday bir bölgedir (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 Ankara Söğütözü MIA bölgesinden görüntüler (Anonim 2016)

ABD’den kenar kent özelliklerine göre; genel olarak kenar kentler MIA çevresine yer alarak, ulaşım ağları ile birbirlerine bağlanıp birleşirler. Ankara kentinde ve özellikle de yeni MIA bölgesi Söğütözü için böyle bir özellik gözlenmemektedir (Şekil 4.24).

Şekil 4.24 Ankara Söğütözü MIA bölge haritası (Anonim 2016)

Bu bölge güneyden Eskişehir Yolu, ve kuzeyden AOC’le sınırlanmaktadır. Bu bölge, kentin yapılaşmış kent merkezi bölgesinde yer alarak, dünya örneklerinden gibi bir kenar kent kavramından uzaklaşmaktadır. Bölge görüntü itibariyle merkezi iş alanı

olarak kabul edilmektedir. Daha doğrusu bu bölge işlev ve ölçek açısından bir kenar kent kavramı özelliğine sahip değildir.

Araştırmalara göre, Ankara kenti hızlı büyümesine rağmen, işlev ve ölçek açısından ABD örneklerindeki kenar kentlerin potansiyeline sahip değildir. Bu nedenle, Ankara kentindeki, kenar kentleri, AB örnekleri ile kıyaslamak daha yerinde olacaktır.

Başka bir bakış açısı ile, Türkiye, Avrupa ile yüzyıllar boyunca, süregelen bir tarihsel ilişkiler içinde olmuştur. Bunun yanında 1987 yılında ve Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık anlaşması imzalamasından sonra, AB için tam üyeliğe başvurulmuştur. Dolayısıyla Ankara'daki kenar kent örnekleri, AB'de mevcut olan örnekler ile kıyas edilmesi, nüfus, işlev ve ölçek açısından daha doğru olacaktır.

Ankara'nın çevresinde 28 ilçe yer almaktadır. Bu ilçelerin; nüfusları, ekonomik faaliyetleri, alansal yüz ölçümü, Ankara kentinden mesafeleri, ulaşım ağı içindeki yerleri dikkate alındığında sadece 5 ilçede kenar kent kavramının oluşumunun mümkün olacağı söylenmektedir. Bunlar: Çubuk, Elmadağ, Akyurt, Kazan ve Temelli ilçeleridir.

Ankara'nın ana ulaşım eksenleri üzerinde yer alan bu bölgelerin ekonomik faaliyetleri kutuplaştırılmış faaliyetler (tarım, sanayi vb. gibi) özellikleri göstermektedir. Bu beş ilçede yer alan çeşitli işlevler; uluslararası havaalanı ve çevresinde yer alan fabrikalar, ağır sanayi, organize sanayi bölgeleri, kış spor merkezi, mesire merkezi, tarım ve hayvancılık, geleneksel ve kültürel festivaller yer almaktadır. Şekil 4.25'de Ankara kenti ve bu ilçelerin bağlantısını göstermektedir.

Genel olarak bu bölgeler kentin ana ulaşım eksenleri üzerinde yer almaktadırlar. Ankara ile hızlı bir ulaşım bağına sahiptirler. Bu bölgede alanlarda hızlı alansal genişleme ve kentleşme yaşanmaktadır.

Bu bölgeler taşıdıkları özellikler açısından incelendiklerinde, bazı alanların kenar kent özelliklerini taşıdıkları, ya da bir kenar kent olma potansiyeline sahip olduklarını görülecektir.

Şekil 4.25 Ankara metropoliten alanı ve çevresinde yer alan ilçeler (Anonim 2015i'dan değiştirilerek alınmıştır)

Bunların yanı sıra bu bölgeler, 2023 Ankara Nazım İmar Planı göre; bu alanlar Ankara metropoliten alanını belirleyen yeni kent sınırları içinde yer alarak, temel planlama bölgelerini oluşturmaktadırlar. Bu bölgelerin sahip oldukları özelliklerin şu şekilde sınıflandırılabilir:

1- Kuzey planlama bölgesi: Bu bölgede yer alan Çubuk ilçe merkezi 5216 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle, Ankara Kentsel alanın 50 km yarıçaplı sınırı içerisinde kalmıştır. 2000 yılı nüfus sayımına göre 46.605 olan, 2014 yılında 84.636'ye ulaşmıştır. Nüfus artışı 2000 nüfusunun yaklaşık iki katıdır (Anonim 2015k). Garreau'nin (1999) anlattığı iki katlı nüfus artışı yaşanan bölgeler de kenar kent özelliğine sahip olan bir bölge olarak kabul edilmektedir.

Kuzeyinde Aydos Dağı, güneybatısında Müre Dağı, güneydoğusunda İdris ve Karbasan Dağları yer almaktadır. Batısından kaynaklanan sular Koca Çayı, doğusundan kaynaklanan suları ise Çubuk Çayı toplar. Çubuk Vadisinde oluşan Çubuk Ovası 250 km² genişliğindedir. Bölgenin doğal özellikleri Ankara kenti için bir yeşil ekolojik kent sınırı yaratmaktadır.

Ekonomisi tarım, sebze ve meyveciliğe dayalıdır. İlçede mermer ve perlit yatakları vardır. Ayrıca bölgenin çevresinde, Uluslararası Esenboğa Havaalanı ve fabrikalar yer almaktadır. “Esenboğa havalimanına koku salıyor” gerekçesi ile hayvancılıkta duraklama olmuştur. OSB adı altında 10 yıldır sürdürülen Organize Hayvancılık Tesislerinde çalışmalar yavaş da olsa devam etmektedir. Son yirmi yıldır Turşuculuk sektör haline gelmiştir. Dünyaca ünlü çubuk turşularının üretim merkezi konumundadır. Her yıl Eylül ayının ilk haftasında Çubuk uluslararası turşu ve kültür festivali düzenlenmektedir. Nüfusun büyük kısmı artık tarım yerine çevre fabrikalarda özellikle Akyurt'ta çalışanlar, Ankara'nın değişik ilçelerinde memuriyet ve işçi olarak çalışmaktadır. Emekliler için ucuz ve sakin bir yerleşim yeridir (Anonim 2016).

Önemli ekolojik etmenlerinden biri Çubuk Barajıdır. Cumhuriyet döneminin ilk barajı olarak, 1930-1936 yılları arasında Ankara'nın 11 km kuzeyinde Çubuk Çayı üzerinde inşa edilmiştir. İçme-kullanma ve sanayi suyu temini ve taşkın kontrolü amaçlı bir barajdır. Yılda 3 hm³ içme suyu temin edilmesini sağlamış, Ankara ovasının kısmen sulanmasını da gerçekleştirmiş olup, ayrıca Ankara'nın önemli ve güzel mesire yerlerinden biridir.

Bu alanda TOKİ toplu konut çalışmaları, alt gelir gruplar için başlatılmıştır. Bu alan hızlı genişlemesine rağmen çevresinde yer alan topografik özellikleri ve yapılan tarımsal faaliyetlerden dolayı kentin doğal ve peyzaj sınırlarına sahip olma özelliğini göstermektedir.

2- Kuzey planlama bölgesi: Bu bölgede yer alan Akyurt ilçe merkezi 5216 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle Ankara kentsel alanın 50 km yarıçaplı sınırı içerisinde kalmıştır. 2000 yılı nüfus sayımında 8.069 olan 2014 yılında 29.403 ulaşmıştır.

Çankırı-Kastamonu ve Sinop illerini, Ankara'ya bağlayan devlet karayolu, ilçeden geçmektedir. Akyurt-Çubuk arasındaki uzaklık 16 km dir. Akyurt-Ankara devlet karayolu, 12'inci km'den sonra Esenboğa-Ankara yolu ile birleşmektedir

İlçe merkezi Çubuk Ovasının güneybatı kesiminde kurulmuştur ve Çubuk Ovasının bir kısmı ilçe sınırları içinde kalır. Düzgün bir arazi üzerinde kurulmuştur, ve toprakları orta yükseklikte plato görünümündedir. Düz bir arazide kurulu olması nedeniyle ekonomisi tarıma ve meyveciliğe dayalıdır. Tarihi süreçler içinde, Akyurt bölgesi Ankara'nın ikinci bağlar kuşağı üzüm bağları'nın yoğun olduğu bölgede yer almaktadır. Bu bölgede faaliyet gösteren 390 civarında sanayi kuruluşu ve yaklaşık 30 bin kişi istihdam edilmektedir. İlçe Ankara'ya yakın ve özellikle Esenboğa Havaalanını içinde barındırmasıyla önem kazanmaktadır. Havaalanına yakın olma nedeniyle, elektrik, mobilya, otomotiv, tekstil vb. gibi çeşitli sanayi sektörü firmaları bu alanda yer almaktadır. Bu sanayi tesislerinde çalışanlar nedeniyle, özellikle gün içinde ilçe nüfusu, 50 binli rakamlara kadar ulaşmaktadır (Anonim 2016a).

Garreau'nin (1999) anlattığı iki katlı nüfus artışı yaşayan bölge, iş alanı ve çalışan nüfus açısından kenar kent özelliğine sahip olan bir bölge olarak kabul edilmektedir.

Bu alanın peyzaj ve ekolojik özellikleri, tarımsal faaliyetler ve Ankara'nın bağ kuşağı olma nedeniyle, kentin ekolojik ve doğal sınır olma özelliğine sahiptir. Bu özelliğe sahip olmasına rağmen, ilçede kurulan sanayi faaliyetler ve nüfus sayısının gündüz artışı, bölgeni bir kenar kent özelliğine sahip etmektedir. Bu durum zaman içinde kenar kent oluşumuna da yardım etmekte olacaktır.

3- Batı planlama bölgesi: Yer alan Kazan ilçe merkezi 5216 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle, Ankara Kentsel alanın 50 km yarıçaplı sınırı içerisinde kalmıştır. Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırlarına ilçe belediyesi olarak dahil edilmiştir. Uzaklığı Ankara'dan yaklaşık 23 km ve İstanbul Yolu üzerinde yer almaktadır. 2000 yılında 15.871 olan, 2014 yılında 47.224 ulaşmıştır. Yaklaşık üç katlı bir nüfus artışı yaşanmaktadır.

Genelde ovalık olan ilçe topraklarının batısında Ayaş dağları yer almaktadır. İlçe topraklarını Kurtboğazı Deresi sular. Ekonomisi tarıma dayalıdır. Hayvancılık gelişmiştir. İlçe merkezi Ankara-İstanbul karayolu üzerinde ve Kurtboğazı Deresi kıyısında kurulmuştur. TEM otoyolu da ilçe sınırları içinden geçmektedir.

İlçenin Ankara'ya yakınlığı ve planlı gelişimi ile Ankara'nın mesire kenti olma yolundadır. Kazan tarih ve turizm potansiyeli bakımından da oldukça zengindir. Köylerde bulunan tarihi eserleri, hafta sonu turizminde, elverişli göletleri ve mesire alanından, şehrin gürültüsünden uzaklaşmak için alternatif mekanlar sunmaktadır. Ekonomik kaynağı ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık ve sanayiden oluşturmaktadır. Yetiştirilen bu tarım ürünlerinin yanı sıra büyükbaş ve kümes hayvancılığı, arıcılık ve yumurta tavukçuluğu da yapılmaktadır. Modern, hijyenik şartlarda ve veteriner hekim kontrolünde kesim yapılmakta olan belediye et kombinasyonu yalnızca Kazan'ın değil civar ilçelerin de et ihtiyacını karşılayabilmektedir (Anonim 2016a).

Yerel ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olmasına rağmen, iki önemli ulaşım yolu üzerinde yer alarak, sanayileşmeye uygun yer sayılmaktadır. İlçede yer alan Saray mahallesi bir organize sanayi bölgesi, küçük, orta ve büyük ölçekte 150'ye yakın sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Çelik konstrüksiyon, makine montaj ve imalatı, petrol ürünleri, zirai ilaç, gıda, inşaat, yem, kimya ve nakliyat dalları başta olmak üzere iç ve dış piyasaya üretim yapan 250 fabrika bulunmaktadır. F-16 savaş uçakları ile saldırı helikopterlerinin üretildiği TAI - TUSAŞ, Kazan'da bulunmaktadır (Anonim 2016a).

Bu alanın peyzaj ve ekolojik özellikleri, tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerine bakarak, kentin ekolojik ve doğal sınırı olma özelliğine sahiptir. Bu özelliğe sahip olmasına rağmen, ilçede kurulan ağır sanayi faaliyetleri ve işçi nüfus sayısının artması bölgeni bir kenar kent özelliğine sahip etmektedir. Bu durum zaman içinde kenar kent oluşumuna da yardım etmekte olacaktır.

4- Doğu planlama bölgesi: Bölgede yer alan Elmadağ ilçe merkezi 5216 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle, Ankara Kentsel alanın 50 km yarıçaplı sınırın içerisinde yer alarak, Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırlarına ilçe belediyesi olarak dahil

edilmiştir. Ankara-Samsun Yol üzerinde ve yaklaşık 22 km. mesafede yer almaktadır. 2000 yılı nüfus sayımında 22.518 olan 2014 yılında 43.666 ulaşmıştır. Yaklaşık iki katlı bir nüfus artışı yaşanmaktadır.

İlçe Ankara-Samsun karayolu üzerinde bulunması nedeniyle sanayi yönünden gelişmeye müsaittir. M.K.E. Kurumuna bağlı olarak, askeri üretim fabrikaları yer almaktadır. Yataş, Lalahan'da Hayvan Araştırma Enstitüsüne bağlı çiftlikler ve Çay-Kur Çay Paketleme fabrikası gibi Kamu İktisadi Teşekkülleri de bölgede yer almaktadır. Bu kurumlar nüfusun büyük bölümünü istihdam etmektedirler (Anonim 2016a).

İlçe topraklarını Elmadağı eteklerinde yer almaktadır. Dağlardan kaynaklanan suları Balaban deresi toplar. İlçe arazisinin tarımsal açıdan verimsiz olması faal nüfusu genellikle işçilik ve memurluğa yöneltmiştir. Çalışan kesim içinde işçiler çoğunluktadır. İlçede 7000'i aşkın konut bulunmaktadır. İlçe Merkez ve beldelerde konut yapımında kooperatifleşme oranında artış görülmektedir (Anonim 2016a).

Dağlık ve engebelli topraklara sahip olma nedeni ile bölge kış spor ve turizmi için uygun bir alandır. Bölgede kayak merkezi yer almaktadır.

5- Güneybatı planlama bölgesi: Bölgede yer alan Temelli, Polatlı ilçesine bağlı bir belde iken, Ankara Büyükşehir Belediyesi hizmet sınırlarında kalmış, belediye teşkilatı lağvedilmiş ve Sincan ilçesine bağlı bir semt statüsüne getirilmiştir. Temelli belde merkezi, 5216 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle, Ankara Kentsel alanın 50 km yarıçaplı sınırın içerisinde yer alması nedeniyle Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırlarına İlk Kademe Belediyesi olarak dahil edilmiştir. Eskişehir Yolu üzerinde ve Ankara kentsel alandan yaklaşık 28 km mesafede yer almaktadır. 2000 yılında Temelli yerleşiminde nüfus 3953 olarak, tespit edilmiştir (Anonim 2016a).

2015 planlama çalışmalarında, Temelli "odak" olarak, bir dizi çalışma ve yaşama alanı oluşturulması öngörülmüştür. Ayrıca Eskişehir Yolu üzerinde olarak, bölgede Malıköy

Sanayi Sitesi gibi organize sanayi alanları de hayata geçmiştir. Bu planda, Temelli’de bir odak yaratmaktan çok, Eskişehir yolu boyunca Ankara ile birleşen ve bir “yatak kent” haline gelebilme potansiyeli yüksektir. Ayrıca çok yaygın yapısı ile, verimli bir ulaşım ve toplulaşım sistemi kurulmasına da olanak sağlayan bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle, Temelli’yi odak olarak özelleştirecek, karma kullanımlar ile yeni bir makroform kazanmasını sağlayacaktır. Rekreatif potansiyeller oluşturmak, Disneyland öngörüsü, konut dokusu ve çalışma alanları düşünülmüştür (Anonim 2015i).

Toplu konut projeleri nedeniyle önümüzdeki 20 yıl içerisinde yaklaşık nüfusunun 750.000 olması planlanan bu yerleşim yerinde, şimdiden birçok villa ve kooperatif arsaları alınıp satılmaktadır. Temelli’de, içinden yol geçen ve gezi parkurları bulunan bir gölet de bulunmaktadır. Temelli Türkiye’nin ilk yerleşik köyüdür. 1928-1935 yılları arasında Atatürk Bulgaristan’dan gelen muhacir Türklerini buraya yerleştirmiştir. İlk yapılan evler, gökyüzünden bakınca ay yıldız şeklindedir (Anonim 2016a). Şekil 4.26 bu alanlardan görüntüler sunmaktadır.

Şekil 4.26 Çalışma alanlarından görüntüler (Anonim 2016, Anonim 2016a)

Çizelge 4.6'de Ankara'nın beş ilçesinin topografik, nüfus sayısı, alan büyüklüğü, işlev, merkezden mesafe, ulaşım türü özellikleri bir arada açıklanmaktadır.

Çizelge 4.6 Ankara metropoliten alanda yeni gelişme alanı belirlenen ilçelerde kenar kent özelliğini taşıyan 5 ilçe yer almaktadır. Bu alanlar ABD ve AB kenar kent örnekleri ile kıyaslanmıştır. Bu 5 bölgede yer alan yeşil ve doğal peyzaj özellikleri, tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerin ağırlıklı olarak, Ankara kent merkezinden yauzaklık ve ölçek açısından AB örneklerine daha yakın bir özellikler göstermektedirler.

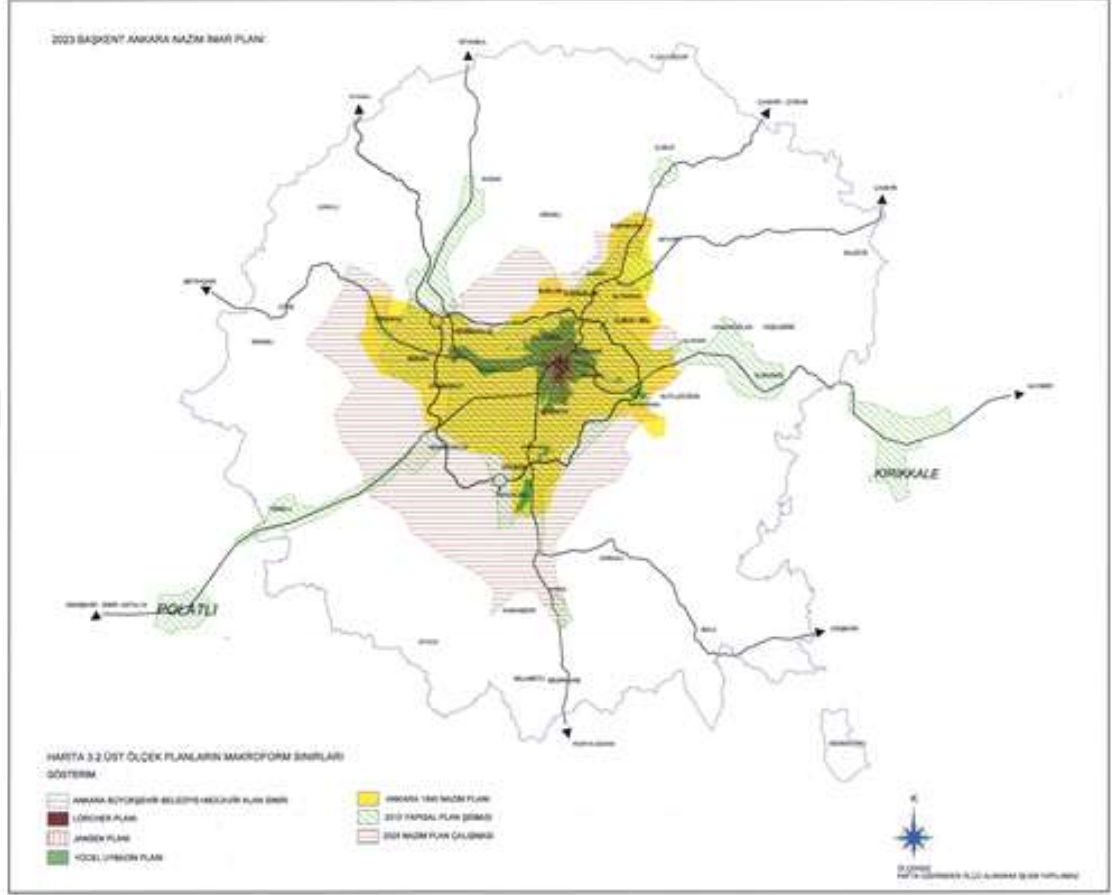
Çizelge 4.6 Ankara ilçelerinde kenar kent özelliğini taşıyan ilçeler

Fiziksel Özellik	Nüfus	Merkezden Uzaklık	Temel Ekonomik Faaliyetler	Ana ulaşım	Ulaşım	Yüz Ölçüm	Yük.	Yoğ. kişi/km ²
Bölge								
Çubuk	2014: 84.636 Merkez: 84.636	39km Kuzeydoğu	- Tarım/hayvancılık - Uluslararası Esenboğa Havaalanı - Çevresinde yer alan fabrikalar - Geleneksel Turşu ve K	Esenboğa-Çankırı	EGO/ Halk	1.361,60 km ² (525.7 mi ²)	960 m	61
Elmadağ	2014: 43.666 Merkez: 43.873	40 km Doğu	- M.K.E. - Ağır Sanayi - Kış Spor merkezi - Tarımsal açıdanm verir	Samsun Yol	EGO/ Halk	569 km ² (219,7 mi ²)	1135 m	77
Akyurt	2014: 29.403 Merkez: 29.403	32km Kuzeydoğu	- 390 sanayi kuruluşu - 3 - Gazi Üniversitesi Akyurt	Esenboğa-Çankırı Blv.	EGO	212 km ²	1.050 m	12
Kazan	2014: 47.224 Merkez: 47.224	46 km kuzeybatı	- Ankara'nın mesire kent - Ağır Sanayi kuruluşlar - Tarihi turizm potansiyeli - Tarım/Hayvancılık San	İstanbul Yol	EGO	560 km ²	780 m	77
Temelli	2000: 3953 Öngörü 20 yıl için 750.000	28 km Göneybatı	- Organize sanayi	Eskişehir Yol	Halk	880 km ²	746 m	----

2023 Ankara Nazım İmar Planı Raporunda Ankara kentinin üst ölçekte makroform sınırları farklı dönemlerde belirlenmiştir (Şekil 4.27). Bu çalışmada Ankara'nın yerleşim sınırlar Lörcher, Yansen, Yücel-Uybadın, 1990 Nazım plan, 2015 Yapısal Plan ve 2025 Nazım Plan Çalışmalarında öngörülen makroformlar karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada Ankara'nın gelecekteki genişlemesi için yeni bölgeler düşünülmüştür. Bu bölgelerin özelliklerinin aşağıda sıralanmaktadır:

1- Bu bölgeler Ankara kentinin tarihi ikinci bağ ve yeşil kuşağı içinde yer almaktadır. Bölgesel olarak, belirlenen alanların ekolojik ve tarımsal değerleri yüksektir.

Şekil 4.27 2030 Başkent Ankara Nazım İmar planlama çalışmasında kentin makroform sınırları (Anonim 2015i)

2- Genel olarak, bu bölgeler için tarımsal faaliyetler öngörülmüştür. Bu sayede hem tarımsal arazinin korunması, hem de Ankara'nın eski bağlar kuşağının tekrardan canlandırılması ve yaşatması mümkün olacaktır.

3- Bu alanların korunması için, bölgede toprak değerinin tarım ve yerleşim açısından ölçülmesi gerekmektedir.

4- Bu beş bölgeden, özellikle de Kazan ve Çubuk bölgelerinde ekonomik tarıma bağlı olduğu belirlenmektedir.

5- Ayrıca bu bölgelerin gelişim yönleri, bölgeleri Ankara'ya bağlayan yollar üzerinde uzanmaktadır. Zaman içinde bu bölgelerin bu yollar üzerinden hızlı bir şekilde Ankara'ya bağlanmaları mümkün olacaktır.

6- Ekolojik ağ ya da yeşil yollar kurularak, bu bölgelerin Ankara'ya bağlantısının sağlanması anlamlı olacaktır.

Garreau'un (1999) bir bölgede kenar kentin oluşumunu sağlayan özellikleri iki ana başlıkta açıklamaktadır. Bu başlıkları Ankara metropoliten alan çevresinde yer alan çalışma alanlarında Çubu, Elmadağ, Akyurt, Kazan ve Temelli için şu şekilde açıklanabilir. Bunlar:

- Kentlerin genişlemesi ve kenar kentlerin oluşumunda etkili olan üç damga, bu bölgelerde de ortaya çıkmaktadır. Çalışma alanları, kentin gelişme yönünde yer alarak, toplu konut, villalar ve kirevler oluşmaktadır. Damganın ikinci aşamada, alanlarda ticari işletme merkezlerin oluşum ve gelişimidir. Son aşamada ise, çalışanların bu alanlara taşınmasıdır.
- İkinci başlık ise, kenar kent kavramının oluşumu için beş önemli etmenin olması gereklidir. Çalışma alanları bu etmenlere sahip olan bir alanlar sayılırlar. Çalışma alanları, yenilmezlik etmenine sahip olan bölgelerdirler. Bölgelerin fiziksel ve sosyal özellikleri, hızlı büyüme ve genişlemelerini sağlayacaktır. İkinci aşamada çalışma alanlarının finansman gücüdür. Çeşitli sanayi bölgelerin oluşumu ve kentsel dönüşüm bu etmenin kapsamına girmektedir. Üçüncü ve dördüncü etmenler ise, hareketlilik, ve erişilebilirlik kenar kentlerin oluşumunun ilk nedenleri olarak tanımlanır. Çalışma alanlarına yollar üzerinde yer alarak, erişilebilirlik sağlanmaktadır. Beşinci emen ise, güzelliştir. Maddi ve somut ve somut olamayan yaşam kalitesinin oranını ifade etmektedir. Çalışma alanlarının sahip oldukları değeri bu etmenin kapsamındadır.

Anakara metropoliten alanda, kenar kentlerin oluşumu (5 gelişme alanı) yeni bir durum olarak sayılmalıdır. Ankara'nın değişik planlama dönemlerine bakıldığında, her dönemde yeni kentsel bölgelerin, kentin sınırları dışında oluştuğu görülecektir. Zaman içinde oluşan yeni bölgeler kent sınırları içine alınmışlardır.

Ankara kenti her dönemde, kendi çevresine büyümüştür. Kentin sınırları, kent surlarının dışı, kentin çevresinde yer alan nehirler ve dağları da bu kapsama girmektedir. Son yılların hızlı kentleşmesine esas etmenler; kentlerdeki yatırım, iş üretimi ve yükselen ekonomik faaliyetler olarak ortaya konulmaktadır. Bütün bunların sonucu olarak, çevresel ve şerit biçiminde büyük yapılaşmalar, kentin çevresinde biçimsiz yapılaşma karşımıza çıkmaktadır. Sürekli büyüyen ve yapılaşan alanlarda işyerleri, konut, alt yapı alanları ve ticari alanlar kent ekonomisi ve kent yaşam alanlarını oluşturmaktadır.

Günümüzün kenar kentleri yeni bir konu olmamalarına rağmen, yine de farklı ve özel konular sayılmaktadırlar. Kapitalizmin kentsel gelişme tarihinde, kentler her zaman kendi çevresine ya da banliyö bölgelerine büyüme göstermişlerdir. Ankara metropoliten alanda oluşan 5 kenar kent alanını; kentin yeni sınır alanları olduğu var sayalım, O zaman kentsel gelişimde, bu alanları yeni bir konu olarak kabul edebiliriz. Böylece Ankara metropoliten alanda kenar kent bölgeleri, kentsel doku ve ağ içinde bir düğüm noktası olarak, banliyö bölgeleri sayılırlar. Ayrıca bu alanlar, geleneksel kentler gibi gerçek bir kent anlamında değildir. Bu alanlar az nüfuslu küçük yerleşimler olarak, iyi bir toplu taşıma sistemine de sahip değildirler. Genel olarak tarım ve mera alanları ile çevirili, hızlı gelişmekte olan karayollarının üzerinde yer almaktadırlar.

Bir çok araştırmacıya göre, kenar kentler, kentlerin yeni sınır kavramı (Garreau 1991) olarak tanımlanmaktadır. Bu sınır kavramı, sözde bir sınır çizgisidir. Kentsel yaşam haklarının korunması gerekir. Bazı araştırmacılar ise, kenar kentleri yeni bir kavram olarak, kabul etmemektedir (Walker 1994). Walker'e (1994) göre, kenar kentler kapitalizmin kentleşmesinin süslenmiş yabancı bir yüzüdür. Çünkü kentsel alan gelişme dönemlerinin her aşamasında, kentin bir kısmı, kent sınırları dışında büyüme ve genişleme göstererek, bir kenar kent kavramının oluşumuna neden olmuşlardır.

Kenar kentleri anlamak için, bu alanları daha geniş bir kapsamda görmek gerekiyor. Tüm metropoliten alanlarda, yeni yaşam alanları olarak, ve ayrıca ekonomik açıdan önemli sayılmaktadır. Lang'ın (2003) söylediği gibi "kenar kentler, metropoliten alanların bağlamları olan bölgeleri olarak kabul edilmesi gereklidir".

Kenar kentler kapitalizm ve kentleşmenin birikimidir. Ona daha fazla hizmet sunmak için oluşurlar. Ankara metropoliten alanda kenar kentler hakkında üç önemli soru sorulabilir: 1- kenar kentler, kentsel alanda yeni bir sınır kavramı olarak sayabilir mi? Yani banliyöleşmede bir çözüm olarak yeni bir sınır ifade ve gösterisi olarak algılanmalı mıdır? 2- Bu alanlar zaman boyunca, kentsel alanların gelişme sürecinde en büyük ilerleme gösteren alanlar olarak kabul edilebilirler mi? 3- Gelecek de Ankara kentinde kentli haklarını korumak açısından verimli alanlar olabilirler mi?

Genel olarak bu alanlarda yaşayanlar ve çalışanlar bazı sorularla karşılaşmaktadır. Örneğin kenar kentler nasıl bir mekandır? Ya da kenar kentlerde kamusal duygu var mıdır? Bu sorulara cevap bulmak için, nüfus, mekan ve doğal peyzaj arasında olan ilişkileri daha çok göz önüne çekmek gerekir.

Ankara metropoliten alanda oluşan kenar kentler, kullanım, işlev ve nüfus bileşeni açısından, kentin merkezi bölgesinden benzersiz özellikler gösterirler. Özellikle de bu bölgelerde gündüz ve gece nüfusları arasında çarpıcı farklar vardır. Bölgede iş ve ofis binaların sayısı fazla, konut alanlar sayısı düşüktür. Bu özellikleri oluşturan görüntüler kenar kentler, kentin diğer alanlarına göre benzersiz yaparak, hızlı kentleşmenin güçlü bir ögesi olarak tanımlanmaktadır.

Kenar kentler kent peyzajında ilginç mekanlar olarak kabul edilmektedir. Bu alanlar kent dışında ve kavşakları üzerinde yer alarak beton, çelik ve camdan oluşan büyük ticari yapıların toplandığı ve orada yaşayan ve çalışan insanların mekanıdır. Bu alanlar yüksek ya da çok büyük ofis binaları ve diğer işlevleri içine alarak geniş bir alan oluştururlar. Bazı örneklerde banliyö ortamında tarlalar, küçük, eski köy ya da kasabalar ile çevrilenmiş olarak, sürekli genişleyen alanlardır. Kenar kentler, oluşum bölgelerine göre çok sayıda değişiklik göstermelerine rağmen, ortak özellikleri vardır.

Kenar kentlerin oluşmasının nedenlerinden biri, kent merkezlerinin yoğun nüfusa sahip olmaları ve arsa fiyatlarının yüksekliğidir. Kenar kentlerde ekonomik açıdan önem kazandırmaktadır. Bu alanları, otoyol koridorları üzerinde oluşan banliyö bölgelerinde, yeni ve çağdaş kent merkezlerinin oluşumu olarak kabul edilmektedir.

Ankara metropoliten alanın kentsel peyzajı incelendiğinde, daha fazla kent merkezinden uzaklaşarak, kentin çevre ve doğal sınırlarına doğru genişleme göstermektedir. Kent çevresinde ortaya çıkan yeni yerleşim bölgeleri, birbirlerine benzerlik göstermelerine rağmen, erek, her birisi kendine özel ve özgün alanlara dönüşmektedirler.

Her alanda ortaya çıkan bölgesel değişiklikler, bölgenin ilerleme yaşı, özgül topografik özellikler ve sahip oldukları ekonomik işlevleri bu farklılığı ortaya çıkarmaktadır. Bölgelerin özgül koşullarına rağmen, bir grup ortak özellikler de oluşmaktadır. Genel olarak, bölgeler hızlı ulaşım yollar üzerinde yer almışlardır.

Bu alanların oluşumu Ankara kentsel alanda, çok sayıda değişim, dönüşüm ve gelişmelere sebep olmalarına rağmen, yine de bu alanların algılanması zor ve düzensiz biçimde oldukları kanıtlanmaktadır.

Ankara metropoliten alan çevresinde oluşan kenar kent bölgeleri incelendiğinde, dünya örnekleri ve özellikle AB örnekleri ile yaşanan sorunların benzerliği ortaya çıkmaktadır. Çalışma alanlarında yapılan incelemelerden ortaya çıkan sorunlar saptanmıştır. Alanların özellikleri incelendiğinde, tüm özelliklerin birleşme ve bütünleşmesi ile peyzaj oluşmaktadır. Bu bölgelerde yaşayanlar ve doğa arasında olan ilişkileri, geçmiş ve geleceğin bağları, bölgelerin fiziksel özellikleri bileşerek, bir bütün oluşturur. Bu bütün peyzaj anlamını ortaya çıkacaktır (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7 Peyzaj nedir? (Phillips 2002)

Peyzaj	• Doğa + İnsan
Peyzaj	• Geçmiş + Gelecek
Peyzaj	• Fiziksel özellikleri oluşturan nitelikler (peyzaj, doğa, tarihi miras) + Birleştirilmiş değerler (sosyal, kültürel) • Bir olguya biçim ve sürdürülebilirlik veren işlevler

Çizelge 4.7’de gelen özellikler çalışma alanları ile karşılaştırdığımızda, Ankara metropoliten alan çevresinde oluşan kenar kent bölgelerinde farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Çalışma alanları, peyzaj kavramı anlamında incelendiğinde ortaya çıkan sorunları 5 farklı grupta sınıflandırılması mümkün olacaktır. Bunlar:

- Fiziksel sorunlar
- Algısal sorunlar
- Ekolojik sorunlar
- Kamusalleşme sorunları
- Yabancılaşma sorunlarıdır.

1-Alanların Fiziksel Sorunları: Bu alanlarda (kenar kent alanlarında) yaşanan fiziksel sorunlar ilk başta; bu alanların yaşanabilir, erişebilir ve yürünebilir olmamasıdır. İlk adım Ankara metropoliten alanda oluşan kenar kentleri yaşanabilir hale getirilmesi için, bu alanların yürünebilirlik özelliğini dikkate alarak, düzeltilmesidir. Hızlı yollara üzerinde oluşan bu alanlarda yaya yolları ve yaya geçitlerin olmamasıdır. Bu alanlarda araç yolların sayısı fazla, yaya yolları ve kaldırımın sayısı düşüktür. Ankara kentinin sınırlarında oluşan bu bölgeler yaya kullanımı için uygun değildir. Yürürüme yolları ve caddelerden geçişler güvenilir biçimde olmadıklarından, yayalar zorluk yaşamaktadırlar. Aynı konu sürücüler için de geçerlidir. Yol boyunca, bir noktadan

diğer noktaya erişmek gerektiğinde uzun bir mesafeler kat edilmesi geçmektedir. Bu uzun ve hızlı yollarda geri dönüşler zorluklar yaratmaktadır.

Ankara metropoliten alanda ortaya öıkan yeni bölgelerin oluşum ve genişlemesi kırsal alanların doğal peyzajında, bu alanların bozulmasına sebep olmaktadır. Oluşan bozuk peyzaj içinde, sürücüler hızlı yollarda, doğal ve yeşil peyzajdan zevk almak yerine, yollar üzerinde yapılan binaları izlemek zorundadırlar. Ayrıca sözü edilen hiyerarşik erişim yolları bu alanlarda (kenar kent alanlar) oluşmamaktadır.

2. Alanların Algısal Sorunları: Ankara metropoliten alanda oluşan yeni alanlarda, yaşanan algısal sorunlar farklı böyütlarda ortaya çıkmaktadır. İlk olarak bu alanlarda mekan hissini kayıp olmasıdır. Bu yeni gelişme bölgeler (kenar kentler) kırsal peyzaj özellikleri ve tarım faaliyetlerine sahiptirler. Kentin yeni sınırları içinde kaldıktan sonra, bu alanlarda kırsal peyzaj öğeleri bozulurken, kentsel peyzaj öğeleri de çok güçlü ve belirgin biçimde oluşmamaktadır. Daha doğrusu mekan hissi ve mekan algısı bu alanlarda düşüktür. Bir alanın mekan hissini oluşumunda peyzaj öğeleri, kamusal ve fiziksel çevre önemli bir role sahiptir. Algı duyusu, alanda yaşayan ve çalışanları da etkilemektedir. Mekan algısının gelişme sürecinin temelinde, iş, eğlence ve yaşam alanları bir arada peyzajı oluşturmaktadır. Ayrıca peyzaj ve mekan hissi ekonomik politikaların üzerinde de değişik etkiler yaratmaktadır.

Ankara metropoliten alan sınırlarında oluşan bu alanlarda, mekan algısını yaratmak için, önce alanların tanımlaması gerekir. İlk adımda, bu alanlarının doğal ve kültürel peyzajının tanımlanmasıdır. Mekan hissini iyileştirip ve yaşayanlar üzerinde daha etkili hale dönüştürmek amacıyla, bu alanların önceki peyzaj özellikleri, köy ve yeşil peyzajının anlaşılması gerekiyor. Mevcut kültürel peyzajın etkisi bir çerçeve gibi, oluşan yeni peyzaj ve algısı üzerinde anlaşılmalı olması gerekir.

Görsel ve fiziksel öğeler ve ilişkileri mekan hissini yaratmaktadır. Doğal peyzajın yapılan gelişmeler içinde, çok farklılaşmaktadır. Peyzaj bir kültürün kayıt malzemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu alanların mevcut peyzajının korunması, iyileştirilmesi ve daha etkili olması önemli bir gereksinimdir.

Kentsel alanlarda, mekanlar için seçilen isimler, O mekan üzerinde özel bir hissi yaratmakta önemli bir etmendir. Ankara metropoliten alan çevresinde oluşan alanların topografik özellikleri ve doğal peyzajın izlenimleri birleşerek, mekan hissini daha da güçlendirecektir. Bazen mekanların isimlendirilmesinde bazı ilginç gözlemler de kullanılmaktadır. Bu alanların isimlendirilmesinde, oluştukları yol üzerindeki otobanlar ve hızlı yolun ismi, binalar, hatta alışveriş merkezlerin ismi de kullanılmaktadır. Daha doğrusu bu alanlar yer aldıkları yol ve otoban ile tanımlanarak, alansal mekan hissi yok olmaktadır. Bu durumda mekan hissi ve mekan kimliği ortadan kaldırılmaktadır.

Mekan hissini zayıf olmasının yanı sıra yapılan “rezidanslarda” ortak mekanların yitirilmesine yol açmaktadır. Bu alanlarda ortak kamusal merkez oluşmamaktadır. Bölgede yer alan aktiviteler, merkezi kent gibi güçlü birleşme ve bütünleşme göstermemektedir.

Çalışma alanları, ister istemez geleceğin mekanlarını oluşturacaklardır. Dolayısıyla bu bölgelerde mekan kimliği ve hissi olmadan, gelecekte yaşayanlar tarafından anlaşılması zor olacaktır. Mekan hissini oluşturma önemli bir hedef olarak, planlamacılar, tasarımcılar ve politika yapanlar tarafından düşünülmesi gerekir. Mekan hissini Ankara'nın bu bölgelerinde canlandırmak ve bu alanları her türlü kullanım için açık tutmak amacıyla, bu alanlar bir kentsel alan gibi algılanmak yerine, bir açık ve doğal kent peyzajı gibi algılanması gerekir. Eğer bu alanlarda yapılaşma kaçınılmaz sayılacak ise, alanın doğal peyzaj özelliklerinin korunması ciddi bir şekilde gerekiyor. Kısacası mekan hissi, kenar kentlerde bir alanın “içinden” o alanın “dışına” hareket etmek gibi bir his olarak ifade edilmektedir.

Çalışma bölgeleri, ne banliyö bölgesinde yer alan iş ya da alışveriş merkezidir, ne de bir kent merkezi özelliklerini göstermektedir. Bir çok kent planıcısının iddiasına göre bu bölgeler asla bir kent değildirler. Ama çalışma alanlara baktığımızda, bu alanlar bölgesel ekonomi için bir odak oluşturarak, küreselleşmeye bağımlılık sağlayan ve hızlı bir şekilde insanların yaşam alanına dönüşen alanlar haline geldikleri görülmektedir. Bu nedenle, olgunlaşan kenar kentler yadsınamaz bir biçimde, geleneksel kentlerin bir

parçası olarak kabul edilerek, mekan hissini oluşumu ve canlandırılması daha da kolaylaşacaktır.

Bu b6lgelerde 6zel mekan ve hissini yaratılması i7in, y6netim ve halkın ortak 7alışması, b6lgenin kendine 6zg6 atmosferinin canlandırılması gerekiyor. Daha 6nemlisi, eğer kenar kentlerin oluşumu gelecek kentin kaderinde varsa, tasarım aşamasında bu b6lgelerin kimler tarafından kullanılılacak, 6ncelikle d6ř6n6lmesi gerekir.

Bu alanlar değişik n6fus sayısına sahiplerdir. Bu b6lgelerin mekan hissini yaratmak ve canlandırmak i7in bu b6lgelerde yirmi d6rt saatlık yaşamın sağlanması gerekir. Bu hissini ger7ek anlamda yaratılması i7in, bu alanlarda hareketli ve canlı bir topluluk duygusunun yaratılması gerekmektedir.

Eski planlama, tecr6be ve hatalardan uzak durmak amacıyla, b6lgelerin oluşumunda, ya da iyileştirilmesi i7in, alanları daha işlevsel ve yaşanabilir bir bi7ime getirilmesi gerekir. Bu alanlarda mekan duygusunu yaratmak i7in, işlev ve eğlence aktiviteleri, kamu ihtiya7ları ile birleşerek, sosyal fırsatlar, huzur ve g6ven ortasında dengenin kurulması gerekir.

Alanların tasarımında koruma-kullanma dengesinin yarıtlması ve devamının sağlanması 6nemlidir. Ayrıca tasarımda alanlarda yer alan işlevler ve kamusal alanların arasındaki ilişkilerin tanımlanması gerekir. Bu şekilde bir b6t6n oluşturarak, 7eşitli işlevlerin bir arada toplanması ve kamusal mekanları ile birleşmesi bir canlı toplumun yaratılmasına yardım edecektir.

Kenar kentlerde mekan hissini yaratılması ve canlandırılmasında, planlamacılar tarafından d6rt 6nemli etmene 6nem verilmesi gerekir. Birincisi, bu alanlarda yıllık festivaller ve t6renler ile mekana kimlik ve hissi kazandırmak ve g67lendirmektir. İkincisi, halkın kullanımını i7in resmi olmayan kamu ve sosyal yaşama 6nem verilmelidir. 676nc6s6, halkın g6nl6k kullanımları hedef alınarak, resmi olmayan

toplanma mekanlarının tasarım ve inşasıdır. Dördüncüsü ise, öncelik tasarımda insan kullanımını, daha sonra görsel estetik ve ideal bir mekanın yaratılması şarttır.

3- Alanların Ekolojik Sorunları: Çalışma alanlarının mevcut işlevleri tarım ve hayvancılık faaliyetleri üzerinde kurulmaktadır. Bu alanlar Ankara kenti sınırları içinde kaldıktan sonra, köy ve kırsal faaliyetlerin yapılması zor olacaktır. Bu alanların yapılaşması ile doğal ve yeşil peyzaj bozulacaktır. Zaman içinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri bu alanlardan kaldırılacaktır. Bu durumda alanların kırsal ve doğal öğeleri bozularak, ekolojik sorunlarının oluşumuna yol açılacaktır.

Ekolojik sorunlarının çözülmesi için kent haklarına daha da önem verilmesi gerekir. Harvey'e (2008) göre; "kent kaynaklarına ulaşma, bireysel özgürlükten çok öte bir şeydir. Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Bireysellerden daha fazla ortak bir haktır". Lefebvre'un (1967) belirttiği gibi "kent hakkı bir haykırış ve bir istektir, bütün kent ve kentleşme süreçlerini belirleme/kontrol etme hakkıdır". Basit bir anlamda kent hakkı kentlerde yaşayan halk için; kentin potansiyellerine eşit biçimde erişim ve faydalanma, tüm yaşayanların karar alma süreçlerine katılım imkanı ve yaşayanların temel hak ve özgürlüklerinin tamamını gerçekleştirebilmektir.

Bu çalışmada kent hakkı, politik anlamların dışında, ekolojik anlamda ele alınmaktadır. Bu alanların yaşamı ve canlandırılması ile ilişkilidir. Alanların yapılaşmasında kentsel mekanların oluşumu ortaya çıkmaktadır.

Çalışma alanlarındaki soz konusu, var olan kentin hakları değil, gelecekteki oluşan kentin haklarıdır. Ayrıca bu konu, geleneksel anlamda bir kent için geçerli sayılmaz. Belki daha çok bir kentsel toplumda kent ile kır arasındaki hiyerarşinin yok olduğu bölgeler için geçerlidir. Çalışma alanları Ankara'nın çevresindeki ve hızlı yolları üzerinde yer alan ilçelerdir. Ankara metropoiten gelişme alanları ilan edildikten sonra, yapılaşma şerit biçimde bu bağlantı yollar üzerinde hızlanmış olup ve doğal peyzajın bozulması ile beraber ekolojik sorunlarda ortaya çıkacaktır.

İyi bir kent tasarımı sadece yaşanabilir ya da yürünebilir bir kent anlamında değildir. Kentlerde, doğa ve insan arasında güçlü ilişkilerin olması daha önemlidir. Çalışma alanların sürdürülebilirliğin yaratılması ve korunması için, insan ve doğa ilişkileri, alanların geleneksel durum ve gelecekteki yapılaşma arasında dengenin kurulması gerekir. Ankara'nın kenar kent alanları kırsal kesimlerde oluşarak, kırsal alanları görsel ve ekolojik açıdan bozmaktadır. Bu alanlarda doğal peyzaj ve kentsel peyzaj öğelerin canlandırılması, ekolojik sorunların oluşumunun azaltılmasında önemli olacaktır.

Kırsal alan çekiciliği ve doğallığının korunmasının, alanda yaşayanlar, yönetim ve ticari sektör üzerinde de önemli etkileri olacaktır. Bu nedenle kenar kent bölgelerinde yerleşim ve ticari alanların, peyzaj tasarımında doğallığının korunması, koruma-kullanma dengesinin sağlanması önemlidir.

Ekolojik açıdan, çalışma alanların kamu üzerinde yarattığı diğer algı, sağlık algısıdır. Sağlık algısı tıbbi açıdan bedensel, fiziksel ve zihinsel sağlık olarak algılanmaktadır. Bu bölgeler kırsal kesimlerde yer alarak, doğa ile güçlü bağa sahiplerdir. Mevcut yeşil alanları koruyarak, çalışma alanların tasarımında var olan ticari alanların ortasında oluşan boşluklar da yeşil alan yapılarak, yeni açık-yeşil alanlar oluşturarak, sağlıklı yaşam gücünün artmasına yardım eden etmenlere dönüşeceklerdir. Çalışma alanlarında, yaşayan insanların isteği: tüm yeşil ve açık bir alanın oluşumu, kırsal ve yeşil alanın korunması, yeşil yollar ve bölgenin doğallığının daha artması ve korunmasıdır.

4- Alanların Kamusal Sorunları: Çalışma alanların (Ankara kenar kent bölgeleri) diğer anahtar sorunu, kamusal ve yeşil alanların az olmasıdır. Kamusal faaliyetler bu alanlarda alışveriş merkezleri vb. gibi tüketim mekanlarında oluşmaktadır.

Garreau'ya (1991) göre, "kenar kentler halk tarafından tek bir mekan olarak algılanması gerekir". Kamu kavramı sadece bu alanlarda yaşayanlar için anlam kazanmaktadır. Çalışma alanlarında kamusal mekan algısını güçlendirmek için, yapılması gereken önemli konular; ilk olarak köy ve kamu algısını anlamaktır. İkincisi ise bu iki anlamın bir metropoliten alana nasıl taşınacağına karar verilmesidir. Başka

bir deyişle araştırma alanlarında kamusal mekan algısı, alanın fiziksel varoluş düşüncesi ile özel bir kamusal alanı anlatmaktadır. Bu alanlarda mekan algısının varlığı, tek bir alan olarak anlaşılır. Bu alanların bir mekan gibi algılanabilmesi için, bölgenin peyzajının ve o peyzajın algısı ile işaretlendirilmesi gerekir.

Bu araştırmada önemli konu, kamu ve peyzaj arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin yaşayanlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesidir. Bu bölgelerin insanlar üzerindeki etkileri, doğal ve kırsal peyzajın yerini gözebatan ve çırkın binalar ve kent işaretleri doldurmaktadır. Bu durumun mekan ve peyzaj algısının üzerinde etkileri olacaktır. Araştırma alanlarında kamu park ve meydanlar yoktur. Mevcut kamusal alanların ise düşük erişilebilirlik nedeniyle, kentsel alan gibi algılanması çok kolay değildir.

Ankara metropoliten alanda yaşayan insanlar, oluşan yeni bölgelerin kenar kentlerin müşterileri sayılırlar. Jaret (2002) kenar kentlerde ortaya çıkan bazı sorunları çözümlenmek için şöyle bir açıklama yapmaktadır: “Kamu yönetici yapısı olmadan, yerel ihtiyaç ve sorunlar normal politik kanallara doğru adreslenmeyecektir. Kenar kentlerde yer sahipleri, emlakçılar, ve planlamacılar özel sektörden yol ve mekan kontrolü için yardım alacaklardır” (Jaret 2002). Daha doğrusu, çalışma alanlarının başarılı olabilmesi için, çalışmada yerel yönetimlerin, planlama-tasarım uzmanlarının, sivil toplum örgütlerinin ve halkın katılımı ile gerçekleşmesi gereklidir. Bütüncül yaklaşımla alanların başarıya ulaşma oranı yüksek olacaktır.

Çalışma alanlarında ortak bir kamusal merkez oluşmamaktadır. Bölgede yer alan aktiviteler, merkezi kent gibi güçlü bir birleşme ve bütünleşme özelliği göstermemektedir

Ankara kentinde ortaya çıkan bölgeleri bir kenar kent olarak, kabul edildiğinde, bu alanların tek işlevli oldukları görülecektir. Bu alanlarda insanları bir araya getirmek ve birleştirmek için, etkili meydan, sosyal etkinlik mekanı ya da yeşil alanlar gibi çekici ve canlandırıcı alanlar yaratılması bir gereksinimdir.

Gerçek bir kent merkezi olmadan, kamu hayatının bulunması çok zordur. Bu alanlara daha güçlü bir sosyal hayat katmak için, kentsel peyzaja ciddi bir şekilde estetik ve yaya erişimi açısından önem verilmesi gerekiyor. Araştırma alanlarında bu sorunları azaltmak için özel sektörün katılımı ve yardımı daha da önemli olacaktır.

Çalışma alanlarında kentsel canlılık yaratmak amacıyla bir kent merkezi gibi alanların oluşumu, dış mekan faaliyetlerinin ve halkın toplumsallaşması ve kamusallaşması için önemli konudur. Tek bir yürünebilir ortam yaratmak yeterli değildir. Çoklu işlevlerin bir arada olması ilk adım olarak, kente mekan hissi ve sosyalleşmeyi de yaratacaktır. İyi kamusal mekanların oluşumu bölgede yaşayanlar, çalışanlar ve ziyaretçiler üzerinde konfor, güvenlik ve iyi var oluş hissini yaratacaktır.

Çalışma alanlarında kamusal ve sosyal hissin artırılması için, kırsal alanların bitki örtüsü, yol işaretleri ve fiziksel altyapı gibi görsel ve fiziksel unsurların güçlendirilmesi önemlidir.

5- Alanların Yabancılaşma Sorunları: Çalışma alanlarının bir diğer algı türü, özellikle de konut ve yerleşim bölgelerinde bağımlılık ve ayrımcılık hissidir. Bu alanlarında yaşayan insanlar, kendilerini yaşadıkları zengin ve refahlı bölgeye (konut alanlarında) bağımlı olarak hissetmektedirler. Bu tür bağımlılık, sosyal ve mesleki yaşam alanlarında bir ayrımcılık yaratarak, orada yaşayanları bir bölgenin içinde sınırlamaktadır. Bu alanlarda iş ve konut mekanı ayrılığı, peyzajda görsel ve algısal olarak belirginleşmektedir.

Kapitalizm kentleşmenin özelliklerinden biri kentsel alanlarda yabancılaşmanın ortaya çıkmasıdır. Ollman'a (1976) göre, yabancılaşma "insanın yaşadığı doğanın gayri meşru olarak parçalanmasıdır". Bu düşünceye göre, insanlar birbirlerinden yabancılaşarak, kendilerini iş üretiminden, yaşamın diğer parçalarından ayrı, uzak ve parçalanmış durumda bulurlar. Bu şekilde toplum içinde bir sınıflaşma ortaya çıkmaktadır. Çalışma alanlarında, çalışan insanlar kendilerini, bu alanları ziyaret eden ve ait olmayan başka insanlar gibi görüyorlar.

Yabancılaşma insanın yaşadığı doğanın parçalara bölünmesidir. Bu sistemde insanlar kendi ürettikleri iş sayesinde hem birbirlerinden hem de, yaşam ve doğanın diğer parçalarından kopuyorlar. Bu bölgelerde iş ve sosyal yaşamda sınıflaşmalar ortaya çıkmaktadır. Sınıflaşmanın mekansal sonucu ise bu bölgelerin oluşumudur.

Çalışma alanları kentin çevresinde ve kırsal kesimde oluşmaktadır. Bu alanları, Ankara kent dokusunun bir parçası olarak kabul edildiğinde, alanların ne kadar yabancılaşmış, sömürücü ve özel bir boyutlara sahip oldukları anlaşılır.

Çalışma alanlarında Ankara metropoliten alan çevresindeki yer alan ilçeleri kapsamaktadır. İlçelerde tarımsal faaliyetler ağırlıklı olarak, yer almaktadır. Bu sınır birleşmesi ile, alan kırsal ve alanlar kentsel alanlar ile birleşerek, kırsal alanlar işgal edilecektir. Zaman içinde bu alanların çevresinde yer alan köyler de kentte katılarak, köy toplumu, yeşil ve tarım alanları da ortadan kalkacaktır. Bu alanlarda bir yandan kent kavramı, öte yandan kentin sınırları olarak, kırsal alan özelliğine sahiptirler. Bu alanların kırsal peyzaj özelliklerinin korunması yabancılaşma, ayrımcılık ve doğal peyzajın sömürülmesini engelleyecektir.

Çalışma alanına bağlı olan köyler, kentin bir mahallesi olarak, en yakın belediyeye bağlanacaktır. Köy ve kentin birleşmesinde, meralar, ormanlar, yeşil alanlar vb. gibi kırsal peyzaj özelliklerinin korunması gerekir.

Çalışma alanlarının diğer sorunu, geçimi tarım ve hayvancılığa bağlı olan köylülerin, artık belediyenin bir mahallesinde yaşamış olup ve bir kentli sayılır olmalarıdır. Belediyelerin kurallarına tabi olarak, tarım ve hayvancılıkla ilgilenmek mümkün olmayacaktır. Bu durum gelecek dönemler için, tarım ve hayvancılığın yürütülmesini daha da zorlaştıracaktır. Kısa bir zaman içinde, kırsal yerleşimlerin kentsel kurallara tabi olmaları, tarım ve hayvancılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyecektir.

Çalışma alanlarında, kırsal alanlarının işlev değişiminden ortaya çıkan bir diğer sorun rantın paylaşımı olacaktır. Üzerinde ekim yapılan tarım toprakları kısa bir süre sonra

imar planlarına açılacaktır. Bu şekilde bölgelerde yer alan köy ve kırsal yerleşimler, kentsel yönetim sisteminde kullanılacaktır. Rantin sayesinde, yapılaşma hızlanacaktır. Alanlarda tarihi doku ve kentsel öğelerin zayıf olması, bunun yanı sıra kırsal alanların hızlı bir biçimde ve planlanmadan genişlemesi sahte mimarinin ortaya çıkışına yardım edecektir.

Çalışma alanlarında, bir grup çarpışmalar ortaya çıkmaktadır. Bunlar geleneksel yerleşim doku ve gelecek kentsel doku arasındadır. Alanlar hızlı bir biçimde, kırsal özelliklerinden uzaklaşarak, yeni ve kimliği belirgin olmayan, sahte bir yapılaşma ile karşılaşacaklar. Bu bölgelerde peyzaj planlama ve tasarım aşamasında, kentin sınır kavramına önem verilmesi gerekir. Bölgelerde kırsal peyzajın özelliklerini korunması ve hayatını sürdürülmesi amacıyla tasarımda koruma-kullanma dengesinin sağlanması en önemli hedef olarak yer alması gerekir.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Günümüzde kentlerinde gelişmenin denetlenmesinde sınır kavramının tekrar yaratılması önemlidir. Tarihi kentlerde savunma amacıyla kullanılan doğal sınırlar fiziksel ya da yapay sınırlardan çok farklıdır. Kentlerin hızlı gelişiminde toprağın, kırsal ve doğal alanlarının korunması daha önemli hale gelmektedir. 20. y.y.'ın başlarından itibaren kentlerin çevresinde yer alan değerli tarımsal topraklar ve kırsal alanlar tüketilerek kentsel genişleme ve büyüme gerçekleşmektedir. Toprak kaybı ve tarımsal arazinin bozulması, çeşitli ekolojik sorunları beraberinde getirmektedir.

Bu araştırmada, Ankara kentinin, eski dönemlerden kalan izleri incelenmiştir. Ankara geçmişten günümüze kadar kent doğal peyzaj, tarımsal alanlar ve fiziki sınırlar ile kuşatılmıştır. Kentin sınırları birinci ve ikinci bağ kuşağı, tarımsal araziler, doğal ve yeşil sınırları, kentin her zaman önemli ögesi sayılmıştır. Ayrıca bu yeşil kuşak topografik doğal sınırlar ile kent için ekolojik bir sınır kavramını öne çıkarmaktadır. Ankara kentinin planlama dönemleri incelendiğinde, her zaman yeşil alanlar belirlenerek, doğal peyzaj sınır kavramının korunmakta olduğu görülebilecektir.

Bu doğrultuda 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planına göre Ankara'nın gelişme alanları olarak belirlenen Çubuk, Kazan, Akyurt, Elmadağ ve Temelli bölgeleri Ankara kentinin 50 km yarıçapı ile oluşan yeni sınırları içinde kalmıştır.

Bu bağlamda Joel Garreau'nun (1991) "Edge City: Life on the New Frontier" ile ortaya koyduğu metropoliten alanların gelişme sürecinde yeni sınır kavram oluşumu, Ankara metropoliten alan çevresinde oluşan yeni yerleşim bölgelerinde incelenmiştir. Analiz çalışmalarıyla peyzaj planlama ve tasarım yöntemi ile koruma-kullanma gözetilerek alanlarda kullanım önerileri geliştirilmiştir.

Peyzaj planlama ve tasarım çalışmalarında başarılı bir tasarımı açısından doğallığın korunması ya da desteklenmesi önemlidir. Bu kapsamda, araştırma alanlarının mevcut doğal özelliklerinin incelenmesi ve doğru gözlenmesi gereklidir. Bölgelerin doğal

özellikleri peyzaj planlama ve tasarımda, en önemli yön verici olmasına rağmen, oluşan yeni bölgelerin biçimlenmesinde fiziksel, sosyal ve ekonomik özellikler göz ardı edilmemelidir.

Ankara metropoliten alan çevresinde oluşan kenar kent bölgeleri hakkında önemli soru, bu alanların geleceğinin ne olacağıdır. Bu bölgelerde, doğal ve yapay peyzaj bileşenleri ile birlikte, bir yerleşik yapının oluşmakta olduğu gözlemlenmektedir. Yeni oluşan bölgelerde, yerleşim duygusundan daha önemli olan şey, bu alanlarında yaşayan insanlar üzerinde mekan hissinin yaratılabilmesidir. Bu alanlar, köy ve kırsal özelliklere sahip olmalarına rağmen hızlı bir şekilde yapılaşmaktadır. Bu alanlar kır-kent arasında ilişki kurmak, doğal ve ekolojik geçiş sınır oluşturmak yerine, hızlı biçimde sahip oldukları özelliklerden uzaklaşmaktadır. Bunun sonucunda bu alanlarda fiziksel, algısal, ekolojik sorunlar ortaya çıkmakta ve kamusallaşma sorunları yaşanmaktadır.

Bu bağlamda araştırma alanlarının oluşumunda, plancıları ile vatandaşlar, ticaret kesim ve yönetim olgular arasında plan ve stratejilerin paylaşılması ve yeni vizyonların yaratılması önemlidir. Ortaya çıkan sorunları, azaltmak için özel sektörün katılımı ve yardımı daha da önemli olacaktır. Bu bölgelerde ağırlıklı faaliyetler, köy faaliyetleri olarak tarım ve hayvancılıktır. Araştırma alanlarında doğal ve yeşil peyzajın korunması ve tekrar canlandırılmasında yerel halkın katılımı ve desteği gereklidir.

Ankara metropoliten alan çevresinde yeni gelişme alanları, Ankara kentsel dönüşümünde önemli bölgelerdiler. Yakın bir zamanda çalışma alanları kentin sınırları içinde yer aldıklarına göre, değerli kırsal toprakları imar planlarına açılacaktır. Ortaya çıkan uygulamalar yalnızca yapıldıkları alanı değil, belki ekolojik çevre, fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan da alanları etkileyerek değiştirecektir.

Bu çalışmaların yansımaları olarak; bu bölgelerde çevrede yapılaşmalarda kırsal ve doğal özelliklerin dikkate alınması, ekolojik, fiziksel ve algısal sorunların oluşumunu engelleyecektir.

Tezin giriş bölümünde belirtildiği gibi bu çalışmada; Ankara metropoliten alanında sınır kavramı yeni gelişme bölgesi olarak Çubuk, Kazan, Akyurt, Elmadağ ve Temellide kenar kent sınır kavramı kapsamında incelenmiştir. Bu alanlar kentsel genişleme baskısı altında olmalarına rağmen, doğal özelliklerini henüz kaybetmemişlerdir. Bu bölgelerde koruma-kullanma dengesi çerçevesinde, alanların doğal özellikleri ile uyumlu peyzaj planlama ve tasarım önerilerinin geliştirilmiştir. Bu amaçla, ilk olarak kenar kent ya da kent sınırı konusu ile ilişkin literatür çalışması yapılmıştır. Daha sonra alanlara ait olan doğal, kültürel ve ekonomik veriler toplanmıştır. Elde edilen verilerden, kentin yeni sınır kavramı, kolojik sınırlar, kır-kent ilişkisi ve koruma-kullanma dengesinin kapsamında irdelenmesi gerekir.

Tezin araştırma bulguları bölümünde açıklandığı üzere kentin sınır bölgelerinin belirlenmesinde kentsel peyzaj planlama, doğal peyzajın korunması ve canlandırılmasının önemi vurgulanmıştır. Doğal ve kültürel kaynakların sorumsuzca ve bilinçsizce tüketilip yok edilmesinin önlenmesi amacıyla, bu çalışmada doğal yapının korunması ve doğal süreçlerle uyumlu plan kararları ile tasarımların geliştirmeyi hedefleyen çalışmaların uygulamaya geçirilmesinin gerekliliği önemlidir. Bununla birlikte bu tip çalışmaların başarılı olabilmesi için çalışmada yerel yönetimlerin, planlama-tasarım uzmanlarının, sivil toplum örgütlerinin ve halkın katılımı ile gerçekleşmesi gereklidir. Bütüncül yaklaşımla gerçekleştirilecek bu ve benzeri çalışmaların başarıya ulaşma oranı yüksek olacaktır.

KAYNAKLAR

- Afyoncu, E. 1997. Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhane-i Amire (XVI-XVIII. yüzyıllar). M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Akçura, T. 1971. Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma. ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Yayın No. 16, Ankara.
- Aktüre, S. 1978. Anadolu Kenti: 19. Yüzyıl Sonunda Mekansal Yapı Çözümlemesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, Ankara.
- Aktüre, S. 1985. Osmanlı Devletinde Taşra Kentlerindeki Değişimler Tanzimat'tan Cumhuriyete. Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 4, İstanbul.
- Aktüre, S. 1997. Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri. 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul.
- Altaban, Ö. 1987. Ankara Kentsel Alanın Doğal Çevrede Yayılımı (1923-1985). Ankara 1985'den 2015'e. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Çalışma Grubu, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 126-140 s.
- Anonymous. 2013. UN (United Nations), 2005. Overview of major population trends and some linkages to post-2015 development.
- Anonymous. 2013a. Web Sitesi: <http://www.123rf.com/photo>. Erişim Tarihi: 01.01.2016.
- Anonymous. 2013b. Web Sitesi: <http://www.chicagodetours.com>. Erişim Tarihi: 5.01.2015
- Anonymous. 2013c. Web Sitesi: <http://www.som.com>. Erişim Tarihi: 07.02.2016.
- Anonymous. 2013d. Web Sitesi: <https://www.google.com>. Erişim Tarihi: 07.02.2016.
- Anonymous. 2014. Web Sitesi: <http://en.wikipedia.org/wiki/Paris-Saclay>. Erişim Tarihi: 5.03.2015.
- Anonymous. 2014a. Web Sitesi: <http://en.wikipedia.org/wiki/Val-de-Europe>. Erişim Tarihi: 5.03.2015.
- Anonymous. 2014b. Web Sitesi: <http://www.davecullen.com>. Erişim Tarihi: 10.01.2015.
- Anonymous. 2014c. Web Sitesi: <http://www.tumblr.com>. Erişim Tarihi: 10.01.2015.
- Anonymous. 2014d. Web Sitesi: <http://www.culturalresources.com>. Erişim Tarihi: 10.01.2015.
- Anonymous. 2014e. Web Sitesi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Thema>. Erişim Tarihi: 17.05.2014
- Anonymous. 2014f. Web Sitesi: <http://iktasistemi.nedir.com>. Erişim Tarihi: 17.05.2014.
- Anonim. 2014g. Web Sitesi: <http://fototiryaki.com/forum>. Erişim Tarihi 28.01.2015.

- Anonim. 2014h. Web Sitesi: <http://www.facebook.com/groups>. Erişim Tarihi 28.01.2015
- Anonymous. 2014i. Web Sitesi: <http://issuu.com/selinbicer>. Erişim Tarihi 28.01.2015
- Anonymous. 2014g. Web Sitesi: <http://eyeteeth.blogspot.com.tr>. Erişim Tarihi 28.01.2015
- Anonymous. 2014j. Web Sitesi: <http://faculty.humanities.uci.edu>. Erişim tarihi 17/10/2014.
- Anonymous. 2014k. Web Sitesi: <http://architectureandurbanism.blogspot.com>. Erişim Tarihi: 24.10.2013.
- Anonymous. 2015. Web Sitesi: <http://thoughtsofanarchstudent.blogspot.com.tr>. Erişim Tarihi 3.03.2015
- Anonymous. 2015a. Web Sitesi: <http://xroads.virginia.edu/~cap/penn/pnplan.html>. Erişim tarihi 17/10/2014.
- Anonymous. 2015b. Web Sitesi: <http://www.citylab.com/design>. Erişim Tarihi: 05.01.2016.
- Anonymous. 2015c. Web Sitesi: <http://paleofuture.gizmodo.com>. Erişim Tarihi: 05.01.2016.
- Anonymous. 2015d. Web Sitesi: <http://www.polatliistiklal.com>. Erişim Tarihi: 05.01.2015.
- Anonymous. 2015e. Web Sitesi: <http://www.boyutpedia.com>. Erişim Tarihi: 05.01.2016.
- Anonim. 2015f. Tarih İçinde Ankara II, Aralık 1998 Seminer Bildirileri, Derleyen: Yıldırım Yavuz, ODTÜ Mimarlık Fakültesi 2001.
- Anonim. 2015j. Web Sitesi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ankara>. Erişim Tarihi: 14.05.2014.
- Anonim. 2015h. Web Sitesi: <http://www.cografya.gen.tr>. Erişim Tarihi: 24.10.2013.
- Anonim. 2015i. Başkent Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, 2023. Etüdlere ve Müdahale Biçimleri, Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Lehicilik dairesi Başkanı.
- Anonim. 2015g. Web Sitesi: <http://eng.travelogues.gr/item.php>. Erişim Tarihi: 24.10.2013.
- Anonim. 2015k. Web Sitesi: <http://www.mimdap.org>. Erişim Tarihi: 24.10.2013.
- Anonim. 2015l. Ankara Jansen İmar Planı, 1937, Alâeddin Kırsal Basımevi, İstanbul.
- Anonim. 2015m. Ankara Nazım Plan Şeması Raporu, 1970-1990, İmar ve İskan Bakanlığı, Ankara Metropolitan alan Nazım Plan Bürosu.
- Anonim. 2015n. Ankara 1985'den 2015'e, 1987, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Çalışma Grubu, Ankara Büyükşehir Belediyesi.
- Anonim. 2016. Web Sitesi: <https://tr.wikipedia.org>. Erişim tarihi 17/05/2014.
- Anonim. 2016a. Web Sitesi: <http://www.cografya.gen.tr>. Erişim Tarihi: 27.03.2015.

- Anonim. 2016b. Keskinok, Ç. Kişisel Belgeliği.
- Arkun, A.K. 2012. Ulus Tarihi Kent Merkezinde Kültürel peyzaj Ögelerinin Değişimi ve Dönüşümü. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, A. 2009. Modern Dünyada Sınırlar. Anlayış, Temmuz, Web Sitesi: <http://www.anlayis.net>. Erişim Tarihi: 15.05.2014.
- Aydın, S. Emiroğlu K., Türkoğlu Ö. ve Özsoy E.D. 2005. Küçük Asya'nın bin yüzü: Ankara. Ankara: Dost.
- Bademli, R. 1987. Ankara Merkezi İş Alanının Gelişim, Ankara 1985'den 2015'e. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Çalışma Grubu. Ankara Büyükşehir Belediyesi, 154-162 s.
- Baerwald, T. 1978, The emergence of a new downtown. Geographical Review, Vol. 68, 308- 318.
- Bakır, A. ve Ülgen P. 2009. Geç Ortaçağlarda Avrupa'da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme. Sosyal Bilimler 7/2 (2009), 127-142 s.
- Basalla, G. 2000, Teknolojinin Evrimi. Çev. Soydemir, C. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Başer, N.E. 2011. I. Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişmenin Rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Benevolo, L. 1995. Avrupa Tarihinde Kentler. Çev. Nirven, N. İstanbul: AFA Yayıncılık.
- Bernal, J.D. 2008. Tarihte Bilim: 1. Cilt. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bontje, M.J. 2005. Edge Cities, European-style: Examples from Paris and the Randstad. Cities, Vol. 22, No. 4, p. 317-330. Web Sitesi: www.elsevier.com/locate/cities.
- Braudel, F. 2004. Maddi Uygarlık: Dünyanın Zamanı. Çev. Kılıçbay, M.A. Ankara: İmge Kitabevi.
- Cengizkan, A. 2010. Türkiye için Modern ve Planlı bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950, Goethe-Institut Ankara. Web Sitesi: <http://www.goethe.de>. Erişim Tarihi: 24.10.2013.
- Cengizkan, A. 2004. Ankara'nın İlk Planı: 1924-1925 Lörcher Planı, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara.
- Cengizkan, A. 2005. 1957 Yücel-Uybadın İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi. Cumhuriyet'in Ankara'sı, ODTÜ Geliştirme Vakfı, Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları. ODTÜ Yayıncılık, 24-59 s.
- Conrads, U. 1991. 20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar. Programmes and Manifestoes. Çev. Sevinç Yavuz, Şevki Vanlı. Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Çevik, A., Bezer, G.Ö., Uyumaz, E., Kucur, S.S. 2011. Türkiye Selçuklu Tarihi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını. NO: 2724.

- Deniz, T. 2013. Sınırlar, Sınır Ticareti ve Sınır Ticaret Merkezleri, International Journal of Social Science. April, Volume 6 (4): 351-370 s.
- Deniz, T. 2013a. Borders, Border Trade and Border Trade Centers. International Journal of Social Science, Volume 6 Issue 4, p. 351-370, April 2013.
- Durguter, H. 2012. Kent Modelleri ve Sürdürülebilir Kent Yönetimi. Turkish Studies - International Periodical For The Languages. Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 7/3. Summer. 1053-1065 s. Ankara.
- Durkheim, E. 1995. The Elementary Form of Religious Life. New York: Free Press.
- Duru, B. 2012. Mustafa Kemal Döneminde Ankara'nın İmarı. Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınevi. 173-192 s. Ankara.
- Ewing, R. Pendall, R. and Chen, D. 2002. Measuring Sprawl and Its Impact: the Character and Consequences of Metropolitan Expansion. Smart Growth America, Washington, DC. Web Sitesi: <http://www.smartgrowthamerica.org/>. (Erişim tarihi: 25.07.2015).
- Erdoğan, A. Günel, G., Kılıcı, A. 2007. Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi. 1-8.ABB Yayınları, 2207s., Ankara.
- Erzen, A. 1946. İlkçağ Ankar. Türk Tarih Kurumu Yayınları. 110-112 s., Ankara.
- Fakhari T.F. Parsi, F. and Bani Masoud, A. 2007. Reading up of Old Map of Tabriz. Ministry of Housing Revitalization Organization. Tahran.
- Fauria, A.M. 2008. Do Central Business District Redevelopment Investments Have a Positive Influence on Surrounding Neighborhoods? A Planning Report Presented to The Faculty of the Department of Urban and Regional Planning San José State University. July 2008.
- Frontiero, W.E. 1976. Thresholds: Landscape, City, and Building Edges. Bachelor of Arts, University of North Carolina at Chapel Hill, 1976. Master of Arts, Boston University, 1978
- Fujita, M. Krugman, P. and Venables, A.J. (1999). The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade. Cambridge, MA: MIT Press.
- Galanti, A. 2005. Ankara Tarihi I-II. Çağlar Yayınlar. Ankara.
- Gardner, H. 1975. Art Through the Ages. Publisher: Clark Baxter. Web Sitesi: www.cengage.com/highered.
- Garreau, J. 1991. Edge City: Life on the New Frontier. Anchor Books.
- Garreau, J. 1999. Postcards from the edge city. Washington Post, p. A1.
- Garnier, T. 1917. Une Cite Industrielle. Etude Pour La Construction Des Villes.
- Giedion, S. 2003. Space, Time and Architecture. Oxford. Oxford University.
- Gümüştü, O. 2010. Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Sınır Kavramı. Bilig Dergisi, Kış (52); 79-104 s.
- Günay, B. 2005. 1957 Yücel-Uybadin İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi. Cumhuriyet'in Ankara'sı. ODTÜ Geliştirme Vakfı. Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları. ODTÜ Yayıncılık. 60-118 s.

- Günel, K. 2002. Coğrafyanın Siyasal Gücü. Çantay Kitabevi. İstanbul.
- Günel, G ve Kılıcı, A. 2015. Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanıma. Ankara Araştırmaları Dergisi. 3(1), 78-104, Haziran.
- Habibi, M. 2003. De La Cite A La Ville: Analyse Historique de la Conception Urbaine et Son Aspect Physique. University of Tehran Press.
- Harris, C.D. and Ullman, E.L. 1945. The nature of cities, Annals of the American Academy of Political and Social Science, 242, pp. 7-17.
- Hartshorn, T. and Muller, P., 1986. Suburban Business Centers: Employment Implications. Washington, DC: U.S. Department of Commerce.
- Harvey, D. 2008. Kent Hakkı, Çev. Meriç Kırmızı. Web Sitesi: www.sendika.org. The Right to the City, New Left Review 53, Eylül-Ekim 2008, s. 23-40.
- Hasse, J.E. and Lathrop, R.G. 2003. Land resource impact indicators of urban sprawl, Applied. Geography, 23, pp. 159-175.
- Howard, E. 1966. Garden Cities of Tomorrow. Faber and Faber LTD. 24 Russell Square. London, 41-80 s.
- Jaret, Ch. 2002. Suburban Expansion in Atlanta. In Squire, Gregory D. Urban Sprawl: Causes, Consequences, and Policy Responses. pp. 165-205. Washington, DC: Urban Institute Press.
- Kark, S., Berndt, J., Rensburg, V. 2006. Ecotones: Marginal or central areas of transition?, Israel Journal of Ecology & Evolution, Vol. 52, 2006, pp. 29-53
- Kayasü, S. 2005. Ankara İmar Planlarının Açık ve Yeşil Alan Yaklaşımları. Cumhuriyet'in Ankara'sı. ODTÜ Geliştirme Vakfı, Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları. ODTÜ Yayıncılık.
- Kejanlı, D.T. 2010. Anadolu'da selçuklu ve osmanlı dönemlerinde kent sistemi, kale ve merkez-çarşı gelişimi. E-Journal of New World Sciences Academy. 5(3); 287-302 s. 3C0049. ISSN:1306-3111.
- Kejanlı, T. 2005. Anadolu'da İlk Yerleşmeler ve Kentleşme Eğilimleri. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 89-97 s.
- Keskinok, H.Ç. 2009. Ankara Kentinin Planlanması ve Atatürk Bulvarının Oluşumu. Cumhuriyet Devrim'inin Yolu Atatürk Bulvarı. Koleksiyoncular Derneği. 37-57s.
- Kitto, H.D.F. 1951. The Greeks. Publisher, Penguin UK.
- Lang, R.E. Simmons P. A., 2003. Edge Counties: Metropolitan Growth Engines. Fannie Mae Foundation Census Note 11 (June 2003).
- Lang, R.E. 2002. Metropolitan Growth Counties. Fannie Mae Foundation.
- Lee, B. 2007. Edge or Edgeles Cities? Urban Spatial Structure in U.S. Metropolitan Areas, 1980 to 2000. Journal of Regional Science, Vol. 47, NO. 3, 2007, pp. 479-515.
- Lefebvre, H. 2011. Kent Hakkı. Web Sitesi: <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>. IMPACTS OF CENTRAL BUSINESS DISTRICT LOCATION:

- Leinberger, C.B. 2007. Footloose and Fancy Free: A Field Survey of Walkable Urban Places in the Top 30 U.S. Metropolitan Areas. Brookings Institution Metropolitan Policy Program. Web Sitesi: www.brookings.edu/metro.
- Leinberger, C.B. 2001. Financing Progressive Development. Arcadia Land Company. A Capital Xchange Journal Article Prepared for The Brookings Institution Center on Urban and Metropolitan Policy Harvard University. May 2001. Web Sitesi: <http://chrisleinberger.com>.
- Limehouse, F.F. McCormick, R. E. 2011. A Hedonic Analysis of Legal Service Establishments. CES 11-21 July, 2011. Web Sitesi: www.census.gov/ces.
- Lynch, K. 2010. Kent İmgesi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Madran, E. 1998. Gezi Yapıtlarında Ankara Kenti ve Yapıları. Tarih İçinde Ankara II. Aralık 1998 Seminer Bildirileri. Derleyen: Yıldırım Yavuz. ODTÜ Mimarlık Fakültesi 2001, 155-172 s.
- Marx, K., Enges, F. 1998. Komünist Parti Manifestosu, evrensel Yayınları, Isatandul.
- Mikaeili, M. 2013. Walled Cities and the Development of Civilization in Asia Minor (Anatolia) and the Middle East. Spaces and Flows: Fourth International Conference on Urban and Extra Urban Studies. 20-22 November 2013; Amsterdam/Netherland.
- Morris, A.E.J. 1994. History of Urban Form: Before the Industrial Revolution. Third Edition, Printed in China.
- Mumford, L. 1961. The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects. Publisher: Mariner Books.
- Mumford, L., 1945. Preface to Howard, E., Garden Cities. 29 s.
- Ollman, B. 1976. Alienation: Marx's Conception of Man in Capitalist Society. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Ostrogorsky, G. 1995. Bizans Devleti Tarihi. Çev. F. Işıltan. Ankara: TTK Yayınları.
- Ostrowski, W. 1970. Contemporary Town Planning: From the Origins to the Athens Charter. IFHP-CRU.
- Oymael, S., Çakır, H.K., Fidan, Y., Ekinci, C.E. 2011. Tarihi Kentsel ve MiMARi Mekanların Gelişinde Rol Alan Etkenlerin İrdelenmesi. E-Journal of New World Sciences Academy. Vol. 6, No. 4, Article Number: 4C0127. ISSN:1306-3111. Web Sitesi: www.newwsa.com.
- Özcan, K. 2006. Anadolu'da Selçuklu kentler sistemi ve mekansal kademelenme. METU JFA. 23 (2); 21-61.
- Özcan, K. 2006a. Dimension of Anatolion-Turkish: Urban History Anatolion Turkish Urban Models During the Seljuk period. Bilgi, Summer, Number 38; 161-184 s.
- Özcan, K. 2010. Erken Dönem Anadolu-Türk Kenti Anadolu Selçuklu Kenti ve Mekansal Ögeleri. Bilig, Güz, Sayı 55: 193-220 s.
- Pakalın, M.Z. 1993. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II-III. Ankara: MEB Yayınları.

- Rheidt, K. 1996. City or Village? Housing and Settlement in Middle and Late Byzantine Anatolia. Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Mimarlık. Tarih Vakfı Yay., İst.,221-233 s.
- Phillips, A. 2002. Management Guidelines for IUCN Category V Protected Areas Protected Landscapes/Seascapes. IUCN – The World Conservation Union.
- Sargın, H. 2004. Antik Ankara. Kozan Ofset, 34 s., Ankara.
- Schneider, A., Woodcock C.E. 2008. Compact, Dispersed, Fragmented, Extensive? A Comparison of Urban Growth in Twenty-five Global Cities Metrics and Census Information. DOI: 10.1177/0042098007087340. Urban Stud 2008 45: 659. Published by: SAGE. Web Sitesi: <http://www.sagepublications.com>.
- Sjoberg, G. 1960. Preindustrial City, Cities and Society. New York.
- Soja, E. 2000. Postmetropolis, Oxford: Blackwell.
- Stein, M. 2007. Osmanlı Kaleleri ve Avrupa'da Hudut Boyları. Çeviren: G. Ç. Güven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sülüner, H.S. 2014. Yabancı Seyyahların Gözlemleriyle Roma ve Bizans Dönemi'nde Ankara. Ankara Araştırmaları Dergisi. 2(1), 11-21, Haziran.
- Şenyapılı, T. 2004. Barakada'dan Gecekonduya; Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960. 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları
- Şenyapılı, T. 2005 (derleyen). Cumhuriyet'in Ankara'sı. ODTÜ Geliştirme Vakfı, Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, ODTÜ Yayıncılık.
- Tankut, G. 2007. The Seljuk City. METU Faculty of Architecture Printing Workshop, Ankara.
- Tankut, G. 1993. Bir Başkent'in İmarı: Ankara (1929-1939), Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- Tanyeli, U. 1986. Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (XI.-XV.y.y'lar), Dok. Tezi, İ.T.Ü.Fen Bil. Ens. Yayımlanmamış.
- Tanyeli, U. 1987. Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (Doktora Tezi), İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Tekeli, İ. 1986. Ankara 1995 den 2015'e A.B.B. EGO Gn.Md. Yay, Ank. 4-5 s.
- Topal, A.K. 2004. Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir?, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 6, Sayı:1, 276-294 s., İzmir.
- Trachtenberg, M., Hyman, I. 2002. Architecture: From Prehistory to Postmodernity. Penguin Group (USA).
- Tunçer, M. 2009. Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi (14.-20. YY). Kültür Bakanlığı Yayınları/2603, 2001, Kültür Eserleri Dizisi No : 292. Web Sitesi: <http://ankaratarihi.blogspot.com>. Erişim Tarihi: 12.11.2013.
- Tunçer, M. 2009a. Cumhuriyet'in "Mimari Mirası'nın Planlama Aracılığı ile Korunması: Ankara Örneği, TMMOB Mimarlar Odası, Cumhuriyet'in Mimari Mirası Sempozyumu: 26-27.02.2009. Web Sitesi: <http://ankaraarsivi.atilim.edu.tr>. Erişim Tarihi 15.01.2014.

- Türkyılmaz, M. 2012. Eski Ankara Bağ Evleri Yaşantısı. Atılım Üniversitesi “Eski Ankara Bağ Evleri Yaşantısı” Konferans.
- Walker, R. 1994. Edgy Cities, Technoblurbs and Simulacrumbs: Depthless Utopias and Dystopias on the Sub-Urban Fringe. Center for Social Theory and Comparative History. UCLA. Web Sitesi: <http://www.escholarship.org>.
- Weber, M. 2012. Şehir: Modern Kentin oluşumu. 10. Baskı. İstanbul.
- Wirth, L. 2002. Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, 20. Yüzyıl Kenti İçinde. İmge Kitap Evi. Ankara.
- Yavuz, A.T. 2000. Tarih İçinde Ankara, Orta Doğu teknik Üniversitesi. Ankaralılar Vakfı, 2. Basım.
- Yörükan, A. 2006. Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri, Nobel Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Mahshid MIKAEILI
Doğum Yeri : İran, Tebriz
Doğum Tarihi : 14.06.1973
Medeni Hali : Bekar
Yabancı Dili : İngilizce, Farsça, Türkçe

Eğitim Durumu

Lise: : Tebriz Imam Humeyni Lisesi (1987-1991)
Lisans : -
Yüksek Lisans : Tebriz İslamı Azad Üniversitesi Mimarlık Bölümü,
Birleştirilmiş Lisans ve Yüksek lisans (Ekim 1993-Temüz
2000)
Doktora : Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj
Mimarlığı Anabilim Dalı (Şubat 2011- Nisan 2016)

Çalıştığı Kurumlar

Teknik Tasarım Ofisi, Tebriz İnşaat Organizasyonu (1999-2003)
Özel Mimarlık Ofisinde Tasarımcı (2003-2008)
Öğretim Görevlisi, Mimarlık Bölümü İAÜ (İslamic Azad Ünivesitesi), (2008-)

Yayımları (SCI ve diğer)

MIKAEILI, M., 2015. Walled Cities and the Development of Civilization in Asia Minor (Anatolia) and the Middle East. Space & Flow. First published in 2015 in Campaign, Illinois, USA. 2015. Volume 5, Issue 2. ISSN: 2154-8676, www.spacesandflows.com.

Mikaeili, M., Memlük, Y. 2013. Kırsal Turizm ve Kültürel Turizmin Bütünleşmesi ve Kırsal Sürdürülebilir Kalkınma. International Journal of Social and Economic Sciences; 3(2): S.S. 87-91, 2013. E-ISSN: 2146-0086. www.nobel.gen.tr.

Hekemli Dergiler

Mikaeili, M., Memlük, Y. 2013. Ekoloji ve Çevre Açısından Kompakt Kent Kavramı ve Uygulama Örnekleri. Anadolu Doğa Bilimler Dergisi, Volume 4, Issue, 2. S.S. 37-50. ISSN. 2146-0787

Uluslararası Kongreler

Mikaeili, M., Sahin, Ş., Memlük, Y. 2014. Evaluation of the Cultural Landscape and Cultural Heritag in Edirne the Second Capital of Ottoman Empire. 5th. International Cultural Landscape Conference. Urban Cultural Landscape, Past, Present, Future. November 17-18, Tehran, Iran, 2014.

Mikaeili, M., Sarihan, F. 2014. Sustainability and Bioclimatic Design Principals in Hot-Dry Area of Iran. International Conference of Architecture: Architecture and Technology. ICON II. November 17-19, Konya, Turkey, 2014.

Mikaeili, M., Memlük, Y. 2014. The Garden City of Ankara. 3rd International Congress on Urban and Environmental Issues and Policies. May 29-31, Aksaray, Turkey, 2014.

Mikaeili, M., Memlük, Y. 2014. Green Dimensions of Ankara Lörcher Plan. Green Infrustructure and Sustainable Sociteis/Cities. May 8-10, 2014, İzmir, Turkey.

Mikaeili, M. 2013. Walled Cities and the Development of Civilization in Asia Minor (Anatolia) and the Middle East. 4. th space & Flows Conference. November 22-23, Amsterdam, Netherland, 2013.

Mikaeili, M., Memlük, Y. 2012. Badgir: Design with Nature, A Traditional Architectural and Climate Element in Hot Dry Region of Iran. International Conference of Architecture: Architecture and Technology. ICON I. November 15-17, Konya, Turkey, 2012.

Ulusal Kongreler

Mikaeili, M., Memlük, Y. 2013. Ekoloji ve Çevre Açısından Kompakt Kent Kavramı ve Uygulama Örnekleri. XI. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi. Ekim 1-4 Ekim, Samsun, Türkiye, 2013.

Mikaeili, M., Memlük, Y. 2012. Kırsal Turizm ve Kültürel Turizmin Bütünleşmesi ve Kırsal Sürdürülebilir Kalkınma. II. Ulusal Kırsal Turizm Sempozyumu. Eylül 20- 22. Aksaray, Turkey, 2102.

Diğer Yayınlar

Mikaeili, M., Memlük, Y. 2014. The Garden City of Ankara. 3rd International Congress on Urban and Environmental Issues and Policies. May 29-31, Aksaray, Turkey, 2014.

